

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

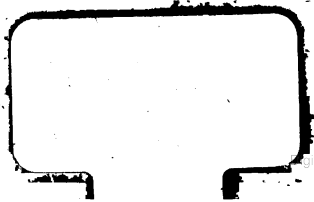
Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

NYPL RESEARCH LIBRARIES

3 3433 08156266 6

1. Livy
2. Freinshe

~~968 D~~
BW 30
158 F7

T. LIVII PATAVINI
HISTORIARUM
LIBRI
QUI SUPERSUNT OMNES
CUM INTEGRIS
JOANNIS FREINSHEMII
SUPPLEMENTIS

CLEOPATRA.
VOLUMEN DUODECIMUM
BIPONTI
EX TYPOGRAPHIA SOCIETATIS
C1D1DCCCLXXXVI

T. LIVII PATAVINI
HISTORIARUM
LIBRI

QUI SUPERSUNT OMNES
CUM INTEGRIS
JOANNIS FREINSHEMII
SUPPLEMENTIS

CLEOPATRA.
VOLUMEN DUODECIMUM

BIPONTI
EX TYPOGRAPHIA SOCIETATIS
CICIDCCLXXXVI

JOANNIS FREINSHEMII
SUPPLEMENTORUM
LIVIANORUM

LIBER XCIII.

IN LOGUM LIB. CXXVIII LIVIANI.

E P I T O M E

LIBRI CENTESIMI VICESIMI OCTAVI.

Cum Sex. Pompejus rursus latrocinis mare infestum redderet, nec pacem, quam acceperat, præstaret; Caesar, necessario adversus eum bello suscepto, duobus navalibus præliis dubio eventu pugnavit. P. Ventidius, legatus M. Antonii, Parthos in Syria prælio vicit, regemque eorum occidit. Judæi quoque a legatis Antonii subacti sunt. Præterea belli Siculi apparatus continet.

I. **A**PPIC. Claudio C. F. Pulchro, C. Norbano C. F. Flacco consulibus, qui primi binis quæstoribus usi sunt, multa Romæ gravia ac terribilia inciderunt. Nam & plebs propter sæviciam exactorum, cum iis eorumque militibus dimicavit; & sexaginta septem prætores numerati sunt, aliis subinde suffectis in aliorum locum. Sed & puer quidam quæstor creatus, postridie togam virilem sumit: &

T. Liv. Vol. XII.

A

1 JO. FREINSHEMII SUPPLEM.

senator, pugnare inter gladiatores cupiens, causam dedit edicto, quo *senatores muneribus gladiatoriiis dimicare, servi listores fieri, mortui propius ab urbe mille nongentos passus cremari* vetabantur. Sibyllini deinde libri sunt adid, prodigiorum causa.

II. Nam & paulo ante hoc tempus e taberna meritoria trans Tiberim oleum scaturiens, per totum diem largissimo rivo fluxit, tum autem & cella Romuli, sacrificio, quod forte pontifices ibi faciebant, arsit: & simulacrum Virtutis, ante portam quandam positum, in faciem procubuit: & quidam, furore Cybeles correpti, *matrem Deum irasci populo Romano* canebant. Idque confirmarunt libris inspectis quindecimviri, jusseruntque *deportari Deam ad mare, atque unda marina lustrari*. traditurque res mira dictu, nisi quod horum semel cognita causa, nihil inde provenientium mirabile est, *simulacrum longissime intrasse in mare, vixque aliquando redisse ad litus*.

III. Major exinde metus Romæ fuit, majorque numinis aversi fides: neque mutarunt prius opinionem homines, quam circum ædem ejus, & in fora palmæ quatuor enatæ sunt. Tum & Liviam sibi matrimonio junxit Cæsar, Neronis uxorem, & uterum ferentem ex eo. quod quia ignominiosum jure Romano erat, consuluit pontifices Cæsar, *an concepto, necdum edito partu, rite nuberetur?* Responsum est, *propterurbationem sanguinis gravidarum nuptiis interdicti. hic vero, quoniam sextum mensem gravida sit Livia, satis liquere, ex utro marito conceptus fœtus sit: nihil ergo vetare, quin matrimonium coeat; quemadmodum nuper Octavia in matrum Antonii convenisset.*

IV. Hæc illi reperta forte in majorum institutis responderunt; ceterum non alia dicturi, etiam si alia reperissent. His nuptiis prior maritus auctor existit, quasi patris vicem nuptum dans uxorem modo suam: discubueruntque Cæsar & Livia seorsim; & puerulus quidam nudus, quales

§ III. Sueton. in Aug. c. 62. Tacit. Dio.

tum habere nobiles matronæ solebant in deliciis, ad Liviam conversus, *Quid hic agis*, inquit, *domina? en maritus tuus isto loco accubat*, digito demonstrans Neronem. Postea Claudium Drusum Neronem enixa est Livia in penetibus Cæsaris, qui *remissum cum a se patri* commentariis suis intulit. Neque diu supervixit pater Nero, liberorumque suorum tutorem Cæsarem reliquit. Hæc gesta largam præbuere materiam sermonibus, & inter alia vulgatus est verus, qui mox in proverbium abiit, *felicitus esse vel tristes liberos*.

V. Iisdem temporibus Mauritaniae regno Bogud Bocchi F. excidit, qui, persuasus a L. Antonio sub bellum Perulinum, Carinatem, a Cæsare ulteriori Hispaniae præfectum, armis petiverat. Nam deficientibus interea Tingitanis, cum & domi exclusus, & in Hispania Bocchi paterni hostis auxilio victus esset, exsul ad M. Antonium se recepit. A Cæsare Boccho regnum, quod occupaverat, confirmatum est; Tingitanis civitas data. Neque diu post male facta inter Pompejum & Cæsarem gratia rescissa est, haud dubie causas quærente potius, quam orto ex oblatiis, odio. Sed Achajam Pompejus ægre ferebat ab Antonio detineri prætextu pecuniæ, quam sibi deberi a provincialibus ille contendebat: contra Pompejus illa quoque debita, simul cum provincia, fœderis legibus sibi concessa interpretabatur.

VI. Igitur sive hac motus injuria, sive, ut Cæsar dictitabat, *ingenio perfidus*, & Menodoro credens, *inducias eas potius, quam pacem habendam*, dictitanti, sive ægre ferens, illis tantos esse exercitus; comparare novas naves, deligere remiges, & ad exercitum ita concionari cœpit, ut, *majore apparatu sibi opus esse*, diceret. Inter hæc & piratæ ex insidiis infestabant mare clanculum, ut vix sentire levamen populus famis posset, vulgoque jactaretur, *non esse questum ea pace laborum finem, sed tantummodo tribus dominis*

§ IV. Vellej. 2, 79. Dio. Sueton. in Tib. c. 4. § V. Appian. Dio.

quantum accessisse. Sed correpti quidam piratæ, tortique, *audorem Pompejum* ediderunt; atque indicavit eam rem populo Cæsar, & cum Pompejo per literas questus est. Ille purgans se de objecto crimine, vicissim, *Achajam sibi non restitui, & ab Antonio vexari*, exprobravit. Cum in eo res essent, magnum maturando bello momentum Menodorus attulit, repente ad Cæsarem transgressus his causis.

VII. Potentiam hominis ægerrime patiebantur, quotquot remanserant apud Pompejum nobiles; sed adolescentis aures solis libertis patere gnari, aliquos ex eo genere induxerunt, ut Menodorum veluti *patrono imperantem* criminerentur. Atque illi, quod ultro facere per invidiam cupiverant, cum assensu tantorum virorum & præmio facturos rati, occasionebus non defuerunt. forte & alioquin suspicionem patroni Menas incurrerat, Heleno dimisso, liberto Cæsaris, colloquioque deinceps cum ipso Cæsare habito. Idcirco missis quibusdam, Pompejus *adesse ad rationes frumenti pecuniæque administrata reddendas*, jussit. Commodum e libertis Cæsaris Philadelphus ad frumentum e Sardinia deportandum venerat: cum hoc fidissimum amicorum Misylium Menodorus Romam misit, *si receptus fidem obtinuisset, Sardiniam Corsicamque cum tribus legionibus, sexaginta navibus, & multis amicis suis offerens.*

VIII. Et dubitavit aliquamdiu Cæsar: sed ubi fidem ab eo datam Menas didicit, comprehensis, qui evocandi eum causa a Pompejo venerant, & interfectis, classem & exercitum Cæsari tradidit. Neque dedit reposcenti Pompejo Cæsar, *ab ipso violata fœdera, fugitivis recipiendis, trirami-bus edificandis, retinendis in Italia præsidii*, arguens. Quin & magnis honoribus affecit Menam, asseruitque in ingenuitatem, & annulis aureis ornatum in equestrem ordinem recepit: neque enim tum adhuc cuiquam inferioris loci gestare anulum aureum licebat: coenæ quoque suæ adhibuit, *quem honorem nulli nec antea, nec postea, libertino*

habuisse traditur. His cognitis, Pompejus Menecratem, & ipsum libertum suum, ad infestandam Italiæ oram misit: quo Vulturum, & alia quædam Campaniæ loca, vastata sunt. Idcirco Cæsar, velut necessarium bellum suscepturus, tabulas Pompejani foederis recepit a Vestalibus, ex Africa Lepidum, ab Athenis Antonium *ad communicanda consilia* ciens. Sed Lepidus ad trajiciendum fuit segnior.

IX. Antonius vere primo cultum animumque imperatoris resumferat, *naveſque deduci* jusserat ad Parthicum bellum. Eo celerius Brundisum venit. Sed ubi statum ad diem non affuit Cæsar, qui tum in Etruscis agens, Ravenna naves longas, ex Gallia copias cum apparatu Brundisum & Puteolos mittebat, utrinque invasurus Siciliam, si idem Antonio videretur; ille, sive magnitudine Cæsariani apparatus commotus, (nam in societate potentiae collegarum opes ægris oculis adspiciuntur) sive prodigio territus, in Græciam rediit: quippe feræ militem, circa tabernaculum ejus excubantem, devoraverant, sola facie quasi in hoc relicta, ut agnosci posset; augebatque religionem, quod neque clamor auditus esset pereuntis, neque ceterorum vigilum quisquam quidquam sensisset.

X. Sed Brundisini quidam retulerunt, *sub orientem diem a se visum esse lupum, cursu se proripientem ex tentoriis*. Ipse, scriptis ad Cæsarem literis, *festinandum sibi ostendit ad Parthicum bellum*: auctorque ei fuit *non discedendi a foederibus*. Menodoro quoque, cui belli causam imputabat, *serviutem* minatus est, *tanquam fugitivo suo, quod nimirum Pompeji Magni bona, in quibus & Menodorus tum fuerat, emta a dictatore Cæsare possiderat*. Destitutus ab Antonio Cæsar, quamquam ideo hoc fieri existimabat, ut suis unius opibus sustinere Pompejum cogeretur; intentiore cura bellum apparabat, multis præsidiis per oram Italiæ munitis, navibusque Romæ & Ravennæ fabricari jussis. Sed & ex Illyrico magnum exercitum evocavit. Menodorum, suæ clas-

§ VIII. Appian. Dio. Sæton. in Aug. c. 72. Liv. Epit. § IX. Dio. Appian.

sis ducem, Calvisio Sabino legatum dedit, quem universæ rei maritimæ præfecerat. L. Cornificium L. F. *deportari Tarentum partem Ravennatis apparatus* jussit. hunc adorta tempestas, jactavit classem. Ceterum navis una tantum perfracta est, quæ prætoria parata Cæsari fuerat: eaque res in omen tracta futuri.

XI. Postquam omnia satis instructa Cæsar existimavit, populo Romano per literas, exercitui coram belli causas exposuit, *quod assensu plerorumque contra fidem pactorum suscipi Pompejus testabatur: idque etiam Antonio visum, qui propterea socius esse impiorum armorum nolisset. Pompejum igitur Cæsar auctorem novarum injuriarum esse demonstravit, piratarum & Menodori indicio: mentemque Antonii deprehendi ex eo posse, quod Achajam Pompejo non redderet.* Inde celeritate adhibita & ipse navigavit in Siciliam a Tarento, Calvisius cum L. Statilio Tauro, & Menodorus ab Etruria: legiones terrestri itinere Rhegium petierunt. Pompejus Cæsarianæ classi Menecratem opposuit, infestum invisumque Menodoro, fortunæ & animorum similitudine.

XII. Hic obviam factus hostibus sub vesperam, coegit eos ex alto refugere in sinum, qui supra Cumas est: ipse applicuit Ænariam. Luce reddita, rursus adeptus secundum litus navigantes lunata acie, cum aliud agere non posset, magno impetu iniectus ad terram compulit. At illi inde repugnabant, impari quidem certamine, cum ejectæ in litus naves immobiles hærerent, neque vitandis hostibus, neque impetendis habiles. Ergo pro meliore Pompejanis erat pugna, qui libero incurso fatigabant adversarios, fessosque, submissis in eorum locum recentibus, otiose recipiebant. Sed inter hæc Menodorus & Menecrates, cum se forte conspexissent invicem, omni alia re postposita, præagno clamore concurrerunt. Neutra navis inde læta abiit: Menodori præfractum rostrum est, Menecratis remi altero latere deterisi. sed jam utrinque ferreæ manus

injectæ, tam rostra, quam remos inutiles effecerant: & tanquam pedestri proelio viribus & manu certabatur.

XIII. Menodori navis erat aliquanto altior; ergo & commodius in adversam injici pontes poterant, & missa inde tela majore violentia incidebant. Foste sub idem tempus dux uterque vulnus accepit: Menodori brachium transfixum est, Menecratis femur. Sed verutum, facilius evelli potuit; hamata soliferrea Hispanica Menecratem inutilem pugnae reddebat, nec tamen ille desit hortari suos, donec capta jam nave, ne perveniret in manus inimici, medios in fluctus se præcipitem dedit. Dum hæc ad sinistram cornu geruntur, Calvisius a dextro eodem profectus, naves quasdam Menecratis, abruptas a suis, persecutus est. Interim Domochares ipse quoque Pompejanus libertus, Menecrati legatus additus, Calvisianas reliquas naves in fugam, nonnullas in saxa compulit, relictasque a classariis incendit; donec relictus ex alto Calvisius & reduxit fugientes, & incendium navium restinxit.

XIV. His rebus gestis, cum nox supervenisset, utrique suas in stationes redierunt, nec victi, neque pro victoribus. Sicut enim de classe Cæsaris longe plures amissæ naves fuerant; ita Menecratis interitu satis pensatum id detrimenti videbatur. Certe, Demochares, eo casu turbatus, simul ne transiret in Siciliam, Cæsar, timens, quem a Tarento Rhegium ista audierat, sublatiis ancoris abiit. & Calvisius reparata classe oram legens, paulatim, insecutus est. Sed Cæsar, a Rhegio cum magno militum & navium numero fretum ingressus, cum amicis placeret, pugnari cum Pompejo, quadraginta tantum naves secum ad Messanam habente; non paruit, festinationem temeritatemque semper damnare solitus, & satis cura fieri dictitans, quæ satis fians bene; neque suscipiendum prælium esse, nisi cum majora periculis commoda proponeretur. nam ob mediocria pugnares aurea hamo piscari.

§ XII. Dio. Appian. § XIV. Dio. Appian. Sueton. in Aug. 25.

XV. Sed interim Demochares, Messanam reversus, in locum Menecratis præfecturam classis accepit, collegamque Apollonem, qui itidem Pompeji libertus erat. Et Cæsar, auditis, quæ ad Cumas erant acta, per fretum navigabat, ut Calvisium conjungeret: jamque Stylida prætervectus Scyllazum flectebat, promontorium Italiæ; cum a Messana Pompejus excurrrens, aggrediendo proximas naves; insequendo progressas, universam classem attinuit: neque tamen ad prætoriam ceteræ se receperunt, non sinente Cæsare, sive propter angustiam locorum; sive secundum prius decretum vitante pugnam. At Demochares cum Apollone, binis navibus aggressi singulas, tamen hæud multum proficiebant; propugnantibus e contra legionariis, & magnitudine rostratarum, quæ a minoribus vix tuto impetebantur.

XVI. Sed ubi Pompejani, receptis fessis atque sauciis, subinde in pugnam reducebant integros, neque rostris tantum, sed etiam jaculis ignitis sæviebant; urgeri Cæsariani, pulsaque ad litus navigia, hostibus instantibus, inter se, aut ad saxa collidi, geminumque plane Cumano negotium esse. Ibi Cæsar, exscensione facta, succurrebat periclitantibus, adnantes suscipiens, deducensque in editiora. Sed Cornificius ceterique duces, cohortati invicem, injussu imperatoris, abruptis ancoralibus, in altum evecti sunt, ut potius ausi aliquid perirent, quam hostibus se obterendos darent immobiles. Nec male cessit audacia, prætoriamque Democharis Cornificius cepit, præfecto in aliam navem transiliente. Interim & nox appropinquabat, & cum Calvisio & Menodoro Cæsaris alia classis: qua conspecta, Pompejani discesserunt, isque casus servavit reliquas Cæsaris naves, ne prorsus omnes abstraherentur ab hostibus, aut immisso igne desagrarent.

XVII. Ea nocte plerique, relictis navibus, in montes se receperunt, accensis ignibus fortunam significantes. Ipse Cæsar inter rerum omnium egenos circumcursitans, durare

jubebat, *donec diis redderetur*. Nec a navibus quidquam erat auxilii, quæ jam tempestate jactari cœperant; & Calvisium adesse nesciebant. Pompejanis enim solis visus erat, qui, longius a terra disjuncti, prospicere facilius in altum potuerant. In hoc articulo necessitatis bona quædam fortuna Cæsari tertiam decimam legionem adduxit, quæ, clade cognita, per aspreta contendit ad ignes: imperatoremque suum, ab omnibus famulis derelictum, & commilitones fessos atque famelicos recrearunt.

XVIII. Tum vero circumquaque nuntios dimisit Cæsar incolumitatis suæ. & vicissim audito Calvisii adventu exhilaratus, quieti se dedit. Postera lux miserabile spectaculum aperuit crematum aut fractarum navium: fluitabantque passim armamenta, navibus etiam, quæ supererant, valde quassatis atque laborantibus. Sed otium ab hostibus Calvisii præsentia præstabat, ut subduci reficique possent; cum subito exortus Auster vehementiori omnes discrimine involvit. Sed Pompejus intra portum Mamertinum deduxerat suas naves: at Cæsarianæ circa litus asperum & importuosum ingenti periculo jactabantur. neque resisti poterat, per absentiam nauticæ turbæ, cujus pars major in litus evaserat. Sabini tamen minus afflicta classis est, Menæ providentia: qui magno rei maritimæ usu, longius in mare provectus, ubi mitius intumescabant undæ, jecit ancoras; remigioque contendens adversus ventum, ne funes intenti rumperentur, effecit, ut eodem semper loco tenere se posset; tantundem spatii subinde remensus remigio, quanto abreptus venti violentia fuerat.

XIX. Sed & alii quidam, industriam hujus imitati, pestem intentatam repulerunt. At reliqua multitudo ventum, ut verno tempore cito positurum existimans, utrinque revincta ancoris navigia, ne colliderentur, contis propulsabant; minime diuturna ope, cum flatus impetuosior obstantia omnia disjiceret. navesque, disruptis ancoralibus, in

§ XVII. Appian. § XVIII. Appian. Dio.

litus impingebantur. Sævum deinde diem tristior nox ex-
cepit, intendente se vento, & tenebris conspectum adi-
mentibus. jam pridem enim aurium usus perierat, nequid-
quam contento clamore petentibus opem, quorum voces
ventorum fluctuumque stridor, & percussu montium mul-
tiplicati fremitus obruebant. Etiam æstus his accesserat
malis, & ex navibus utcunque servatos, in terra quoque
fluctus infesti consequebantur. Tandem appetente die re-
misit ventus, & sub solis ortum plane quievit, undis ta-
men adhuc diu sævientibus; atrocior enim tempestas fue-
rat, quam vidisse locorum istorum accolæ unquam me-
minissent.

XX. Igitur Cæsar, majore hominum parte, & classe
pæne universa multatus, deposita spe potiundæ in præ-
fens Siciliæ, eadem adhuc nocte Vibonem properavit,
non sustinens calamitatem intueri, cui remedium afferre
non poterat: scriptisque ad amicos & duces literis, *præsto
esse jussit omnes*. Interim, quos secum habebat milites, cir-
cum maritima præsidia dimisit, ne Pompejus, victoria
factus alacrior, in Italiam irrumperet. Sed ille ne reliquias
quidem cladis impedire conatus est, quo minus, ut pote-
rant, funibus colligantes navium rimas, Vibonem secundo
vento defluerent; tantum abest, ut de continenti cogita-
ret, suorum satis acer defensor, ad aliena invadenda se-
gnis. Igitur Cæsar, deficientibus ad Pompejum vicinis,
Liparenses, ex insula Neapolim translatos, ibi degere ad
finem belli coegit. Ipse, quia & pecunia opus erat & na-
vibus, iisque multis & celeriter, neque populus, fame ite-
rum urgente, bellum ut contra fœdera susceptum obte-
rens, conferre quidquam volebat; Mæcenatem in Græ-
ciam misit, pertrahendi ad bellum Antonii causa.

XXI. Ea spes si fefellisset, legiones onerariis trajice-
re, bellumque terra gerere, majorum exemplo cogitabat.
Erat Antonius in procinctu, ut Parthis læt obviam. Id-
circo Mæcenate cum bona spe dimisso, e sacra olea Athenis

coronam sibi sumsit; atque ex certo oraculo vasculum aqua e Clepsydra fonte impletum extulit secum. Sed jam totam belli molem P. Ventidii virtus & fortuna discusserat. Is, commissa aliis obsidione Aradi, quæ conscientia admissorum pertinacius repugnabat, adversus Pacorum, cum magnis copiis iterum irrumpentem in Syriam, contendit. Nondum ille transierat Euphratem: sed metuebat Ventidius, ne prius adventaret, quam ipse, quas in Capadocia trans Taurum habebat, legiones contrahere posset. Idcirco non ignorans, ex iis, qui socii videbantur, quendam Channæum, Cyrresticæ nationis regulum, proditorem agere; cum illo intima sua consilia communicare simulans, *campos maxime timere*, dicebat; agebatque cum proditore, *induceret Parthos, ut ad Zeugmā trajicerent exercitum, brevissimo itinere, & arduissimo Euphratis alveo. Tum enim se opportunitate collium facile elusurum sagittarios equites.*

XXII. Cum hæc ad Parthos relata essent, omnia se Ventidii consilia tenere putantes, ut, qua minime vellet ille, transgrederentur, infra Zeugma pontem struxerunt. Habebant & iter ad eum locum prolixius, & dum flumen ibi propter latitudinem operosius jungitur, amplius quadraginta dies consumti sunt. Ita Ventidius triduo antequam Pacorus adveniret, copiis receptis omnibus, in agro Cyrrestico expectavit hostem. At ille, contemnens Romanos pro imbellibus, quod transmittenti fluvium non occurrerant, castra Ventidii obsidere ausus est. At Ventidius partem legionum intra vallum ordinatam habebat, quæ prius non procurreret, quam hostes quingentis non amplius passibus abessent. Hoc ubi factum est, barbarisque & sagittarum usus ademptus, & fiduciæ Romanæ inopinata oblata facies, celeriter debellati terga verterunt, maxime glandium violento jactu eminus terri.

§ XXI. Appian. Plut. in Anton. c. 44. Vellej. 2, 77. Dio. Front. Strat. 1, 1. § XXII. Dio. Plut. Justin. 42, 8. Front. Strat. 2, 2.

XXIII. Ceterum, uti mos Parthis, in diversa intendunt fugam, insequentibus Romanis. Idcirco Pacorus, castra Ventidii discessu legionum sine defensoribus reperturum sperans, eo impetum convertit. Enimvero Romanos, ceteris subito emissis legionibus, consternatos & locis iniquis circumventos cecidit. Pacorus inter primos fortissime pugnans occubuit; reliquorum pauci pro corpore ejus propugnantes, magna multitudo, cum pontem peterent, occupati, totoque inter Euphratem & Orontem sinu confisi sunt; nonnulli ad Antiochum Commageneae regem perfrugerunt. Ventidius, quamquam tertio jam proelio victor, in Mediam Mesopotamiamque Parthos compulerat, invidiæ vitandæ causa non amplius insitit; sed ad perdomandos defectores arma circumferens, pleraque ex itinere recepit, viso capite Pacori, quod circa civitates mittebat, ut, perisse regulum, intelligerent. Namque Syri Pacorum, justitiæ ac clementiæ nomine, plus quam alium ullum regem diligentes, nequaquam deserturi, nisi mortuum, videbantur.

XXIV. His receptis, in Commagenen ductus exercitus, Parthos, quos eo confugisse diximus, non tradente Antiocho. sed plus celebratæ regis opes avaritiæ Ventidii stimulant, ut Samosata obsidione clanderet. Inde, quia nihil jam indigebat tot legionibus, duas cum equitibus mille, Machæra duce, ad Herodem misit, cum Antigono bellantem. Sed Machæra plus damni amicis, quam hostibus, inferendo, movit Herodem, ut ad Antonium properaret, quem venisse Samosata compererat. Quippe Ventidius offerenti mille talenta Commageno pacem dare non erat ausus; prohibente Antonio, qui jam haud longe semotus, suum hoc videri opus volebat, nec per Ventidiam omnia fieri. Sed obsessi, pace desperata, fortius repugnantes, tandem adegerunt obsessorem, ut, acceptis talentis trecentis, & duobus admodum obsidibus non valde illustribus, acquiesceret: concessio vicissim, ut ab Antiocho quidam Alexander, qui transfugerat ad Romanos, occideretur.

Jam dimiserat Ventidium Antonius, tanquam ad triumphum, quem meruisset; ceterum felicitati ejus haud obscure invidebat. neque postmodum opera tam boni ducis usus est, quamquam ob ejus gesta supplicationes sibi triumphumque Romæ decretum noverat.

XXV. Sed eadem ipsi quoque decreta Ventidio erant. pensasse Crassianam eadem, Pacoro interfecto, videbatur: addebatque momentum aliquod admirationi, quod eodem die res utraque gesta dicebatur. Igitur primus hic omnium hoc de Parthis decus retulit, & suo quidem ævo solus, extincto prius Antonio, quam decretum sibi triumphum duceret. Ita P. Ventidius P. F. proconsule ex Tauro monte & Parthis triumphavit a. d. V Kal. Decembres, magna admiratione pristinam hominis fortunam cum præsentē comparantium; quod qui, sicut Massurius tradidit, iterum, semel certe triumpho Pompeji Strabonis ductus ipse fuerat, nunc de ferocissima gente splendidissime triumpharet. Eidem, cum postea fato concederet, is quoque honor est habitus, ut publico funere sepeliretur. Ceterum uti læticiam summam populo Romano Pacori finis, ita patri Orodi luctum incredibilem attulerat.

XXVI. Denique amenti similis, sine cibo, sine voce, ut prorsus obmutasse videretur, complures dies exegit. Postea ubi loqui rursus incepit, nihil aliud, quam *Pacorum*, in ore habuit, quasi cum præsentē sermones conferens. hunc enim filiorum omnium haud dubie præstantissimum jam successorem suum declaraverat. Itaque luctu tandem remittente, nova exercuit hominem sollicitudo, quem ex triginta filiis faceret Pacori loco regem: cum senilis animus a tot pellicibus, pro suo quaque filio nitente, diversas in cogitationes distraheretur. Postremo Phraatem prætulit, suo totiusque domus malo. Mox enim scelestissimus

§ XXIV. Plut. Joseph. antiq. Jud. 14, 27, & de B. Jud. 1, 124. Appian. Oros. 6, 18. Dio. § XXV. Appian. Flor. Eutrop. Plut. Marmor. Capitol. Plin. 7, 3. Agell. 15, 4. Val. Max. 6, 9. Sueton. ap. Agell.

patricida patrem, quasi cunctantem mori, fratresque, primum Antiochi filia prognatos, quod materno genere nobiliores erant, deinde ceteros omnes interfecit. suum quoque filium mox adjecit, jam adultum, ne quis superaret, qui contra se ab offensis optimatibus rex nominaretur.

XXVII. Inter hæc Antonius obiter constituta Syria, in Ægyptum properans, C. Sosium in Ventidii locum Syriæ & Ciliciæ præpositum, *Herodi restituere regnum & ulcisci Antigonum* jussit, qui per absentiam Herodis, Josephum, fratrem ejus, cum quinque cohortibus Romanis interfecerat. Igitur Sossus, præmissis duabus legionibus, cum reliquo exercitu subsequi statuit, quantum per anni tempus, jam enim vergebat ætas, liceret. Sed dum subigendis Aradiis, qui jam diu perpeSSI omnia, tamen desperatione magis, quam viribus, resistebant, Sossus detinetur; Herodes magno prælio ducem Antigoni Pappum vicit, eoque timoris adegit hostes, ut recepturus caput gentis Hierosolyma videretur, nisi propter vehemens frigus in hiberna deduci exercitum oportuisset. Per idem tempus Antonius Athenas rediit, auspicio suo, quam ductu, gestis rebus illustrior. Unde vulgo existimabatur, commune hoc ei cum Cæsare fatum esse, ut per legatos, quam per se ipsum, esset uterque felicior.

XXVIII. Nam & Agrippa præclare se gessit ubivis pro Cæsare: & a C. Sosio atque L. Canidio Gallo Antonianis ducibus incliti reges victi sunt. Jam primum M. Agrippa consulatu suo & Canidii, Galliam rebellantem compescuit, primusque a dictatore Cæsare transiit Rhenum, sed & Aquitanos insigni prælio vicit. Idcirco Cæsar evocatum, & triumphare jussum, classi fabricandæ exercendisque remigibus præfecit. Sed Agrippa, vir prudentissimus, scientissimus parendi, minime convenire putavit, ut mœrente Cæsare triumpharet, cujus beneficio tantus e tantulo fa-

§ XXVI. Justin. 42, 4. Vellej. Appian. Dio. § XXVII. Appian. Joseph. de B. Jud. 1, 13, & antiq. Jud. 14, 27. Dio.

ctus esset. Nam humili loco ortus, ut etiam Vipfania gentis, tanquam obscurissimæ, nomen ipse tolleret, *M. Agrippam L. F.* ubique præferens, ad maximos honores evectus amicitia Cæsaris fuerat.

XXIX. Igitur prætermisso triumpho, toto conatu in mandatum sibi munus incumbens, naves per omnem Italiæ oram ædificabat. Maximus enim fiebat apparatus ad tam vicinum & formidabile bellum. nam & amici Cæsaris, & quædam civitates ultro promissas naves construebant. Sed quoniam plerumque litus Italiæ importuosum erat, & stationes tantæ classi non reperiebantur; Agrippa, præclarum opus orsus, quomodo ex Lucrino lacu portum faceret, excogitavit. Quippe in agro Cumano, Misenum inter & Puteolos, locus in lunæ speciem curvatus, Lucrinum Avernumque lacus habebat. Hoc Agrippa mirabili prorsus opere commisit mari, portumque *Julium* appellavit, tum quidem recipiendis navibus aptissimum; hodie paludem cœnosam ac tenuem, ex quo subterraneus ignis, facta per montes eruptione, vicina late cineribus altissimis opplevit. Nunc quidem *Mons novus* appellatur, anno factus centesimo septimo, priusquam hæc scriberemus. Hujus operis multi scriptores confusius, quam explicatius, fecerunt mentionem: res ita ferme habuit.

XXX. Lucrinum lacum ab externo mari dirimebat agger antiquus, octo stadiorum longitudine, nec latior, quam ut incedere per eum currus posset. Vetus erat fabula, *stru-ctum ab Hercule, Geryonis armenta per regiones illas agente.* Hanc molem duabus angustis fossis, per quas intrare naves possent, scidit Agrippa; deinde fossis aliis ductis, Lucrinum Avernumque conjunxit: simul quo undique facilius ad portum iter esset, silvas circum densissimas, nihil reveritas antiquas locorum cærimonias, excidit. Inde profectum existimo rumorem, simulacrum antiquum, five Calypsus

§ XXVIII. Appian. Dio. Vellej. Tacit. Senec. de benef. Val. Max. 4, 7. Liv. Epit. § XXIX. Appian. Dio. Philargyr. ad Virg. Georg. 2, 161. Vellej. Sueton. in Aug. c. 16. Cluver, Ital. antiq.

Illud fuit, siue ipsius Averni, sudasse: neque negligenda res visa, pontificesque, licet natura loci, calidis aquis referti, miraculi fidem elevaret, locis iisdem piacularia sacra fecerunt: maxime quia sub idem tempus tanta ibi facta tempestas fuerat, ut prodigii loco haberetur. Sed Agrippa, portu strenue effecto, naves eo deductas confternere, remigesque tota hieme exercere instituit. nam Cæsar viginti millia servorum ad hos usus manumiserat.

XXXI. Iisdem consulibus & Judæi subacti. Vere novo rex Herodes, castris ad Hierosolymam positis, tres aggeres excitari jussit, eodem loco & exemplo, quo Pompejus olim ceperat urbem. Deinde ad nuptias cum Alexandri filia celebrandas Samariam profectus, consummato matrimonio, cum ingentibus copiis in castra rediit. Venit mox eodem C. Sosius cum legionibus undecim, & sex equitum millibus, magnoque auxiliorum numero, ad Borealem oppidi murum opposito vallo. At Judæi, gens pertinax, & odii semel concepti retinens, nihil omittebat, quo nocere obessoribus posset; nec audacia tantum, sed & patientia laboris formidabiles, cuniculis maxime molesti erant, unde subito exsistentes, necopinantibus damnum inferebant. & priusquam ferme pars aliqua muri machinis impelli posset, interiorem novum opponebant.

XXXII. Hac contumacia in quintum usque mensem contra tantos exercitus locum tenuerunt, cum interim & fame premetentur, quod forte septimanus iis annus erat, quo prætermitti solebat agricultura. Sed fiducia templi alebantur, *qui non desore divinum auxilium, & si quis in hujus defensione occubisset, hunc vero præ ceteris felicem, Deoque amicum*, prædicabant. Nec nisi per partes capi Hierosolyma potuit: quadragesimo die viginti admodum delectorum Herodis exteriorum murum transcenderunt: quos statim secuti sunt Romani quidam centuriones a Sosio. Sed

§ XXX. Strab. l. 5. Diodor. Sueton. Dio. Philargyr. Vellej.
§ XXXI. Liv. Epit. Joseph. antiq. Jud. 14, 27, & de B. Jud. Hegesipp. 1, 31. Dio.

adhuc resistebat interior murus, nec superari ante quintum decimum diem potuit. Tum vero urbs inferior, cum vestibulo templi capta, porticibus quibusdam circa delubrum inflammatis: cujus rei invidiam Herodes in Antigonom detorquebat.

XXXIII. Interim Judæi, qui partim in templum interiorius, partim ad superiorem urbem confugerant, legatis ad Sosium missis, *sacræ rei faciundæ otium* petierunt. eundem exoraverunt, & qui capti apud Romanos erant, *ut interesse sacro sinerentur*. Ille sperans, hæc esse signa deditiōnem agitantium, utrumque concessit. Sed ubi nihilo fecius in rebellionē persistebant, die quadam Saturni facta vis est, templumque pugnando captum: nec urbs defendi diutius potuit. Magna omnis ætatis sexusque cædes fuit; Romanis propter obsidionis moram iratis, Judæos accendente factionum inter se crudelissimarum odio.

XXXIV. Antigonom, ad pedes se abjicientem, immisericorditer accepit Sosius, complois manibus *Antigonom* nominans, victumque in custodiam dedit. Sic iterum a Romanis capta est Judæorum metropolis, eodem diē, quo septimo & vicesimo anno ante expugnata a magno Pompejo fuerat. Herodi curæ fuit prohibere alienigenarum turbam, arcana templi & sacrorum spectare contendentem. Idem vix impetravit a Sosio, prædam urbis militibus suis asserente, ut a se acceptis pecuniis direptionem remitteret. Inde Sosius, aurea corona in templo dedicata, captivum Antigonom Antonio adducens, discessit, regno Judæorum Herodi tradito. Atque ille minime certam ejus possessionem sibi spondens, quamdiu Antigonus supereffet, maximis muneribus expugnavit Antonium, ut interfici juberet.

XXXV. Igitur Antiochiæ deligatus ad palum, flagrique cæsus, & securi percussus est: quo supplicio neminem adhuc regum quisquam Romanus affecerat. Cum hoc

§ XXXII. Joseph. antiq. & de B. Jud.

T. Liv. Vol. XII.

B

extincta nobilissimæ stirpis dignitas, penes quam supra annos centum viginti sacerdotium & principatus Judæorum fuerat, in Herodem, plebejæ gentis hominem, Idumæjque parentibus ortum, concessit. Sequenti anno, qui L. Gellium L. F. L. N. Publicolam, M. Coccejum Nervam consules prætulit, quietæ res in Syria fuerunt, absente Antonio, metuate Antonium Sosio, si magnis gerendis rebus obscurare gloriam imperatoris legatus videretur.

XXXVI. Sed Parthi bellum ingens inter se moverunt, ob Phraatis, novi regis, crudelitatem & vecordiam, qui post multa parricidia nemini jam parcere poterat, nobilissimo cuique infestior, quo magis sibi ab hoc genere metuebat. Igitur multis quaquaversum diffugientibus, ad Antonium Monæses venit. Erat vir illustris ac potens, & prioribus adversus Romanos bellis magna virtutis fama. Quapropter Antonius, eum Themistocli, se magno regi comparans, tres ei donavit urbes, Larissam; Arethusam, Hierapolin, quam & Edeßam, & prius Bambycen appellatam supra scripsimus.

XXXVII. Interim Roma multiplici prodigiorum denuntiatione est exterrita. Quippe *delphinæ concurrisse invicem cruenta pugna circa Clupeam ferebantur*: Romæ sanguinem inter pluviam lapsum cœlo, varie distulerunt volucres: ludis Romanis, senatorum in Capitolio, sicuti mos erat, epulatus est nemo. Livæ quoque oblatum omen sicut ipsi lætum, ita civibus formidabile habebatur. quippe circa tempus nuptiarum cum Augusto, in Vejentanum suum eunti, prætervolans aquila gallinam albam, ramulum lauri cum baccis suis rostro tenentem, in gremium abjecerat. *eam cum ali Livia, serique ramum haruspicum monitu jussisset*; tanta pullorum soboles provenit, ut ea villa diu postea *ad Gallinas* vocaretur, quæ via Flaminia juxta nomen ab urbe lapidem fluvio Tiberi inædificata fuerat.

XXXVIII. Ramus etiam, quamquam ita crescere lau-

§ XXXVI. Plut. Appian. Dio. § XXXVII. Plin. 15, 30. Sueton. in Galb. c. 1.

rum Democritus & Theophrastus ambigant, tale lauretūm produxit, ut postea diutissime triumphis Cæsarum ad coronas sufficeret. Ea res potentiam Cæsarianæ domui stabilem videbatur promittere. Percellebantur etiam homines crebra mutatione magistratuum, cum nonnulli eodem die inirent ejurarentque; nihil inde quærentes amplius, quam honorem nominis, & spem adipiscendi provinciam, ac cetera non nisi magistratu functis tribui solita. Contra erant, qui magistratus capeßere paupertate, aut alia causa vetabantur. Nam & qui apud Pompejum erant, quasi merito arcebantur desponsis honoribus; & quidam, bonis amissis, sumtus tolerare non poterant.

XXXIX. Inter quos M. Oppius, propter pietatem in parentem gratus plebi, cum ædilitatem prætermittere statuisset, stipe collata seque & impensam munerum exhibuit: cum etiam in theatrum ingressi quidam, histrionum specie cum personis, pecuniam contulerunt; animorum suorum obsequentes judicio, periculum, ne *inimicis Triumvirorum fuisse* dicerentur, hac cautione vitantes. Nec hio stetit in Oppium populi amor: quin & mortuum paulo post in campo Martio funeravit. Sed invidia nobilitatis ossa sepulti translata sunt alio, pontificibus monentibus, *locum sacrum esse, neque contaminandum mortuorum reliquiis*; cum tamen multos ibi sepeliri & passim jam, & passuri essent. Eodem vere M. Antonius Athenis egressus, cum trecentis navibus, Brundisii non receptus, Tarentum appulit, promissum Cæsari auxilium ferens.

XL. Sed Cæsar expectare, dum sua classis præsto esset, maluit; licet semel iterumque invitatus, ut apparatu Antonii, suffecturo ad id bellum, uteretur. Apparebat, aliquid subesse querelæ ac suspicionum. Idcirco Octavia, quæ comîtata virum ex Græcia fuerat, exoravit eum, *ut ad fratrem mitteretur*. Alteram ea jam filiam apud Antonium pepererat, & tum etiam erat prægnans. Hæc in itinere oc-

§ XXXVIII. Theophr. de plant. 1, 3. § XXXIX. Appian, Plut. in Anton. c. 46.

currens Cæsari, primarijs amicis ejus adjunctis, Mæcenate & Agrippa, multa precum humanitate contendit, *ne se miserrimam omnium matronam ex omnium felicissima redigi paterentur.*

XLI. Nunc enim, inquit, totus orbis me beatam prædicat; suspiciæque duorum imperatorum, alterius sororem, alterius conjugem. Sin vero, (quod Dii ne firint!) prava consilia vos in bellum egerint, uter vestrum sit futurus superior, in incerto erit: unum erit certissimum, me, uscuque res ceciderit, in perpetua sollicitudine & luctu fore, cui in qualibet viri fratrisque fortuna, semper plus offeratur, quod cruciet, quam quod reficiat. Cæsar ad hæc objicere, se desertum ab Antonio, maximum in discrimen incidisse: sed & missum in Africam esse Calliam, ut fœdus contra se cum Lepido jungeret.

XLII. Tum Octavia: Calliam ad Lepidum non alia causa missum esse scio, quam ut de matrimonio ageret. Cupiebat enim Antonius desponsam adolescenti Lepido filiam collocare, priusquam Parthicum ad bellum proficisceretur. Prius autem crimen ista diluit Antonius, ut tibi per Mæcenatem satisfactum eo nomine credam. His obtestationibus, & quia Calliam etiam miserat Antonius, ut ex ejus quæstione deprehenderetur veritas, ita Cæsar emollitus est, ut, non accepto Callia, cum Antonio se collocuturum diceret, inier Tarentum & Metapontum, circa fluvium Evonymum, si & illi videretur. Accepta conditione, cum eodem forte tempore ad flumen uterque venisset, Antonius, carpento desiliens, in scapham forte stantem eo loco se conjecit solus, trajecturus ad Cæsarem: contendit & ille, vicissim prævenire cupiens Antonium: & aliquamdiu occurrentium sibi in amne certamen fuit, uter in alterius ripam fidemque se traderet prior; sed vicit Cæsar, ad duos unum se proficisci dicens, non ad Antonium modo, sed & ad sororem suam.

XLIII. Itaque consensu Antonii carpento, cum eodem Tarentum profectus, ea nocte apud illum mansit sine corporis custodibus. Postridie rursus apud Cæsarem eadem

omnia Antonius fecit. Adeo duo illi summæ fortunæ competitorēs, ut rationibus suis conducere putabant, iustitiam familiaritatem levibus suspiciunculis, & professa odia summæ benevolentiae significationibus vivissimè obtruebant. Ceterum quia Cæsar bellum Siculum sequentem in annum differebat, Antonius in Parthos properabat; ille navibus indigebat, hic legionibus: instituta est permutatio, uti Cæsar Antonio duas legiones Italicas daret, hic Cæsar rostratas cum remigio centum. Sic & classem adeptus est Cæsar, quæ egebat; & sumtu liberatus Antonius, milites nactus, quos, Italiam obtinente Cæsare, licet ex prioribus pactis, delectuum jus haberet, difficulter confecisset. Octavia quoque, præcipuum & instrumentum & vinculum instauratæ amicitiae, viro mille delectos milites impetravit a fratre; fratri vivissimè decem phaselos a viro: quod genus navium inter longas & onerarias ferme medium est.

XLIV. Accesserunt nova ex sponsalibus firmamenta, & Antyllo, quem Antonio Fulvia pepererat, filiolam suam despondit Cæsar; & Antonii Octaviaeque filiola Cn. Domitio pacta est, qui modo hostis acerbissimus Triumviris, & proscriptus inter parrieidas fuerat. Sed facile fuit quidvis polliceri, nihil servaturis, nisi quod postea quoque sibi profuturum consuissent. Sub idem tempus, opinor, etiam auctore Antonio, Pomponiam Agrippa duxit, T. Atticæ filiam, equitis Romani affinitatem generosarum nuptiis anteponeus, cum propter summum in amicitia Cæsaris gradum, nullius non conditionis potestatem habere videretur. Præterea convenit, uti Sex. Pompejo sacerdotium & consulatus, nuper pacta eriperentur: ipsi nihilominus, elapsso tempore triumviratus, in aliud quinquennium potestatem retinerent. His peractis, profectus Antonius, liberos suos ex utroque matrimonio & Octaviam conjugem ad Cæsarem remisit Corcyra, ne molestiarum ac periculorum, qualia bellum affert, haberet participes: nisi forte, quod even-

tas affirmat, plus de Cleopatrarum amoribus, quam de bello sollicitus, amoliendum hoc in tempore impedimentum judicavit.

XLV. At Cæsar, novis copiis navalibus auctus, quamquam prius quiescere eo anno statuerat, bellum incepit, non poenitendis initis; nisi quod Menas, ingenio levis, & cum fortuna mutans animos, præterea Sabino parere non serens, impetrata fide, cum sex aut septem navibus iterum ad Sextum transfugit. Existimatum etiam est, minis Antonii perterritum, & quotidianis ceterorum Pompei libertorum exprobrationibus promissisque præbuisse aures; præsertim ultione sumpta de Menecrate, quem præcipuum inter Pompejanos inimicum habuerat. Cæsar, offensus hac perfidia, in Sabinum effudit iram, ablata tanquam indiligenti classis præfectura, quod fugam tot navium non senserat. In ejus locum Agrippa maritimum imperium accepit: a quo interim nova confecta classis Romano more lustrata est. Constitutis ad ipsas undas altaribus, naves instructæ circumstabant magno omnium silentio: interea sacerdos, re divina juxta mare facta, ducibus assumptis piacularia exta navigio imposita ter circum classem circumvehebant; invocabantur potentia maris numina, *ui, quæ detrimenta, quæque pericula destinata classi fuissent, ea in hostium caput expetant.*

XLVI. Postremo pars extorum, turba favente linguis, in mare projiciebatur; partem adolebant altaribus. Tum educta portu classis animi speique Cæsarem implevit, undique cincturum navibus Siciliam. Quippe & Antonianæ naves jam ad fretum processerant: & Lepidus, quantumlibet invitus, auxilia promiserat. Sed maxime nova classe confidebat, mira firmitudine specieque compactis navibus, quæ neque rostrorum timerent impetum, & magnum numerum propugnatorum caperent, & turres portarent, unde tanquam e muro in subiecta hostium navigia pugnari

§ XLIV. Dio. Corn. Nep. in Attic. c. 12. Appian. Plut. § XLV. Appian. Dio. Oros. 6, 18.

posset. Ceterum omnes istas cogitationes momento quasi tempestas circa Palinurum promontorium adorta dissipavit. Res hoc modo gesta est. Constitutum erat, uti a. d. Kal. Julius (quod ob patris memoriam sibi faustum fore omninabatur) tribus diversis classibus Pompejus oppugnaretur.

XLVII. Ille contra *Plennium* quendam cum una legione & magna multitudine velitum *Lilybaeum* & vicina loca tueri iussit: & praesidia ad Orientem & Occidentem disposuit, insulis etiam occupatis, *Lipara* praesertim & *Cossura*, ne harum opportunitate hostes juvantur. *Messana* vero (hanc habebat arcem belli) quod roboris erat in classe secum habebat, inde quamlibet ad necessitatem occursurus. Interim die dicta *Lepidus* ex Africa solvit, mille ducentis onerarias, septuaginta longas, in quibus erant semiplena legionum duodecim, equitum *Numidarum* quinque millia, magnusque apparatus alius. Interim & a *Tarento* *Statilius Taurus* cum navibus Antonianis, centum duobus affuit: ceterarum enim remigum pestilentia nuper exhauserat.

XLVIII. Caesar, *Puteolis* facto sacrificio, projectisque e praetoria in mare extis, profectus est, Ap. Claudio cum magna multitudine navium postremum agmen cogente. Ubi tertia dies venit, vehemens Auster aggressus est omnes, Lepidique multas onerarias depressit. Tenuit tamen ille *Siciliam*, conclusoque intra *Lilybaeum* *Plennio*, multa circum oppida armis aut deditioe cepit. *Taurus*, animadvertente tempestate, mature *Tarentum* reduxit classem. *Appianae* naves afflictae circa *Minervae* promontorium, & quaedam in scopulos aut breviter compulsae sunt, disiectis, nec sine gravi damno, ceteris. Caesar in *Velinum* portum se & naves suas receperat, praeter hexerem unam, quae circa *Palinurum* promontorium vi tempestatis soluta est.

XLIX. Erat ea portus natura, ut ad cetera tutus versus Orientem pateret. Idcirco cum repente versus in Africum Auster esset, neque portu exire naves, prohibente vento,

§ XLVI. Dio. Plin. 7, 45. Vellej. 2, 79. Appian. § XLVII. Strab. l. 6. Appian. Vellej. 2, 80.

poterant, neque aut remis aut ancoris contineri, quo minus inter sese, aut ad saxa comminuerentur. Ita naves majores sex amissæ, minores sex & viginti, cum aliquanto majore numero Liburnicarum. nam & ab hoste damnum datum erat, Menasque multas ex disjecta classe naves abstraxerat aut exusserat. Tanta hæc erant incommoda, ut ante tricesimum diem emendari non posse viderentur; quo tempore pæne in exitu futura æstas erat, ideoque rectius videbatur, venientem in annum expeditionem differri.

L. Sed Cæsar, *vel invito Neptuno victoriam se adepturum* jactans, ceterum populum timens, si diutius annonæ penuria premeretur, *continuo subduci rescique naves* jussit: remiges ex naufragio receptos ad Taurum misit, complendis navibus, quæ penes eum vacuæ remanserant. Mæcenas in urbem ire jussus est, ad plebem in officio continendam, quæ ob adversa Cæsaris & memoriam Pompeji Magni tumultuabatur. Ipse magna celeritate atque diligentia novos per Italiam colonos hortatus, ad visendam Tauri classem Tarentum transfoucurrit: mox Vibonæ allocutus legiones, navium apparatus festinavit, brevi tempore sic confirmatis atque constitutis omnibus, ut iterum invadere Siciliam posset.

§ L. Sueton. in Aug. c. 16. Dio.

JOANNIS FREINSHEMII SUPPLEMENTORUM LIVIANORUM

LIBER XCIV.

IN LOCUM LIB. CXXIX LIVIANI

E P I T O M E

LIBRI CENTESIMI VICESIMI NONI.

Adversus Sex. Pompejum vario eventu navalibus præliis pugnatum est: ita ut ex duabus Cæsaris classibus altera, cui Agrippa præerat, vinceret; altera, quam Cæsar duxerat, deleta, expositi in terram milites in magno periculo essent. Victus deinde Pompejus in Siciliam profugit. M. Lepidus, qui ex Africa velut ad societatem belli, contra Sex. Pompejum a Cæsare gerendi, trajecerat, cum bellum Cæsari quoque inferret, relictus ab exercitu, abrogato triumviratus honore, vitam impetravit. M. Agrippa navali corona a Cæsare donatus est: qui honos nulli ante eum habitus erat.

1. **E**x diverso Pompejus hac felicitate non ad industriam, sed vanitatem & ineptias excitabatur, jam haud dissimulante *Neptuni filius* appellari volens; cujus spreto numini duplex naufragium Cæsaris, & alterum quidem per æstatem immissum, imputabat. Idcirco & paludamentum induit cyaneum pro purpureo, & Neptuno Salacia-

que, parentibus scilicet suis, bobus auratis & equo fecit. Sed & equos vivos, quidam & viros addunt, conjecit in fretum. Nec tamen securus audiit, iterum instare Casarem, quam cum strenuo & irrequieto res esset, considerans. Idcirco Menodorum ire speculatum, quid fieret in Italia, iussit.

II. Ille dolens, sibi classis imperium non esse redditum, sed solummodo paucarum navium, quas reducerat, præfecturam relictam, ne contra Lepidum quidem opera ejus Pompejum uti voluisse, iterum agitare prædictionem animo coepit. Ceterum quo majoris apud Cæsarem fieret, si prius edidisset plura documenta, quantum in eo præsidii partibus esset, omne, quod secum habebat, aurum, inter suos distribuit, ut promptioribus ad omnia uteretur. Ergo duodeviginti passuum millibus tridui spatio emigratis, impressionem in naves Cæsaris sæpe fecit, ad tuenda loca, ubi novæ aliæ fabricabantur, dispositas. Ex his binas ternasve subinde abripiens, simul onerarias in stationibus incurfu intercipiens, aut corrupens, omnia pavoris atque consternationis implebat. Non enim Cæsar modo, sed etiam Agrippa petendæ materiæ causa tum aberat: quoque majus audaciæ simul & artis specimen ederet, aliquando nave in mollius solum sponte impacta, in luto se obhærere simulavit; donec decurrentibus velut ad certam prædam hostibus, inhibendo se expedivit, abiitque cum plausu & cachinnis, non sine stupore & verecundia Cæsarianorum.

III. Sed ubi maturum esse putavit, dimisso senatore, quem ceperat, Rebilo, præstruxit ad novum consilium viam. Deinde commentus apud suos, *Mindium Marcellum*, jam a tempore dictatoris familiarem Cæsariibus, *qd se transferaturum*, cujus nuper amicitiam Romæ comparaverat, sine suspitione cum eo in quadam parva insula congressus, mentem suam aperuit, *se coactum injuriis Calvisii, quas*

§ I. Plin. 9, 6. Appian. Oros. Sueton. Dio. Porphyry. ad Hor. Epod. 9. Auctor de vir. ill. c. 84. § II. Dio. Appian.

patri non potuisset, ad Pompejum refugisse. nunc amoto Calvisio, nihil ob stare, quin redeat ad Cæsarem, non male de se meritum; modo fides a M. Messalla detur: nam hic per absentiam Agrippæ classi præerat. Nec diu dubitavit Messalla, Cæsari gratum se facturum admonitus aut conjiciens.

IV. Ergo ubi cum aliquot triremibus Mindius affuit: tanquam a Cæsaris partibus transiens, adjunxit ei se proditor, & suos partim volentes, alios repugnare validiori non ausos, transduxit. Postquam in conspectum Cæsaris admissus est, ad genua procidens oravit veniam, nihil excusans. Et eam quidem haud gravatim tribuit Cæsar: ceterum ingenio tam mutabili nihil postea majoris rei credidit; deditque negotium certis hominibus, dissimulante eum custodiendi: præfectos triremium, qui manere volebant, quo cuique visum est abire, dimisit. Jam resecta classis erat, & Cæsar Vibonem appulsus, Messallam cum duabus legionibus transmittere in Siciliam jussit, Lepidique copiis junctum stationem agere in Tauromentano sinu. tres alias legiones ad Statuam (Stylida vocant Græci) excubare jussit; quod is locus, ad duodecimum a Rhegio milliare distans, brevissimum in Siciliam trajectum habebat.

V. Sed Taurus a Tarento Scylacium, obversum Tauromentanæ regioni promontorium, petiit, itineri simul prælioque paratus. Nam & mari speculatoria navigia præmittebat, & litora curabat exploranda per equites. Ideoque Cæsar a Vibone transgressus, probata Tauri diligentia securior, eodem rediit. Pompejus adversum hæc iisdem locis præsidia constituit, quibus per eandem ætatem habuerat. Interim quatuor Lepidanæ legiones, deceptæ specie occurrentium navium, nam a Lepido missas existimaverant, in Papiam, Pompeji ducem, inciderunt: maleque mulctatæ, ne Lepidi quidem navibus, quæ postea venerant obviam, ausæ confidere, vario & miserabili errore

§ III. Cic. ad familiar. Dio. Appian. § IV. Dio. Oros. 6, 18. Appian. Strab. l. 6.

multas onerarias amiserunt. Sed & duæ ferme legiones desideratæ; plerisque in mari varia peste consumptis, & si qui enare potuerant, exceptis a Tifieno Gallo, Pompejanarum partium duce. ceteri statim aut postea pervenerunt ad Lepidum, cum ad Sextum Papias abnavigasset.

VI. Sed cum universa classe Cæsar explorato profectus ad Strongylen, quæ septem Æolidum una est, cum ex magna specie copiarum, quas circa Pelorum & Mylas & Tyndaridem agere videbat, ipsum adesse Pompejum conjectaret, relicto cum imperio Agrippa, Vibonem repetiit, pedestres copias adducturus. Inde ad castra Tauri citatis itineribus transgressus, cum tribus legionibus & M. Messalla fretum transire statuit, ut per absentiam Pompeji Tauromenio capto, duabus ex partibus illum angeret. Interim & Agrippa e Strongyle transiecit Hieram, eaque capta se paravit, ut postridie Mylas transvectus Democharem adoriretur, qui stationem ibi cum quadraginta navibus habebat. Sed ubi cum dimidia parte classis Hieram profectus, non exire Democharem vidit, contemta hostis ignavia rediit, sequenti die classem universam adducturus. Vicissim Demochares non alias Agrippæ naves esse ratus, & has ipsas tardas & graves, noctu evocavit Pompejum eo proposito, ut conjuncti Agrippam aggrederentur.

VII. Igitur postridie sub idem ferme tempus utrinque classibus eductis, cum Agrippa & Apollophanem cum quinque & quinquaginta navibus adesse, & cum aliis septuaginta Pompejum sequi cognosset, nuntio celeriter ad Cæsarem misso, in magnis animi fluctibus fuit: idemque & Demochari similibus causis acciderat; &, nisi fuga præter turpitudinem haud minus periculi, quam prælium, habuisset, non dubitabatur utrobique, quin præstaret recedere. Sed quia digredienti secuturus hostis timebatur, pari aliquamdiu Marte concursus est. Pro Pompejo celeritas navium, artesque gubernatorum, & remigum erant; Agrip-

pa plures & firmiores habebat: & robur Cæsariani militis adæquabat Pompejanorum desperatio. fugitivi enim plerique erant, quibus, si caperentur, ne simplex quidem sperari mors poterat.

VIII. Memorabilis in hoc prælio casus unius navis fuit, quam Agrippa præ ceteris petebat, quod ea Papiam invehi cognoverat; incurritque impetu tam violento, ut, prora discussa, carinam aperiret, & qui in turribus ejus constiterant, in mare excuterentur. Igitur & navem, aqua copiosa admissa, celeriter merfit, cum thalamitis, (sic appellantur ordinis imi remiges:) ceteri, tabulato perfracto, enatarunt. Et Papias in proximam navem receptus, pugnam repetiit. Pompejanorum enim scaphæ passim oberrabant, quibus exciperentur nantes, fractis aut amissis navibus. Nam & integræ relinquebantur, quoties ferreis manibus comprehensæ defendi adversus tanto validiores non poterant.

IX. Idcirco Pompejus, ex edito loco conspicatus, quæ fierent, signum receptui dedit, jam advesperascente die. redieruntque, servatis ordinibus, ad litora non aspera aut saxosa, sed quæ multo cœno limosa erant, applicantes: Agrippa cum cuperet, insequi non potuit, ne cum magnis suis navibus in brevia delaberetur. idcirco, jactis in alto ancoris, substitit, tanquam iterum invasurus vel per noctem: sed monentibus amicis, *ne militem nimis vigiliis & laboribus debilitaret, neve nimium crederet infido mari*, vix tandem se recepit. Sunt, qui dicant, *Cæsaris invidiam veritum, absolvere victoriam noluisse*. Sed & dicere solitum inter familiarissimos, *secundum locum tenentibus magna prudentia opus esse; velle enim præpotentes laboribus & periculis eorum maxima consequi*, sed hoc sciri credique ab hominibus nolle; *dandam igitur esse operam, ut perficiendis ingentibus operibus strenue desudent, perfectorum titulo cupide sollerterque cedant*.

§ VII. Appian. Dio. § VIII. Appian. Dio. § IX. Appian. Dio.

X. Hoc proelio Pompejus cum naves amisisset triginta, hostiles quinque corrupisset, laudavit tamen suos, donavitque, *pro victoribus sibi esse præfatus, qui cum tantis navibus aquo Marte dimicassent; non enim proelium istud, sed hostilium murorum oppugnationem videri.* subjecit, *se quoque navium suarum aliududini nonnihil adstructurum esse.* Interim Cæsar, ubi Messana digressum Pompejum, fretumque sine idonea custodia relictum sensit, cum Antonianis navibus Tauromenium petere constituit. Ceterum Pompejus id ipsum conjectatus, parte navium Mylis relictæ, quæ præsentis imperatoris speciem Agrippæ facerent, cum post proelium leviter cœnasset, continuo Messanam redierat. Agrippa vero, pro præsentī copia milite refecto, Tyndaridem, quæ dedebatur, advectus, oppidum volentibus incolis recepit; sed mox a præsidiariis strenue pugnantibus ejectus est.

XI. Aliis tamen oppidis recepta sunt ejus præsidia: quibus rebus consumpta die, sub tenebras pridianam stationem repetiit. Jam Cæsar, e Scylacio provectus, Leucopetram attigerat, ubi certioribus nuntiis, Pompejum ad Mylas Agrippæ oconcurrisse, doctus, statuit noctu transire frætum, & in agro Tauromenitano copias exponere: sed cognito proelii eventu, haud satis decorum victori putans, per tenebras subrepere, expectata luce, quantum capere militum naves potuerant, vacuo mari transjecit, ceteris cum Messalla relictis, quos remissis mox navibus arcefferet. Ceterum Tauromenii non receptus, præternavigato amnis Onobalæ ostio (Cantarum hodie vocari autumant) & fano Veneris, ad Archegetam appulit. Id loco nomen erat a parvo simulacro Apollinis, *quod ibi posuisse Chalcidenses ferebantur, hoc duce ad condendam coloniam ex Eubœa profecti; cum Naxum, quæ postea Tauromenium est appellata, occupassent.*

XII. Hic exfensione facta, simul terram Cæsar attigit,

§ X. Appian. Orof. 6, 18. Dio. § XI. Dio. Appian. Thucyd. 6, 1. Plin.

lapsante vestigio procubuit. nec exterritus sacra fecit Deo; castrisque ibi collocatis, oppidanorum tentare animos decrevit. Nondum absolutum vallum erat, cum Pompeji magna classis cum ipso imperatore affuit, in defensorum locum integris repositis remigibus: simul & equitatus ejus conspectus est, pari celeritate per litora transcurrens: & alio loco pedestres copiae apparuerunt. Ea repente res objecta magnopere Caesarianos exterruit, qui victum proelio Pompejum, nusquam discedere posse per Agrippam putaverant. Neque absurde creditum est, *si undique simul factus impetus esset, deleri Caesaris exercitum potuisse*. tres omnino legiones erant, cum equitibus quingentis, quorum nondum advecti equi erant, velites mille, voluntarii ex novis coloniis duo millia, cum classiariis.

XIII. Sed equitatus, tantum impetu in munientes facto, interturbavit opus nequidquam; navibus, ne sero diei proelium inirent, sub Coccyno capientibus stationem, peditatu in oppidum Phoenicen abducto. Caesar, hac opportunitate usus, non intermisso per noctem labore, castra permuniit. deinde traditis L. Cornificio copiis, ante lucem cum classe profectus est, occupaturus transitum, antequam praecluderetur, & minus timens Pompeji naves, ut paucas numero & recens victas. Igitur dextra acie Tittinnio commissa, sinistra Carcio, si modo recte traditum nomen est, vectus Liburnica classem circumiit, sollicitus hortator: quo tempore, ne forte agnitus ab hostibus in periculo esset, imperatoria insignia deposuit. In eo cursu, cum obviam se Pompejus tulisset, bis congressi, ad noctem usque depugnarunt.

XIV. Tum vero Caesaris haud dubie inferior fortuna fuit, multisque captis aut meris navibus, pars ceterarum, ipso frustra hortante, versus Italiam fugit, quas Pompejani nequaquam longe insecuti, ad reliquas oppugnandas redierunt. Et harum pleraeque tum merse sunt, aut in hostium devenerunt manus. & si quis enatare ex his potuit, ab equi-

§ XII. Appian. Dio. § XIII. Oros. 6, 18. Appian. Dio.

tatu Pompeji litus obeunte capti aut interemti sunt. Pauci ad Cornificii castra penetrarunt, a velitibus ejus deducti: nam gravem armaturam educere adversus legiones, victoria suorum alacres, minime tempestivum judicabat. Ipse Cæsar, in multam noctem jactatus, & animi pendens, utrumne Cornificium, an vero Messallam peti oporteret, bona quadam fortuna sub portum Abalam, cum uno tantum satellite delatus est. quem a montibus decurrentes quidam exceptum, & in acatium ex acatio translatum; quo minus deprehendi ab hostibus posset, animo & corpore ægrum, ad Messallæ castra deportarunt.

XV. Nec quidquam habuit antiquius, quam, missa ad Cornificium Liburnica, significare *salutem suam, & maturum auxilium* polliceri; misit etiam circum vicinos montes, *Cornificio jubens opitulari, quotquot possent*. Curato deinde corpore, post modicam quietem, ad Columnnam Rheginam profectus est, deducente Messalla, ubi Carinas cum tribus legionibus constiterat, jussu Cæsaris in Siciliam trajecturus. At tunc Liparam præmissus est a Cæsare mox secuturo. Sed hanc animi agitationem consolata est res parva dictu, nisi superstitione inflaretur: piscis e mari exiliens ad pedes ambulantis se abjecit. Hoc argumento spoponderunt vates, *sub pedibus Cæsaris futuros, qui tum tenerent maria*. Idcirco jam tranquillior animo scripsit ad Agrippam, *ut, ad eximendum periculo Cornificium, expeditas copias duce Laronio mitteret*. Mæcenatem iterum ablegavit Romam: atque is correptos aliquot novarum rerum auctores supplicio affecit publice.

XVI. Messalla Puteolos navigavit, ut legionem primam a Vibone adduceret, præclaræ fidei specimine edito: nec enim omni ope humana destitutum interficere arduum fuisset, si prosriptorem suum potius, quam imperatorem, cogitare maluisset. Interim in magno periculo cum expostis militibus Cornificius versabatur. Armis ca-

§ XIV. Liv. Epit. Dio. Appian. § XV. Dio. Plin. 6, 19. Appian.

strisque tutum fames oppugnabat : nec ignarus ejus rei Pompejus , provocante Cornificio , detrectavit certamen. Idcirco navibus incensis , quæ forte delatæ ad castra ejus e proelio fuerant , Mylas instituit petere , lacescentibus undique Pompejanis. Nam sive per campestria loca pergebatur , equites assultabant ; sive per montana & aspera , Maurus jaculator molestus erat. nec itineris facultas , nec pugnae dabatur ; cum levis & expeditus hostis subsistentes refugeret , abeuntes insequeretur.

XVII. Et erant defendendis inermibus occupati , quos ex naufragiis servatos in medium agmen receperant : maximus erat in fluminibus transeundis metus , cum divulsi invicem , & cum aqua aut luto luctantes multi vulnerarentur. Triduum inter hæc pericula consumtum est. quarta deinde dies certi interitus metum attulit. Deventum in ea loca erat , quæ profluvio quondam Ætnæorum ignium exusta fuerant , usque in mare decurrentibus rivis. Rhynca vocabant accolæ , non nisi noctu transire ea soliti , vitandi æstus gratia. Sed Cornificiani nec inter tenebras suscipere iter propter ignorantiam locorum audebant ; neque sustinere interdiu poterant vim pulveris , quo suffocabantur , & fervorem , plantas , nudis præsertim pedibus incedentium , perurentem. & tamen morari vetabat sitis , & hostilium copiarum formidabilis conspectus , ad angustias , quæ regionem illam ambrustam finiunt , ab ipso interim Pompejo adductarum.

XVIII. Magnus erat in agmine numerus fauciorum , qui ad progrediendum invalidi , commilitonum humeris portabantur. Sed tum extrema desperatio coegit , his depositis oneribus , ne sui quidem ulla jam parsimonia in hostes irrumpere. Hoc impetu repulsi Pompejani primos aditus reliquerunt : nec ideo minus aliæ fauces haud procul inde custodiebantur. Idcirco non labore tantum vulneribusque & siti affectos , sed etiam frustra nitî autumantes , vix ex-

§ XVI. Liv. Epit. Dio. Appian. § XVII. Appian. Dio. Diodor.
4, 60.

T. Livii Vol. XII.

C

citavit Cornificius, ostenso fonte propinquo, ut semel collectis viribus unicam salutis spem pugnando capefferent. Sed dum multa suorum jactura manum cum praesentibus conferunt, fontem ab alio praesidio hostium occupari viderunt. Tum vero penitus omnis defluxit corporibus animisque vigor: torpentisque fatigatione & tædio, quod in ipsis erat, perierant; cum eminens conspecta signa legionum, dubia primum, mox, ubi cognosci potuere, certa spe deficientes erexerunt.

XIX. Laronius erat, ab Agrippa missus cum tribus legionibus & frumento, cujus egere Cornificianos sciebat. Nam Agrippa, Democharem alio profectum sentiens, Tyndaridem veperat, refectam copiis, & opportuno ad mare situ. Idcirco Pompejus ipsum adesse Agrippam existimans, tanta celeritate discessit, ut etiam pars impedimentorum in castris relinqueretur. At Cornificiani milites, fonte potiti, quamquam monentibus de periculo ducibus, adeo biberunt itemperanter, ut multi pracluso spiritu inter hauriendum exanimarentur. Ceteros ad Agrippæ castra perductos superveniens paulo post Cæsar laudavit, donavitque ex merito; vim enim maximam, non hostium modo, sed, quæ sunt hominibus intolerabilia, famem, sitim æstum sustinuerant. Cornificius quidem tantum sibi, servatis hisce copiis, tribuit, ut postea Romæ, quoties a cæna rediret domum, elephanto vectaretur.

XX. Interea Cæsar ingentem exercitum in Siciliam transduxerat, legiones unam & viginti, leviter armatorum plures quinque millibus, equitum viginti. Ceterum totum ferme litus Pompejana præsidia tenebant, continuos ignes alentia, ut metu incendii naves Agrippæ, quem maxime timebant, deterrerent. Tauromenitanas quoque fauces, & quæ ad Mylas sunt, Pompejus occuparat; montanosque calles muris educitis præcluserat. Sed & profectum Tyndaride Cæsarem, oppositis apud Dianium castris, levibus equitum præliis distinuit, pugnae se nolentem committere;

§ XVIII. Dio. Appian. § XIX. Appian. Dio.

donec fama adventantis Agrippæ excitus, ad Pelorum transcucurrit. Sic relictas hostium discessu Mylenensium fauces Cæsar occupavit, recepto etiam Dianio, parvo oppidulo, sed magnæ in fabulis famæ, propter *Solis armenta*, quæ *socii Ulyssis ibi matlasse* ferebantur.

XXI. His rebus cognitis, & comperto, adventum Agrippæ falso jactatum fuisse, Tifienum Gallum Pompejus accivit. ei Cæsar obviam iturus, aberravit a via circa Myconium; & quia cum expeditis copiis, ut ad prælium processerat, noctem tempestatibus horridam sine tabernaculo exegit, scuto tantum Gallico, sustinentibus per vices militibus tectus. Emicabant inter præcipitados imbres ex Ætna prorumpentes flammæ, cum terribili mugitu, adeo quidem, ut Germani, locorum imperiti, præ consternatione cubilibus exsilerent; nec amplius fabulosa crederentur, quæ de montis ejus incendiis igniumque torrentibus antiquitas tradiderat. Inde progressus ad vastandum agrum Palæstanum, Lepido forte per ea loca frumentanti occurrit.

XXII. Namque is, tempestatibus & insultu Democharis amissa parte navium, non ad Cæsarem continuo, sed Lilybæum contendit, necessitate incertum, an consilio, eoque ipso ancipiti, sive ut Cæsarem luctari solum cum Pompejo sineret, sive ut ab illo virium hostilium partem abstraheret in sese: Tifienum certe hactenus detinuerat. Igitur conjunctis ambo copiis Messanam obsidione clauferunt. Sed cito exortæ sunt suspiciones & discordiæ, cum Lepidus pari cum Cæsare potestate ageret; Cæsar eum legati potius loco habere destinasset. Ea causa festinationis Cæsari fuit, ne Lepido spatium daret cum hoste transigendi. absque hoc enim si fuisset, spes erat citra sanguinem debellari posse; quod & frumentaria res & pecuniaria incipiebat esse apud Pompejum angustior.

XXIII. Taurus enim, missus ad hoc a Cæsare, com meatus Pompej frequenter intercipiebat, civitatesque occupa-

§ XX. Appian. Dio. § XXI. Oros. 6, 18. Appian. Dio. § XXII. Appian. Dio.

bat, unde alendus illi exercitus esset. Ergo cum alteri proelio decernere lubitum, alteri necessum videretur; ad summam dimicationem haud ægre deducta res est. Continuis aliquot diebus Cæsar instructas legiones ante castra, naves in mari Agrippa ostentaverat, reformidante congressum Pompejo, quod erat utrobique infirmior. tum vero metuens, ne, si subterfugere proelium pergeret, tanquam sua concessione victus, a fociis defereretur, misit ad Octavianum quæsituros, *utrum navali pugna velit decernere*: qua parte sibi plusculum confidebat.

XXIV. Cæsarem quoque, licet semel iterumque improspere tentato mari, conditionem recusare puduit. Dies ergo conducta est, in quam trecentis utrinque navibus concurreretur. Terra quoque instructæ sunt acies; sed spectaturæ tantum maritimo proelio dimicantes. In eo labore sita utrisque summa rerum videbatur: nec ad instruendas classes quidquam reliqui fecerant. Igitur acriter & diu certatum est; quamquam Agrippæ recenti commento Pompejani graviter infestarentur. harpago erat, sed ea forma, ut & vis ejus robustior esset solito, & inevitabilis impetus. Tignum enim cubitorum quinque ferro coopertum, duobus in utroque capite ferreis annulis firmissimis instruxerat: ex horum altero pendeat uncus ferreus ad comprehendendas hostium naves; alter multos habebat funiculos, quibus harpago semel injecta navibus, aptabatur machinis, quarum opera violentissimo nisu attrahe-retur. Neque præcidi tignum ferro munitum poterat, neque propter ejus longitudinem ad funiculos pertingi. Victa igitur Pompeji classe, pedestris etiam exercitus timore correptus Messanam versus abivit.

XXV. Eodem & pauci ex navali proelio se receperunt, septemdecim navibus: quos ipse quoque mox Pompejus comitatus est a Naulocho conscendens. ceteri varia clade deleti; cum ejectas in litora naves Cæsar incenderet, al-

tum tenentes Agrippa persequeretur. Inter hæc relictus cum exercitu Tisienus Gallus in potestatem Cæsaris se tradidit: exemplumque hoc præfecti equitum imitati sunt. Hac pugna naves Cæsaris tres tantummodo mersæ referuntur, Pompejanæ duodeviginti: ceteræque omnes, præter septemdecim, quas diximus, incensæ fractæque sunt, aut in manus hostium pervenerunt. Pompejus inter hanc calamitatem, exercitus quoque defectione cognita, protinus abjecto imperatorio cultu, Messanam certos homines præmisit, qui filiam amicosque & pecunias, & quidquid pretiosum erat, (jam enim hunc in casum consarcinata habebat) in naves servatas imponderent.

XXVI. Misit etiam Lilybæum ad Plemmiam inde arcescendum, octo legiones ejus fugæ comites habiturus. Neque tamen expectavit ad se properantem, pavidus ducum suorum præsidiorumque nuntiis, frequenter ad victorem deficientium. Igitur cum reliquis navibus relicta Sicilia, cutsum in Asiam direxit, Antonium, ob servatam in simili periculo matrem, sibi sperans æquiores fore. Nec insectus quisquam est fugientem, alia per negotia impeditis victoribus, & inter se parum amicis. Quippe Cæsar, in castris ad Naulochum remanens, Agrippam ad obsidionem Messanæ miserat; quod oppidum intraverat jam Plemmius, unaque secum hostem attraxerat Lepidum. Igitur a duobus exercitibus se videns obsideri, de pace oratores misit. ibi tendente Agrippa, *ut in adventum Cæsaris res integra servaretur*; Lepidus & pacem Plemmio statim dedit, & conciliandis ejus legionibus annuit, ut una cum suis militibus Messanam tota nocte diriperent.

XXVII. Accessit & incendium; studio, an inter militarem licentiam temere ortum; & utraque audita clades excivit Cæsarem, ut sequenti statim die advolaret. At Lepidus, adventu Cæsaris cognito, reliquit oppidum, & in colle quodam munito castris positus, obterere Cæsarem in-

§ XXV. Liv. Epit. Appian. Dio. § XXVI. Orof. 6, 18. Dio. Liv. Epit. Appian.

concione militum cœpit, acceptasque ab eo injurias exponere. Animus enim ei creverat, tot circum se videntia signa legionum, quarum multitudinem, acceptis in fidem Pompejanis, usque ad numerum viginti duarum adauxerat. Igitur & Siciliam retinere cogitabat, *jure facturum dictitans, quod & venisset in eam insulam prior, & plures civitates in deditionem accepisset.* Cæsar, cum & hæc audisset fieri, & fauces contra se præditiis infestas videret, amicos de injuriis questum misit. Remisit alios Lepidus, ad disceptationem provocans.

XXVIII. Venit Cæsar, & exprobrandis utrinque maleficiis eo processum, ut ultro citroque minæ jacerentur. Ergo tanquam in vicinia hostilium castrorum excubiæ diligenter actæ sunt: & eductæ portu naves ad ancoras steterunt, ne a Lepidanis incenderentur: iterumque civile bellum Romani exercitus horruerunt, nunquam concordii inter pares potentia. Lepidus tamen a suis quoque postponebatur Cæsari, segnitiam ejus cum industria & virtute adolescentis comparantibus. Hoc ubi Octaviano innotuit, sperans promissis præmiisque ad se pertrahi Lepidi copias posse, per idoneos homines cum singulis tribunis atque præfectis egit. cesseruntque haud pauci, præsertim qui Pompejum secuti, parum sibi cautum pace cum Lepido facta credebant, nisi consensus Cæsaris accessisset. postquam satis parata omnia visa sunt, cum magno equitatu profectus ad castra Lepidi, sed relictis extra vallum alis, cum paucis sgressus, quod videretur de pace acturus, intromissus est.

XXIX. Sed inter incedendum astute jactis vocibus, *invitum se cogi ad bellum*, modo singulos, modo universos testabatur: & Imperatorem appellanti, quotquot viderant, Pompejani, quos corruptos fuisse diximus, accurrerunt, veniam orantes. ille, *mirari*, respondit, *veniam hos ab se petere, qui nihil dum ad promerendum eam fecissent.* Intellecta

§ XXVII. Dio. Appian. Vellej. Sueton. in Aug. c. 16. § XXVIII. Appian. Aristot. polit. 3, 11. Dio.

vox est, & alii mox signa transtulerunt ad Cæsarem, alii facturi eadem, detendebant tabernacula; cum excitatus tumultu Lepidus ad arma profiliit: telaque jaci cœpta, & armigero Cæsaris occiso, ipse quoque percussus innoxio ictu, quia thorax pectus defenderat, cursu se recepit ad equites. Id prædiiarii milites in proximo castello conspicati, deriserunt Cæsarem, & in fugam ejus jocati sunt: nec mora, irritatus adolescens castellum oppugnavit equitum opera, nec ante quievit, quam illud expugnasset. Cæterorum quoque præsidiorum præfecti, statim, aut nocte proxima se dederunt, intacti plerique, pars in speciem tantummodo paulisper oppugnati ab equitibus.

XXX. Non defuerunt tamen, qui serio vim repellerent; donec, universo adducto exercitu, castra Cæsar obsedit. Tum vero descitum est vulgo; & quamquam, durante adhuc in Lepidum reverentia, communiter nihil moveretur, per partes transibatur: & auxilia, quæ submittebantur a Lepido, plerumque transfugiebant cum illis, ad quos custodiendos venerant. Jam & Pompejanorum reliqui, agminibus factis, deseruerant: & apparebat, finem deficienti nullum fore; cum signa abeuntium retinens imperator exclamavit, *hæc ego nunquam dimittam vivus*. abscessit tamen, territus violentissima voce signiferi, *dimittes ergo mortuus*. Postremi omnium equites, tanquam ad redimendum moræ crimen, miserunt ad Cæsarem, *utrumne occidere deberent Lepidum* consulentes, jam exutum imperio? sed id quidem vetuit Cæsar. at Lepidus, repentina fortunæ mutatione dejectus, cum pullo amiculo ad Cæsarem venit: cui cum ad genya vellet accidere, sublevatus est ab assurgente, vitæque concessa, & cum bonis Romam remissus, ut inde Circejos in perpetuum exilium, ablegaretur, triumphali potestate adempta, pontificatum tamen maximum, Octaviano concedente, usque ad finem vitæ obtinuit.

XXXI. Sublato in hunc modum Lepido, Cæsar ex sua

§ XXIX. Appian. Vellej. 2, 80. Dio. Oros. 6, 18. § XXX. Oros. Dio. Appian. Vellej. Sueton. Liv. Epit.

unius sententia ordinavit Siciliam: equites & senatores, qui fuissent in Sexti partibus, supplicio affecit, præter paucos: milites in suas legiones distribuit: urbium quoque pensata merita; pertinacioribusque poenæ constitutæ, sponte deditis venia præbita. Reginis deinde, paucitate incolarum laborantibus, supplementum Cæsar ex sociis navali-bus dedit. Antonio naves ab illo acceptas remisit, substitutis aliis in locum earum, quæ perierant. Pompejum neque per se, neque per alios persecutus est; sive quod e numero patris interfectorum ille non fuerat, sive ne querendi causam præberet Antonio, si videretur in partem illius cum armis transcendere. Donativum inde militibus dedit, coronasque & honores distribuit; concessitque Pompejanis veniam, & plura promisit in futurum, pollicitis quam præsentē copia ad tantam exsaturandam multitudinem instructior.

XXXII. Conductis enim in unum copiis, legiones numerabat quinque & quadraginta, equitum millia quinque & viginti, levis armaturæ septem & triginta circiter. Nec tulit miles differri spes suas, poposcitque *missionem & præmia*, quibus donati post *Philippensia* arma victores fuerant. Cæsar, quamquam hoc bellum illi minime conferendum videretur, tamen respondit, *accepturos digna præmia, statim* Antonius cum suis exercitibus affuisset, quos participes ejusdem liberalitatis haberi par esset: *missionem non impetraturos, nisi finita more majorum militia*, minis additis, *si tumultuarii tam iniquis causis pergerent*. Ne tamen horum contumacia recens dediti exercitus accenderentur, vocata concione lenius egit, *non abesse longe tempus, quo satisfieri postulatis eorum debeat*. Scitis enim, inquit, mihi cum Antonio sic esse *divisas partes, ut tamen, quæ summam reipublicæ, pacem bellumque, cogendosque & dimittendos exercitus concernant, de communi sententia statui oporteat*.

XXXIII. Igitur quamprimum erit occasio, (erit autem propediem) ne dubitate, quin de commodis legionum sim cum eo

§ XXXI. Appian. Dio. § XXXII. Oros. Appian. Dio.

diligenter acturus. Interea sub signis neque otiosi reipublica; neque vobis inutiles manebitis. Quando enim beneficio Deorum civilia tandem arma quieverunt; ad externa bella vos ducam; ubi neque formidetis ullum scelus, neque hostes pari robore parique scientia armorum habeatis. Illyrios, Pannonios, Dalmatas, neque debita præstare stipendia, & ultro incursare fines nostros, dum internis discordiis distringimur, audistis. Eos ulcisci in animo est: & ad hæc bella, si parum esset imperatorem hæc jubere, ipsi operam vestram offerre, atque, ut ita dicam; obtrudere deberetis; quo Romani nominis ignominiam vindicaretis in illos, qui, nisi vestros animos vestrosque lacertos contemnerent, injuriis in populum Romanum abstinuissent. Adversus hos laudabilis erit ferocia, quam contra imperatorem vestrum turpiter & frustra consumitis. Ad latitiam ulbi doloris, ad gratulationem civium, ad defensæ reipublicæ gloriam, accedent & a me præmia, & in opulentiis gentibus minime expers prædæ victoria erit.

XXXIV. Acclamatum est, satis sibi exhaustum laboris; nec ad nova bella profecturos, nondum acceptis priorum præmiis ac honoribus. Atque illo respondente, se & honores dedisse multos, & additurum coronas alias legionibus, itidemque his, qui navali proelio vicissent, oleaginas, præterea tribunis & centurionibus prætextas, jusque adipiscendi ordinis in sua cuique patria: tribunus Ofilius nomine, corollas & prætextas puerorum delinimenta esse, exclamavit; militibus agris opus esse & pecunia. Ea vox assensu circumstantium excepta cum esset, Cæsar indignatus de tribunali descendit.

XXXV. At laudantibus Ofilium plerisque, & ceteros incusantibus, qui ad communem causam cunctabantur accedere; pari temeritate tribunus negavit, opus aliis fore; se enim vel solum ad impetranda hæc tam iusta sufficere. Sed ille quidem tam ferociter locutus in præsentia, posttridie nusquam comparuit; neque rescire vulgus potuit, quid eo factum esset. Admonuit hoc exemplum ceteros, ut ne-

mo unus præcipue, sed confertim uno ore acclamarent, *mihi velle*. Cæsar, satis intelligens, nondum militiæ pertæfos, ideo tantum postulare missionem, ut se paulo post cum Antonio dimicaturum (id enim fore olim apparebat) redimere operam eorum atque benevolentiam quoquo modo cogerent, minime cedendum judicavit; sapienter existimans, si semel vinci passus esset, nunquam militum licentiam avaritiamque cessuram, quin aliud ex alio flagitarent.

XXXVI. Igitur severitatem liberalitate temperans, ut diversa erant genera ætatesque militum, varie cum iis agere instituit. & Mutinensis quidem militiæ sociis, ut vetustissimæ legionum parti, missionem dedit; *nihil facius exsolviturum præmia* pollicitus. cum hi discessissent ex insula, (statim enim jusserat avehi) ceterique in petenda missione persisterent, dimisit omnes, qui dena stipendia explevisent; quo numero ferme erant, qui ad Philippos navarant operam. *hos quoque facessere* jussit *ex insula*. Sic dimissis circiter viginti millibus, ceteros pro concione adhortatus, *ne perfidiam sponte imperatoris militiam deserentium imitarentur*, laudavit, donavitque quingenis denariis, spe insuper facta, *fore, ut brevi honore opibusque cumulati dimitterentur*. Adjunxit, nullius eorum opera deinceps usurum, quos *invitus dimisisset, etiam si instantissime deprecarentur; neque daturum præmia, nisi quos, causa cognita, dignos judicasset*.

XXXVII. Interim ut præsentibus promissum donativum repræsentaretur, quam ad rem pecunia deerat, statim a concione Siculis tributum imperavit talenta mille sexcenta. Sed Agrippæ coronam auream rostratam, itemque vexillum cæruleum, virtutis causa dedit; qui honos nemini ante eum erat habitus. His ita gestis, Statilium Taurum, cujus armis interim Sicilia tota cesserat, in Africam proconsule misit: a quo statim recepta vetere provincia, ne Numidia quidem moram fecit. Ita præmissa

§ XXXV. Dio. § XXXVI. Vellej. 2, 81. Appian. Dio. Orof. 6, 12.

parte exercituum, ceteros ipse secum ex Sicilia deduxit. Hæc victoria Cæsari, non modo ad ingentem accessionem virium profecit, sed etiam opportuna fuit ad motus Italiæ coercentos, incipiente jam tumultuari Egrûria; sed ad famam adventus ejus omnia confestim conquerunt. At Romæ, quo die parta, eodem etiam annuntiata victoria est. miles enim quidam, nescio quo furore correptus, ut tum singula maxime gerebantur, ita vocibus ac gestu expressit: postremo, cursu Capitolium petens, ad pedes Jovis ensen deposuit, tanquam cessaturo posthac ejus usu, pacatisque reducturis temporibus.

XXXVIII. Tanto maturius meditari adulationem potuit senatus, qui olim assuefactus servire fortunæ, & quibus illa faveret, immodicos honores redeunti decrevit; ipsi delato arbitrio, partem eorum, quam delegisset, aut simul omnes accipiendi. Obviam etiam egressus est longissimo itinere, simul incedente maxima multitudine populi: salutantemque Deos, & fanis domum se recipientem, persecuti sunt. Postridie tam in senatu, ut moris erat, extra urbem evocato, quam pro concione res suas atque consilia exposuit, idque, sicut solemne fuit ei in omnibus majoris momenti negotiis, de scripto, quod mox edidit. Argumentum erat plenum amoris & benevolentiae.

XXXIX. Gestis suis enumeratis, gratias agebat Patribus, propter honores delatos. *laudationem enim, statuas, primam ubique sedem, triumphalem arcum, ovationem, coronam lauream perpetuo gestandam, ferias anniversarias quo die vicisset, atque eo die ut in cella Jovis Capitolini cum uxore & liberis epularetur, decreverant.* Sed ex his tum quædam recusavit Cæsar modesta oratione: promisitque, *consuetis honoribus contentum fore, cum præclara civilis extincti belli conscientia: quo sublato nunc tranquillitatem atque pacem jubebat expectari, & quæ inde bona profisciscuntur. Atque ut ea*

§ XXXVII. Sueton. in Aug. c. 24 & 25. Appian. Senec. de beat. Oros. Dio. § XXXVIII. Appian. Dio. Sueton. in Aug. c. 24.

*jam inciperent persentiscere, se tributa, quotquot indicta, nec dum persoluta essent, debitoribus remittere, dixit: itemque ve-
ligalia nonnulla, & mercedes habitationum.*

XL. Accepit tamen ex honoribus, ut ovans iniret urbem, & annua solemnia victoriæ suæ, cum aurata statua in foro, habitu triumphali, cingentibus columnam navium rostris, & inscriptionem hanc præferente basi: OB PACEM DIU TURBATAM TERRA MARIQUE PARTAM. Ingressus est urbem iterum Triumvir reipublicæ constituendæ causa, ovans ex Sicilia, Idibus Novembr.

XLI. Sub eos dies, offerente maximum pontificatum populo, quod eum adimi vivo cuiquam inauditum erat, recusavit. & quibusdam *Lepidum pro hoste publico necari* jubentibus, constantissime renisus est. Nec deerant, qui hæc secus interpretarentur. facta hæc, ut Lepido atque Antonio, tanquam dispari præditi ingenio, conflarent invidiam: neque sponte fuisse liberalem, sed quod exigui depauperatis civibus non potuerit, donare quam perdere maluisse. At Patres ob ejusmodi moderationem multa decreverunt: *ut sacrosanctus haberetur, & qui eum verbo, quive facto lasisset, eadem pœna teneretur, ac si tribunum plebis violavisset, quorum & potestatem, & in subselliis una confidendi jus ei dederant.*

XLII. Additum etiam, *ut habitaret in publicis ædibus;* postquam destinatam domus aream Apollo vindicarat. *Plures etiam domos per procuratores suos in Palatio,* ubi habitare decreverat, jusserat *emi.* Sed fulmine tactus est locus, responderuntque haruspices, *eum a Deo desiderari.* Nec his contenti Patres, in Agrippam quoque, quem gratissimum Cæsari videbant, versa veneratione, decreverunt, *ut, quoties aliquis triumphans cum corona laurea inveheretur, ille acceptam a Cæsare navalem gestaret.* Inter hæc Valerium Messallam, propter navatam eo bello operam, augurem

§ XXXIX. Appian. Dio. § XL. Dio. Appian. Casaub. in Sueton. Aug. c. 22. Capitol. triumph. § XLI. Sueton. in Aug. c. 31. Appian. Dio. Orof. 6, 18.

fecit Cæsar, cum proscriptus nuper fuisset, etiam aucto sacerdotum numero.

XLIII. Sed & Uticenses civitatem Romanam beneficio Cæsaris acceperunt: & militibus promissus ager dividi coëptus. & deficiente publico, *aliunde coëmi* Cæsar jussit. Passim enim per municipia & colonias deminuto capitum numero, agri supererant. in his Capua cum esset, magnum modum agrorum, quos publice possidebant Campani, ab his adeptus est, eosque militibus in supplementum coloniarum adscriptis distribuit: Cnosia invicem his attributa regione Cretæ, unde duodecies redibat annuum, multo largiore fructu, quam quem ex agris suis perceperant; &, qua maxime postea gloriati sunt, aqua Julia. Hæc enim profecto plurimum & ad salubritatem oppidi, & ad amoenitatem contulit. quorum aquæductuum etiamnum in ruinis antiquæ Capuæ vestigia & fragmenta sub terra reperiuntur.

XLIV. Inde circum exercitus literas misit, una die ubique aperiendas. jubebantur *omnes fugitivi*, quamlibet his fœdere Pompejano concessam libertatem senatus confirmaverat, jamque se pro militibus illi gerebant, *comprehendi*. Hi posteaquam adducti sunt in urbem, interrogati, unde & a quibus profugissent, dominis sunt restituti: quotquot reperire dominos non poterant, alii Romæ crucibus affixi sunt, pars magna per Italiæ Siciliæque civitates, unde quisque fugerat, poenas dederunt. Et ut amplissimo ordini plus dignitatis accederet, vetuit *amiciri* Cæsar *purpura*, nisi *magistratus senatorios*; quoniam vestis illa etiam ab humilioribus usurpari coëperat.

XLV. Eisdem consulibus P. Canidius Crassus legatus Antonii, relictus ab eo in Armenia, & hanc devicit, & in Iberos exercitu ducto, regem Pharnabazum, proelio fufum, ad societatem belli contra vicinos Albanos adegit: & horum rege superato Zobere, progressus ad Caucasum

§ XLII. Dio. Vellej. 2, 2. Sueton. in Aug. c. 29. § XLIII. Vellej. Dio. § XLIV. Appian. Dio.

usque, Antonii nomen famamque iis locis celeberrimam effecit. Ceterum ea res fraudi potius Antonio, quam honori & lucro fuit: quatenus successus ille vanum animum ad bellum Parthicum, quod jam olim secum agita-
verat, vehementius impulit.

XLVI. Etiam in Monæse ingentem spem collocaverat, quem peritum regionum, & de Parthorum erga se affectu multa & præclara pollicentem, ejus belli ducem habere decreverat, regno promisso. Sed hæc quidem tota destina-
tio mox evanuit, postquam Phraates, Parthis moleste ferentibus Monæsis exsilium, miserat ad eum nuntios, dextram daturus, integram ei apud regem gratiam, & magna ab isto commoda fore. Pupugit ea res Antonium: ceterum, ne alios forte ad sese transituros deterreret, dis-
simulavit offensam, simul oblatam occasionem decipiendi Phræatis existimans. Ut enim incautum imparatumque invaderet, *sibi gratum esse* prætulit, *redire ad suos Monæsem, pacis pararium*: unaque misit legatos, *amicitiam* promissuros, *si captivos & signa, Crassi calamitate amissa, Parthus reddidisset*.

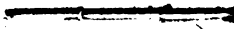
XLVII. Ipse interim Syriæ appropinquans, Pontejum Capitonem misit, ut Cleopatram adduceret, cujus amore deperibat, super cetera irritamenta communium etiam liberorum recordatione devinctus. Geminos ex ea sustulerat: e quibus puellam appellari *Selenen* jusserat, puerum *Helium*, siderum nominibus. Venit illa, nec modicam postulans laboris mercedem: Herodi quidem Judæo maximi discriminis causa fuit, cujus regno inhiabat. Effecit enim, ut propter interfectum Aristobulum, affinem suum, capitis arcefferetur: quemadmodum & Lyfaniæ, Ptolemæi filium, quem Ituræis Antonius dederat regem, Parthis favere calumniata, perdiderat.

XLVIII. Nam inexplibilis avaritiæ femina cunctis Syro-
rum regulis struebat infidias, ut, his sublati, eorum ditiones

§ XLV. Plut. Dio. Appian. § XLVI. Appian. Dio. Plut. in Anton. c. 49. § XLVII. Plut. Dio. Joseph. antiq. Jud. 15, 4.

dono Antonii obtineret. Igitur licet dimissum semel He-
 rodem continuo infestavit, ut redimere pericula sua sa-
 pius pecunia cogeretur. Neque minus iniqua Arabi Mal-
 cho, duorum regna sibi flagitabat. Tandem Antonius, hinc
 muliebribus incitatus futiis, inde pudore retentus, ne aut
 daret omnia, aut negaret, Judæo Hierichunta & feracem
 balsami regionem ademit; Nabatæo maritimam : sed &
Phanicum urbes cis Eleutherum fluvium usque ad Ægyptum ;
Cleopatram habere jussit; Tyro & Sidone exceptis, quas ab
 antiquo sciens esse liberas, eam gratiam, quantumvis blan-
 denti reginæ, noluit gratificari. sed illa tamen ad Euphra-
 tem usque profecuta proficiscentem, non ante dimisit,
 quam aliquot Ciliciæ Cretæque partibus, ad hæc Cyrene
 & Cypro auctior discederet.

§ XLVIII. Joseph. de B. Jud. 1, 13. & antiq. Jud. Plut.

JOANNIS FREINSHEMII
SUPPLEMENTORUM
LIVIANORUM

LIBER XCV.

IN LOCUM LIB. CXXX LIVIANI.

E P I T O M E

LIBRI CENTESIMI TRICESIMI.

M. Antonius, dum cum Cleopatra luxuriatur, tarde Mediam ingressus, bellum cum legionibus octodecim & sexdecim millibus equitum Parthis intulit: & cum, duabus legionibus amissis, nulla re prospere cedente, retro rediret, insecutis subinde Parthis, ingenti trepidatione, & magno totius exercitus periculo, in Armeniam reversus est, viginti & uno diebus trecenta millia fuga emensus. Circa octo millia hominum tempestatibus amisit. tempestates quoque infestas, super tam infeliciter susceptum Parthicum bellum culpa sua passus est: quia hiemare in Armenia nolebat, dum ad Cleopatram festinat.

I. **A**T M. Antonius, remissa in Ægyptum Cleopatra, cum Euphratis transitum diligentius, quam pro sua opinione, custodiri accepisset, in Armeniam iter flexit, a cujus rege, contra regem Medorum (Artavasdes nomen utri-

que fuit) invocabatur. Ibi lustrato exercitu, reperit legiones sedecim validissimas, cum Gallorum & Hispanorum cohortibus millia decem implentibus. Equites legionarii simul cum auxiliis millia sedecim: neque multo minor levis armaturæ multitudo. Sed hic tantus apparatus, cuius fama Bactrianos & Indiam perterrefecerat, postremo in ludibrium abiit, corrumpente occasione Antonio, dum amore Cleopatæ, velut insania correptus, citius seriusve iusto agit omnia, non ad occasiones rerum, sed suas libidines deliciasque respiciens. Nam & magnam ejus anni partem, dum luxuriatur cum Cleopatra, perdiderat; & quamquam æstas reliqua nequaquam par esset tantæ expeditioni, festinabat, ut apud illam hibernare posset.

II. Idcirco licet longe fuisset consultius, in Armenia reficere militem, qui decies centena millia passuum raptim confecerat, atque hieme ibi transducta, primo vere, priusquam ex hibernis Parthi moverent, occupare Mediam; sine mora profectus est, nuntiis etiam instigantibus, qui, *Medum longe a suis finibus auxilium adduxisse Parthis*, attulerant. Sed nec indicere bellum curæ habuit, quo prorsus inopinus invaderet; non ante professus hostem, quam Atropatenen attigit, quæ ab Armeniis Araxe fluvio disjungitur.

III. Progressus aliquantum, cum celeritatem, qua per Mediam irrumpere cogitabat in Parthos, mole impedimentorum tardari cerneret; relicto ad ea cum parte exercitus Oppio Statiano, majorem & firmiorem equitum pedumque numerum agens, ad Praaspa contendit. Erat ea Medorum regia, sita in munito & arduo colle, distans ab Araxe & finibus Armeniæ passuum millibus quadringentis. Hic primum ipsa res arguit imprudentiam consilii, quo tormenta, quæ trecentis plaustris vehebantur, & arietem pedum octoginta reliquerat. Nec enim idonea materies

§ I. Dio. Vellej. 2, 82. Plut. Justin. 42, 5. Flor. 4, 10. Liv. Epit. Appian. § II. Liv. Epit. Plut. Dio. Appian. Flor. Strab. l. 126

T. Liv. Vol. XII.

D

aderat in regione, humiles tantum arbores & mollis ligni educante.

IV. Quod proximum erat, aggerem jecit, ut velut ex æquo loco confereret cum propugnatoribus manum. Interea Parthus Medusque reges implicitum validæ urbis opugnatione hostem finentes, in Statianum mittunt haud ita magnam manum, sed satis validam adversus ex itinere fessos, & tale nihil expectantes. Igitur & Statianus, & quos secum habebat, (erant autem legiones duæ) irrupentibus sub serum diei barbaris, occisione cæsi sunt: nec evasis quisquam, præter unum Polemonem, Ponti regem, quem ceperunt vivum, acceptoque mox pretio, dimiserunt. Direptis deinde impedimentis, & corruptis machinis, pleni spiritus ac ferociæ, ad liberanda Praaspa contenderunt.

V. At Armenius Artavasdes, licet præcipuus suscipiendi belli auctor, in regnum, desertis Romanis, abiit: non sine crimine prodicionis, cum neque ad Antonium adduceret copias, neque Statiano (potuisse enim creditur) subvenisset. At periculo suorum exterritus Antonius, licet ad primum Statiani nuntium propere signa moverat, nihil præter mortuos, & vestigia cladis reperit, ne hostibus quidem usquam comparentibus. quarum rerum sicut altera moestitiam dubitationemque indidit animo; sic altera, quasi fugientibus ob metum barbaris, utrumque exemit. Sed ubi reditum ad Praaspa fuit, & annona, vicinis omnibus vastatis, coepit esse gravior; cum decem legionibus, tribus cohortibus prætoriiis, & universo equitatu frumentatum iit; hoc maxime modo hostes ad pugnam elici posse sperans.

VI. Nec amplius unius diei progressus iter, cum circumfundi Parthos undique, vimque minitantes cerneret, signum pugnae in castris proposuit. Ceterum *detendi tabernacula* jussit, ut speciem non pugnaturi, sed proficiscen-

§ III. Vellej. Plut. Dio. Strab. Appian. § IV. Plut. Flor. Dio. Vellej. § V. Dio. Plut. Strab. l. 16. Appian.

tis, præberet: ita lunatam barbarorum aciem præteriens, imperavit equiti, *simul animadverteret, tam prope accessisse signa legionum, ut inferri in hostem possent, inveltus faceret initum prælio.* At Parthi, stupentes spectaculo, disciplinam Romani militis considerabant, servatis exacte ordinibus prætereuntis, & cum silentio quatientis pila: cum subito cum clamore irrupit eques, & usum arcuum propere suggestus abstulit. Repugnabant tamen: sed ubi & funditores, violentiore ictu & longius pertingente, quam Parthica sagittæ possent, incubuerunt, & legiones clamore scutorumque strepitu hostium exterruerunt equos; priusquam ad manus venire miles posset, solutis ordinibus abierunt.

VII. Ibi magnam in spem Antonius venit, posse profligari bellum, si fugientibus instaretur. At ubi ad octingentos passus infecutus pedes, & triplo spatio eques, non ultra triginta viros cepisse, nec occidisse plus, quam octoginta, cerneret; gravis incessit omnibus sollicitudo, si quidem victores tantillum inferre detrimenti possent, victi tot amitterent armatorum millia. Dies insequens Praaspa repertentibus eisdem labores attulit: & vix dimotis hostibus, ad castra sua magno cum labore redierunt. Interim & obsessi, eruptione facta, relictos ad opera turbaverant, aggeremque incenderant. Igitur Antonius, rebus ubique parum ex voto fluentibus, tristior, advocatos in concionem severissima oratione castigavit. *Quid hoc est flagitii, milites; inquit, aut qua vecordia asti tantum militiæ dedecus admisisistis? ignaviane vestra factum, an vero negligentia dicam, quod ex oppido pæne capto facta eruptio, opera incensa, vos ipsi a mollissimo genere hominum fusi fugatique estis?*

VIII. Medos enim, si nescitis, a multis aetatibus, priusquam Pompejum & Romana arma experirentur, non Græci modo, sed etiam Syri Cappadoesque, omnibus ferme præliis vicerunt. Desinamus Romani jactare Pacorum, & Parthicas lauros, si

ab his superari patimur, quos servire Parthis non potest. Scilicet si sub Ventidio militares, timeri ab hoc hoste postulares; cui nunc & auspiciis & ductu M. Antonii par esse non potes! Hoc vulgari per provincias placet, hoc narrare hostes, audire socios, in Italiam, in urbem, ad senatum Caesaremque perferri? Adeone tot regiones cum essetis, me unius diei itinere distante, tueri opera non potuistis? ecquid futurum erat, si me ratio belli longiorem aliquam in expeditionem abstraxisset? In unius igitur oppidi obsidione mihi cum tanto exercitu habendum erit: aut, si usquam absceffero, metuendum, ne vos, tanquam relicta a pastore pecora, dissipemini?

IX. At ego tribunos militum vobis, ego legatos reliqui, penes quos habere culpa vestrae partem nolim, neque commisisse quemquam, ut sim ei asperior, quam consuetudo mea patiatur. Sed quemadmodum ingenio meo lenitas congruit; ita disciplina, quae tutelam imperii & exercituum continet, necessaria est severitas. Nam haec exempla si impunita patiaris, quid erit deinceps flagitii, quod animadversione dignum esse quisquam existimet? spe corrupta celeriter expugnandi Praespa, utilitatem publicam, & armorum nostrorum famam, & populi Romani formidatum prius his gentibus nomen prodidistis. Quantum nobis asferre potuerit mora sterilis arborum regio, & propterea multo labore ac tempore vix effectus agger, magno dolore nostro sensimus: nunc ad eadem reficienda opera unde otium nobis, unde materia erit? Vestrum hoc facinus erit, quicumque huic culpa affines estis: per vos irrifi contemnique aut munita urbi sine machinis & operibus assidebimus, aut infecto negotio discedemus.

X. Hoc ego nisi jam in auctores vindicavero, non recuso, quin nullius usus imperator habear. Erit tamen apud me non innocentiae tantum securitas, sed etiam levioribus delictis venia. quos autem constabit gravius peccavisse, quam ut condonari iis debeat, causam non dicent, quo minus, quam exemplo suo labe fecerunt disciplinam, eam supplicio suo sanciant. Mox legioni, cujus eo tempore statio fuerat, pro tritico hordeum admensus est, legato cum ignominia dimisso, punitisque duarum

cohortium centurionibus omnibus, & manipulis decimatis. Inter eas calamitates, cum & eruptionibus Medorum, & proeliis Parthorum Antonius fatigaretur; multiq[ue] milites frumentandi causa progressi paulo longius interciperentur: sustinebatur tamen, donec præterito jam æquinoctio, subvereri Parthus coepit, ut suos, omnia potius, quam hic mem sub pellibus laturus, continere in castris posset. suberat etiam metus, ne vel indignatione robur augente, vel accitis alicunde auxiliis, Romanus oppidum vi subigeret.

XI. Spornatis igitur notissimis quibusq[ue] Parthorum, *parcius incesse Romanos frumentatores, & nonnulla citra pugnam concedi*, jubebat: *præferrique benevolum animum in milites, in Antonium convicia jaci, qui tot egregios viros contumacia sua perderet. mittendis enim ad regem legatis, pacem haud dubiam impetrari posse. Nunc illum expectare in aliena regione famem ac hiemem, duos atrocissimos hostes, etiamsi præterea nulli essent. quod si tum retrocedere conantur, quomodo tandem emensuros iter, satis difficile futurum vel amicis & deducantibus Parthis?* Hæc ubi per multos & sæpe ad Antonium relata sunt, iussit, *a barbaris, si forte eadem hæc iterarent, exquiri, utrumne illa sciente, ac probante Phraate discerant?* Tum deinceps ex amicis quendam misit, qui ad tegendam stertitudinem, ne contentus tuta fuga videretur, captivas & signa Crassi repeteret.

XII. Legationem hanc Phraates superbo excepit apparatu, autem sella sedens, ac nervum arcus pulsans. Nec oratione, quam adspectu minus terribilis, longo sermone increpavit Romanos, Antoniumq[ue] iussit *satis habere, quod suos milites, suaque signa, retineret; ac si cordi sedulus esset, primo quoque tempore Parthorum finibus excederet, sic tutum si discessum, pacemq[ue] fidam fore.* Dura conditio erat, sed duriora timebantur. Ideisco paucis inde diebus vasa colligens, præ pudore milites alloqui non potuit, vi alioquin præstans facundia, & civilibus militaribusq[ue] concio-

§ X. Front. Strat. 4, 1. Dio. Plut. in Anton. Appian. § XI. Appian. Plut.

D 3

nibus exercitatusissimus : vicemque suam hortandi milites Domitio Ahenobarbo demandavit. Ea res multis displicuisse dicitur, contemni se putantibus, post tot toleratas ærumnas. plerique rem, ut erat, conjicientes, æquioribus animis imperium secuti sunt. Cum recessisset a Praeaspis Antonius, Medi relicta ab eo opera, aggere disiecto, incendere.

XIII. Tum vero maxima exceperunt Antonium pericula, infanisque labores : & erat actum de universo exercitu, ni e mediis hostibus auctor salutis exstisset. Parthos in præliis opera servorum uti consuevisse, supra etiam indicavimus : & inter equitum millia quinquaginta, quæ occurrerunt Antonio, *solos quadringentos liberos fuisse*, relatum est. Igitur & milites Crassiani hoc in numero cum essent inventi; quidam eorum, natione Marsus, noctu accessit ad vallum, monuitque, ne itinere, quo venerant, revertentur. Quippe per campestria & plana redituros inevitabilis manebat a Parthis equitibus perniciēs : montanis & silvestribus locis tutior Romanis receptus erat; hostibus impeditior persecutio. *neque vero simulata paci fidendam*, idem Marsus admonuit; simul viarum offerens ducem, & cum fides postularetur, vincendum se præbens, donec Armeniam attigissent.

XIV. Ita vix itinere bidui progressum est per pacata in speciem omnia: die tertio, cum, juxta fluvium incedente agmine, ruptum recens aggerem Marsus animadvertisset, effusasque in viam aquas, *haud procul abesse hostem* monuit. vixque spatium Antonio fuit diducendi ordines, ut procurrare levis armatura posset, cum Parthi se intulerunt: & a velitibus atque funditoribus, post multa utrinque vulnera, repulsi, denuo fecerunt impressionem. Tum vero Gallus eques emissus est, disjecitque atque dissipavit Parthicas alas, ut eo die quidquam præterea tentare desinerent.

§ XII. Dio. Plut. Appian. § XIII. Liv. Epit. Justin. 41, 26. Vellej. Appian. Plut. § XIV. Appian. Dio. Plut.

XV. Hec documento admonitus imperator, quadrato deinceps agmine semper incessit, non a tergo tantum, sed etiam in lateribus levi collocata armatura. equitibus instructum, ut, *hostes repulisse contenti, longius ne persequerentur*, cum eundo pugnandūque proximum quadriduum ita præterisset, ut Parthos, non minoribus acceptis, quam illatis detrimentis, tæderet incepti; simul instans hiems desiderium repetendi domos faceret: rem probe restitutam Fabii Galli temeritas afflixit. Vir erat fortis & strenuus; ideo facile persuasit Antonio, ut sibi ad tutelam postremi agminis majorem numerum levis armaturæ, simul aliquot equitum alas concederet: cum his se sperare operæ præmium facturum.

XVI. Incumbentibus deinde Parthis; cum submovisset hostem, non ex priorum dierum instituto recepit se ad suos; sed cupidius institit pugna. Igitur qui in ea parte curabant, a se divelli Gallum videntes, revocabant hominem: & Titius quæstor, manu signis injecta, *convertere jubebat*, increpans Gallum, *cujus stoliditate tot viri sortes in discrimen adducerentur*. Ille, sua curare quæstorem jubens, persistit in intentata, donec ab hostibus circumventus; auxilium popularit. Ibi vero magna tum ceterorum ducum imprudentia, tum P. Cahidii, qui apud Antonium plurimi sebat, paucæ cohortes atque subsidio missæ; deinde, dum illæ vincuntur, aliæ aliæque ita factum, ut priorum quorumque consternatione etiam recens advenientes auferrentur. nec sibi potuit, donec fuisset signa legionum, quas a prima acie raptim Antonius adduxerat. Inprimis tertiæ legionis virtus, per medium fugientium agmen enixa, barbaros ab insequendo deterruit.

XVII. Ea pugna non pauciores tribus millibus amissis factorum ad quinque millia recepta, in quibus auctor cladis Gallus, quatuor transixus sagittis, haud diu superstit; cæcos Antonius obiens, multa commiseratione, neo sine lacrimis consolatus est. Nec deerant Antonio artes, quibus imitari vulgo probaretur. Nobilitas, facundia, simplicior

XV. Plut. Appian. XVI. Plut. Appian.

tas, & quod in donando erat largissimus, in colloquendo comis, mirificum ei conciliabat favorem. Tum vero & curæ videntes esse imperatori, sic affectit penitus, ut obliti vulnerum, cum sui ipsius curam agere juberent: eo salvo, salvos milites, saluum omnem exercitum fore. Mox cum pul- la veste præditurus in concionem, vetantibus propter omen amicis, imperatoriam purpuram sumit: verbisque factis, cum victores laudasset, pulsos, incusaret; adeo commoti sunt, qui arguebantur, ut, causis fugæ indicatis, tamen se vel decimandos, vel arbitratu ejus puniendos offerrent, modo trisleri imperator, & agro esse animo desineret.

XVIII. Tum ille, vicissim tactus hoc animo obsequio- que militum, sublatis in cælum palmis, Vos vero, inquit, Dii Deaque omnes, precor, ut si quid isthinc præterea impen- dit calamitatis, id omne meum in caput vertat; at vos tam bo- nis, tamque amantibus mei militibus parcite. Sed hæc mutus inter imperatorem & exercitum benevolentia sic confir- mavit animos, ut hostes, qui post hanc victoriam nihî non sibi pollicebantur, spe sua judicioque magnopere fal- lerentur. Illi contra suam consuetudinem prope castra Ro- mana pernoctaverant; & affluentibus in horas aliis, (nam & ex perpetuo comitatu suo, tanquam ad paratam præ- dam, multos rex mittebat) ad numerum quadraginta mi- lium equitum aucti, Romanos iter facientes invaserunt. Sed alacriter ab his repugnatum est, donec per declivia cuni- bus rursus acerrime institerunt Parthi, tanta multitudi- ne sagittarum immissa, ut pæne obruerentur.

XIX. Ibi jussu Antonii legionarius miles, receptis in medium vellibus & equitatu, testudinem fecit, in quam cadentibus sagittis, hostium pharetræ sine noxa militis exhaurirentur. Inusitatum id spectaculum non uno errore decepit Parthos. Primo enim, cum in sinistram genem omnes proquibussent, essetque idem ab equis ad hoc exercitum factum, barbari vulneribus & fatione deficere Roma- nos simul omnes rati, omissis arcubus arripuerunt contes,

§. XVII. Plut. Appian. § XVIII. Plut. Appian.

fic interfecturi jacentes. Sed ubi cominus ventum, confurgens subito miles pilis conjectis complures interemit; reliquos, miraculo rei & suorum casu attonitos, coniecit in fugam, eo terrore, ut deinceps aggredi legiones non auderent. Igitur denuo pacis in speciem frumentum aut pabulum petentibus occurrebant, remissos ostendentes arcuum nervos, *neque se ulterius infestos fore abeuntibus. paucos Medorum secuturos, unius alteriusve diei iunere: nec inferendi periculi causa, sed tutandis vicis suis paulo longius distantibus.*

XX. Sed suberat ingens dolus, & exitiosus omnibus, si declinassent in campos: quod spe Parthicæ pacis, & ob commoditatem aquandi factum esset; nisi nobilis Parthus in castra Romana venisset, *Monas se propinquum esse, dicens, & ejus in gratiam salubre consilium afferre.* Collibus deinde eminens ostensis, *sub his*, inquit, *universæ Parthorum copia latent, exceptura vos, siquidem in campos signa demiseritis. Altera, qua instituisis pergere, via, molestias habet, quibus assuevistis: hanc vero si præuleritis, scitote, vos M. Crassi fato perituros.* Cum eadem dux viæ Marfus diceret, *neque magnopere aliud timendum superesse, præter iter unius diei, per loca arida;* secutus consilium Antonius, *aquam portari jussit in uribus & galeis, quod omnia vasa defecerant.* Sed Parthi, animadverso suas insidias non succedere, præter morem suum noctu secuti agmen, sub ortum solis extremis incubuerunt, vigilando & eundo defatigatis. quippe eadem nocte circiter septem & viginti millia passuum confecerant.

XXI. Huic labori periculum additum, priusquam expectabatur, (longius enim abesse hostem putaverant;) ad hæc sitis non aquarum modo penuria, sed etiam calore certaminis, accensa, (pugnandum enim simul & incedendum erat) pæne ad desperationem impulit universos: doneq, *flumen esse in proximo, eoq, jam primos pervenisse ordines, au-*

§ XIX. Front. Strat. 2, 3. Plut. Dio. Appian. § XX. Plut. Appian. Flor.

ditum est. Sed ne sic quidem miseriarum finis, accessio quin immo fuit. Salinacidas enim aquas amnis vehebat, quæ potæ stomachum exulcerabant dolore, sitimque ultro adaugebant. Nec ignorabat hæc Marſus, aut monere omittebat. Sed impatientia sitis vicit: neque præſens molestia sinebat curare, aut metnere futuram; donec Antonius rogando, docendoque, *non longe flumen abesse salubrius, atque ultra viam asperam, ubi necessaria finem insequendi facere Parthos oporteret; ne igitur ob tantillam voluptatem tam in propinquo sitam spem incolumitatis corrumpere*; perſmovit eos, ut, coercita potandi lubidine, castra ponerentur.

XXII. Jam & Parthi ex more recesserant, cum iterum Mithridates affuit, *post modicam quietem properari jubens ad proximum trajiciendum amnem: nec longius Parthos secuturos.* Contra Antonius aurea illi vasa quamplurima dono misit: ex quibus ille, quòtquot occultare veste poterat, secum abstulit. Ceterum iter ejus diei quietum fuit: sed nox insequens terrorem habuit maximum, ipsis militibus auctoribus, qui passim occidebant spoliabantque eos, penes quos aurum & argentum esse sciebant; diripiebantque pecunias Antonii, & argentum ejus factum concidebant dolabris. Tum vero correptus ultima desperatione, quæ hostium eam irruptionem esse crediderat, Rhamnum libertum suum, qui fuerat gladiator, jurare coegit; *conſestim mortem illaturum, ubi jussus esset, ablatumque caput*, ne aut vivus perveniret in potestatem hostium, aut mortuus agnosceretur.

XXIII. Inter hæc amicis complorantibus, dux itineris, suaviorem & humidiorẽ auram sentiens, *haud procul abesse miseriarum finem docuit, flumine vicino: simul allatum est, tumultum e militari licentia natum esse.* Igitur ad hunc cõhibendum castrametationis dari signum jussit. Dum tentoria figuntur, simul cum oriente die Parthi affuerunt. Idcirco sicut fuerat superioribus diebus factum, iterum teſtudine se Romanus textit, donec vis major præterisset.

§ XXI. Appian. Plut. Flor. § XXII. Appian. Plut. Flor.

Tum iter & pugnam continuando primum agmen fluvium attingit: objectisque ad arcendum hostem equitibus, quod vulneribus aut morbo debile erat in exercitu trajectum est. Ibi demum, remissis arcuum nervis, quieverunt Parthi, acclamante quodam ex ducibus: *Ite, & bene valete, Romani; merito virtutem vestram in calum effert fama, qui Parthorum tela incolumes sustinulistis.*

XXIV. Sed illi, promissis hostium minime fidentes, otio læti, transmiserunt universi, curatisque jam ex commodo corporibus, reliquum ad Araxem iter die sexto peregerunt. Eo loco postremum timuerunt, sparso rumore, *Parthos insidiari vorticosum & profundum amnem transituris.* Sed vanus ille timor fuit: transgressique sine noxa, cum tandem in pacatiora venisse intelligerent, præ gaudio procidentes osculabantur amicum Armeniæ solum, & in mutuos complexus ruebant cum lacrimis, tanquam erepti ex inferorum faucibus, vitæque redditi. Nam profecto miserrimus hic & patientissimus exercitus longo tempore ærumnas incredibiles pertulerat; per ignotas regiones, & hostilia omnia, viginti & uno diebus trecenta circiter millia passum fugiendo emensus.

XXV. Inter hæc fames etiam incubuerat, crebris proeliis impediētibz frumentationem, & inopia jumentorum, quorum pleraque variis modis interierant, reliqua fauciorum corporibus & sarcinis onerabantur. Reperio, *chalcicem frumenti venisse denariis quinquaginta: panes hordeaceos pari pondere argenti fuisse permutatos.* Et per se satis grande malum fames erat, & aliorum causa. quippe plerisque ad nefandos cibos adigente necessitate, radices herbæque vellebantur, nullo salubrium noxiorumque discrimine. Sed eminebat una pestis, quæ in cibo sumta mirum insaniz genus, & ex eo mortem inferebat. Inde qui gustassent, omnium aliorum immemores, vertendis lapidibus tanquam re maxime seria occupabantur; donec

§ XXIII. Plut. Appian. Flor. § XXIV. Plut. Appian. Liv. Epit. Orat. 6, 18.

transmisso veneno ad vitalia, bilem evomentes conciderent. Et didicerant quidem adversus hanc ægritudinem vinum esse remedio: sed illud quoque jam defecerat.

XXVI. Super hæc instabant vi ac dolis barbari præoccupantes angustos transitus, fossis & operibus obstruentes viam, aqua pabuloque prohibentes. quod si forte per commodiorem aliquem locum processurum agmen videbatur, spargebant Parthi famam, ibi maximum esse periculum ab insidiis; subornatis, qui per speciem benevolentiae monerent loca peti, veris periculis minime caritura. Jam & perfugere quidam tot incommodorum tædio tentaverant: & nisi Parthorum sagittis in conspectu ceterorum cooperti fuissent, periculum erat, ne plerique sequerentur.

XXVII. Idcirco *sapius exclamasse Antonium ferunt, o decem millia! Gracos assignificantem; qui, duce Xenophonte, longius iter, & a pluribus infestati, consecrant. Perisse dicuntur milium viginti millia, quatuor equitum, calonum pars ferme tertia.* impedimentorum prope nihil superfuit. Ceteros etiam, cum se jam omni molestia defunctos crederent, haud multo leviora prioribus mala exceperunt. primum ex longa inopia cibus potulque immoderate sumtus concitavit atroces morbos, ut multi colicis doloribus & hydropse exstinguerentur. Deinde tempestatibus amissa sunt octo circiter hominum millia, dum ex ardoribus Armeniæ Cappadocum frigora succedunt, & ex subita mutatione cœli corpora, olim variis debilitata modis, concipiunt morbos.

XXVIII. Ferunt, *Antonium adeo tulisse hæc ægre, ut vesuerit referri ad se pereuntium numerum: cum mederi, qua voluisset ratione, non posset; qua potuisset, nollet.* Quippe in Syriam, atque inde Ægyptum properans, ut apud Cleopatram hiemaret; neque hiberna habere in Armenia voluit, nec gerere cum eo rege bellum: multis instiganti-

§ XXV. Appian. Plut. Oros. § XXVI. Appian. Plut. Dio. Oros. § XXVII. Plut. Appian. Vellej. 2, 83. Liv. Epit. Flor.

bus, ne perfidiam hominis inultam pateretur. Nec enim dubitabatur, quin ille victoriam Parthicam corrupisset: quando inter proficiscendum profligaverant hostem decies octies, sed levi cedentium damno, quos propter velocitatem equorum assequi Romani non potuerant: quod si Armenii equites, affueti Parthico hosti, neque celeritate impares, affuissent, ingens periculum Parthis incubuerat, ne propulsantibus Romanis, persequentibus Armeniis, grandi aliquo infortunio mactarentur.

XXIX. Sed Antonius, in alia tempora vindictam differens, pecuniam & commeatum ab rege tanquam socio & amico accepit: neque prodicionem exprobrando, neque ullis aliis in rebus priorum temporum prætermissa aut imminuta comitaté. Ex Armenia, licet jam adulta hiems esset, per continuas nives Cappadociam raptim transiens, Antiochiam pervenit: nec ibi commoratus, cum paucis ad mare descendit, & in castello quodam inter Berytum & Sidonem (*vicum albuti* vocabant) Cleopatram expectavit; sæpe a poculis (quibus intemperanter delectabatur) exsiliens, ut specularetur adventum ejus. Postquam illa affuit, vestem & pecuniam exercitui divisit, quinque & triginta denarios singulis, tanquam allatum a Cleopatra donativum.

XXX. Sed alii *vestem a regina suppeditatam* ajunt, pecuniam negant: *ceterum illius nomine distributam, ab imperatore profectam esse.* Hic expeditionis Antonianæ exitus cum Romæ non ignoraretur, & fama nuntiante veritatem, & diligenter explorante cuncta Cæsare; tamen supplicationes in urbe, tanquam bene gesta republica, fuerunt. Quippe Marcus, occultatis cladibus, tantummodo si qua erant paulo meliora, inflatius perscripserat; quod vivus e tantis periculis evasisset, victoriam vocans. Et supersedebat arguere Cæsar, durante adhuc Sexti bello: dein ratus fore, ut Antonius sua sibi vecordia malum arcefferet. Nec dee-

§ XXVIII. Dio, Liv. Epit. Flor. Plut. Appian. § XXIX. Dio Plut. Oros.

tant, quæ domi curarentur, ubi quotidie multa ex antiquo more mutabantur. nam neque ædiles ullos iste annus habuit, quod civilibus bellis attritæ multorum facultates, infans ludorum fumtibus terrebant petitu-
ros; neque præfectus urbis feriarum causa fuit.

XXXI. Sed illorum partibus prætores & tribuni plebis functi sunt; hujus, delecti quidam e collegio prætorum. Reliqua negotia publica tùm in urbe, tum per universam Itáliam, illo & sequentibus aliquammultis annis, C. Cilnius Mæcenas eques Romanus administravit. Eodem anno Cn. Domitius triumphavit ob res in Hispania gestas, a. d. XVI Kal. Sextil. Hic aurum coronarium non ab aliis, quam Hispaniæ civitatibus, acceptum, partim instruendo triumpho infumit; reliquum contulit ad refectionem Palatii. Ejusdem operis ornamentis & mutuo sumtas ad triumphum a Cæsare tabulas & statuas immiscuit; repetentique Cæsari facete respondit, *mitteret ipse & juberet tolli: sibi enim ad hoc ministerium deesse famulos.* & Cæsar, ne res dedicatas Diis auferre videretur, acquievit. Huic victoriæ deberi rationem apud Hispanos computandi tempora, quam *æram* vocant, viri docti non male existimant; victa gente Romanis ritibus paulatim mutante patrios: quemadmodum & paulo post, Antonio superato, Ægyptii Julianum annum receperunt.

§ XXX. Vellej. 2, §2. Flor. Dio. § XXXI. Dio.

JOANNIS FREINŠHEMII SUPPLEMENTORUM LIVIANORUM

LIBER XCVI.

IN LOCUM LIB. CXXXI LIVIANI.

E P I T O M E

LIBRI CENTESIMI TRICESIMI PRIMI.

Sex. Pompejus, cum in fidem M. Antonii veniret, bellum adversus eum in Asia moliens, oppressus a legatis ejus, occisus est. Caesar seditionem veteranorum, cum magna pernicie motam, inhibuit: Japydas, & Dalmatas, & Pannonios subegit. Antonius Artavasdem, Armenia regem, fide data perditum, in vincula conjici jussit, regnumque Armenia filio suo, ex Cleopatra nato, dedit; quam uxoris loco, jam pridem captus amore ejus, habere ceperat.

I. **C**UM deinde L. Cornificius L. F. Sex. Pompejus Sex. F. anno darent nomina; novam in spem opprimendi Parthorum regis Antonius venit, quod Polemon, Zenonis Laodicensi oratoris filius, quem Ciliciæ Pontique parte attributa regem appellaverat, venerat Alexandriam, a Medo se mitti, dictitans, cui male cum Parthis conveniret, ob prædam inique divisam, & inde orta jurgia, ex quibus in amittendi

regni timorem Medus incidisset. Is igitur Antonium exirci jusserat, omnes opes suas in belli societatem offerens. Idque facere tanto cupidius credebatur, ut Armeniæ regem ulcisceretur, iratumque ei Antonium attraheret, a quo contra se quoque nuper adductos eisdem Romanos dolebat.

II. Igitur Antonius, nihil addubitans victoriam suam fore, si Medorum sagittariis & equitibus, quæ superiore bello sola ipsi præsidia defuerant, adjuvaretur, novam expeditionem parabat, ut ad Araxem fluvium Medo conjunctus, impetum in Parthorum regionem faceret. Interim ut Artavasdem Armenium dolo caperet, evocavit eum, quasi de rationibus suscepti belli deliberaturus. Sed illi fraus suboluit, nec se commisit Antonio. quapropter hic, dissimulata ira, sub specie belli Parthici, oppressurus imparatam Armeniam ex Ægypto movit. Interim & Sex. Pompejus hoc maxime modo calamitatibus bellisque suis finem imposuit. Cum Messianæ suorum fidei diffusus, per altum vela facturum dixisset; extincto navis prætoriæ lumine, oram Italiæ legit: spoliatoque obiter Junonis Laciniae fano, Corcyram atque Cephalleniam advectus, in quosdam suorum, forte vi tempestatis eodem ejectos, incidit.

III. Nec tamen assumpsit omnes; sed, exposito periculo, *si pauciores, quam ut se defendere, plures, quam ut latere possent, simul incederent*, plerosque aliam alibi æquorem querere fortunam coegit. cum ceteris Mitylenæorum portum tenuit, qua in civitate bello civilis pater Pompejus hunc puerum adhuc, cum noverca Cornelia deposuerat, & Lesbii eum ob patris memoriam cupide recipientibus, hiemem ibi exigere statuit, quod Antonius, ad quem ibat, in Mediam processisse nuntiabatur. Sed postquam præfectum Asiæ C. Furnium sibi parum amicum expertus, Antonii improsperam fuisse Parthicam expeditionem didicit; in spem adductus est, siquidem perisset Antonius, in

§ I. Dio. Strab. l. 12. Appian. Plut. in Anton. c. 68. § II. Plut. Dio. Appian.

ejus se potentiam succedere posse; sin superesset, saltem in imperii venire societatem.

IV. Duabus præterea rebus animus ei augebatur: recenti memoria Labieni, qui Asiam omnem celeriter subegerat; & quod ad eum quotidie multi confluebant ex Sicilia & aliis provinciis. Igitur imperatorio habitu resumpto, de Peræa occupanda consilia agitabat; missis interim Alexandriam legatis, Antonio societatem & amicitiam offerens: cum paulo ante jubenti arma ponere Antonio, & sic promittenti veniam, dicto audientem fore rescripsisset. Tum vero speculandi causa suos per speciem legationis misit; & eodem tempore legatos in Thraciam Pontumque, legatos ad Parthorum regem: eo se recipere cogitans, hac spe, futurum, ut Romanus & Pompejus, exercitui Parthico dux, ut modo Labienus, præfigeretur. Nec omittebat augere classem, exercere remiges; quoties argueretur, prætexens a Casare metum, aut Antonio parari ista dictitans.

V. Legatorum Pompeji talis ad Antonium oratio fuisse traditur. *Missi sumus a Pompejo, qui fortuna iniquiore coactus relinquere Siciliam, ad tuam dexteram confugit, non quasi deesset, quo se reciperet, sed quia magnitudinem animi tui, fidemque & simplicitatem morum, multis experimentis cognitam semper probavit. Nec enim longinquus erat aut difficilis in Hispaniam cursus, quæ patrem ejus, quæ fratrem constantissime dilexerat, quæ protexit ipsum post cladem fratris rerum omnium inopem, quæ mox adjuvit enisissime, & quam semper exhibuit, tunc quoque pollicetur operam. Ceterum ille sic est affectus animo, ut tuam fortunam, atque adeo voluntatem sequi malit; tecum, si pax placet, quiescere, tecum, si bellum anteponis, adire pericula postulet. Neque vero recens hunc induit animum: jam olim, cum Siciliam adhuc firmiter obtineret, Italiam popularetur, amicitiam tuam ambiit, matre quoque tua, quam servatam ad te misit, pararia pacis atque societatis usus,*

§ III. Appian. Dio. § IV. Dio. Liv. Epit. Appian.

T. Liv. Vol. XII.

E

VI. *Atque utinam eadem tibi mens fuisset! utriusque res longe nunc haberent commodius; neque Pompejus expulsus Sicilia foret; neque tu adversum Parthos expeditione irrita teque & exercitum fatigavisses. Nam sine tua classe nihil adversus Pompejum Cæsar potuisses; nec adversus te Parthi, si fuisses adjutus his copiis, quas tibi Cæsar promiserat. Sed præterita quoniam mutari nequeunt, ne vituperemus; documentum potius inde sumamus ad ea, quæ sunt in manibus. Ecce nunc iterum eadem illa Pompejus monet, quæ utinam illo tempore ad animum admisisses! toties deceptus, tot appetitus infidelis, aliquando dispar tuo Cæsaris ingenium, artes dissimillimas agnosce. Ita neque simulatis fœderibus ejus, neque subdola affinitate capieris. Nam ab hoc quidem homine fidum pactumque nihil expectaveris: simul ipsi vires placebunt suæ, frustra tot amicitia vincula jactabis, infestus implacabilisque fiet.*

VII. *Ecquid enim Pompeji fortuna mentem aperire Cæsar potuit, quem sine causa bello petivit, neglecto fœdere? ecquid Lepidi, quem potestatis & victoriæ socium, imperio & dignitate spoliavit? idque te inconsulto, citra cujus assensum tantarum rerum nihil oportebat geri: te fraudato præmiis utriusque victoriæ, quem decebat commodorum omnium participem consortemque haberi. Sed ille unus imperare omnibus, unus obsistere, quidquid tot seculis rei Romanæ partum est, postulat. Ideoque, submotis jam ceteris hominibus, qui resistere ambitioni ejus poterant, te propediem, ne dubita, petiturus est, qui nunc cupiditatibus illius unus obstat.*

VIII. *Hæc quidem te quoque clare perspicueque videre existimat; sed tamen a se etiam moneri voluit, quo duo hæc penitus intelligeres: primum, neque moleste Pompejum ferre, quod naves Cæsari præbuissti, cujus ad bellum Parthicum tibi necessaria tum videbatur amicitia; alterum, spem esse Pompejo permagnam, te, considerata fraude Cæsaris, & perpetuo consiliorum ejus tenore, damnisque & periculis Parthici belli, quos tum ille non mittendo promissos exercitus maxima causa exstulit, non esse commissurum, ut diutius injuriæ tuæ vindictam,*

amicis solatium, inimico ludibrium debeas. Denique ut compendio Pompeji mentem omnem edisseramus, sic habe: Sextus cum tota classe, fidelissimisque copiis, quæ ne adversa quidem fortuna usum reliquerunt, in tuam se fidem tradit. Tu vero, sive quietæ res manebunt, insigne pacis ornamentum habebis, servatum magni Pompeji filium; sive turbabuntur, juvenis acer, industrius, invisus infestusque Cæsari, tot una adductis navibus, tot fortissimis viris, minime pœnitenda partium tuarum erit accessio.

IX. Antonius ad hæc respondit: *se mandasse M. Titio, ut cum parte Syriacarum navium militumque descenderet in Asiam, Sextumque, si se armis tueretur, invaderet: sin vero, honorifice ad se deduceret. Jam igitur in manu Pompeji esse, usquam experiri sortem malit.*

X. Hæc cum maxime agerent, adducti sunt, quos in Parthos Sextus miserat, ostensque legatis, excusantibus tempora juvenis, in maximas angustias conjecti. nec indignari Antonium debere, si illi dubitatione quadam, ne plus apud Antonium veteres offensæ, quam preces suæ valerent, ad barbaros respexisset. omnem certe eam cogitationem, quemadmodum sit ex desperatione nata, ita, simul cognoverit, ab Antonio se recipi, in nihilum abituram. Et satisfieri sibi passus est Antonius, placabilis ingenio, neque suspicionum tenax. At Sextus, audito, contra se Titium mitti, quem ob defectionem a suis partibus oderat, Ahenobarbum in suam redigere potestatem conatus est, eo pignore suam salutem in tuto fore ratus.

XI. Cajus enim Furnius, Antonii nomine Asiam obtinens, appellentem eo Pompejum atcere insuper habuerat, neque satis ad hoc validus, neque comperta dum Antonii voluntate. Sed ubi eum bello se parare animadvertit, provincialium habito delectu, Domitium quoque Ahenobarbum accivit propinqui exercitus ducem, cum rege Amynta. & convenerant illi, cum amicorum quidam Ahenobarbi Curius prodere illum Pompejo conatus est: sed

proditus ipse, convictusque de consilii sententia, poenas dedit. Pompejus, interfecto suo liberto Theodoro, quem unum arcani ejus conscium indicasse rem rebatur, abjecit de cetero inutile fallendi consilium, & proditione Lampfacopotitus, magnis stipendiis invitavit Italici generis homines, quos eo C. Cæsar dictator in coloniam deduxerat.

XII. Jamque sub signis trium legionum instar habebat, cum equitibus ducentis. His copiis subito comparuit Cyzici, oppidum commodissimo situ proditione recepturus. Sed repulsus a militibus, qui custodiæ gladiatorum, quos forte ibi habebat Antonius, erant additi, portum Achæzorū repetiit. Venit eodem & Furnius, semper observans eum, ne quam urbem occuparet, & frumentationem impediens. Hunc quoniam allicere Pompejus ad pugnandum nequiverat, in castris suis adortus misit aliam manum, quæ sibi resistantem a quæstoria porta invaderet. Et successit dolus: irrupentibus Pompejanis a tergo, coactus castra relinquere Furnius, multos milites amisit.

XIII. Per Scamandrios enim campos, imbribus madentes, perquam impedita fugâ fuerat. Hujus victoriæ fama Sexto multorum conciliabat animos. & ex Furnii auxiliis pars magna egeni tributisque exhausti homines, gaudebant stipendia facere sub Sexto, qui pecuniosus & liberalis habebatur. Satis jam belle procedere cetera videbantur: sed equitatus deerat. Igitur comperto, aliam equitum Italicorum ad Antonium pergere, quam Athenis Octavia miserat, ablegavit ad eos corruptores cum auro: sed deprehenso sunt ab his, qui sub Antonio Macedoniæ præerant; aurumque inter equites proditionem abhorrentes distributum.

XIV. Interim Sextus, Nicæa atque Nicomedia, præclaris Bithyniæ urbibus, occupatis, pecunias colligebat, invalido ad prohibendum Furnio, qui propinquis locis castra muniverat: donec ei primum advenerunt e Sicilia

§ XI. Oros. Appian. § XII. Dio. Joseph. antiq. Jud. 15, 10, & de B. Jud. 1, 15. Appian.

naves septuaginta, reliquæ classis, quam Antonius Cæsari commodaverat; neque multo post cum aliis centum & viginti e Syria Titius affuit. His ad Proconnesum appulsis, Sextus, classe desperans, incendit naves, quas gravioribus sarcinis oneraverat; remigesque ad pedestrem militiam transtulit, ne tum quidem consilio bellandi deposito. Quapropter amicorum ejus principes, Cassius Parmensis, Nasidius, Saturninus, Thermus, Antistius, ceterique, & præcipuo apud eum honore habitus Fannius, postremo focer ipse Scribonius Libo, pacta salute, ad Antonianos duces transferunt.

XV. Ille destitutus, castris nocte relictis, in mediterranea Bithyniæ contendit, Armeniam, ut existimatum est, petens. Luce reddita, Titius Furniusque, & cum his Amyntas, persecuti fugientem, circa vesperam attigerunt: & quia omnes pariter ab nocturno prælio abhorrebant, castra utrinque sunt posita. Tum quoque consilium audax Pompejo susceptum fuit, nec futurum inutile, si tam urgentis cœptis pertinax, quam ad tentandum promatus fuisset. Tribus enim cetratorum immixtis millibus, hostes castris expulerat, poteratque fortassis absolvere victoriam, si fusis fugatique insisteret. Sed ille, contentus aliquid præcipuisse itineris, brevem ejus lætitiæ inanemque fructum sensit. Mox enim collectis viribus hostes insecuti, carpendo extremum agmen, confirmando provinciales, frumentum, aquam, pabulum eripiendo, in eas angustias redegerunt hominem, ut spretas antea conditiones repetere cogeretur.

XVI. Demum circa Midæum, haud incelebre Phrygiæ majoris oppidum, colloquium Furnii exposcit, quem ut paternum amicum, & majoris dignitatis, Titio præferebat. Cum utrinque ad ripas amnis Sangarii accessissent, Pompejus ostendit, *se, legatis ad Antonium missis, cum interim alimentis egeret, nemine præbente, hæc ad consilia*

prolapsum. ceterum petere, ut ad Antonium deducatur, nec alteri, quam Furnio, cogatur. se credere. Furnius ad hæc: siquidem ipsi pacis studium cordi fuisset, aut statim ad Antonium proficisci, aut Mitylenis responsum ejus opperiri debuisse. id quoniam esset pratermissum, suadere se, ut veniat in fidem Titii, cui negotium istud permissum sit ab Antonio; neque duces ejusdem imperatoris tentet inter se committere.

XVII. Parum hæc placebant Pompejo, qui Titium a se aliquando servatum, pro ingrato averfaretur. neque honorificum putabat, in potestatem hominis non nobilissimi se transfere; neque tutum, ne forte sive pro moribus suis, sive propter veterem aliquam offensam, fidei Titius vindictam anteponeret. Igitur iterum dedebat se Furnio, aut hoc abnuente, saltem Amyntæ. ceterum reponente Furnio, nihil ante se facturum, aut Amyntam, quod esset conjunctum cum illius injuria, cui mandatorum suorum executionem Antonius commisisset; colloquium solutum est. Sequenti nocte, cum minime dubitaretur, quin venturus qualibet conditione in fidem Sextus esset, relictis ille per castra ignibus ad significandas ex more vigilias, cum expeditis profectus est; ne fociis quidem itineris indicans, quo ducerentur.

XVIII. Habebat autem in animo, redire ad mare, & incustoditam Titii classem incendere. Sed profugiens ab eo Scaurus, quamquam consilii ignarus, iter prodidit. Insecutusque cum mille quingentis equitibus Amyntas, equitatu celeriter apprehendit. Hujus ad conspectum, clam palamque deserto Pompejo, transierunt ejus milites: illumque, jam omnes metuentem, dedere se in manum Amyntæ sine conditione coegit, qui condiciones Titii respuerat. Titius, adactis ad sacramentum Antonii Pompejanis, ipsum in custodia habuit, donec imperatoris mandata venissent. Sed Antonius, his rebus auditis, primo iræ impetu scripserat, ut interficeretur: mox ductus poenitentia, servari jussit incolumem. At forte fortuna interitum

§ XVI. Appian.

ferentes literæ posterius advenerunt. Idcirco Titius, sive recentiores has esse credens, sive propter veterem offensam simulans, jugulavit eum Miletî, ætatis ejus anno quadragésimo.

XIX. Quidam non ab Antonio, sed a Planco, missas literas crediderunt, qui esset solitus in gravioris momenti negotiis uti Antonii annulo, nomenque ejus subscribere. causam autem occidendi Sexti, sive Antonio, sive Planco fuisse, magnitudinem Pompejani nominis, & metum, ne paternæ fraternæque amicitia Cleopatra memor, hunc aliquando præferre Antonio inciperet; neve Cæsar hostem suum recipi causaretur. His rebus in urbem nuntiatis, Cæsar ob mortem Pompejî Circenses exhibuit, & Antonio currum pro Rostris, & in delubro Concordiæ statuas posuit: discernendumque curavit, ut Antonio cum conjuge & liberis ibidem epulandi jus esset: quales ipsi quoque Cæsari attributi honores erant. Adhuc enim pro amico se gerebat, literisque consolatus est eum de clade Parthica, suam sortem comparans, cui ex invidia propter victoriam & honores, ea causa decretos, propemodum plus molestiæ, quam ex ipsa bello exstisset.

XX. Ipse deinde in Siciliam profectus est, inde petiturus Africam, ubi turbas quasdam enatas esse didicerat. Sed aliquamdiu tempestate detentus, neque tunc, neque postea provinciam illam adiit: mutataque sententia, & Statilio Tauro permissis Africæ rebus, in Illyricum prævertit, ubi cum Liburnis Japodes, & sub idem tempus in Alpibus Salassi Taurisciue tumultuabantur, jam a superioris Cæsaris temporibus inquieti. Sed hoc bellum apparentem ingens veteranorum seditio tenuit, ex eo genere, quos in Sicilia dimissos fuisse prædiximus. Nulla se dum accepisse præmia querebantur: utque hæc vel novis laboribus mererentur, iterum adigi sacramento petebant. Hos igitur Cæsar, ne permixti alios etiam seditiosos redderent, seorsim

§ XVIII. Dio. Vellej. 2, 79. Appian. Orof. 6, 19. § XIX. Plut. in Anton. c. 33. Appian. Dio.

habere sub signis instituit. Hoc ipsum incitamento illis fuit, ut acrius moverentur, multisque & diversis artibus ad coercendum opus esset.

XXI. Nam initio paucos eorum, qui plurima habebant stipendia, circum Galliæ colonias distribuit; futurum ratus, ut ceteri, spe paulo post adipiscendi eadem, quiescerent. Ubi ne sic quidem confederunt animi, correptos quosdam ex seditiosissimis affici supplicio iussit; terrore quaesiturus obsequium, quod provocare per lenitatem nequiverat. Tum vero palam frementes, per simulationem conclusionis habendæ legionibus circumfudit; armisque ademtis, cum ignominia omnes dimisit. Hoc demum facto invitum Cæsaris animum, suamque imbecillitatem veris indicibus æstimantes, seria pœnitentia exoraverunt imperatorem, ut milites fieri pateretur. Atque ille mitigatus precibus, & opus habens exercitu, prætereaque subveritus, ne ad Antonium, occasione data, se conferrent, haud gravatim annuit; semperque postea militum eorum forte fidelique opera usus est.

XXII. Duodetrigesimum ætatis annum Cæsar tum agebat, lætus successibus, & ubique propter extincta bella magnis cultus honoribus. nam & passim a civitatibus inter tutelares Deos habebatur. Eo impatientius ferens, non alibi modo, sed in ipsa Italia laceSSI pacem; dimissis adversus alias gentes ducibus, ipse statuit Japydas aggredi, bellicosissimos homines, adeoque firmis corporibus, ut laboribus vix sub extremam ætatem cedant, & reperti sint, qui sub centesimum vitæ annum, nulla militiæ munia detrectarent. Hi Aquilejam usque excurrerant, etiam Tergeste Romanam coloniam deprædati. Sed Avendeatæ quidem cum iis, qui Monetium incolebant, quod hodie Groatia oppidum est, haud procul Vanna flumine, adveniendi se dediderunt, in ceteris, præsertim qui montana incolebant, perdomandis plurimus labor fuit. Horum Aru-

§ XX. Sueton. in Aug. c. 47. Appian. Oros. 6, 19. Dio. Liv. Egit. § XXI. Sueton. in Aug. c. 24. Dio.

pinī, vicis incensis, nemoribusque succifis, qua parte venturus Cæsar credebatur, in oppidum se receperunt: deinde alias per silvas, abruptis torrentibus invias, iter molienti occurrentes, simulata fuga se subdixerunt, insidiis excepturi persequentem.

XXIII. Sed ille, præsentiens dolum, clam præmisit expeditos, qui summa montium juga occuparent. cum ceteris copiis instituto itinere suggeriens, dum excidit arbores, viaque munienda & struendis pontibus iter aperit, ab hostibus repente invaditur. Inter eam consternationem Cæsar cunctanti ascendere in arduum militi scutum ademit, & in primam aciem provolans, submovit hostem. Tum vero decurrentes ex superioribus locis, qui ad hoc erant præmissi, magnum Japydum numerum occiderunt. Igitur illi, relicto oppido, per silvas fuga dispersi, curam injecerunt Cæsari, ne reperiri possent; vetuitque incendi oppidum, hoc saltem pignore sperans attracturum eos. Nec frustra consilium fuit. ut patrias sedes, inque iis relicta reciperent, in fidem venerunt. Inde Metulum ductus exercitus, maximum ejus regionis oppidum, quod situ simul munitissimo, & egregia juventute defendebatur.

XXIV. In monte nemoroso duos colles murorum ambitus occupabat, modica intercedente valle; id spatium tria millia armatorum, viribus animisque præstantium tutabantur. Aggerem jacere Romanus instituerat. id opus nocturnis diurnisque eruptionibus impediabatur. neque subire muros tutum erat, quod machinas habebant barbari, relictas a D. Bruto, quo tempore circum ea loca congressus eum hoc Cæsare & Antonio fuerat. Neque de aggere perfecto proderat discussisse moenia, quod interior subinde murus ab hoste ducebatur. At Cæsar, occupato exteriore, succensoque, ad novum murum binis aggeribus jactis, turres erigit, unde quatuor simul pontes in moenia porrigerentur.

§ XXII. Strab. l. 7. Appian. Cluver. Ital. antiq. 119. Dio. Flor. 4, 12. § XXIII. Flor. Appian. § XXIV. Appian.

XXV. Paratis omnibus, a diversa parte cieri tumultum jubet, ut a defensione loci, unde periculum struxerat, obfessi deducerentur. Cum successisset consilium, lati Romani protrudere incipiunt pontes; sed dum inter festinationem minus caute res administratur, labare machinæ, pontesque unus super alium ruere cœperunt. Tribus ita perditis corruptisque, ne quarto quidem fidere quisquam audebat; cum accurrens Cæsar, qui ex loco edito spectaverat omnia, postquam verbis nihil profectum est, exemplo incitaturus suos, protinus exsilit in pontem, prætento scuto mœnia petens. Tum vero & Agrippa, & duo alii duces, cum uno armigero provolant primi: ivere horum imitatione milites ita certatim, ut præ multitudine pons ruptus, in præceps omnes effunderet; multis statim exanimatis, maleque multatis compluribus: in quibus & Cæsar ipse fuit, crus dextrum & utrumque brachium fauciatum. Sed animi firmitudine, debilitatem membrorum sustinens, continuo iterum contendit in tyrrim, seque militibus & hosti monstravit, ne aut hic inani spe ferocior, aut illi segniores desperatione fierent.

XXVI. Sed & *aliu pontem adificari* protinus jussit, & multas insuper copias arcessi: eaque res Metulinos terruit, reputantes, quam cum invicto res esset, ut, missis legatis, *facturos imperata* pollicerentur. Cæsar *obsides quingentos* postulavit, *utque præsidium acciperent*. adductique sunt obsides, & præsidio recipiendo duarum arcium excelior tradita. Sed ubi *arma quoque tradere* jussi sunt, conclusis in curiam uxoribus liberisque suis, præsidium Romanum noctu interfecerunt: inde curia incensa, ne hostium arbitrio morerentur, sibi consciverunt necem.

XXVII. Etiam feminæ pleæque, liberis interemtis, aut in ignem conjectis, eodem modo finierunt. & incendium, nemine restingente, sic absumsit ædificia omnia, ut tantâ modo oppidi vix vestigium ullum superesset. Cæsar ex

§ XXV. Flor. Appian. Plin. 7, 45. Sueton. in Aug. c. 20.
§ XXVI. Appian. Dio.

laboriosissimo bello spolia nulla retulit; ne captivis quidem abductis, quippe voluntaria morte consumtis, qui comprehensi fuerant. Metulinorum tamen exitus ceteros Japydas ita exterruit, ut, damnata spe armorum, in potestatem se traderent victoris. Inde in Pannonios, & ipsos antea Romani imperii exfortes, castra movit, nulla belli causa, nisi quod ita commodum videbatur, exercere simul & alere militem alienis impensis.

XXVIII. Segeſticani tamen obtendebantur, qui semel iterumque Romanis armis petiti magis, quam domiti, cum nec obſides dare, nec aliud quidquam facere pro victis coacti eſſent, ferocius agebant. Nam Pannoniorum regio ab Japydia uſque in Dardanos porrigitur, fluminibus & ſilvis impedita. Cælum & ſolum hodie ſatis clemens ac ſerax, tempore Dionis, qui regionibus his præſuit, aſperum atque immite habebatur. Inde homines etiam, ut ſolet, ferociſſimos gignebat, cædiſque & pugnandi cupidos. Pæonas nonnulli Græcorum vocant: quorum tamen prope Rhodopen montem, ubi Macedoniæ regiones ad mare pertinent, ſedes fuit. Sed Pannonii & ab ſe iſtis, & ab Romanis dicebantur.

XXIX. Urbes tum nullas habebant: neque vicis eorum & villis injuriam inferri Cæſar patiebatur, quas in planities deſeruerant; hac clementia ſperans conciliaturum animos. At illi, cum ſe recepſiſſent in ſilvas, ad Syſciam proficiſcente Cæſare, quæ haud procul abeſt Segeſtica, palantes ab agmine Romanos intercipiebant. Idcirco Cæſar per continuos octo dies, quibus ad Savum fluvium uſque proceſſit, omni clade vaſtavit eorum agros, & ædificiis immiſit ignem. Ubi Segeſticam perventum eſt, opidum ad conſuentes plurium amnium, ſed præcipue Colapis & Savi, quorum ille munimenta ipſa alluebat, legati ab oppidanis affuerunt, *ecquid veniſſet cum exercitu, quidque ſe facere vellet*, quæſitum.

§ XXVII. Appian. Dio. Nic. Damascen. Liv. Epit. § XXVIII. Appian. Dio. § XXIX. Appian. Dio. Strab. l. 6 & 7.

XXX. Ille, *praesidium ut acciperent*, imperabat, *obsidesque centum, cum certo frumenti modo*. Neque distulerunt primores, acceptis conditionibus, obsides tradere. Sed ubi, conspectis militibus, qui ad praesidium ibidem agendum mittebantur, exhorrescere vulgus ad speciem praesentis servitutis coepit; dissensione inter oppidanos nata, portae clausae sunt, & in moenibus armati comparuerunt. Quando enim optimatum liberi obsides dati fuerant, discors populus horum periculo, quod ad se pertinere non putabat, nihil movebatur. Sed Caesar, qui opportunissimum bello Dacio locum, quolibet pretio redigere in potestatem cupiebat; ponte facto, Savum transgressus, castris communitis, Segesticenses intra moenia coegit.

XXXI. Et quamquam inter flumen & urbem omne spatium fossis vallisque interseptum erat, improbo labore bini aggeres erecti sunt. Nec enim terra tantummodo res gerebatur, sed navibus etiam, quas, a sociis ad subvehendum exercitui commeatum paratas, adverso Istro subigi in Savum amnem, atque inde in Colapim jusserat. Neque segniter se defendebant obsessi, saepius eruptione cum facibus in aggeres facta: armatis etiam lintribus proelia aliquot navalia fecerunt, in quibus praeter alios Menas etiam occisus est, qui a Sexto ad Caesarem semel iterumque transfugerat. Et habebant in vicinis Pannoniis fiduciam haud sine causa: gens enim praevalida erat, si unius imperio regerentur; poterantque ad bellum educere centum millia delectae juventutis.

XXXII. Sed sparsa in plures potentia nihil in commune consuli patiebatur. Una tantum natio copias suas subsidio misit: hisque profligatis, obsessi se dederunt; & reliqui mox Pannonienses exemplum secuti sunt. Caesar, tricesimo die post difficilem obsidionem recepta Segestica, sive virtutem admiratus hominum, sive precibus emollitus, clementer victoria usus est: imperataque pecunia, commigrare omnes in semotam oppidi partem jussit; ce-

§ XXX. Strab. l. 4 & 7. Appian. § XXXI. Dio. Appian.

teras attribuit quinque & viginti cohortibus ibi collocatis, quibus Fufius Geminus præfectus est. Reverso deinde in urbem Cæsari triumphus decretus: quo commodius in tempus dilato, (nam ad cetera perdomanda redire in Illyricum statuerat) forori uxori que statuas decernendas curavit, atque rerum suarum administrationem liberam, parque tribunis jus, quo ab antiquo sacrosancti habebantur.

XXXIII. His actis, in Galliam est profectus eo consilio, ut ad patris exemplum bellum inferret Britanniae: sed Pannonum & Dalmatarum motibus revocatus est, cum modo M. Antonius M. F. Triumvir, L. Scribonius Libo consulatum inissent. Fama enim atrox sparsa erat, relictas in Pannoniis copias rebellionem barbarorum esse deletas. idcirco nihil moratus hiemem, cum præcipiti itinere eo pervenisset, audit, improvisa irruptione partem præsidii Segesticae desideratam esse; ceterum postridie Geminum proelio victorem, recuperasse & pacasse omnia. Versus ergo in Dalmatas armis, qui, post signa quinque cohortium adempta Gabinio, nunquam arma deposuerant, neque coerceri ab Agrippa potuerant, Priamonem duxit, quam Versus quidam nomine, Dalmatarum ductor, rursus occupatam vallo fossaque clauferat: occupatis & aliis circa locis, quæ natura & situ inexpugnabilia videbantur.

XXXIV. Regio enim montosa omnis, frequentes ubique colles erigens, pinnarum in speciem acuminatur. Supra millia duodecim erant pugnacissimi homines: itaque & oppidum & hos colles dispositis opportune præsidii retinebant. Cæsar igitur, inaccessa loca videns, se circumvallare totum istum collium ambitum velle, simulat. interim clam emittit idoneam manum, quæ summos ad tumulos reperire viam conetur. Ii homines, silvis occultati, stationes Dalmatarum somno languentes noctu invadunt, sternuntque; & occupatis superioribus locis, signum, quod convenerat, edunt. Idcirco Cæsare vim inferente, barbari, clamo-

§ XXXII. Dio. Appian. § XXXIII. Appian. Dio. Liv. Epit.

re defuper incurrentium perterriti, aliis subinde aliisque collibus deturbantur: pars, quæ eminentissimos, sed aquarum inopes infederat, obsidionem & sitim verita, cursu se recepit Priamonem.

XXXV. Eodem & Cæsar exercitum adduxit, oppidoque cum duobus collibus proximis, qui adhuc ab hoste tenebantur, per spatium quinque ferme millium circumvallato, cum Teutino, alio duce Dalmatarum, obsessis succurrere auso, conflixit; duplici prælio geminam victoriam consecutus. Nam & obsessi eodem tempore eruptionem in opera nondum commissa fecerunt. Sed & hi, tertiâ suorum amissa parte, dum in oppidum refugiunt, aditum persequentibus Romanis aperuerunt. Oppido capto, Dalmatis in arcem fuga delatis, opposita est cohors una, quæ portas observaret. Ea circa quartam vigiliam, eruptione subita turbata loco cessit: nec ultra profecerunt hostes, statim occurrente Cæsare; & omni ope defecti postredie se dediderunt. At Cæsar cohortem decimatam per eam deinceps æstatem hordeo pavit: ex centurionibus quintum quemque affecit supplicio.

XXXVI. Hunc ad modum capta Priamone, Teutinum haud longe profecuti victores. nam & fuga sparserant copias, & locorum fraudes timebantur: eo vehementius, quod inter duos arduos montes longa vallis infidias, Cæsari structas, texerat, eodem loco, ubi & antea Gabinus vexatus fuerat. Idcirco Cæsar, incensis circum villis, aperuit viam: deinde per juga montium utrinque præmissa parte copiarum, quæ decurrere quodocunque ad auxilium laborantium posset, cum cetero exercitu incessit per vallem, obvia quæque diripiens, vicofque & oppida vastans incendio. Ceterum præter Priamonem, etiam Ninia oppidum, & Sinotium duplex, (veteris ac novi cognominibus distinguebantur) & ipsa caput olim gentis Salona, conflagrarunt.

§ XXXV. Sueton. in Aug. c. 14. Dio. § XXXVI. Appian. Hirt. de B. Alex. c. 43. Strab. l. 7.

XXXVII. Sed ad Setoviam, magna occurrente hostium manu, acriter pugnatum: & Cæsar, dextrum genu lapide faucius, per aliquot dies ægrotavit. Interea Salassi quoque sub imperium accepti, gens Inalpina, ingenioque & loci natura ferox. Idcirco & vectigalia poscebat a transeuntibus, & publicanis aquam vendebat ad aurarias. ipsi quoque Valerio Messallæ, dum vicinis locis agebat, non nisi pretio accepto, ligna ad focum, & ad exercitationes ulmea hastilia præbuerunt. Sane non ita pridem Antistius Vetus, aggressus necopinantes, cum angustiis occupatis continuo biennio eos obsedisset, salis maxime inopia fatigatos, ad deditionem perpulerat. Sed insidiati occasionibus, cum munimenta Romanorum expugnassent, omnem deinde Veteris cohortem irrifui habuerunt.

XXXVIII. Sed & Cæsaris aliquando pecunias diripiunt; & specie reficiendarum viarum atque pontium, e summis montium jugis, in vallum Romanum saxa devolverunt. Sed tum quidem ob L. Antonii bellum, Cæsar his indulta libertate, veniam præteritorum dederat. At illi, temporum causa hoc factum suspicati, neque mansurum, ubi plus otii nactus Cæsar esset, non omiserunt alias adsciscere civitates in societatem, & abnuentes hostiliter invadere. Tum igitur Valerio mandatum id bellum est: isque magno labore ad famem reductos in deditionem accepit.

XXXIX. Dum ita Cæsar cum variis gentibus decertat, Antiochus expeditionem denuo suscepit in Armeniam: initoque eodem die & posito consulatu, P. Sempronium Atratinum suffecit; unde quorundam annalibus eo anno non Antonius, sed Atratinus, consul præscribitur. Ceterum ut dolo Artavasdem caperet, viribus diffusus; amicitiae specie offensas tegens, Q. Dellium misit, qui filiam ejus filio suo Alexandro conjugem peteret, multa & præclara pollicitus. Quin & ipse reversus in Armenios evocavit eum Nicopolin, nec destitit omnibus artibus sollicitare, literis at-

§ XXXVII. Sueton. in Aug. c. 20 & 21. Appian. Strab. l. 4.
§ XXXVIII. Strab. Appian. Dio.

que sermonibus nihil nisi summæ benevolentiae signum præferens. Nihil ad hæc moto Artavasde, quippe alia commuisse memor, fidere non properabat ei, quem offendisset; iterum ab Antonio Dellius adest cum blandissimis mandatis; nec eo segnius Antonius Artaxata tendit: ita rex, partim pollicitationibus adductus, partim metu legionum, quæ cum Antonio erant, in castra ejus venit.

XL. Tum vero pecuniam sibi deesse simulans, neque libenter datuos Armenios, nisi pignoris loco regem retinenti, circumduxit eum circum castella, quibus thesauros asservari noverat. Sed infructuosam ei hanc fraudem purpuratorum regis constantia fecit; neque castellis traditis, & vicem capti patris Artaxia regnare jussio, qui maximus natu filiorum erat. Tum vero, omissa penitus simulatione, catenæ sunt Artavaldi additæ, sed argenteæ, quibus videlicet vinciri regem minus indignum haberetur. Ita bello contracto, cum subitus rex Artaxias & patris insperato casu percussus, adversus prævalidum hostem, & in penetralia regni receptum, improspere dimicavisset, Armenia tota, cum conjuge & aliis liberis Artavaldi in potestatem Antonii concessit. Artaxias in Parthos exsulatum abiit.

XLI. His ita gestis, ut ad reliqua belli socium sibi Medorum regem adfisceret, quem Armeniis antiquitus hostem, cum Parthis nuper ex prædæ Romanæ divisione simultatem contraxisse, cognoverat; ejus filiam suo filio despondit. Relictis deinde legionibus, quot Armeniæ tuendæ satis fore credebat, cum cetero exercitu Ægyptum repetiit, Alexandriamque triumphans Romano more inventus est. Prælata fuit ingens præda, quam ex opulentissimo regno rapuerat. Artavaldes ipse cum uxore liberisque & purpuratis ante currum incessit in catenis aureis. inde prorsus ad Cleopatram deducti, quæ magna populi multitudine circumfusa, in argenteo tribunali, sellaque aurea confederat.

§ XXXIX. Tacit. Plut. in Anton. c. 67. Vellej. 1, 82. Zonar.

§ XL. Dio. Oros. 6, 8. Zonar. Joseph. antiq. Jud. 15, 5. Tacit. Vellej. § XLI. Zonar. Dio. Appian. Plut. Oros. Joseph. Vellej.

XLII. Sed barbari, tametsi huic se dono dari cum omni regio instrumento intelligebant, non adorarunt eam, licet minis promissisque sollicitarentur; nec aliter, nisi nomine, salutare sustinuerunt, memores, magni se Tigranis progeniem esse: quæ res apud alios gloriam illis, odium apud Cleopatram, & ex eo magnas calamitates peperit. Nam in custodia sunt habiti, & sub Actiaci belli tempus Artavasdes interfectus est. Triumpho peracto, cum etiam epulum populo Alexandrino dedisset, in concione Græcorum, assumpta in argenteum tribunal Cleopatra, liberisque ejus, hujusmodi orationem habuit.

XLIII. *Si nullum adhuc animi mei judiciiue documentum habuissetis, Alexandrini, proximum certe spectaculum ducti in hanc urbem triumphi sufficere vobis potuisset. Decus enim atque lætitiā, uni hactenus populo Romano exhiberi solitam, ad vos transferri beneficio meo vidistis. Deinceps igitur Alexandria quoque, tanquam altera Roma, triumphantes imperatores accipiet, captivos videbit reges, tantarum rerum voluntate, commodis, gloria decorabitur. Neque vero me fecisse poterit, aut aliquid a me commissum arbitror, quod jure reprehendi debeat.*

XLIV. *Nec enim vel conditoris nomine, vel magnificentia oppidi, hoc honore indigna est Alexandria; & quod omnium primum est, reginæ merito vel anteferenda omnibus. Hæc enim, hac orta domo, penes quam per trecentos fere annos, nusquam interrupta serie, regimen rei Ægyptiæ fuit, cum animi, magnitudine, prudentia, industria nullo majorum inferior, pulchritudine vero ac venustate feminas omnes supergressa, complura virtutum suarum specimina edidisset; hoc inter alia maximum omnium atque palmarium opus confecit, ut Ægyptum imperio Romano indissolubili societate connexeret.*

XLV. *Atque etiam conatibus ejus atque consiliis Dii affuerunt: nisi forte humana industria tantam parari felicitatem putavisset, ut duobus Romanis imperatoribus, C. Casari prius,*

§ XLII. Joseph. Dio. Strab. l. 11. Tacit.

T. Liv. Vol. XII.

F.

deinde mihi nuberet. Hanc enim mihi uxorem esse, Deos hominesque omnes testor; neque nobilitas ejus, neque virtutes patiantur, ut pellicis loco haberi cuiquam mortalium debeat. Sed neque Cæsari in deliciis magis, quam in matrimonio fuit: & ego, quem hoc scire propter familiaritatem Cæsaris maxime oportuit, tum ejus rei testis sum; tum etiam Cæsaronis hujus, ab ipso agniti, idque non ego solummodo, sed C. Matius, sed C. Oppius, aliique Cæsaris amici sciunt. Quod igitur felix faustumque sit senatui populoque Romano, totique adeo imperio, ejus & vos haud spernenda pars estis; Cleopatram tam pro dignitate sui generis, quam amplitudine virorum, honoribus afficere decrevi.

XLVI. Hanc igitur in posterum reginam regum, & hunc filium ejus Ptolemæum Cæsaronem, regem regum appellari jubeo. neque vero hæc vocabula vel imperatoris Romani uxorem, vel hunc unicum supersitem & verum D. Julii sanguinem dedeant. Hos igitur Ægyptum Cyprumque, semper a majoribus eorum possessas, Africam præterea, & Cælen Syriam obtinere æquum est: at meis hisce liberis ego prospicere debeo. Te ergo, Ptolemææ, regem Syriæ, & quidquid regionum inter Euphratem atque Hellespontum mei juris est, constituo. Tibi, Cleopatra, Libyam dono, quæ Cyrenes finibus adjacet. Alexander Armeniam habeat, & quæ trans Euphratem occupata occupandæ nostris armis ad Indiam usque porriguntur.

XLVII. Tum vero novi reges ex humilioribus, quæ positæ ipsis fuerant, sedibus progressi, Antonium Cleopatramque aureis sedentes thronis, hanc etiam cum novæ Isidis nomine stolam Deæ gestantem, venerati sunt. Discedentes inde Alexandrum Armenii stipatores circumdedere, Medico cultu tiaraque recta & cidari conspicuum: Ptolemæo crepidas, causiam & chlamydem ac diadema habenti, Macedones apparuerunt. Hæc tam fatua non Alexandriæ modo dicere & facere illum, sed ne Romam quidem perscribere, puduit. Ceterum a consulibus occultatæ

§ XLV. Liv. Epit. Dio. Sueton. in Cæsar. c. 52. § XLVI. Dio. Plut. in Anton. c. 67. Liv. Epit.

sunt literæ, quamquam produci eas Cæsar, vanitatemque æmuli sui cunctis innotescere valde cuperet. Multis enim nominibus offendebar. in suam invidiam attolli Cæsari-
onem sentiebat; Artavasis quoque casu, quocum ad-
versus Antonium consilia miscuerat, & Antonii triumpho,
dolorem, & misericordiam, & invidiam percipiebat.

XLVIII. Sed & literas ad eum contumeliosas Antonius scripserat, adulteria objiciens, sibi que legitimam uxorem Cleopatram esse. Sed neque populus ereptum urbi honorem triumphi, communicatumque cum Alexandrinis, parum indignanter tulit: & super tot alia immodica præmia, hanc etiam stupri mercedem Cleopatraz dari. Hæc cum ita ab se acta, ab ceteris accepta ignorare Antonius non posset: scribere ad senatum sustinuit, *paratum se abire magistratu, gravio-rem diuturnioremque potestatem habenti, quam in libero populo esse oporteret, sublata, quæ hæc expressisset, necessitate.* Neque vero hoc cum animo suo destinaverat; sed invidiam Cæsari quærebat, quem existimabat, quod ad urbem esset, primum de abdicando compellatum, aut obsequendo potentiam, aut obnitendo studia civium amissurum esse. Ceterum hæc quidem consilia vana fuerunt.

XLIX. At in urbe ludos Veneri Genitrici fecerunt suffecti consules Paullus Æmilius Lepidus, C. Memmius, qui ex Kal. Juliis inierant. In eodem consulatu suo Æmilius porticum Paulli appellatam privatis impensis perfecit. Eodem anno consulatum & M. Herennius gessit ex Kalendis Novembribus. Multi per id tempus, cum in imperiis non amplissimis fuissent, triumphum a Cæsare, alii ab Antonio impetrarunt: eoque prætextu auri coronarii nomine provinciis fuerunt graves. Quorum C. Norbanus C. F. T. N. proconsule ex Hispania triumphavit a. d. IV Idus Octobr. de cuius gestis prorsus nihil reperio. At vero T. Statilius T. F. Taurus, P. Sosius C. F. T. N. Africa & Judæa pacatis, ille a. d. pridie Kal. Jul. hic III Nonas Septembr.

§ XLVII. Zonar. Dio. Sueton. § XLVIII. Appian. Zonar. Dio.

F 2

non sine causa triumpharunt. Inter alias antiqui moris ruinas annotatum est, sub id tempus pueros impuberes a Cæsare præfectos urbi fuisse Latinis, ne senatori quidem eos generis, sed equitum Romanorum filios. Anno sequenti Cæsar, secundum inito magistratu, quem collega Sex. Pompejo gerere debuerat; hoc interim occiso, L. Volcatium Tullium adscivit. Ipse, cum mane pro æde Capitolini Jovis paululum curuli sella præsedisset, honore abiit, quem gratificari pluribus cupiebat. Eam veriore causam esse arbitror, quam quod exemplum secutus Antonii fuerit. quippe convenerat, *ut hic & Sæxtus per amicos, quos xellent., magistratum gererent; quod absuturi toto eo tempore videbantur.* Suffectus est in locum Cæsaris P. Autronius, statimque magistratum occepit. Sed ædilitatem jam pæne neglectam M. Agrippa suscepit ultro, quo Cæsari sibi que populum ludorum & operum magnificentia conciliaret.

L. Omnia enim ædificia publica, viasque omnes sua pecunia refecit: aquæductus Appiæ, Marcia, Anienis, pæne dilapsos emendavit: Juliam a quindecim passuum millibus duxit, opere supra terram passum VII M. substructione passuum DXXVIII reliquo opere arcuato. Saliensis centum quinque, castella centum triginta, complura etiam cultu magnifica; operibus iis signa trecenta ærea aut marmorea imposuit, columnas ex marmore quadringentas. neque ulla ferme domus exinde Romæ fuit, quinsufficientem haberet ad omnia aquam.

LI. Cloacarum etiam a Tarquinio Prisco structarum maximum ac firmissimum opus, corrivatis atque per meatus immissis septem amnibus, qui torrentium modo rumperent ac auferrent omnia, sic expurgavit Agrippa, ut per eas suburbana navigatione in Tiberim pervehi non dubitaverit. In Circo ne multitudo metarum erroris causam ultra præberet hominibus, delphinas ac ova, quæ vocant, designandis curruum conversionibus posuit, ludos omnis generis editurus.

§ XLIX. Vellej. Numm. ap. Pigh. Sueton. in Aug. c. 26. Dio. Appian. Plin. 36, 13. Strab. l. 7. § LI. Plin.

LII. Nam ut ipse in ædilitatis suæ commemoratione scripsit, ludos fecit diebus undecraginta; gratuita præbuit balinea; centum septuaginta toto anno, ludis etiam tonsores conduxit sua pecunia, ne quis de populo sumtus in eos faceret. Induxit & senatores largitionibus, ut Trojanis Circensibus, quos pueri majores minoresque ludere consueverant, filios suos notescere paterentur. Tesseræ etiam in theatro ex superiore loco misit, quas referentibus pecunia, aut vestis, aut aliud quid daretur. Sed & rerum variarum copiam, redemptam ab infortunatis, diripiendam populo proposuit.

LIII. Mox ad severiores curas conversus, Mathematicos (sic vulgo tum Astrologos vocabant) & Magos urbe expulit: quos inter & Anaxilaus Larissæus Pythagoricus fuisse creditur; nullo maleficio, sed quibusdam ab arte medicæ miraculis, apud ignatum vulgus *Magi* appellationem meritis. Interea Cæsar, iterum profectus in Dalmatas, jam a Statilio Taure, quem eo præmiserat, fame fatigatos & propemodum domitos offendit. Nec diutius dilata deditio est. obsides septingentos ex principum liberis dederunt: signa restituere, Gabinio Vatinioque olim ademta, & tributa persolvere ab eo tempore, quo Cæsari patri promiserant, coacti.

LIV. Traxit ea ruina Derbanos etiam, conterminam gentem; paribusque conditionibus in potestatem illi venerunt. His manubiis Cæsar porticum Octaviæ, appellatam sic a nomine sororis, extruxit, ibique recepta ab hostibus Romana signa appendit. Mox etiam insignis bibliotheca collocata ibidem est, sive Augustus eam, sive, quod Plutarchus scribit, memoriæ filii sui Marcelli causa, Octavia dedicaverit. Sub idem tempus, cum senatores quidam atrocissimi arguerentur, obrui potius, tam foedam ordinis notam, quam fontium vindicari culpam, placuit; edicto proposito, ne quis senator postea hoc crimine postularetur.

§ LII. Plin. Dio. Sueton. in Aug. c. 43. § LIII. Appian, *Illyr. Liv. Epit. 132.* § LIV. Dio. Appian, Sueton. *Plut.*

LV. Sic & qui tum erant rei exempti, & quibusdam aliis offensa in posterum prædandi impunitas. In numerum patriciorum, qui frequentibus bellis exhaustus erat, plebei quidam collecti sunt senatusconsulto. Magistratus etiam varie habiti mutatique. Ex Kal. Maj. L. Flavius consulatum inivit: ex Kal. Jul. C. Fonteius, M. Acilius. Kalendæ Septembres L. Vinicius consulem, Octobres L. Laronium produxerunt. L. Asyllius, (sive fortassis Asellio fuit) cum diuturno morbo vexatus præturam deponeret, filium suum successorem accepit: in alterius cujusdam locum, qui erat extremo anno mortuus; alius paucas in horas suffectus est. Dum ista Romæ geruntur, M. Antonius, nuntiis & literis Mediæ regis excitus, prolixè offerentis omnia, magnam in spem venerat conficiendi Parthici belli, si sagittariorum equitumque tantum numerum legionibus suis adjunxisset. Id enim præcipuè desuisse nuperis conatibus intelligebat.

LVI. Interea nuntiatur, Octaviam ab urbe digressam ad virum navigare. id concesserat petenti frater, semper indulgens, & hunc etiam prætextum belli favorabilem in vulgus habiturus, si, quod rebatur, despecta ab Antonio & contumeliose tractata fuisset. Nec fefellit eum conjectura: vix Athenas appulerat mulier, cum Antonii literas accepit, ibidem jubentis expectare, donec ab expeditione Parthica redisset. Illa, licet ægre ferens hæc mandata, misit tamen quendam ex familiaribus Antonii, Nigrum nomine, qui multam vestem militarem, jumentaque & pecunias, tum amicis atque ducibus imperatoris dona doceret deportasse: præterea lectorum virorum in prætoriam cohortem impetrata à fratre millia duo, cum insignibus armis, & equitum alam.

LVII. Hæc ubi Antonio exposuit Niger, multas identidem & meritas laudes præstantissimæ matronæ intermiscens; omnes artes adhibere Cleopatra cœpit, ne, quem

§ LV. Appian. Parth. Plut. in Anton. c. 68. § LVI. Dio.

occupaverat, loco depelleretur. Igitur amore Antonii deperire simulans, venientem velut stupente obtutu excipiebat; abeuntem liquentibus & languidulis ocellis prosequabatur. sæpe flens videri affectabat; sed tanquam abscondere cupiens lacrimas, celeriter & furtim abstergebat. Id maxime faciebat in Syria, unde in Armenios proficisci Antonius constituerat.

LVIII. Hæc amatoria veneficia vocibus assentatorum ejus, familiarum Antonii, juvabantur, *hominem durum atque crudelē appellitantium, qui talem feminam ad mortem desperatione adigeret. Nec enim sine illo victuram, prorsus indignam eo fato, quæ, nomen conjugis Octavia retinente, vel pellicem Antonii se vocari, regina tot populorum non dedignaretur.* Fascinatus his Antonius, in tantum animo relanguit, ut Medo nequidquam occasionem urgente, donec Parthorum dissidia faciles præberent invadentibus, protinus Alexandriam reverteretur, æstatem opperiendam esse rescribens. Tum quoque vix ad Araxem progressus est; cum irritatus Cæsaris actionibus, de bello adversus ipsum suscipiendo cœpit cogitare. Cujus hæ proximæ fuisse causæ feruntur. Ut Octavia, relicto in pellicis amplexibus marito, Romam irrisa rediit, Cæsar eam ad se commigrare jusserat.

LIX. Illa tamen, non quotidiani exempli mulier, oravit, *ut se remanere in domo viri pateretur.* Eadem obtestata fratrem est, *ne propter se bellum Antonio faceret, nisi majoribus causis impelleretur: decorum enim neutri fore, si mulierum causa bello civili rem Romanam involvisse dicantur.* His dictis facta etiam laudabiliora adjecit. Antonii liberorum, non modo quos ipsa, sed etiam quos ei Fulvia pepererat, curam egit: amicorum ejus desideria, quos honorum petendorum, aut aliarum rerum gratia Romam mittebat, apud Cæsarem enise juit: nullaque re optima uxoris officio deesse visa est. At sic invita nocebat Anto-

rio, cui populus irascebatur, talem feminam negligenti; jam ob cetera quoque facinora causæ illius iniquior.

LX. Sæpius enim triumphum ejus Alexandrinum, divisionesque regnorum, & cetera incivilia Cæsar in senatu, & apud populum traducere non omiserat. Nec Antonius recriminari oblitus est; missis, qui quererentur, victo Pompejo, exacto Lepido, omnia unum retinere Cæsarem: eadem arrogantia suis cum veteranis pane totam Italiam divisisse, nullo respectu eorum, qui cum Antonio militarent. Sed & ex electibus, quos Cæsar in Italia habuisset, dimidiam militum partem sibi debere, præferebat.

LXI. Cæsar ad ea cavillabatur, Sextum & Lepidum jure a se coercitos; nec tamen abnuere se, partiri bello parta, si Ægyptum secum Antonius, si Armeniam dividat. Nam quod militibus suis colonias in Italia queratur non dari, habere eos Mediam & Parthos, satis amplas regiones, sua nimirum & imperatoris sui virtute quasitas. Nec Pompeji mentione abstinebat, quem, a se dimissum, Antonius crudeliter occidisset. Ab eodem Artavasdem fraude captum in vinculis contineri, summa cum Romani nominis infamia. Præcipue Cleopatra exagitabatur, liberisque ejus donatus Oriens, & insartus in Juliorum genem Cæsario.

LXII. His aliquoties ei per partes objectis invicem purgatisque, magis magisque accendebantur; neque jam legati concordie causa, sed ut alter alterius exploraret consilia, mittebantur. Donec, Antonius, non ultra differendum putans, societatem cum rege Medorum in has leges junxit, ut ab eo contra Cæsarem acciperet auxilia, contra Parthum ei daret. Sic abductis secum Medis equitibus atque sagittariis, partem legionarii militis apud eum reliquit, partem etiam Armeniæ recens pacatæ eidem concessa. Filiam quoque regis Jotapen, admodum puellam, Alexandro desponsam, una cum militaribus signis, quæ Statiâni pugna amissa fuerant, deportavit. Polemoni, qui paratius pacis ejus fuerat, præmii loco minor Armenia

§ LX. Dio. Plut. § LXI. Dio. Plut.

concessa. Hæc amicitia exitiosa Medo fuit, quippe post felix contra Parthos & Artaxen prælium, cum Romanos milites avocaret Antonius, regio non remitteret; vim hostium ferre non potuit: fususque & captus, occasionem Parthis, Armeniam simul Mediamque recipiendi, præbuit.

LXIII. At Romani maxima præda aucti discesserunt, Armeniorum opulentissimo regno spoliato, direptisque etiam sanorum epibus. Anastidis delubrum erat, ceteris religiosius cultum, eoque donariss dives. Id diripuit Antonii miles, & inter cetera statuam auro solidam, etiam antiquitate venerabili, concidit. Nec omiserim referre stultam pietatem mendaciis tueri cupientium a numinibus proditam sacrorum suorum existimationem. *eum, qui primus violasset id simulacrum, oculis membrisque captum exspirasse, vulgarunt.* Sed veteranus quidam, cum paucis post annis Augustum excepisset convivio Bononiæ, essetque illata fabulæ hujus mentio, *se illum esse respondit, & de crure numinis cum maxime canare Casarem, sibi que omnem ex ea rapina consum esse.*

§ LXII. Appian. Parth. Dio. Plut. § LXIII. Strab. l. 12. Plin.

JOANNIS FREINSHEMII
SUPPLEMENTORUM
LIVIANORUM
LIBER XCVII.
IN LOCUM LIB. CXXXII LIVIANI

E P I T O M E

LIBRI CENTESIMI TRICESIMI SECUNDI.

Cæsar in Illyrico Dalmatas domuit. Cum M. Antonius ob amorem Cleopatæ, ex qua duos filios habebat, Philadelphum & Alexandrum, neque in urbem venire vellet, neque, finito triumviratus tempore, imperium deponere, bellumque moliretur, quod urbi & Italiæ inferret, ingentibus tam navalibus quam terrestribus copiis ob hoc contractis, remissoque Octavia sorori Cæsaris repudio; Cæsar in Epirum cum exercitu trajecit. Pugnae deinde navales & prælia equestria secunda Cæsaris referuntur.

I NTER hæc Antonius, Canidio cum sedecim legionibus ad mare præmisso, occurrentem Cleopatram excipiens, Ephesum cum ea perrexit, ibi contracturus classem. Hæc audita Romæ Cæsarem Patresque moverunt, ut, legatione missa, in urbem eum revocarent; inter præsentēs facilius

disceptari controversias rati: mox ire abnuentem, *finio jam triumviratus tempore, sicuti nuper promississet, deponere magistratum* juberent. Interim Kal. Januariis novi Romæ consules ineunt Cn. Domitius Cn. Dom. F. Ahenobarbus, C. Sotus C. F. quorum Domitius civilium certaminum experientia cautior, modestius agebat: alter, nullis dum conflictatus infortuniis, primo statim senatu multa cum laude Antonii Cæsarem arguit; tendebatque, ut senatusconsultum rationibus ejus perquam adversum fieret, ni Nonius Balbus præscriptione tribunitii nominis intercessisset.

II. Aberat tum consulto Cæsar, nolens se præbere alterationibus, quibus neque cedere, sine dignitatis imminutione posset; & si quidem imperium inhiheret, inchoare bellum videretur. Etiam ad omnia maturius pensitanda spatium petisse videbatur: quo prudenter usus, simul reversus Romam est, convocari senatum jussit. *Eo tempore, præter militare præsidium, amicis etiam pugiones sub veste gestantibus, in medio consulum curuli sella sedentem, multa præ suisque actis modesto locutum tradunt: flexit se deinde ad Antonii accusationem, præsentisque consulis, quibus plurimæ ac gravia contra se & rempublicam commissa objectabat.* Cum ad hæc silentium pertinax omnium esset, *eadem se scripto comprehensurum ait, & certa die, in quem senatum iterum habere volebat, recitaturum.* Tum consules, non expectata die, quod tacere ad talia tam indignum ipsis, quam obloqui intutum videbatur, ad Antonium profecti sunt; multis Patrum hoc exemplum sequentibus.

III. Sed Cæsar, ne propter suam aliquam injuriam ab his desertus putaretur, a se sponte dimissos credi maluit: quoque faceret fidem, *aliis etiam indulgere se dixit, ad Antonium proficisci cupientibus.* Ita discedentibus ex urbe propinquis ejus amicisque, C. Asinius Pollio, qui post Brundisiam pacem rebus Antonii misceri desierat, in Italia mansit. idem neque Cæsari deinceps, roganti, ut secum ad

bellum iret, obtemperavit, mutua cum Antonio beneficia excusans, neque se interpositurum armis, & pradam futurum victoris. At Domitius, cum Antonium Ephesi convenisset, hortari cœpit, ut Cleopatram, nihil aliud quam impedimentum belli futuram, in Ægyptum remitteret. nec aliis amicorum ea ratio displicebat. At Cleopatra, metuens, ne si usquam discederet, iterum pararia pacis pignusque Octavia fieret; Canidium induxit ingentibus præmiis, ut ab ea mente Antonium revocaret.

IV. Atque ille specioso obtentu negavit æquum videri, quasi per ignominiam hanc removeri a bello, quæ ducentas na-
ves, viginti millia talentorum, & præterea commeatum in omnes copias præbuisset. neque vero ex usu esse alienare animos Ægyptiorum, non contemnendam efficientium maritimarum virium partem. Sed & alioqui negabat videre, cuinam illa sociorum regum prudentia concedat, ingenio sollers, usu perita, quæ tantum regnum longo tempore sola gubernasset. Hæc oratio apud mulierosum hominem, & vitiorum suorum advocatis faventem, valuit: unaque Samum profecti, coactis undique scenicis artificibus, & quicunque ludis operam præstare soliti erant, inter computationes epulasque tam fœdo luxu solvebantur, ut vulgarentur sermones mirantium, quales igitur hi post victoriam essent futuri, qui tam hilariter, & profuse, inter comparandam genio indulgerent?

V. Sed Antonius, Bacchicis artificibus data ad habitandum Priene, Athenas instituit cursum. Ibi renovata ludorum atque conviviorum est intemperantia; & Cleopatra, ne minoribus ibi honoribus afficeretur, quam acceptam esse Octaviam audierat, Athenienses multis muneribus coluit. Idcirco jam a multis ætatibus summus potentiorum adulator populus, immodicos ei honores decrevit. id plebiscitum inter primores oppidi Antonius etiam, civis Atheniensis scilicet, ad reginam detulit, orationemque habuit nomine civitatis. Tum vero non diutius sustinere potuit,

quin repudium Octaviæ mitteret, *eamque suis adibus juberet excedere*. Illa plorans & lamentabunda, *se quoque inter causas belli esse*, exivit; ne tum quidem cura deposita privignorum, quos una secum eduxit, præter maximum natu, qui profectus ad patrem fuerat.

VI. Triste spectaculum id populo fuit: neque illam modo miserabantur, sed Antonium magis, qui talem uxorem amens dimitteret in Cleopatæ gratiam, quæ, ne forma quidem, qua una niteretur, aut ætatis flore Octaviam vinceret. At luxus & tarditas Antonii magno metu Cæsarem liberavit, ne imparatior ordiri bellum cogeretur. nam Antonii oscitantia spatium ei dedit, & cogendi pecunias ab invitis, & placandi spoliatos, quorum dolor inter exigendum acerrimus, ubi dedissent, modico interposito tempore mitigabatur. Dum hæc aguntur, velut in solatium urbe excedentium, fortuna Cæsari quosdam illustres ex cohorte amicorum Antonii restituit. Inter quos L. Plancus, qui fuerat in turpissimis adulatoribus Cleopatæ, propter vocem Antonii jactam in convivio, qua sibi rapinas exprobrari senserat, ad Cæsarem transfugit: eumque paulo post M. Titius, sorore Planci genitus, imitatus est.

VII. Sed ii causam defectionis hanc ediderunt: *Antonium actione Cæsaris, post discessum consulum de scripto recitantis ejus facinora, irritatum, amicorum concilium coegisse; ibique multis in utramque partem disputatis, bellum, repudiata Octavia, decreesse. Ejusmodi consultis, & Cleopatæ tædio, mutasse partes deteriores melioribus. Nam & sugillatos a regina esse, quod Antonio consilium remittendi eam in Ægyptum dedissent.* Cæsaris non interfuit, quibus quisque causis discessisset: opportunitate hominum usus est, qui acta secretissima & abstrusa consiliorum Antonii noverant, lidem testamento adhibiti testes, judicium ejus Cæsari prodiderunt: nec ille conquievit, priusquam repertum resignaret, nec in senatu tantum, sed etiam in concione populi recitaret.

VIII. Apud Vestales, uti consueverant, depositum fue-

§ V. Plut. § VI. Dio. Vellej. § VII. Plut. Dio.

rat: & négabant illæ tradituras; ne veniens ipse auferret, non posset prohibere. nec piguit ire, &, quo inimicum premeret, facinus committere plerisque culpandum. Sed & tunc fuisset ferunt, quibus res prorsus indigna videretur, aliquem in vita cogi rationem reddere. eorum, quæ post mortem fieri voluisset. Ceterum ea scripserat Antonius, quæ Cæsari non modo conficerent apud plerosque inhumanissimi facti veniam, sed ipsum quoque inexpugnabilibus hominum odiis onerarent. Legebatur ibi iustis Cæsaris & Cleopatæ nuptiis editus Cæsario: tum suis, ex eadem liberis infinitas dabat opes: nec minus offendebat, quod, etiam si Romæ fuisset mortuus, corpus suum Alexandria, & in eodem cum illa conditorio, humari jubebat.

IX. His infensi, ceteris etiam facilius adhibebant fidem: inter quæ C. Cluvius, donatam Cleopatæ Pergamenam bibliothecam, dabat crimini, quæ ducenta millia simplicium voluminum habuisset. itemque amatorias nugas seriis negotiis immixtas, & sæpe prælatas: relictum in gravi causa C. Furnium, notæ dignitatis & eloquentiæ, ut lætica per forum delatam Cleopatram imperator Romanus satellitis instar deduceret. Sed Antonii familiares hæc quidem pro fictis & fallis rejectabant, populum deprecantes, ne quid immedicabile prope-
ranter statui paterentur. Quin & Plancum, multa in senatu gravia objicientem Antonio, Coponius, vir prætorius, acri voce repressit, multa scilicet perperam fecisse Antonium dicens, pridie quam a Planco relinqueretur.

X. Miserunt etiam e numero suo Geminium in Græciam, qui rerum urbanarum statum Antonio, & imminens ei periculum exponeret. id enim agi, ut, adempto imperio, hostis judicaretur. Geminus, ubi se propter Cleopatæ suspiciones, Octaviæ causa venisse putantis, rejici, atque etiam in convivio propterea sede minus honorata collocari, cavillisque subinde peti sensit; causam adventus super cœnam rogatus, cetera quidem non nisi sobriis agenda respon-

§ VIII. Tacit. Hist. 3, 76. Sueton. in Aug. c. 17. Plut. Dio.

§ IX. Dio. Plut. Cic. ad familiar. 19, 26. Vellej. 2, 83.

dit: *unum se etiam in vino præclare scire, omnia recte habitura, si remissa domum Cleopatra foret.* Excandescente ad hæc verba Antonio, *gratias se agere Geminio* Cleopatra dixit, *qui sine fidiculis ista esset confessus.* Hinc ille non ignarus, quanto cum periculo isthuc degeret, proxima arrepta opportunitate Romam refugit.

XI. Alios etiam Antonii amicos Cleopatra & ejus adulatores expulerunt: in his M. Silanum, quem postea Augustus consulatus sui collegam optavit. *Se quoque mox fuga vitasse insidias, quas indicio Glauci medici cognovisset, Q. Dellius in historiis retulit; offensa Cleopatra, quod Dellius sibi atque ceteris vappam ministrari super cœnam jecerat; Sarmentum (is propter facetias in deliciis erat Octaviani) Romæ Falernum bibere.* His modis effectum est, ut etiam amicis Antonii diversam in sententiam transductis, omnium consensu consulatus olim destinatus, simulque potestas omnis, quam videretur in mulierem transfulisse, abrogaretur. ne & hostis judicaretur, illustribus viris datum, quos tum adhuc apud ipsum commorantes pari sententiæ asperitate feriri oportuisset: quos allicere benignis atque blandis rationibus cupiebant. igitur & præmia decreverunt laudationesque relicturis Antonium, & Cleopatram belum propalam indixerunt.

XII. Ad sagatum itum: & solemnes bello sumendo cærimonias in æde Bellonæ feclialis Cæsar peregit. Tum, quo animus amplior omnibus esset, in hunc sensum verba fecisse dicitur: *Quamquam miserrima & sit, & censeatur civilis belli conditio; tamen ea tempora inciderunt, ut dubitem, an non potius optandum illud fuerit, quam ut adversus mulierem, & si recte rem pensitamus, ne ipsam quidem, sed vilissimam ejus mancipia, induere arma cogamur. Nam illi quidem, suum foventi Antonium, vix cogitatio præter hanc ulla libera erit. eunuchus Mardio & Pothinus exercitum ducent; signum pugnae ira dabunt, tonstrix Cleopatra, & Charmium. nam de Antonio*

§ X. Plut. § XI, Dio. Plut.

puget! sed tamen tam metuendum nihil, quam sperandum est. olim ille mentis inops, & pharmacis potionatus, arbitrium sui perdidit.

XIII. *Nisi forte putetis suae potestatis fuisse, cum Alexandrinus ipse Gymnasiarcha, Cleopatram reginam ac dominam salutavit: cum eam in foro, inter ludos, in judiciis, in transvectionibus equitum secum perpetuo habuit: cum vino & amore saucius, inter eunuchos currum reginae pedes secutus est: cum aureum baculum tenens, acinace cinctus, purpura gemmisque externum in morem exçultus, in aureo lecto, aureaque sella curuli diadematus praesedit. Jam cetera quis pro rerum indignitate satis exsecretur? Romani milites Ægyptiæ apparent: mulieris hujus nomen inscriptum scutis praeferunt: & si quaritis, quis exercitui praesit, non pratorium in iis castris, sed regia vocatur: nec Antonii, ne fallamini, sed Cleopatrae imperium est. Si tamen Cleopatram vocari, non Lunam potius & Isidem, fas est: nam haec nomina imponit ei furiosus amator, non mercuriale stolidius, quam quod se Dionysum, si Diis placet, & ne parum Ægyptius videatur, Osiridem appellat.*

XIV. *Isidem veneficiis contactos amicos ejus putes: qui iidem ab hac Circe qualibet in monstra mutari patiuntur; & cum in convivio saltatur, quos illa jusserit, aut homines aut Dii fiunt. Hi non modo, rem nostris moribus turpissimam, versari in castris feminam, sed imperare vident: hi tanta Romani nominis opprobria fideis oculis adspiciunt: hi applaudunt, cum imperium nostrum amentissimis donationibus conceperitur; cum alibi rapiuntur patrimonia regum, alibi prodiguntur; cum fœdissimum gulæ certamen, non profusus tantum dapibus, sed inaudito haftenus luxuriæ ingenio una sorbitiuncula census genium mergit.*

XV. *Centies sestertium fuisse margaritam, quam nuper illa vorago hausisse in aceto dicitur, fama non dubitat. Inter hanc licentiam vitiorum, & hanc fœditatem adulantium, quid mirum*

§ XII. Plut. § XIII. Dio. Senec. ep. 83. Flor. Serv. ad Virg. Æneid. 8, 678. § XIV. Vellej. 2, 82. Serv. Macrob. Saturnal. 3, 17.

est; si consueque muliebris excessit temeritas, ut pretium obsceni conjugii Romanum imperium petat, & per jura, quæ sit in Capitolio datura, jurare consueverit? Hæc etiam auditu vobis gravia esse animadverto, ut mihi certe dictu sunt. Sed quemadmodum omen istud procul a nobis patriæque abesse volumus; ita necessum est, ut armis atque manibus, summaque rerum ope, &, si aliter nequeat, vel nudi corporis objectu, hanc pestem atque hoc nefas abarceamus. Hæc & similia locutus, non tamen institit, ut Antonio bellum indiceretur: præstare credebat, si hominem Cleopatrz penitus addictum in eam invidiam conjiceret, ut externæ reginæ causa contra patriam civesque, nulla re læsus, arma corripuisse videretur.

XVI. Maximum id civilium omnium, atque externorum etiam bellorum populo Romano fuit. Galliam omnem Hispaniamque, & excepta Cyrenaica Africam, Illyricum etiam & insulas Occidentis Cæsar trahebat. Sed & Italia publice pro partibus ejus conjuraverat. quo tempore necessitatis ejus gratiam Bononiensibus fecit, propterea quod antiquitus in Antoniorum clientela fuerant. At Antonium, quidquid per Asiam Romanæ ditionis erat, Thraciæque populi, & cum Græcis Macedones, ad Illyrios usque & Jonium mare, Ægyptusque & Cyrene, cum adjacentibus insulis, sequebantur. Reges quin immo atque tetrarchæ, socii Romanorum, aut finitimi saltem omnes auxilia mittebant. Igitur navium haud minus quingentis coegerat; in his multas, quæ octo, vel etiam decem remigum ordinibus agebantur, non ut in bellum magis, quam pompam & ostentationem armatæ. Pedestres copiarum centum millia militum, duodecim equitum continebant.

XVII. Reges etiam ad commilitium venerant ex Africa Bogud, ex Asia Tarcondimotus, Ciliciæ rex, Archelaus Cappadociæ, Paphlagoniæ Philadelphus, & Comma-genes Mithridates. His Europa Sadalem a Thracia junxit. Amyntas & Polemon alios pro se duces ex Gallogræcis &

§ XV. Flor. Eutrop. Dio. § XVI. Plut. in Anton. c. 79. Sueton. in Aug. c. 17. Dio.

T. Liv. Vol. XII,

G

Ponto miserunt. Sed neque Nabathæorum atque Judæorum auxilia defuerunt; quamquam dolo Cleopatæ commissis bello regibus. Tantaque fuit utriusque contentio, ut jurejurando milites adstringerent; atque Antonius suis vicissim obstringeretur, *in caput suum execratus, si aut pacem cum hoste faceret, aut, confecto bello, amplius bimestri potestatem retineret, senatui populoque Romano cuncta traditurus.*

XVIII. Atque id licet ab ejus proposito plurimum abhorrebat, tamen vix a se passus est multis precibus impetrari, *ne imperium ante sextum a bello mensem deponeret.* Nam victoriæ quidem, æstimatis Cæsaris suisque viribus, maximam spem conceperat: numero militum, equitum, navium longe superior; & pecuniis, quibus abundabat, corrupturum se sperans Cæsaris præsidia. quarum rerum causa magnas summas circumquaque, sed maxime in Italiam atque urbem ipsam mittebat. Unde Cæsar intentiones ubique custodias disposuit, militibusque suis, ne alienam liberalitatem respicerent, nummos divisit. Cum inter tantos utrinque apparatus imminentium malorum gravis expectatio, variis hominum indiciis atque sermonibus, differretur, etiam prodigiorum atroces minæ metum auxerunt.

XIX. In urbe simius, fanum Cereris ingressus, inter sacrificandum omnia confuderat; bubo ex Concordiæ templo, ad omnia præcipuæ religionis delubra circumvolans, cum undique expelleretur, postremo in æde Genii publici confedit: neque captus est; & sero ex conspectu hominum discessit. Tensa Jovis ludis comminuta est. In Judæa terræ motus ingens infinitum animalium numerum & hominum triginta millia absorbuit. Pisaurum, quam ad Adriaticum Antonius coloniam deduxerat, terræ motu hausta est. Super Jonium fax per aliquot dies suspensa sursum in ætherem recurrit. Albæ statua marmorea Antonii sudorem, frustra detergentibus quibusdam, sanguinemque

§ XVII. Joseph. antiq. Jud. 15, 6. Dio. § XVIII. Liv. Epit. Dio.

multum emisit. Tempestatibus percussa pleraque. In his tropæum in Aventino, Victoria in scena, pons sublicius in amne.

XX. Incendia quoque multis locis fuerunt, & mons Ætna finitimos gravi terrore detrimentoque multavit. Athenis ex Deorum & gigantum dimicatione, quam fecit in scuto Minervæ Phidias, Dionysi simulacrum ventis excussum in theatro jacuit; cujus numinis habitum nomenque Antonius usurpare consueverat. Eadem tempestas Eumenis Attaliq̃ue colossos, quos Antonio transcripserat civitatis adulatio, ex multis solos evertit. Præsentibus curis adjecit præteritorum memoriam sollicitudo, quod nuper in Etruria draco biceps, longus pedes octoginta quinque, subito conspectus, post multa & varia damna data, fulmine ictus fuerat. Romæ pueri, partium nominibus assumtis, biduo concurrerunt, Antoniani victi sunt.

XXI. Tot portentis pavefactæ mentes, cum in quotidiana belli expectatione essent, factum est, ut neuter eo anno quidquam inciperet. Cæsar, ab Antonio venisse pecunias audiens, non audebat, nisi diligenter omnibus provisus, ab Italia discedere. Antonium, vix emersum e luxu, & improvise adventu hostes territare conantem, Cæsarianæ classis nuntius decepit, quam ad Ceraunios montes stare, speculatoriis navigiis conspectis quidam affirmaverant. Igitur in Peloponnesum directo cursu, passim dispersit copias, quo & plura loca tutaretur, & divisus in expedito alimenta forent, Patris hiemare instituit. Ibi quoque eum prodigia impendentium malorum excepisse credita sunt, quod interea dum illic agit, Herculis fanum, quem generis suis auctorem ferebat, conflagravit.

XXII. Inter has belli moras, ex omni ordine utrinque transfugerunt quidam: & L. Messium exploratorem deprehensum Cæsar, ostenso ei prius omni suo apparatu, missum fecit; quamquam eundem etiam bello Perusino ca-

§ XIX. Joseph. de B. Jud. 1, 14. Plut. in Anton. c. 18. Dio.
§ XX. Plut. Plin. 36, 6. Dio. § XXI. Plut.

ptum dimisisse meminerat. Ad Antonium sub id tempus epistolam misit Cæsar, optionem offerens, *venire ipse in Italiam, an se in Græciam transjicere mallet, ea conditione, ut qui admissurus alterum esset, stationes securas portusque præberet adnaviganti, & a mari copias suas tanto intervallo reduceret, quantum expeditus eques conficere una die posset. intra quantum deinde diem de summa re cerneretur.* Hoc potius eo fiebat, ut animum suis augeret, quam quod Antonium tali conditione usurum credebat. irrisitque ille dictitans, *ecquis igitur iudex noster erit, si forte neglexerit alteruter partium fidem?*

XXIII. Ne tamen timere hostem videretur, contra poscit, *ut secum singulari pugna congregeretur. aut hoc si facere non esset ausus, ille Pharsalicis campis, ubi prius inter Casarem & Pompejum decretum armis esset, exitum totius belli committeret.* Hæc acta sunt C. Sosio, Cn. Domitio consulibus; cum interim ex Kal. Jul. L. Cornelius, ex Kal. Nov. M. Valerius suffecti consulès magistratum gessissent. Hic annus cum inter apparatus minasque belli præterisset, matura omnia C. Cæsar tertium, M. Valerius Messalla Corvinus consules exceperant: hinc quoque capientibus omen hominibus, quod ademitus Antonio consulatus ad eum pervenerat, quem paucos ante annos ab eodem Antonio proscriptum meminerant.

XXIV. Nec temere factum existimarunt, quod ludis quidam mente captus in theatrum insiliens coronam D. Cæsaris suo capiti imposuerat, statimque discerptus a circumstantibus fuerat. Circa eosdam dies lupus in æde Fortunæ occisus, ludis equestribus canis a cane devoratus est. Incendium etiam inter prodigia propter magnitudinem damni (nam Cereris etiam & Spei ædes cum pulcherrimis donariis conflagrarant) computatum est: quamquam fraude libertorum excitatum esse constitisset. In furorem eos egerat tributorum acerbitas, quod ab omnibus hoc ge-

§ XXII. Plut. Dio. § XXIII. Plut. Vellej. 2, 84. Dio.

nus, qui quidem Italiam incoherent, quibus res quinquaginta millium denariorum, aut eo amplior esset, octava pars facultatum in præsente pecunia exigebatur.

XXV. Tantaque fuit hominum importunitas, tumultu cædibusque & incendio grassantium, ut armis eam coerceri oporteret. Illa demum severitas & hos compressit, & ingenuorum prævenit motus; ægre ferentibus plerisque, quod ex prædiis Italicis quartam annui proventus pendere cogeantur. At Cæsar, ut hostem inopinatus percelleret, nondum mari navigabili, Brundisio proventus, cum Corcyram usque venisset, tempestatibus coactus cedere, retro cursum flexit. Vere demum iterum educta classis, Epirum tenuit, expositisque legionibus ibi castra metaturis, ad Leucadem insulam, Ambracique sinus cornua constitit. Neo occurrit statim Antonius remigum inopia, quæ variarum nationum colluvies, cum procul ab imperatore hiemem transgisset, neque exercuerat sese, & morbis atque transfugiis admodum decreverat.

XXVI. Igitur M. Agrippa, cum parte navium præmissus a Cæsare, minime negligendam occasionem ratus, observato onerariarum adventu, quæ ab Ægypto Syriaque & Asia cum armis atque comæatu ad Antonium tendebant, multas abripuit; & plerisque locis excensiones faciundo, vehementer Antonianos perterruit. mox in Peloponnesum irrumpens, Methonen, Messeniæ non incelebre oppidum, quamquam validissimo præsidio munitum, in oculis adversæ classis, subito appulsu cepit, Bogudemque ibi, Mauritaniam regem, deprehensum occidit.

XXVII. His auditis, Cæsar in spem erectus, contractis Brundisium senatus atque equestris ordinis primoribus, aliis, ut horum uteretur opera, ceteris, ne res interim novas domi molirentur, ad transjiciendum omnia comparabat; ostentans una, secum sentire, quidquid in urbe nobilitatis esset. Definito deinde, quantum eorum quisque,

§ XXIV. Appian. Dio. Strab. l. 8. Zonar. § XXV. Flor. 4.
11. Dio. § XXVI. Dio. Strab. l. 8. Vellej. 2, 84.

servitii, quantum commeatuum portaret, universas copias trajecit. Forte pars major Antonianæ classis ad Actium (Epiri est locus) stabat; non firmissima remigio, quod inopia rerum necessariarum valde erat imminutum. Igitur conditionibus aut vi sperans suam in potestatem hos venturos esse Cæsar, eo cursum direxit. Naves in universum ille ducentas quinquaginta paraverat modicæ altitudinis, ceterum expeditas & agiles; peditum octoginta millia, cum duodecim millibus equitum.

XXVIII. Antonius, tametsi legionum numero præstabat, tamen ut Cleopatræ gratificaretur, in classe locaverat arcem spei suæ, quamquam penuria remigum vulgo e Græcia corripenterentur a præfectis ejus quilibet; ita ut neque viatoribus abstinereetur, agasionibusque & messoribus, quo ex genere plerique erant, qui mare nunquam vidissent. nec sic quidem succurri poterat indigentia, quin magna pars classis pessime navigaret. Ajunt, cum paulo post Antonius Actium venisset, trientemque fere nautarum absumtum fame reperisset, crudelem sane atque prorsus inhumanam vocem effudisse: *Remi modo salvi sint. remiges non deerunt, quousque Græcia homines habuerit.* Ergo Cæsar, pedestri exercitu ad Ceraunios montes exposito, qui dehinc ad Actium procederet, obiter recepta, quæ relicta a fugiente præsidio fuerat, Corcyra, in Thesprotidis portu, quem propter Thyamin & Acheronta, fluviosque alios in eum incidentes, aut ex ipso mari ebullientes aquas, ob argumentum *dulcem* appellant, classem constituit. Interea Cæsaris adventum tumultosi nuntii ad Antonium pertulerunt: *illumque jam apud Torynem* (Epiri oppidum fuit) *confidere.* Quos eludens Cleopatra, *quid magni est, inquit, si in Toryne sedet Cæsar?* ad culinariæ supellectilis instrumentum, quod hac appellatione Græci notant, significationem detorquens.

XXIX. Sed hujuscemodi dictis servari classis, suggerente Cæsare, non potuisset. Antonius, cum præsentibus

§ XXVII. Eutrop. Vellej. 2, 84. Dio. Plut. in Anton. c. 79.
§ XXVIII. Thucyd. 1, 9. Strab. 1. 7. Pausan. Arcad.

copiis impigre profectus, veteris ducis sollertia subvenit, rostris tanquam ad procursum obverfis, &, quo speciem instructarum ostentaret, remis ab lateribus navium demissis, & remigibus armatis per tabulata dispositis. Ita delusus Cæsar, abjecto pugnandi consilio, evocatos ad colloquium Antonianos corrumpere conatus, cum nihil succederet, neque propter aquarum penuriam, quas magnis operibus inaccessas hostis effecerat, commorari circum ea litora posset, ad locum, ubi mox Nicopolis exædificata est, secessit. Castris hic communis, muroque alium ad portum (Comaro nomen est) perducto, terra simul marique gravis Actio vicinus imminebat. Adeoque nihil ab eo prætermisum est, ut trans eundem murum a mari in sinum Ambracium naves transvexisse sit creditus, coriis bubulis recentibus oleo inunctis, per quorum lubricitatem facilius tantæ moles provolverentur.

XXX. Ceterum is erat locorum situs, ut pro eo, qui prior occupasset, magnoperè facturus videretur. Actium enim, circa quod ea gesta res est, Apollinis fano celebre promontorium Acarnaniæ, os Ambracii sinus efficit, portus, apud Nicopolim qui sunt, respiciens. totusque is sinus, & quidquid ante eum loci est, cum accipiendis, tum tutandis navibus eximiam commoditatem præstat. Sed totum hoc spatium operibus etiam Antoniani permuniverant, ad utraque sinus cornua inædificatis turribus, & mari, quod intererat, navibus præcincto. Castra juxta fanum posuerant spatio plano & aperto, pugnaeque committendæ, quam stativis, aptiore. Ut enim depressis & palustribus locis consuevit, tam hieme, quam æstate infalubris ibi aer erat, & morbi per castra vulgabantur. Dum ita ex propinquo castra castris opposita sunt, nihil non expertus Cæsar, educendo instructos ordines, ut pugnae faceret potestatem, adnavigando classe, & onerarias hostium ab-

strahendo, non tamen elicere in aciem eos potuit, quia adventum suorum præstolarentur.

XXXI. Tum vero propius admotus cum parte legionum Antonius, etiam equitatum ab utroque sinus latere præsidio collocavit. Cæsar, nullum eo loco sibi casum ad tentandam prælii fortunam cernens aperiri, in Græciam atque Macedoniam partem copiarum misit, ut Antonium a præsentium rerum cura revocaret. At Agrippa Leucadem, & quotquot ibi naves erant, repentino incursum cepit. Inde Patras, victo navali pugna, qui occurrerat, Q. Nasidius; neque diu post Corinthum in potestatem redegit. Quibus rebus, & quod a M. Titio & Statilio Tauro casu Antonii equites fuerant, inclinare multorum animi ad fortunæ momenta coeperunt. Transfugiebant ad Cæsarem quotidie aliqui; sed inter notissimos, Paphlagoniæ rex Philadelphus Titio Tauroque se conjunxerat. Plus tamen affecit Antonium Cn. Domitii transitio, qui Cleopatram invissus, quam solus Antonianorum nunquam, nisi nomine, salutare voluerat, quamquam febre correptus, parvo acatatio ad Cæsarem trajecit.

XXXII. Antonius tamen magnum animum præferens, contra sententiam Cleopatram, quidquid rerum Domitius reliquerat, ad eum remisit. Nec diu superfuit ille, non tam opera, quam exemplo, prælatis partibus utilis, nec enim tantus vir abjecturus priorem amicitiam fuisse, nisi desperatione, credebatur. Ergo frequentibus jam transfugiis, Antonius metu cohibiturus, quos benevolentia non posset, cum aliis quibusdam, etiam partis Arabiæ regem Jamblichum excruciatos occidit: & Q. Postumius senator jussu imperatoris manibus quorundam discerptus est. Inde Q. Dellio & Amyntæ regi timens, quos in Thraciam & Macedoniam ad conducendos mercede milites miserat, an ipsorum quoque perfidiam veritus, ipse statuit eo pro-

§ XXX. Strab. Thucyd. 1, 6. Dio. Flor. 4, 11. § XXXI. Vellej. 2, 84. Dio.

scisci, ut praesentia sua, sive metum eorum, sive defectionem praeveniret.

XXXIII. Male omnino hoc ei consilium vertit. nam & illi cum rege Thracio Rhymetalce & Dejotarus ad Caesarianas partes se transfulerunt; & per absentiam ejus navale praedium ausus Sosius, iniquo Matte dimicavit. Quippe L. Tarsellum, cum paucis navibus in statione relictum, oppressurus, licet inter densam nebulam aggressus in fugam egisset, assequi non potuit: & Agrippae forte redeunti oblatum, cum multis aliis & Tarcondimotum regem perdidit. Hac pugna, simul quod ipse reversus equestri praelio inferior discesserat, vitare propinquitatem hostium coactum, post unius bidui moram majora castra acciperunt. Ibi cum etiam inopiam timerent, de ratione gerendi porro belli consultatum est. cum variatum sententiae esset; vicit, ut semper, apud Antonium Cleopatra, praefidiis firmari jubens opportunissima locorum, & in Aegyptum, naves militesque reduci, ubi omnia pro ipsis essent habituri. Ceterum ad hoc consilium non muliebri tantum timore delapsa erat; sed etiam injecta frequentium prodigiorum cura, quod in praetoria sua navi, quam vocabat Antonia, cum hirundines nidum sub prora fecissent, aliae supervenientes & has expulerant, & pullos earum discerpserant; & statuas Cleopatrae, Dearum insignibus adornatas, fulmen dejecerat.

XXXIV. Hinc illa, diffidens praesentibus, Antonium quoque sui terroris implevit. Nec tamen confesso timore, ne suorum animos desperatione abalienarent, aut fugientium specie abiri placuit; sed instructa ad dimicandum classe, si quis propositum iter interpellasset. At Canidius, remissa in Aegyptum Cleopatra, pedestri Marte decernendum censuerat. Neque enim turpe ad famam fore, si Caesari, Siculis bellis nautica certamina edocto, mari cederet: id immo, si

§ XXXII. Plut. in Anton. c. 81, & Romul. c. 29, & Apophth. Rom. c. 45. Vellej. Dio. § XXXIII. Liv. Epit. Dio. Plut. in Anton.

neglecta damnataque fortissimarum atque fidelissimarum legionum opera, tot pedestrium praeliorum victor, in classe summa rei spem reponeret. In Macedoniam igitur ac Thraciam jubebat transferri bellum; regem Dicomen, maxima offerentem Getarum auxilia, socium discriminis habituros. Sed hæc repudiata est, ut prædiximus, sententia. Sub idem tempus Antonius propinquum periculum effugit, cum per longa brachia, quibus castrorum munitionem portui conjunxerat, pro more securus incederet.

XXXV. Cæsar enim admonitus, *excipi eum posse, clam miserat subseffores: atque illi, paulo festinantius exsurgentes, anteambulonem imperatoris corripuerunt; ipse celeri cursu vix se recepit ad suos. Interim delectis ex omni numero præstantissimis quibusque navibus centum septuaginta, ceteras, quod imminuto transfugiis pugnisque exercitu compleri non poterant, igne consumi placuit: præter Ægyptias sexaginta, quas malo consilio Cleopatæ relinquebat. Noctu deinde pretiosissimis rerum in naves comportatis, postquam omnia satis instructa parataque videbantur, Antonius adhortandos prius milites ratus, advocata concione, hunc in modum fecisse verba dicitur: Quæ a duce parari oportuit, præsto esse omnia, ne mihi credi postulem, ipsi novistis, atque adeo videtis, commisiones. sive numerum copiarum respicitis, sive cuilibet generi pugnae idoneas manus, haud dubie superiores sumus. taceo, quod tam strenuè bellatores plerique estis, pugnisque clarissimis nobilitati, ut vel singulorum celebratam virtutem hostes nostri horreant.*

XXXVI. *Viribus igitur, in quibus sunt omnia, potiores, etiam pecuniarum non magnitudine modo, sed facilitate parandi, utendique libertate, vincimus. nam ex ubere copia desumtis neque parcere cogimur, neque seditiones per vim ereptas querentium formidamus: qualia multa visuri mox in Italia sumus, ubi jam olim tumentibus animis metum, quo illi solo adhuc tenentur, arma nostra detraxerint. Post ista pene super-*

§ XXXIV. Plut. § XXXV. Dio. Plut.

vacaneum est de me dicere, nisi referre arbitraret, hoc etiam ab omnibus intelligi, & vos esse ejusmodi, ut quolibet imperatore vincere possitis, & me, ut quibuslibet militibus. Et ego non amplius juvenia calidus, nondum senectia segnis, hos ipsos annos habeo, quibus & corporibus adhuc robur constat, & mentium longe acerrima vis est.

XXXVII. *De ingenio & usu, quamquam in meis laudibus debeam esse restrictior, id tantummodo dicam, neutrum mihi defuisse, quo minus & utilia providere, & opportuna dicere, & domi bellique facere, quæ oporteret, possem. nec ferme particula ulla negotiorum utrobique offerri potest, quam non experiundo didicerim: sæpe aliorum ductu, sæpe meis auspiciis res gerendo, parendi imperandique cognitæ omnes rationes habeo. multa caute, haud paucæ audacissime gessi, ut temporibus recte vii assuescerem. neque fortuna defuit, quin & victoriis me multis, & nonnunquam infortuniis, ad omnes bellorum casus erudiret.*

XXXVIII. *Sed ista cum apud consilio dicam, non ero prolixior, ubi unum hoc addidero, cum adversæ partes numero & robore militum, apparatusumque varietate multipliciter vincantur, a nulla tamen re impariores, quàm ab imperatore, in certamen descendere. Unde enim ei in his annis necessaria huic loco experientia? quem & corpore invalidum esse scimus omnes, nec aut in continenti, aut in mari ullius prælii victoriam per se obtinuisse. Certe in Philippicis campis, dum ego vinco, ille fufus, fugatus, castris exutus est; nec quid interfit inter duos, aut brevius possem, aut verius exponere. Jam etiam victoriæ certissimum præsagium sumi ex apparatusibus solet.*

XXXIX. *Illis igitur, si quid roboris est, forte sit in legionibus, & pedestribus copiis. at vero navibus, ut ipsi videtis, tanta differentia est, ut nostris quidem noceri minime posset a tanto infirmioribus, si sola mole sua defenderentur. jam vero cum tantus sagittariorum numerus a turribus telorum imbrem eminus sparget, equis hostium suggredi sustinebit? Neque vero Sicula victoria quemquam terreat, quæ & ipsa non Caesaris decus, sed Agrippæ ministerium, immo classis meæ facinus fuit. cum mancipiis & libertis Pompeji decertatum est: & quid ejus*

opia ad nostras? & sic tamen semel iterumque fœde multatus est iste Cæsar, cum unius Siciliæ vires oppositas haberet. at quota pars imperii nostri est Sicilia? ut, si quis hanc subegerit, formidandus esse nobis videatur.

XL. Ego vero tam parum istis eventis moveor, ut, cum possum & pedestri bello vincere, maritimo experiri maluerim, cuius victoriam secum tracturam omnia prospicio. Nam hostium legiones, in angustâ conclusas insula, sedendo deinceps, & arcendo tantum commeatus, quod mare tenentibus facillimum erit, expugnabimus. Dixi, milites, quanta brevitate potui, quantis argumentis victoriam nobis certam deberi arbitrarer. Nunc etiam, quod omen Dii avertant! quid victis expectandum sit, cogitate, quo fortius pugnam capeffatis, hisque animis ineatis prælium, ut omnino victoribus inde discedendum existimetis. Sicula illorum victoria nobis documento sit, quæ in vos sint exempla edituri, qui tam multos, etiam illustrium virorum, interemerunt: nec eorum tantum, qui apud Pompejum fuerant, sed etiam ex Lepidanis, socios suos, consortesque periculorum, quibus haud minimam deberent partem ejus ipsius victoriæ, qua tam insolenter abutebantur.

XLI. Quid jam de ipso Lepido loquar? cujus cum injuriam nullam, beneficium magnum recens habere, (nec enim sine hujus auxilio evertere Pompejum potuissent) ingratisimè mortaliū hominem innocentem, bene meritum, mitem, impetio exuerunt, & nunc quoque captivi modo habent in custodia. Neque mitiores in ceteros, quos pecunias crudeliter exigendo cum in arma egissent, pro hostibus occiderunt. Qui ergo talia in amicos sociosque perpetrant, quid non audebunt in adversarios? nobis scilicet parcent, quibus illi viles fuerunt? abstinebunt nostris, qui suorum facultatibus minime pepercerunt? tam impotentes manente bello, victoria moderate utentur? Sed quid ego in enarrandis, quæ adversus alios deliquerunt, verba consumo? quis enim indignius me ipso acceptus est & habitus?

XLII. Triumvir constituendæ reipublicæ pari atque Cæsar jure creatus, tanto tempore sic usus potestate, ut ponere ejus non debeat; quantum in collega est, magistratu privor, destinato.

etiam consulatu careo : non de senatus sententia , cuius nomen frustra præscribi , tot primorum ejus ordinis , ipsorumque adeo consulum profectio ex urbe demonstravit. Satellites Caesaris sunt , qui hæc molienti Patrum auctoritatem falso circumdant , in se quoque , non tantum in rempublicam injurii , quando sic se cervicibus suis regem imponere non sentiunt. Jam pro se quisque rationem ineat , quid sibi possit ab hoc monstro polliceri : cuius inhumana atque impia temeritate , testamentum M. Antonii e penetralibus Vestæ vi raptum est , vivi , valentis , Armeniæ tum maxime victoris , & tanta potentia subnixi ; nec raptum modo , sed resignatum , lectumque publice ?

XLIII. Cæjus quidem exemplum rei , ne feracissima quidem scelerum tempora produxisse memorantur. Hæc ergo designavisti in collegam suum , cognatum , amicum etiam , si Diis placet. ecce enim negat arma adversus me induisse. quid ergo vobis fiet , commilitones , quibus aperte minatur , quorum honoratissimum quemque inter hostes judicatos nominatim retulisti ? Quod si non eodem decreto bellum indixit omnibus , ne ideo factum putetis , quod in aliquos futurus sit lenior. Discordiæ semina jacere voluit vaser adolescens , satis gnarus , conjunctis se parem esse non posse ; sin dissentiamus , adversus omnes occasionem aperiri. Ergo & credulos nonnullos levesque spe ac promissis pellexit : non reputantes , hæc se perfidia justum imperatorem , & reddendæ reipublicæ studium jurejurando professum , cum eo commutare , qui nihil aliud , quam servitutem simul omnium quærat.

XLIV. At ego cum ceteris illustribus viris , tametsi edicto Cæsaris omni metu vacare jubemur , rebus potius , quam verbis accedentes , neque vos deferere , neque ceteros , qui servitutis libertatem anteponent , decrevimus. Rem igitur sane æquissimam postulamus , ut eodem in nos animo sitis , duo maxime ponentes ob oculos , & quantas exituri misérias bene pugnando , & quanta adepturi bona sitis. Nihil in vos hosti superbo , atque crudeli licebit : vos immo ad summa gloriæ potentiaque proveci , rerum arbitri eritis ; neque vobis tantummodo in liberata patria , sed ipsis quoque , quos viceritis , ingenijum commodorum auctores.

Hanc in sententiam locutus, principes amicorum, ne superiorum exemplo profugerent, in naves imposuit: iussit una conscendere sagittariorum duobus, legionariorum viginti millibus. Quod enim Cæsarem Siculo bello victorem fecisse magnitudo maxime navium, & multitudo propugnatorum credebatur; ipse quoque utrumque imitari constituit. Ergo & triremes raras ædificarat, ceteras ab quaternis usque ad denos ordines, cum præaltis turribus.

XLV. Ferunt, cum præter illum legiones in classe pugnaturæ incederent, veteranum centurionem magna & queribunda voce exclamasse, *Ergone his cicatricibus* (ostendebat enim frequentes toto adverso corpore) *gladioque diffusus, imperator, spes tuas his nullius usus lignis concedes? At ista Phœnicibus & Ægyptiis digna est militia: nobis terram præbe, in qua aut vincere, aut occumbere didicimus.* Ille nihil ad hæc. Sed nutu tantum, manuque mota ostendens, bonum animum ei habendum, præteriiit. Sed ipse tristitium potius, quam meliorum objecta imagine, *vela comportari jubebat in naves, ut scilicet persequendi fugitivos hostes facultas foret.* At Cæsar, consilio Antonii ex transfugis cognito, sibi quoque ante discrimen agendum cum exercitu ratus, ejusmodi orationem habuit.

XLVI. *Eventus bellorum pro bonitate causa plerumque iustitia numinum dispensari, non hodie demum herive credi cœpit; sed omni temporum memoria constanti priorum observatione veluti per manus traditum est. Igitur licet ita parati simus, ut vel injustum bellum satis felix fore confidere debeamus; plus tamen fiduciæ in eo repono, vobisque reponendi sum auctor, quod non facturi injuriam, sed intentatam repulsuri, hoc quidquid est periculi subibimus.*

XLVII. *Ecquid enim Romano populo, gentium omnium principi, plerarumque victori, accidere indignius potuisset, quam quod adversus Cleopatram, quasi hostem, tanto cum apparatu proficisci cogimur? Sane ego hac nuntii feditate non solum, si qui manium sensus est, valde permoveri Fabricios, Scipio-*

§ XLIV. Plut. in Anton. § XLV. Dio.

nesque & Æmilios putem; sed etiam Pyrrhum, & cum Philippo magnum Antiochum, & clarissimos Pannorum principes erubescere, si mulierem Ægyptiam intelligant cum his contendere, quorum a maioribus tanti ipsi reges imperatoresque victi sunt. Neque vero meriti hanc ignominiam sumus, quibus Gallia subacta, quibus Pannoniæ ad Istrum usque domiti, transitusque Rhenus, & in Britanniam trajecti exercitus, satis illustria testimonia sunt, nihil nos a priorum virtute defecisse.

XLVIII. Proh Deos immortales! adeone nos a vilissimis hominibus despici, ut ab Ægyptiis & Alexandrinis provocemur? Quid enim ad exprimendam istorum molliem ignaviamque dici verius aut expressius potest? Hi igitur mortalium turpissimi simul atque inertissimi, qui tanta sunt vecordia, ut reptilia ferasque colere pro Diis possint; qui condiendis corporibus immortalitatis affectant inane ludibrium, quam ab animis suis gestisque sperare non audent; qui semper, ut ad res novandas levitate præcipites, ita ad gerendas præ timiditate ineptissimi fuerunt: hi, inquam, procedere in conspectum nostrum, ostendere arma sua, exspectare nostra sustinent. Quamquam quid ego horum ameniam reprehendo, quæ per se facile quietura, nostrorum fatali quodam furore stimulatur. Romanas illi, proh pudor! Romanas intuentur manus, commisiones!

XLIX. Nostri generis homines reginæ suæ stipatores conspiciunt: hinc equites Romanos, hinc senatores spadonum eam vilitate adulari. Quid quod M. Antonium bis consulem, sæpius imperatorem, reipublicæ constituendæ mihi datum collegam, tot terras imperio, tot exercitus obtinentem a moribus nostris descivisse vident, omnemque & natalis soli caritatem, & patriorum numinum reverentiam abjurasse. Etenim si quis forte vestrum est, qui aliis auctoribus parum credidit, sciote, M. Antonii jussu & exemplo pro Iside aut Diana adorari Cleopatram; Antonio imponente, natos ejus Solis atque Lunæ ferre nomina; Antonium his amplissimas insulas, magnam continentis partem, tanquam privatum patrimonium distribuisse.

L. Etiam si certissima sunt hæc atque compertissima, credere cunctantibus ignosco. Sed eadem facinorum magnitudo, sicuti

vix invenire fidem objecta potest, sic nota eadem & probata veniam enormibus peccatis negat. Qua in re plus aliquanto patriæ salutique omnium, quam affectui meo, deberi intelligo. Quid enim non feci tulique, ut hic a me servari posset, quem patrem appellare solitus, participem consiliorum, collegam potestatis habui: cui sororem carissimam junxi matrimonio: cui, ut alia taceam, totos exercitus dono dedi? Quam ergo cunctanter ad vindictam Romani nominis accesserim, inde manifestum esse cunctis credo, quod neque contumelia sororis, neque suspectorum ex ea liberorum neglectu, non Ægyptiæ mulieris, quam sorori meæ anteposuit, insolentia, non amentia ipsius, provincias populi Romani liberis istius feminae distribuentis, in arma compelli potui.

LI. Neque enim eodem mihi tum numero ducendi videbantur Antonius & Cleopatra: quod adversus externam arma potius expediri dignitas nostra jubebat; civi ad pœnitentiam spatium dari postulabat humanitas. Et indicto Cleopatras bello, sperabam, hunc, si non ultro, coactum certe, ad meliorem mentem rediturum esse; ideoque nec hostem judicari passurum. Quando autem ille nec misericordia nostra, nec patientia utitur; sed sive impudentia, sive pharmacis, ut ferunt, istius veneficæ mota mente, beneficium nostrum repudiat, in mulieris gratiam nobis patriæque periculum intentans: quid superest, commilitiones, quam ut hunc Cleopatras volonem, iisdem, quibus & dominam ejus, armis submoveamus? & quando ipse majorum suorum & Romani nominis, & honorum a patria acceptorum non meminit; nos quoque Romanum hunc & Antonium consulemque atque imperatorem fuisse obliviscamur, &, quod ipse omnibus his titulis prætulit, cum Canopico cymbalista negotium esse cogitemus.

LII. Unde neque cuiquam ea reputatio subeat, talem isthunc hominem aliquid ad partes corroborandas Cleopatras sua præsentia momenti adjecturum. Qualis antea quoque bellator fuerit, multi vestrum satis norunt, a quibus ad Mutinam victus ac fugatus est. Quod si forte, dum a nobis stetit, aliquid habuisse virtutis visus est; id omne olim jam voluptatibus molliæque de-

perit. Nam inter regius voluptates, inter muliercularum amores, quæ durare virtus, aut quid manere consilii unicuique virilis queat? Nec enim fieri potest, ut alius sit quisquam, atque se esse studet: delicias inertia atque negligentia sequitur; laboribus atque periculis virtus ali gaudet. Igitur & ille quondam non instrenuus Antonius, tanto jam tempore unica suscepta expeditione, multa millia civium pugnando ad Praespa, plura deinde fugiendo perdidit. Nec mirum sane. Nam si quis vestrum lascivam saltatiunculam aliquam, aut Bacchicæ choreæ ductorem desiderat, vix nancisci meliorem alium posset: illis enim rebus appime est exercitus. at cui duce sit opus, si sapiat, alium quaesiturus est.

LIII. In hoc enim quid est, quod placere cuiquam debeat? Ætas? at illa destituit annis, emarcuit luxuria. Animi magnitudinem? tanquam illa cum stupris & mollitiæ confisteret. Pietatem ergo cultumque Deorum aliquis nominet? quasi vero hos non æque ac patriam oderit. Fidem? hujus enim egregium edidit specimen in Armenia rege. At benevolentiam erga amicos? laudetur sane illa atque prædicatur, si non intimos alios contumeliis a se pepulit, alios etiam crudelissime interfecit. Erant, qui apud milites magnam ejus esse caritatem existimarent. Sed his quoque, aut vehementer fallor, hunc errorem quotidiana ad nos transfugia exemerunt. Atque ego, ceteris quoque similem esse animum, non dubito; iterumque eventurum ei, quod Brundisio in Galliam proficiscenti contigit. Tum enim etiam, quamdiu emolumentum sine periculo sperabant, adhæserunt omnia profuse pollicenti: postquam prædam tenuem & laboriosam, vulnera & mortes nusquam non occurrere viderunt, sibi ceperunt consulere, neglectis illius rationibus.

LIV. Talis ergo militum animus erit: auxiliorum vero, quæ secum trahit, qualis sit, quid attinet dicere? Asiaticum id omne genus est, e qua parte terrarum toties triumphatum, quoties in conspectum venire signorum nostrorum sustinuerunt; reliquæ eorum, quos Philippenfi bello ad satietatem vestram cecidistis. Unum esse

fateor in hostilibus castris, cujus nec insitiari veritatem, nec elevare magnitudinem ausim. Ingens in illis navibus auri pondus est, maximæ divitiæ. Sed illa neminem vulnerant, &, si viri estis, vestra sunt. At quorsum ego hæc commemoro, quæ tantummodo excitare avaros possint? debentur quidem ista vobis, atque ultro mox aderunt; sed digniora vobis victor præmia esse reor, quod majestatem principis terrarum populi, quod vestras injurias, vestram gloriam, vestrum imperium defendisse dicemini.

LV. Huc igitur adestis, quotquot aut nuper mecum Illyricas Dalmaticasque nationes, aut paulo ante Siciliam vicistis; quippe Mutinam huic eidem latroni eripuistis: & quam pro castellis obscuris capiendis, pro una aut urbe defendenda, aut recuperanda provincia, reipublicæ fortem fidelemque præstitistis operam, eandem nunc in universo omnium discrimine adhibete. Nam si verum volumus, ut apud nos pro libertate populi Romani, & tantum non humani generis, sic inde in ruinam utriusque pugnabitur. Cum ea femina bellum est, quæ & concupiscere Romanum imperium, & cupiditatem profiteri audet; cum eo homine, qui non minus stolide promisit hæc omnia, quam illa nequiter postulaverat. Absit vero, ut hæc tam dira distuque etiam vix tolerabilia ulla dies videat, ut in tam impuris manibus populi Romani sit respublica, ut scurris horum, quos digno sane nomine copreas ipsi vocant, vos conjugesque vestræ, liberi, patrimonium divexanda dentur!

LVI. Sic animati neque multitudinem hostium timueritis; turba enim est, & vulgus, haud parum aptius sarcinis, quam armis portandis genus: neque magnitudinem navium pueriliter suspexeritis; inhabilis illa moles per se neminem oppugnat aut sauciatur, & ultro parum est ad impellendum inhibendumque, cum oporteat, idonea. Quid igitur facient in his conclusi magis, ne effugiant, quam impositi ad pugnandum cum spe victoriæ, ubi tanquam equestri agilitate omni a parte triremes nostras Liburnasque assaultantes videbunt? ubi velut in immobiles & ictibus se praben-

res hinc rostra incurrent, inde tela ac faces injiciuntur? non expedient hercle consilium ad effugiendum aque & insequendum inepti, & velut in vestigio hærentes. Atque hæc non quasi divins ante experimentum prædico, commilitones: duobus jam præliis comperta loquor, & nemini vestrum ignota. Sic igitur nos paremus, tanquam uno prædio, quidquid ab imperio nostro exerravit, sub jugum revocaturi.

LVII. Nec Asia solum & Græcia nostra erit; sed Ægyptus etiam, veteribus opibus, & quas nuper ubi ubi rapere potuit Antonius, dives. Nec enim pedestris exercitus, sua quoque confessione nobis impar, victoriæ præmia morabitur; neque vincere difficile est, quales diximus, nauticas copias, de quibus ipsa etiam cum marito Cleopatra desperavit. Namque, ne quidquam vos celem eorum, quæ certis indiciis cognita teneo; fugere potius, quam prælii causa, naves conscenderunt, certo sane argumento, quod ex omni sua suppellectili, quidquid paulo pretiosius fuit, eodem importandum curaverunt. Idcirco qui fortassis nudos abire pateremur, nunc præmia victoriæ nostræ secum abluturos non dimitemus, donec & hæc & ipsos strenue pugnando nostram in potestatem redegerimus. Sic dimissa concione, utrumne obstitet exituris, an vero viam aperiret fugæ, agitare coepit. quod enim velociores habebat naves, facile se consecuturum abeuntus rebatur; & si Antonium cursus abstulisset, ceteros omnes, nullo amplius retinente, ad se transfuturos.

LVIII. Sed Agrippa subiciente, favore ventorum eripi sibi classem velis usuram posse, prælium committere statuit, majore aliquanto spe vincendi, postquam illo die tempestas oborta, & proximo deinde triduo desævians, effusis imbribus & multa grandine navibus Antonianis molestâ incubuit. Quinto demum die cum reddita serenitas esset, Cæsar & ipse, postquam in hostia reperto felle duplici egregie litarat, magnam vim militum in navibus collocat: auxiliares in scaphas imponit, ut celeriter discursando monerent pugnantes, quid fieri vellet, & ad se, quid ubivis rerum gereretur, referrent. His ita paratis, cum dextro

116 JO. FR. SUPP. IN LOC. L. CXXXII. LIV.

cornu M. Lurium, sinistro L. Arruntium præfecisset, Agrippa universæ classi præposito; ipse cum Valerio Messalla, & aliis illustribus, faturus ubi res postulasset, egressum hostis expectabat.

§ LVIII. Plut. in Anton. c. 81, & Brut. c. 77. Dio. Plin. 7;
11. Vellej. 2, 83. Appian.

JOANNIS FREINSHEMII SUPPLEMENTORUM LIVIANORUM

LIBER XCVIII
IN LOCUM LIB. CXXXIII LIVIANE

E P I T O M E

LIBRI CENTESIMI TRICESIMI TERTII.

M. Antonius, ad Actium classe victus, Alexandriam profugit; obsessusque a Cesare, in ultima rerum desperatione, præcipue occisa Cleopatra falso rumore impulsus, se ipse interfecit. Caesar, Alexandria in potestatem redacta, Cleopatra, ne in arbitrium victoris veniret, voluntaria morte defuncta, in urbem reuersus, tres triumphos egit: unum ex Illyrico, alterum ex Actiaca victoria, tertium de Cleopatra; imposito fine civilibus bellis altero & vicefimo anno. M. Lepidus, Lepidi, qui triumvir fuerat, filius, conjuratione contra Cæsarem facta, bellum moliens, oppressus & occisus est.

I. **D**UM apud Cæsarem hi apparatus fiunt, ex diversa parte Antonius, classis suæ dextro cornu cum L. Gellio Publicola præfuturus, lævum C. Sosio, mediorum regimen M. Octavio & M. Instejo tradiderat: pauloque extræportum proventus, pro faucibus ejus instructa acie stabat.

H 3

Tradunt etiam, quasi in perniciem ejus omnia conspirassent, *ab Echeneide piscicula retortam præparatam fuisse, qua circumire ad exhortandos suos cœperat, donec in aliam navem transiret.* Evectus igitur Cæsar, ubi nusquam progredi hostem animadvertit, incertus consilii, tamen expediri remos præcepit. deinde, ubi nemo ex adverso procedebat, (nam scapha circumvectus Antonius gubernatores tenere locum circa angustias portus, tanquam anchoris fastidi immobilis, jussit, hortatus milites, ut propter gravitatem navium, inde velut stataria pugna aggredientes exciperent) signum datum, uti cornua inveherentur. In alterum jam Agrippa transierat: quem porrigere videns aciem Publicola, dum suos etiam ordines expandit, a mediis divellebatur.

II. Tum Antonius, ne multitudine hostilium navium circumveniri suam classem, aut diduci pateretur, invito propior in advenientes Cæsarianos movit. Ibi vero L. Arruntio occurrente, atrox & obstinatum certamen ortum, ducibus utrinque atque gubernatoribus ex sua alacritate aut arte spem pugnantium intendentibus, & animos instigante conspectu atque acclamationibus pedestrium copiarum, quarum regimen hinc P. Canidius, inde Statilius Taurus obtinebant. Sed erat sicuti navium utrinque, sic etiam pugnae ratio dispar. Cæsariani minoribus & levibus navigiis hostilium moles impetu subibant, tectique & sub ipsa eorum magnitudine latentes, impune detrimentum inferebant: aut si frustra conatus fuisset, priusquam manibus ferreis comprehenderentur, se recipiebant, mox eandem iterum navem, aut si qua alia opportunior videretur, libero incursum tentaturi.

III. Adversus hæc Antonianis curæ erat, ex præaltis navibus (decem pedes aliquæ a mari aberant) catapultis hastas, aut saxa jacere, succedentem hostem missilibus incescere, harpagines injicere navibus. ea res quoties procedebat, haud dubie vincebantur Cæsariani: ubi subducentibus se his, atque celeritate sua eripientibus, aberrantibus.

§ I. Plut. Vellej. Plin. 32, 1. § II. Dio. Plut. Vellej.

verant machinæ; aut rostris hostilibus perforabantur Antonii naves, aut singulas a pluribus circumventas amittebat. Erant in altera parte gubernatores periti, remex alacer, dux intentus; in altera præter milites nihil: sic igitur pugnabatur, ut hinc sola legionariorum virtute res sustineretur, inde plurimus nautarum atque remigum labor esset. Cum ab hora quinta diei usque in septimam multa utrinque cæde dimicatum, neutro inclinante victoria, esset; Cleopatra, quæ post aciem, ancoris in salo jactis, naves suas constituerat, haud ultra ferens spei terrorisque ancipites motus, cum sexaginta suis navibus, in medio pugnantium subito conspecta, exterruit Cæsarianos, donec eam; minime pugnandi animo progressam, Peloponnesum versus sublati dolonibus fugere animadverterunt.

IV. Forte propitius ventus subortus longe has statim a loco, ubi pugnabatur, abripiebat. Igitur sive deceptus Antonius, & suos excedere prælio ratus, sive Cleopatram anteponebat omnibus, ipse quoque, detracto insigni prætoris navis, Alexandro Syro & Scollio quodam solis familiarium comitantibus, intendit fugam. Neque segnius resistebatur, nolente imperatorem relinquere milite, a quo relictus atque proditus ipse erat. Tandem sub horam decimam, clamante atque rogitante Cæsare, *cujus igitur auspiciis, cujus in gratiam pugnarent post imperatoris fugam?* vix inducti sunt, ut oblatam ultro veniam accipere faterentur. Pars tamen, ad sublevandas naves projectis in mare turribus atque armamentis, abierunt: quibus omissis, Cæsariani carentes velis, & tantum ad pugnam parati, ceterarum fugam impedire satis rati, jam audacius & apertius, multitudinem navium & vento favente freti, oppugnabant.

V. Ergo crudelior, quam antea, pugna esse cœperat; nec jam gubernatorum artibus & suarum celeritate navium contentus Cæsaris miles, conscendere hostiles, &, tractis in præceps aut repulsis propugnatoribus, evadere in ta-

bulata nitebatur. Sed peribant inter hæc multi, dum contis protrusa navigia, aut securibus cæsa, præterea conjectis in has ex ante parato ponderibus prægravatæ fatiscunt: alii, dum præaltas naves scandunt, dejecti, pars colato pede trucidantur. Igitur Cæsar, ut minore suorum periculo rem conficeret, ignem afferri jussit e castris, quo auxilio antea abstinere, ne præda corrumpere, cogitaverat. Tum vero passim a Cæsarianis ignes variis ingeniis jacti: nam præter jacula ignita facisque manu jactas, vascula quoque pice referta ac carbone tormentis vibrantur.

VI. Et quamquam dulci prius aqua consumpta, deinde marinam infunderent extincturi, plus augebatur incendium, vires ex falsa aqua capientibus flammis. Tum vero, cum omnia experiri necessitas cogeret, centonibus atque adeo corporibus occisorum injectis suffocari visus est ignis; sed mox victis, quæ obstiterant, vento quoque exfuscitante, importunior eluxit. Igitur multiplicato metu mortis externati, donec quidem pars aliqua navis ardebat, repugnabant incendio, quasi corporum objectu arceri posset, cædendo tabulas, transferendo onera, aut in mare, interdum in ipsos etiam hostes immittendo, ut vel sic læderentur. Erant, qui semper se recipientes in ea loca, quo nondum ignis penetraverat, manibus ferreis, contorumque uncis hostiles retinere naves summa contentione laborarent; ut in has insipientes aut salutem consequerentur ex victoria, aut, si una perdere inimicos potuissent, solatium mortis.

VII. Ut autem leves Cæsaris naves periculum facile effugerunt, & ardentium tabulata ac latera ad ipsam usque carinam depasta flamma, locum, quo concederent ultra non habentes, afflabat; miserrimis hominibus gravissimæ calamitates incubuerunt. Multos, & præcipue nautas, intactos adhuc igni fumus enecat: alii medium inter incendium tanquam in camino assantur: videres etiam, quos ipsa, quæ tuendo corpori sumserant, arma, conceptis igni-

bus torrerent. quæ qui abjecerunt, eminus hostium telis convulnerabantur. Ne quidem in mare defiluiffe proderat: cum alios hauriret unda, vel incidentia tela inter ipsas aquas conficerent; pars a marinis belluis intercepta laceraretur.

VIII. Soli, ut tali tempore, mitiore fato perierunt, qui, priusquam ista paterentur, mutuis vulneribus, aut sua manu peremti, simplicem mortem, & in ipsis navibus suis bustum invenerunt. Tum demum, postquam eum in statum deducta res erat, tuto saggredi se posse rati victores, ut pecuniam, quam sciebant esse in navibus, diriperent, studiose adnavigarunt. Nec aliunde major ea die clades his partibus exstitit: non modo milites plurimi, dum extinguere ignem parant, ambusti; sed & totæ naves, hostilibus correptæ harpaginibus, conflagrarunt. Hæc pugna a. d. IV Non. Septembr. commissa, hujusmodi exitum habuit, per noctem etiam obstinatione pereuntium continuata, donec illucescente die, qui in navi pernoctaverat Cæsar, jam sine exceptione victor, adeoque solus reliquus Romanæ rei rector intelligeretur.

IX. Nam illa dies salutaris est habita reipublicæ, & inde tempus imperii ejus præcisa computatur. Cæsa fuerunt hostium millia quinque, naves omnis generis captæ trecentæ, sicut ipse Cæsar in commentariis suis retulisse traditur. Nam alii, cecidisse millia duodecim ex victis, prodiderunt, sex vulnerata, ex his inter curandum mille mortuos. At Cæsar, misso cum Liburnis Mæcenate, qui longius insequeretur fugientes, ad honores Deorum, a quibus adjutus credi volebat, se contulit. & ante ceteros Apollinem colere solitus, a quo & genitus gaudebat existimari, tanquam præsentis numini (nam apud Actium ædem habebat antiquitus) decem naves ex præda dedicavit, ab uno remorum ordine ad decem: quæ postea cum ipsis navibus deflagrant. Templum deinde ejusdem Dei amplian-

do nobilitavit; & pro vetere trienniali agone, ludos gymnasticos musicosque instituit, & certamen equestre, quod singulis quinquennis in suburbio Nicopolis, loco ad hoc parato, ageretur, Aetiacos vocari ludos jubens, eorumque cura Lacedæmoniis demandata.

X. Dedit etiam deinceps urbi condendæ operam, *Nicopolin* ex argumento vocans: quam in loco castrorum positam, migrare eo jussis vicinorum Ambraciæ & Anactoriæ regionis castellorum habitatoribus, quibusdam etiam longius a Calydone & Ætolia arcessitis, frequentavit. ubi vero tabernaculum imperatoris fuerat, Apollinis sacellum faciendum curavit sub dio, quod rostris captarum navium exornatum est. Eodem loco hominis & asini signum ex ære posuit, qui ad prælium procedenti omen fecerant, alter *Eutychi* nomen habens, alter *Nicontis*: quæ statutz, postea Constantinopolin transvectæ, in theatro Circi steterunt.

XI. Ipsam quoque urbem non manubiis tantum, sed etiam convectis in eam oppidorum ornamentis, quorum & incolas eo transfulerat, conspicuam reddidit. & quo majorem novo populo dignationem circumdaret, inter Amphictyonas locum ei dedit, suffragiis Dolopum, quæ gens pridem interierat, in Nicopolitanos collatis; & quæ Magnetes Maleensesque, & cum Ænianibus Achæi Phthiotæ habuissent; quas civitates communi Thessalorum continebat. Patras etiam, quæ magno partibus adjumento fuerant, immigrare coegit ex finitimis oppidulis homines; sed & Rhypis everfis, multitudinem deduxit Patras: oppidum commodo appellentibus situ interire, ut coeperat, minime passus.

XII. Igitur & solis Achæorum libertatem, cum jure coloniz Romanæ tribuit, & de spoliis Calydonicis, tum alia ornamenta, tum Dianæ Laphriæ simulacrum, donodedit. Verum hæc ad sequentia tempora pertinuerunt. At

§ IX. Dio. Sueton. in Aug. c. 70 & 94. Strab. l. 7. Plin. 4, 1. Pausan. Plut. in Anton. c. 88. § X. Sueton. in Aug. c. 96. Zonar. § XI. Strab. Pausan.

Antonium, ex proelio profugum, signo navis eminens con-
specto, Cleopatra noscens, inhibuit cursum; donec regia
prætoria venientem acciperet. transcenditque ille, nec vi-
dere reginam sustinens, nec ab ea videri. tacitus & co-
gitabundus, suffulto manibus capite, in prora sedebat;
donec ad tumultum persequentium navibus circumagi ius-
sis, ceteros haud ægre submovit: navis una perseveranter
inflabat, cujus in tabulato quidam minitabundo gestu lan-
ceam vibrans eminebat. is interroganti Antonio, *tu quis
es; Antonium qui persequeris? Eurycles*, inquit, *Lacharis fi-
lius, Laco, Cæsaris fortuna mortem patris mei persequor.* eum
enim Antonius latrocinii crimine securi percusserat.

XIII. Neque tamen prætoriam, in qua tum Antonius
erat, sed alteram (binas habebat) invasit: eaque, & alia
quadam, quæ pretiosam supellectilem vehebat, abrepta
recessit. Tum iterum priori tristitiæ redditus Antonius; tri-
dum solus exegit in prora, sive offensus Cleopatræ, sive
pudore visum subterfugiens; donec ad Tænarum proces-
sum est. Ibi demum opera mulierum colloquio, & mox
mensæ lectoæque communi admoti sunt. Jam amicorum
nonnulli cum onerariis multis ad eum pervenerant, *mari
res perditas, pedestrem exercitum in officio esse*, nuntiantes.
Missis igitur, qui *Canidium cum legionibus & equitatu per
Macedoniam in Asiam properare* juberent, *navem multa pe-
cunia regioque instrumento onustam inter se dividere ami-
cos* iussit, *salutisque suæ prospicere.*

XIV. Nec desit restitantes ac flentes, solatia & preces
miscens, urgere, donec discederent: eosque Theophilo pro-
curatori suo, qui Corinthi remanserat, commendavit, ut
eos tantisper absconderet, donec placandi Cæsaris reperis-
sent viam. Pauci, fugisse Antonium, senserant: neque faci-
le erat credere, veterem imperatorem, & vices fortunæ
haud semel expertum, relictis integris legionibus unde-
viginti, millibus equitum duodecim, in fuga præsidium

§ XII. Dio. Plut. in Anton. c. 86. §. XIII. Dio.

arcemque salutis collocasse. Milites certe desiderio, & expectatione ejus etiam, postquam abisse eum pernotuit, per septem dies conditiones a Cæsare oblatas recusarunt: donec pro Antonio, quos diximus ad eum missos, affuerunt, maturari fugam præcipientes. Tum quidem moestus & subiratus imperatori mites efferentem signa Canidium aliquantisper secutus; ubi castra sua, in quibus pauci remanserant, in potestate Cæsaris esse didicit, & Canidius suos haud minus, quam hostem, metuens, nocturna fuga se proripuit: inops omnium, sine imperio, sine comitatu victori se citra prælium permisit.

XV. Neque major moles in recipiendis Antonii sociis fuit. domum ab infelice prælio regressi, nihil moverunt postea, sed in fidem potestatemque Cæsaris, alii statim, quidam haud multo inde tempore se dediderunt. Cæsar victoria perquam clementer usus est, ingenione suo, an ut Antonium oneraret invidia eorum, quæ duo post Mutinensem atque Philippicam victoriam peccaverant. Civitatibus tamen Græciæ, dein Asiæ, pecunias tantum imperavit, gentiumque concilia sustulit. Thuriatæ Messeniæ populum, Lacedæmoniis, quorum odio secuti Antonium fuerant, subjecit. Tetrarchis atque regibus, præter Amyntam, & Archelaum, quidquid oppidorum ab Antonio acceperant, ademit. Philopatora Tarcondimoti filium exiit regno. idemque fatum Lycomedis fuit, Ponti Cappadocii partem obtinentis: & Alexandri, quem, accusato fratre Jamblichō, præmium accepisse cognoverat ab Antonio, quem & mox in triumpho ductum interemit.

XVI. Sed quæ sub Lycomedede fuerant, Medio cuidam tribuit Cæsar, qui, priusquam res prælio permetteretur, Myſis concitatis, bellum contra Antonianos susceperat. Cleoni quoque Gordiucomensi ob simile meritum Myſiæ concessæ partes, ut ex latrone regulus fieret, & Jovis Abretteni sacerdos, a quo. aucta mox patria *Julio-polis* ap-

pellationem accepit. Cydonios atque Lampæos, Cretæ populos, quorum auxiliis erat usus, liberos esse iussit, etiam restituta Lampe, quam belli turbo everterat. Adversus Romanos varie se gessit, alios pecunia, haud paucos etiam vita mulcendo. Tamen & quibusdam ignovit, a quibus sæpe graviter læsus fuerat. Horum facile princeps C. Sossius, cum L. Arruntii fide interim latuisset, postea enisus ejus precibus, & clementia Cæsaris iram vincente, servatus est. M. Scaurum, Sex. Pompeji fratrem uterinum, destinatæ neci Mucia mater eripuit. C. Furnius, patris impetrata salute, memorabili voce gratias egit: *Hanc unam, Cæsar, habeo injuriam tuam. effecisti, ut viverem & morerer ingratus.*

XVII. Hæc exempla lenitatis Murco (nam nomen ejus, quæ Græcorum scriptorum negligentia est, aliud non reperi) fiduciam dedit, pro Barbula, qui inter duces Antonii militaverat, deprecandi. Quam rem cum admodum anxie ac diligenter ageret, miratus Cæsar hominis sollicitudinem, *ecquod igitur ei tantum cum Barbula amicitia jus esset*, interrogavit. Ibi Murcus, *Quod inter homines sanctissime conservari interest, tuque probare etiam in hostibus consuevesti, fides me incitat, & referenda pro meritis gratia desiderium. Tres sunt, quibus omnia me debere arbitror, tibi, qui me numero proscriptorum exemisti: M. Agrippæ, cujus precibus exoratus es: & huic, cujus pro salute nunc sollicitus sum. nam is mihi patronum Agrippam paravit, & antea quoque fuit in me liberalis. Quippe clade Bruti captus, cum agnoscerem, pro servo venii. Emit me Barbula, & industrium esse cernens, dispensatorem constituit: deinde cum aliam in me indolem deprehendisset, id quod erat suspicatus, ut verum faterer, salute promissa, monuit.*

XVIII. Contra ego, latere adhuc sub hac persona cupiens, negare, obtestari, nomen, genus & priores dominos fingere. nec exempta Barbula suspicio est, Romamque proficiscens se-

§ XVI. Strab. 1. 12. Dio. Vellej. Senec. de benef. § XVII. Appian.

cum ire jussit, siquidem, proscriptus essem, haudquaquam pro-
te secuturum arbitratus. Ceterum bona mea fortuna factum
est, ut quidam amicorum Barbula, qui salutandi eum causa ad
portam processerant, me cognosceret, idque ei clam indicaret.
Tum ille non prius acquievit, quam securitatem mihi tuo be-
neficio redderet. Ejusdem benignitatis occasio en iterum of-
fertur tibi, Cæsar. Barbula, inter Antonii præsidia deprehenso,
meam imitari sollertiam placuit; servum finxit. a me, dissimu-
lante notitiam ejus, emtus est. Per te, Cæsar, fortunam tuam,
tamque faventes ad omnia Deos, oro, aut salutem unius hu-
jus capitis concede mihi, aut me una interfici jube. Tolerare
dolorem non posero, si tam fuero infelix, ut, cui vitam debeo,
servare nequeam. At vero tua me consolatur humanitas, quam
sæpe alias, & modo adversus inimicissimos demonstrasti. Macie
hac clementia, quæ te in cælum aliquando feret, & interim
aquitate Deum præstabit, ut tam misericors victor, nec offen-
di debeas a quoquam, & cum fueris offensus, semper possis
ignoscere.

XIX. Non repulit tam honestas preces Cæsar, favitque
exemplo, quod his etiam annalibus ab oblivione vindi-
candum existimavi. Additur apud Appianum, solum hu-
jus gesti reliquum auctorem, id per amicorum una quodque
consules majores fuisse. ceterum inter magistratus eorum
temporum, nullum, quod huc accommodari possit, colle-
gium reperio. inter hæc documenta mansuetudinis, etiam
vindicta partes suas obiit, occiso inter clarissimos Curio-
ne, cujus pater pro Cæsare dictatore pugnans in Africa
occubuit. Sed & alii quidam interfecti, excusantibus Cæ-
saris amicis, perisse bis meritos, qui, hostilia ausi, ne deprecari
quidem voluissent. Sed inter omnes maxime miserabilis
Aquilliorum exitus, quibus cognomen Floris, fuit. pater
& filius erant, nec nisi uni Cæsar, sortiri jubens, vitam
indulserat. Sed pietate filii se statim ad supplicium offe-
rentis, & occisus ipse, neq servatus pater est. namque suis
manibus, præ dolore orbitatis, sibi conscivit necem.

XX. Cæsar inter hæc Antonianis militibus, qui nondum expleta stipendia habebant, suas in legiones distributis, & disjunctis per varia castra legionibus, veteranos Brundisium præmisit. Admonitus erat Sicula seditione, ne tantam vim militum eodem loco haberet. Etiam ad libertinorum motus penitus sedandos, quartam iis pensionem, quæ adhuc ex imperata pecunia debebatur, remisit. Et hi quidem datorum haud ultra memores, retentam partem in lucro hilares computabant. Militum vero qui adhuc sub signis agebant, diligentia tribunorum, & spe Ægyptiæ prædæ quiescebant: dimissi post victoriam sine præmio stomachabantur. quæ indignatio cum non multo post in seditionem erupisset, non tamen imparatum Cæsarem nacta est. Nam is provisu futurorum Agrippam, per causam aliorum negotiorum, in Italiam miserat; veritus, ne Mæcenæ urbis Italiæque præfectus, quoniam manebat in equestri loco, contemneretur.

XXI. Ex omni cohorte amicorum duo hi præcipua apud eum gratia erant: his secreta ejus innitebantur; horum fidei tantum credebat, ut, cum duas indiscretæ magnitudinis gemmas, insculpta sphyngis imagine, haberet, altera signaret ipse, alteram penes hos relinqueret, ut per absentiam suam, quæ postulassent tempora, epistolæ & edicta ejus nomine proponenda signarentur. Ad hos aut alios si quid occultiorum literarum daret, ridenda nunc pueris calliditate, pro unaquaque litera, quam volebat legi, sequentem ponere solebat. ipsius autem epistolas ad senatum scriptas aperiebant illi, & mutatis, quæ volebant, iterum obsignatas reddebant. Unde cum pro diversitate temporum sæpe variaret oratio, communiter jactari cœpit, *Sphyn- gem afferre anigmata.*

XXII. Neque minus aut nota per Italiam, aut propter collationem pecuniarum, quam frequenter imperabat, terribilis erat Mæcenatis rana: nec tam quomodo signata

§ XX. Sueton. in Aug. Diq. § XXI. Tacit. Plin. 37, 1. Dio. Sueton. in Aug. c. 88.

edicta essent, quam quid juberent, referebat. Tamen Cæsar, cavillationes non ferens, postmodum imagine sua signare instituit. quod & sequentes imperatores fecerunt, Galba excepto, qui gentilitium insigne retinuit, e prora navis prospectantem canem. Dimisso in Italiam Agrippa, Cæsar, velut ista cura exsolutus, Græciam obiens civitates ordinabat; frumentum, quod bello supererat, afflictis exhaustisque distribuebat; sacra fanaque visebat. etiam initiatus est Cereris & Proserpinæ Eleusiniis.

XXIII. Inde cum in Asiam transmisisset, certiora de Antonio cogniturus, audito veteranorum tumultu, & crebris Agrippæ literis revocatus, ne se procul amoto, si forte ducem idoneum essent adepti, magnas turbas darent, in Italiam redire, quamquam hiemante mari, constituit. Sed exacto interim anno, qui suffectos etiam consules, ex Kal. Maji M. Titium, ex Kal. Octobris Cn. Pompejum habuit; imperator Cæsar quartum consulatum iniit in Asia, cujus M. Licinium M. F. Crassum collegam habuit, quamquam ille Pompejanis, dein Antonianis in partibus, nec dum prætor fuisset. Illa quoque peregrinatio Cæsaris dignum relatu pietatis ac clementiæ exemplum habuit.

XXIV. Forte Sami, dum captivos cognoscit Cæsar, Metellus adesse jussus, fenex squalidus sordidatusque processit, qui inter duces Antonianos in potestatem venerat. Ad id nomen exsiliens filius ejus, qui tum in consilio sedebat, vix in ista illuvie agnitum patrem complexus, *hic*, inquit, *Cæsar, hostis tibi paulo ante, ego miles fui. non magis ille pœnam, quam ego præmium meriti sumus. aut igitur me propter illum occidi jube; aut illum propter me vivere. loquere tecum, oro quæsoque, & utrum moribus tuis sit convenientius, judica.* Motis ad commiserationem omnibus, Cæsar, cum paulum addubitasset, infensissimum hominem, & nullis pollicitationibus ab Antonio abduci quitum, in filii gratiam venia profecutus est.

§ XXII. Plin. Dio. Plut. Sueton. in Aug. c. 93. § XXIII. Dio. Plut. Sueton. in Aug. Appian. § XXIV. Strab. l. 14.

XXV. Antiquitus tres colossicæ statuæ in eadem basi Sami fuerant, quas abreptas nuper ab Antonio Cæsar inter spolia erat nactus. Ex his Herculem ac Minervam in eadem sede curavit reponendos, Jovem, qui postea in Capitolio stetit, imponi in navigium iussit. Idem & aliis civitatibus ademta ab Antonio signa reddenda curavit: & Ephesiis Apollinem, Myronis opus, somnio monitus. Adulta jam hiems erat: sed nihil territus anni tempore Cæsar, quamquam bis inter trajiciendum tempestate conflictatus, semel inter Ætoliz & Peloponnesi promontoria, iterum ad Ceraunios montes, amissis aliquot Liburnicis, fracto navis suæ gubernaculo, fusisque armamentis, litus Italiæ tenuit. Jam præcesserat venientis fama. Idcirco Brundisii totum ferme senatum, totum equestrem ordinem, majorem partem plebis reperit. neque magistratus remanserant domi, præter duos tribunos plebis, totidemque prætores, retentos senatusconsulto. magnum quoque ex aliis urbibus agmen aderat, legatione fungentium, aut sponte accurrentes.

XXVI. His igitur studiis omnium, & præsentia Cæsaris, turbæ statim conticuerunt: ipsique adeo milites, alii vultu ac sermone imperatoris exterriti, quidam spe, pars evocati, ad eum profecti sunt. Igitur levius expectatione negotium fuit, Pecunia, & omnium bellorum sociis agro insuper promisso, desideriiis militum satisfactum. pauci Italorum cum Antonio senferant. horum ager & oppida militi distributa: ipsi Dyrrhachium & Philippos, & alias urbes transmarinas trajecti. Nec omnibus repræsentari nummi potuerunt. quamquam enim magnus pecuniæ modus postrema partus erat victoria, majoribus impensis exhauriebatur. Idcirco Cæsar suas & amicorum possessiones subhastavit, facta etiam potestate militibus ex his accipiendi, quod deberetur. Nec emtum quidquam ab ullo, nec insolutum acceptum est. quis enim esset ausus? tamen ista

§ XXV. Strab. 1. 13. Plin. 36, 2. Dio. Sueton. in Aug.

T. Livii Vol. XII.

I

species prætextum honestum differendæ solutioni præbuit, donec paulo post ex Ægyptia præda promissa præstarentur. Sed & legiones deinde, alias aliis imperii partibus præsidio futuras, dicto audientes habuit.

XXVII. His ita ordinatis, & his, quos venia data extra Italiam manere jusserat, hoc interdicto exsolutis, urbanos, qui ad ipsum non venissent, negligens, intra tricesimum diem, quam ex Græcia solverat, eodem rediit. Et, ne iterum flectendis promontoriis hiemem adversam experiretur, translatis per Isthmum navibus, tam rapido cursu vectus est, ut Cleopatraz ac Antonio simul *discessisse ex Asia, & redisse* nuntiaretur. Illi (quippe quæ fuerit horum interim fortuna, quæve consilia, exponi maturum est) cum ad Parætonium pervenissent, quamquam invitis animis, in diversa cursum intenderant. Antonius in Libyam delatus, in solitudinem quandam se condidit, duobus stipantibus amicis, Lucilio, de cujus in Brutum eximia fide supra narravimus, & rhetore Græco Aristocrate.

XXVIII. Sed Cleopatra, ne res novas allatus de clade rumor apud populos notæ levitatis excitaret, protinus in Ægyptum contendit, cum aurea pûppe veloque purpureo, sicut exierat, coronatis etiam navibus, ac perstreptibus, ut lætis rebus solebat, tibiis, mentita victoriam. Ast ubi se iterum tenere regni habenas rata est, multos principum olim infensos sibi, & nunc cognitis, quæ gesta ad Actium erant, ferociores interfecit; bona occisorum publicavit; viventium rapuit; ne Deorum quidem donariis abstinuit sacrilegas manus, olim assueta per Antonium ex fanis omnibus convasare, quidquid pretio aut opere æstimari audiverat. Inter hæc Antonius, missis ad Pinarium Scarpum, qui adventum suum nuntiarent, postquam neque se recipi, & a Pinario cum nuntios suos interfectos, tum quosdam militum ægre rem ferentium, co-

§ XXVI. Tacit. Dio. Sueton. § XXVII. Dio. Sueton.

gnovit; vix prohiberi per amicos potuit, ne sibi violentas inferret manus.

• XXIX. Ab his raptus, & in navem impositus, Alexandriam pervenit. Pinarius Cyrenen, quam tenebat, cum legionibus quatuor Cn. Cornelio Gallo (hic erat a Cæsare præmissus) contradidit. At Cleopatra, quo Medi regis amicitiam grato pignore obligaret, Artavasdís ei caput misit, qui nuper in Armenia discors Medo regnaverat. Deinde ingens opus aggressa, per Isthmum, quo mare rubrum ab Ægyptio discriminatur, transportare naves coeperat, ut, impositis militibus & pecunia, sedem quietam alio in orbe quæreret. Sed incensæ a Petrarís Arabibus naves, Antoniusque, talia molienti superveniens cum spe salvas adhuc sibi pedestres copias esse, consilium mutare coegerunt: Nilique potius ostia firmis communiri præsidíis placuit. Jam ad bellum terra marique gerendum apparatibus strepebant omnia, vicini quoque populi & reges in auxilium sollicitabantur; neque penitus interquiescebant fugæ consilia, quo minus nunc de rubro mari, nunc de Hispania cogitaretur, quam partim vi, partim pecunia superabilem imaginabantur.

XXX. Hæc consilia quo diutissime laterent, simul etiam periculum strueretur Cæsari, miserunt, qui per causam tentandarum conditionum, copias ejus corrumperent. Dum hi redeunt, Antonius minime præsentibus lætus, & ex crimine desciscientium amicorum, etiam manentibus iniquior, urbe atque frequentia relicta, jacto juxta Pharum in mare aggeri domunculam imposuit, *ibi se Timonis acturum vitam* professus, cui omnes homines odio fuisse dicuntur. Ideo Cleopatra per absentiam ejus, aurea sella sceptroque & corona, tanquam seque regnumque dedens, ad Cæsarem missis, ab hoc sibi veniam clam Antonio comparabat. Sed ille, donis reginæ ominis causa retentis, palam minatus, *armaque & regnum deponere* jubens, occul-

§ XXVIII. Dio. Flor. 4, 10. Plin. 19, 1. Strab. l. 13. § XXIX. Plut. Dio. Strab. l. 11.

tis promissis spem faciebat mulieri, fore, ut integrum ei regnum relinqueretur, si quidem Antonium occidisset. Inter hæc Canidius ipse, certissimus actorum nuntius, ad Antonium venit: simul & Herodem deficere, & alias omnes civitates regulosque auxilia negare, allatum est.

XXXI. Hæc Q. Didio satagente fiebant, qui Syriam obtinens Antonii beneficio, nunc fortunam sequebatur. Idem & Arabibus incendendi regias naves auctor fuerat. His rebus sic immutatus est Antonii animus, ut magis hoc nuntio recreatus esse, quam percussus videretur. Projectis enim cum spe simul curis, relicto Timonio suo, (sic enim appellaverat) a Cleopatra in regiam receptus, civitatem in convivia & epulas, se in liberalitatem, intemperanter effudit. Causa utrique relatus in numerum virorum Cæsario, & virilis toga Antyllo data, quem ex Fulvia genuerat. Plus animi futurum Ægyptiis Romanisque putabant, si etiam post Antonium & Cleopatram ducibus non carituri viderentur. Id consilium rebus inutile, adolescentibus perniciosum fuit, tanquam viros objiciendo iræ odioque victoris, quos melius puerilis prætexta defendisset. Hoc tempore regina & Antonius collegium, quod instituerant *Inimitabilis* vitæ, in aliud verterunt, quod *Commorientium* vocavere, mapente luxu: quem, ductis in orbem conviviis, cum amicis exercebant, in hoc, ut commorerentur, nomina dantibus.

XXXII. At hic torpor, nova subinde blandiente spe, excussus est. Inter defectionem fere omnium, qui per amicitiam Antonii Cleopatraz creverant, gladiatores destinatum voluptati spectaculorum sanguinem ad usum belli obtulerunt. Cyzici discebant, ad ludos triumphales, si vinceret Antonius, præparati. Sed ejus calamitate cognita, manu facta Ægyptum petere instituerunt, opem fessis rebus allaturi. Per omnia circum hostilia (nam & Amyntas, & Tarcondimoti liberi, quos ex conjunctissimis amicis acerbissimos hostes Antonio & Cleopatraz fortuna

§ XXX. Plut. Dio. § XXXI. Plut. Dio.

fecerat, transeuntes infestaverunt) tamen non sine hostium damno, repulsis omnibus, in Syriam erisi sunt. Ibi Didius eos excepit, intercluso Ægypti aditu arma simul pertinacibus, & præmia transituris ostentans. Illi neque minis pellici, nec promissis passi, Antonio assignificandum curant, *si venire eo placeret, haud difficillimum conjunctis in Syria bellum fore.*

XXXIII. Diu præstolati responsum, cum nec Antonius, nec ab eo quidquam compareret, perisse rati, sic quoque cunctantes Didio se permiserunt; pacti, *ne postmodum in arena pugnarent, atque, dum eis de rebus certior fieret Caesar, Daphne* (suburbium est Antiochiæ) *ad habitandum sibi concederetur.* Sed hi deinde decepti a Valerio Messalla, cum se putarent militatum ad legiones mitti, dispersi varie, atque per occasionem interfecti sunt. Antonius, ne in Syriam iret, sicuti constituerat, alia suscepta expeditione præpeditus, & illos perdidit, nec ad Parætonium fuit felicior. Ea prima Ægypti, civitas occurrit a Cyrenaica venientibus, quo se cum legionibus Pinarii contulisse Cornelium Gallum audierat, ratus igitur, suos modo milites, ad conspectum noti imperatoris novum sacramentum abjecturos, præsertim ubi validis instructum viribus vidissent, opinione sua difficiliora omnia invenit.

XXXIV. Colloqui enim cupiens, obstrepentibus tubis exaudiri non potuit, & improvisa hostium eruptione detrimentum accepit: & cum ad Parætonium, victoribus deditum, classem admooveret, arte Galli superatus est. Ille, proviso Antonii consilio, catenis noctu per angustias portus sub aqua tensis, de cetero incustoditum reliquerat. Igitur invecti sine metu Antoniani, attractis per instrumenta præparata catenis conclusas naves, & undique simul a terra marique & imminentibus ædificiis oppugnatas, tueri nequiverunt; cum incendio perirent aliæ, aliæ undis mergerentur. Interim nec a legationibus cessatum, postquam sine fructu prima reverterat. Aliquamdiu consultatio te-

nuit, quis mitteretur, quando pauci supererant amicorum, & horum suspectam fidem perfidia transfugientium effecerat.

XXXV. Euphronius igitur delectus, filiorum Antonii præceptor. per hunc, *magna pecuniæ vi oblata, regnum liberis suis* Cleopatra orabat: Antonius, dedito ad supplicium Turullio senatore, qui inter percussores superioris Cæsaris fuerat, eum *necessitudinis & amicitia pristina* admonuit; & *mutuum amorem, serique & lusus communicata* referens, *ut sibi saltem Athenis, si in Ægypto nolle Cæsar, privatam agere vitam* liceret, postulabat. Magis tamen pro Cleopatra, quam de semetipso sollicitus, non recusabat mori, dum illi parceretur. Huic quoque legationi nihil respondit Cæsar. sero tentari conditiones visæ. Turullium interfici iussit. Turullii mortem locus, ubi periit, insigniorem fecit, quod ira Æsculapii tractus ad supplicium videretur.

XXXVI. Quippe Actiaco bello præfectus Antonii ad naves fabricandas lucum Æsculapii in Co insula succiderat. Igitur eodem in luco occisus, pœnas dedisse violato numini credebatur. Cum duæ jam legationes irritæ fuissent, Antyllum filium cum multo auro Antonius misit. aurum acceptum, Antyllo non plus, quam prioribus, responsi datum. At Cleopatram quemadmodum semel iterumque minis atque pollicitationibus versaverat, ita tum quoque iisdem artibus aggressus Cæsar, Thyrsum ex libertis, hominem non ineptum, ablegavit, qui *corruptum ejus amore Cæsarem* mentitus, ad Antonii cædem impelleret mulierem impudicam, fiducia formæ, multiplicibusque experimentis satis persuasam, se ab omnibus hominibus amari.

XXXVII. Quippe si vera fama est, tantæ libidinis hæc regina fuit, ut sæpe prostituerit; tantæ pulchritudinis, ut multi noctem ejus morte proposita emerint. Ceterum Cæsari major erat sollicitudo, ne per desperationem seque &

§ XXXIV. Dio. Plut. § XXXV. Dio. Plut. Sueton. in Aug. c. 17. § XXXVI. Val. Max. 1, 1. Dio. Plut.

pretiosissima rerum triumpho suo eriperet. Quippe jam a multis eam diebus nihil majore cura agere cognorat, quam ut omnis generis venena experiretur. *inter quæ ferunt aspidem placuisse præ ceteris, quod, aliis celerem mortem tum cruciati afferentibus, aliis haud satis præsentibus, hujus serpentis morsu, citra contractionem vultus, aut membrorum jactationem, torporem istis obrepere viderat; eosque deficientibus placide sensibus si commoverentur, non minus agere ferre, ac si ex profundo sopore essent excitati.*

XXXVIII. Jam in regia conditorium sibi struxerat, eo-que inferri ex opibus suis jusserat carissima, aurum, argentum, smaragdos, uniones, ebum, ebur, odores, secum omnia crumatura præferens, *si vel minimum fortuna titubasset.* Id ne fieret, *spem mulieris alere Thyrsus, & procul ab his cogitationibus abducere* jussus erat. Hoc dum sedulo magis, quam caute agit, longis ejus cum Cleopatra sermonibus, & hinc testificatione benevolentiae, irritatus Antonius, arripi hominem jussit, & quæ gravissima injuria haberetur, si cujus eam patronus intulisset, flagris cædi imperavit. Remisit eum deinde cum literis factum excusantibus, *non mirum esse, si malis prope amentem insolentia & insultatio hominis liberti, ad iram compulisset. id si gravate ferat. Cæsar, esse penes illum Hipparchum, suspensumque posse ad satietatem flagellari.*

XXXIX. Hic inter Antonii liberos in maxima gratia patroni fuerat: atque idem rebus inclinatis, primus omnium transierat ad Cæsarem. Dum ista geruntur, Herodes Rhodum, ubi tum Cæsarem agere didicerat, trajecit, rerum suarum anxius. Igitur, licet reliquo retento cultu, diadema seposuerat. Ubi vero convenire Cæsarem datum, & dicendi copia facta, non pro magnitudine rerum, quæ tum in discrimen veniebant, humiliter supplex, sed vultu ævoce intrepidus: *si non modo cum Antonio bellum gerere decrevisti, Cæsar, sed etiam cum his, qui amicitiam Antonii cum*

§ XXXVII. Dio. Auctor de Vir. ill. c. 80. Joseph. antiq. Jud. 13. 1. Plut. § XXXVIII. Dio. Plut.

fide colentes, nihil inexpertum reliquerunt, quo ille rerum patiretur; absolvi me vix posse satis intelligo.

XL. Quamquam enim, Arabum impediēte motu, ad bellum cum eo profectus non sum, votis tamen pro eo steti: & cum pecunia & comēatuum, quem maximum modum poteram, mitterem, pauciora me facere, quam meritis ejus deberetur, existimavi. Unum inprimis non pro quolibet amico fecisse videor; quod etiam post Asiaticam pugnam in illo transitu rerum immobilis steti, si non firmissimum socium, fidelem certe consiliarium Antonio servans. cui si ille paruisset, sublata Cleopatra, & gessisset omnia melius, & facilius redisset tecum in gratiam. Hac ego & frustra negem, multis argumentis atque testibus facillime deprehendi: & si exitiosa mihi erunt, non erubescam adeo præclaram culpam, viroque bono dignam, apertissime confiteri. Sin vero me prius experiri cupis, jam non ignarus, quo sim erga bene meritos animo; nihil vetat, quin eandem fidem, quam hactenus Antonio præstisti, tibi posthac, quem fata dominum terris ostenderunt, constanter approbem.

XLI. Plus apud grandem & magnificum Cæsaris animum hæc erectæ indolis index oratio valuit, quam si causam suam abjectissimis precibus egisset. Igitur licet non novum esset Cæsari, reges ipsi quotidiana officia togatos, ac sine regio insigni, clientium more præstare; resumere diadema jussus, eundem mox honoris gradum apud Cæsarem habuit, quem apud Antonium habuisset. Adjecit Cæsar, etiam ab Didio perscriptum esse, sibi adversus gladiatores auxilia Herodis usui fuisse.

XLII. Alexandro tamen Laodiceno, ex familiaribus Antonii, veniam impetrare non potuit, *jusjurandum* obtendente Cæsare, quo se obstrinxerat, vindicaturum in Cleopatra lenonem. nam hic Alexander maxima reginæ machina ad ejiciendam Antonii animo sororem Cæsaris fuerat. Is nuper ab Antonio missus ad Herodis retinendum animum, ipse quoque exuerat fidem, Cæsaremque adie-

§ XXXIX. Plut. in Anton. c. 87. Joseph. antiq. Jud. 15, 3.
§ XLI. Sueton. in Aug. c. 60.

rat, Herode deprecatore confusus. At Herodes, multa Cæsari ejusque amicis dilargitus, ad Ægyptiacum bellum proficiscenti comes fuit, donec in Syriam perventum: inde ad res domi ordinandas in regnum recurrit. Cæsar interim per Syriam ducens exercitum, Alexandrum, quem in vinculis adduxerat, in patria ipsius supplicio jussit affici.

XLIII. Inde contendenti in Ægyptum circa Ptolemaidem Herodes occurrit cum amplissimis muneribus, etiam militibus necessaria hospitaliter præbens. Ipsum quoque Cæsarem cum amicis centum quinquaginta magnifico convivio excepit. & quia per loca arida ducendum erat, ita providit, ut neque vinum, neque, qua magis erat opus, aqua exercitum deficeret. discedens deinde Cæsari talenta octingenta dono dedit: omnibusque rebus ita se gessit, ut cum *opes regni, quod tenebat, animi magnitudine multum exsuperare*, æqui iniquique faterentur. Cæsar, ad Pelusium adducto exercitu, deditione Seleuci, quem præsidio regina præfecerat, oppidum cepit. Inde cum Alexandriam peteret, equitatus itinere fatigatus eruptione pulsus est Antonii, qui ad famam istarum rerum, motis a Parætonio castris, urbem intraverat.

XLIV. Ergo uno hoc inter tot adversa prospere decertato certamine lætior, quam pro magnitudine gestæ rei, Cleopatram in armis complexus, commendavit ei quendam, qui præ ceteris fortissime illo die pugnaverat. Sed ille, dono Cleopatram loricam auream, & ex eodem metallo galeam nactus, cum his nocte proxima ad Cæsarem transfugit. Contra suis adeo fidebat Cæsar, ut libellos in castra coniectos, quibus *ad se transituris denarios mille quingentos viri* Antonius pollicebatur, ipse recitaverit palam: & tempori congruentia locutus, etiam promptiores ab ira sollicitatæ fidei habuerit. Ideoque Antonius, postquam omnia tentanti nihil satis procedebat, ad singulare

§ XLII. Plut. in Anton. Joseph. § XLIII. Joseph. Plut. Dio. Oros. 6, 19.

certamen Cæsarem provocavit. Ille, deridens hominem, *multas patere ad exitium vias morituro*, respondit.

XLV. Sub hæc tempora, semper obversante cogitatione extremorum, pridie quam terra marique Cæsarem adoriri statuerat, *super cœnam jussisse servos fertur, invitarent se hilarius; perincertum enim esse, utrumne postridie eidem domino sint ministraturi*. Eadem nocte inter mœstitiam suspensorum & tristissima opperientium, subito cantus stropitusque per mediam urbem bacchantium auditus, deinde per obversam hosti portam magno tumultu exeuntium, curiosis talium conjectoribus persuasit, *excedere Deum, & ad hostes transire, quem præ ceteris Antonius vitæ habitusque affectata similitudine coluisset*. prima deinde luce, Kalendis Sextilibus, cum eductis in collem quendam copiis, naves suas hostilibus obviam procedere vidisset, prælium futurum existimans, spectandi causa substitit.

XLVI. At illæ, postquam Cæsarianis appropinquarunt, salutantes ac refalutatz illis se conjunxerunt, conversisque proris protinus una facta classis oppidum infesta petere visa est. Dum in his oculos animumque defixa habet, ecce autem & equites ab eo transfugerant. properans igitur configere, donec aliquid militum superesset, hic etiam adversante fortuna, se recepit in urbem; *proditum se a Cleopatra iis ipsis clamitans, contra quos bellum illius causa suscepisset*. Sane mulierem, amari a Cæsare ratam, iterumque per imperatoris Romani connubium summa quæque sperantem, & Pelusium prodidisse creditum est, & Alexandrinos palam ad resistendum hortatam, occultis mandatis deterruisse, & classi auctorem extitisse transfugiendi. Ceterum priores suspiciones apud hominem credulum summi amoris demonstratione facile diluerat.

XLVII. Namque suo natali, pro præsentī magis tempore, quam ex pristina consuetudine acto, natalem Antonii magnificentissime celebravit, ut *multi, qui ad cœnam in-*

§ XLIV. Dio. Plut. § XLV. Orof. 6, 19. Plut. § XLVI. Orof. Plut. Dio.

vitati pauperes accefferant, discessisse divites referantur. Seleuci etiam uxore & liberis ad supplicium Antonio deditis, Pelusiacum crimen extinxerat. Tum vero desperantem, & propinqua mortis expectatione nulli parsurum metuens, in monumento suo se conclusit, uno tantum eunucho duabusque ancillis comitata: nec mora, perferendum ad Antonium curat, reginam vixisse. Hoc ictus ille nuntio, quid ergo est, inquit, cur moreris in vita miser, causa vivendi sublata? loricaeque resolvens nexus, non id mihi dolet, ait, quod amisi te, Cleopatra; ecce enim sequor: sed quod in morte consciscenda tantus imperator a muliere praevincior. Tunc conversus ad fidissimum servum, quem pridem jurare sibi coegerat, mortem ei, simulatque jussus esset, acceleraturum, promissa exegit. Ille gladium eductum alte vibrans, ictum, quem Antonius expectabat, suo corpori intulit.

XLVIII. Tum Antonius, *matte*, inquit, *Eros*, qui dominum ferire non sustinens, nihilo minus quid fieri oporteat admonuisti. cum his dictis ventre percusso, lectulo se excipit: & quia se nondum mori sentiebat, orat praesentes, ut sibi commodarent manus. at illi protinus omnes diffugerunt. Dum ita se torquet & lamentatur, a Cleopatra scriba Diomedes affuit, deportaturus eum in Mausoleum, ubi illa se incluserat. Quippe audito tumultu, quem Antonii desperatio exciverat, id quod erat conjiciens, ex fastigio sepulcri, quod nondum erat absolutum, prospexerat; sic comparata janua, ut semel clausa, non posset iterum aperiri.

XLIX. Antonius, *audito Cleopatram vivere*, nam prospicientem ingenti clamore populus exceperat, ipse quoque colligere animum coepit: & multo sanguine profuso deficiens, tamen ardenter expetivit ad reginam deferri. Sublatus manibus servorum, deinde ab ipsa Cleopatra & ancillis per funes, qui attrahendis faxis ibi defixi erant, in monumentum subductus est. *Nihil eo spectaculo se vidisse*

§ XLVII. Dio. Plut. § XLVIII. Dio. Plut. Oros.

miserabilis, testati sunt, qui interfuerunt; cum tantæ modo vir majestatis, oppletus sanguine, semianimis attolleretur ab infirmis & pavidis mulierculis, manus tendens ad Cleopatram, & sublevando ejus labori frustra nixus assurgere. At illa manibus incumbens, & prono vultu correptos funes vix ad se pertraxit; cohortante turba, quæ ante monumentum concurrerat, & vicem amborum sollicita.

L. Ubi tandem deponi in stratum potuit, illa vestem dilanians, faciemque & pectus percutiens, cruorem abstergebat, *virum, dominum, imperatorem* appellando: tam verisimili dolore, ut suorum oblita malorum illius miseratione videretur. Sunt, qui tradant, *ipsam, non ignaram quantum opere amaretur, ideo commentum de morte sua excogitasse, ut Antonium ad necem sibi inferendam compelleret.* Sed quia postea quoque, licet multis Cæsaris amicorum promissis lactata, perseveravit mori; probabilior ea visa est narratio, quam sum exsecutus. Antonio certe luctus iste solatium in extremis attulisse dicitur; postulatoque mero, sive urgente siti, sive quo celerius expiraret, hortatus est, *ut quantum citra turpitudinem posset, rationem haberet salutis suæ; atque ex omnibus amicis Cæsaris C. Proculejo maxime consideret. se vero ne magis ob novissimum casum putaret desendum esse, quam pro fortunato habendum, qui tanto tempore maximi imperii compos, postrema Romanus a Romano superatus esset.*

LI. Jam in sinu Cleopatæ efflabat animam, cum idem ille Proculejus missu Cæsaris affuit. Nam inter trepidationem vulnerati exportatique Antonii, Dercetæus quidam ex satellitum numero pugionem cruentum ad Cæsarem detulerat, exposito, quid accidisset. Ajunt, *Cæsarem ad nuntium non tenuisse lacrimas, recordatione priorum, & quot quantasque res hoc collega atque socio peregisset; amicis deinde convocatis recitasse literas, quibus ostensum, quam ad aqua sua possum*

lata benignasque conditiones, semper ille contumaciter & absurdè respondisset. Proculejo mandaratur Cæsar, daret operam, ut viva in potestatem veniret Cleopatra, thesauris timens, quos illa secum crematuram jactaverat; & ipsam cupiens in triumpho ducere. Igitur nihil ei promittere statuerat, ne sibi faciundi, quod voluisset, adimeret potestatem servando pollicita, aut fide posthabita merito reprehenderetur.

LII. At illa, diffidens omnibus, cum Proculejo per ostium firmiter occlusum, ut tamen percipi sermo posset, collo-cuta, *regnum liberis suis* petebat: ille *bonum habere* jubens *animum*, & *omnia Cæsaris humanitati* permittere, locum interim diligenter contemplatus, imperatori renunciavit. Ab hoc continuo missus est Cornelius Gallus: quo de industria producente sermonem, Proculejus cum duobus ministris, per fastigium ædificii, qua parte paulo ante receptus Antonius fuerat, scalis admotis ingressus, ad ostium, ubi cum Gallo colloquebatur Cleopatra, properavit. Sed ad vocem ancillæ, *o te miseram, Cleopatra! viva ecce, viva deprehenderis!* sicam illa, qua oincta erat, haud impigre stringens, deferebat in pectus; cum complexus eam ambobus brachiis Proculejus, *bis*, inquit, *iniqua es, Cleopatra, ubique & Cæsari, lætioris fortunæ vices tibi, mansuetudinis & clementiæ gloriam illi auferens.*

LIII. Erepta deinde sica, vestibusque excussis, ne quid ad mortem sibi consciscendam aptum relinquerent, Epaphrodito eam tradiderunt, qui missus ad hoc a patrone fuerat, ut mollissime & blandissime habitam, summa diligentia custodiret. Dum ad hunc modum regina corripitur, eunuchus ejus aspidis irritatæ morfu fatum citans, in foveam ante ad hoc præparatam se demisit. Post hæc ingressus est Alexandriam Cæsar, Arcum philosophum indidem manu tenens, sermonesque cum eo ferens; quo majorem illi apud cives suos auctoritatem statim ab hoc conspectu conciliaret. In gymnasio tribunal erigi jusserat,

eo consensu, Græca oratione, quo intelligi ab omnibus posset, Alexandrinos humi stratos, & veniam suppliciter orantes, exsurgere iussit: *se enim universos noxa liberare tres ob causas: quod Alexandrum conditorem urbs habuisset; quod esset ipsa maxima ac pulcherrima; postrema, quod Arcum earum sibi caput produxisset.*

LIV. Antyllus deinde jussu Cæsaris statim interfectus: nec profuit, quod filiam ejus desponderat olim, & in delubrum *Cæsaris* confugerat. Id Cæsari priori, tanquam Heroi, a Cleopatra structum, sub *Cæsarei* nomine diu postea superfuit, donec post octingentesimum a Christo nato annum fortuito incendio conflagraret. Theodorus pædagogus ejus, idemque proditor, cum detractam occiso pretiosam gemmam vesti suæ insuisse, post infatigationem convictus esset, in crucem actus poenas perfidi avarique animi dedit. Neque amantior Cæsarioni pædagogus contigerat Rhodon, qui eum, ut Cæsari traderet, revocari ab eo ad regnum fingens, ex Æthiopia, per quam a matre cum magno auri pondere in Indiam mittebatur, retraxit. Antonium interea multis regibus atque ducibus funerare cupientibus, non permisit Cæsar, Cleopatraz qualecunque solatium servans. illaque suis eum manibus regali sumtu, nihil prohibente Cæsare, sepeliit.

LV. Tot doloribus confecta luctuque, & exulcerato contusoque frequentibus plagis pectore, cum in febrim incidisset, per causam ejus morbi cibo abstinere cœpit; inedia mori cupiens, sicut familiaris ejus, medicus Olympius, qui tum ægrotanti affuit, scriptum reliquit in commentario, quem postea de rebus istis edidit. Sed interpellata sollicitudine Cæsaris, iramque ejus, ne forte in liberos expeteret, metuens; curam corporis intermissam aliquamdiu resumit. Cum deinde Cæsaris colloquium exposceret, quo magis inciperet confidere, *ad illam se*, dixit, *iurum*. Ad conspectum ingredientis erubescens, e thoro minime

§ LIII. Dio. Plut. § LIV. Dio. Sueton. in Aug. c. 17 & 63. Plut. in Anton.

comto, in simplici tunica exsiluit, projectitque se ad pedes ejus, dominum salutando, quod ei nomen Dii tribuissent. Ille, reponere se in lectulum jubens, juxta assedit, excusationemque tentanti, & in vim & metum Antonii factorum culpam conjicienti, sic respondit, ut, omissa defensione, tota se ad preces converteret.

LVI. Multas variasque prioris Cæsaris imagines eodem in cubiculo dispositas habebat. ad has manus tendens, patris memoria propitiare victorem conabatur: voces etiam interjiciens, ad misericordiam provocandam, & si posset, amorem comparatas. Quamquam enim, ut in profundo luctu, neglecto capillo, facie fordidata, corpore vibicibus deformi, ubentibus tumidisque multo fletu oculis erat; attamen nativa ejus gratia, non pauca sui vestigia, tanquam inter nubem radios emittebat. Inter hæc & voces jaciebat fractas perplexasque, Cæsaris etiam literis adhibitis, e quibus multas amatorum delicias legens, exosculabatur tabellas, imagines adorabat, semetipsam modo desiebat, quod non ante illum esset mortua; modo respiciens ad adolescentem sibi gratulabatur, quod in hoc saltem redivivum Cæsarem contueretur. Adversum artes minime improvisas certum Cæsari erat tenere affectum, & animum firmiter occludere.

LVII. Igitur dejectis in terram oculis, nihil de amore jam, nihil de regno, sed tantum, ut bono esset animo, respondit, nihil passura. Tum illa commentarium ei porrexit, thesaurorum pecuniæque descriptionem & summas continentem. Forte Seleucus aderat; unus procuratorum ejus. Hunc occultari quædam arguentem, in capillum involans; cum multis plagis contudisset; subridenti Cæsari & intercedenti, quid mirum est, ait, indigne me ferre, quando hic contemptui habet, quam tu tali in tempore dignatus es invisere? Si quid de muliebri mundo seposui, non mihi servabam, sed ut munera inde Liviæ Octaviæque darem, pro me.

§ LV. Plut. Dio. § LVI. Dio. Flor. 4, 10. Plut.

deprecaturis. Non offensus his Cæsar, in quibus elucere cupiditatem vitæ existimabat, & hæc se concessurum ei, & alia quam plurima, confirmavit. magnopere enim timebat, ne se interficeret illa, sibi que maximum triumphi ornamentum eriperet. At illam se decessisse putans, deceptus ipse est.

LVIII. Inter nobilissimos amicorum Cornelium Dolabellam adduxerat Cæsar. is reginæ studiosus, hoc ab se roganti officium clam significandum curavit, *imperatorem per Syriam reverti constituisse: ipsam cum liberis proximo triduo mari præmissurum in Italiam.* Hinc plane conjiciens triumpho se destinari, quod vel multis mortibus intolerabilius credebat, decrevit antevertere. Igitur constituto secum tempore ac modo exitus, & occultissime præparatis ministris, oravit Cæsarem, *ut bona cum ejus gratia parentare Antonio. sineretur:* acceptaque venia, ad tumulum cum domesticis mulieribus perrexit. Ibi prostrata super sepulcrum, paucis ante diebus, ait, *captiva his te manibus tumulavi, care Antoni: nunc etiam parento, ne luctu quidem & planctu satis libero, quando custodibus appositis alieno jam corpori detrimentum inferre prohibeor.*

LIX. Nec ultra quid expectaveris a Cleopatra tua, quæ mox imperio victoris abducetur. Ergo quos in vita distrahere nulla vis potuit, iis in morte disjungi placuit Diis, & sic permutari sepulcra, ut tu Romanus in Ægypto jaceas, me infelicem Italia tellus contegat! At tu, siquidem ista numina placatiора nostratibus habes, ne desere conjugem tuam, neque in his calamitatibus vivere, aut in illa te triumphari patere: quin ereptam his malis etiam sepulcro junge tecum. Nunquam enim acerbiorē vitam. egi, quam post istos dies, quibus te careo. His editis lamentis, postquam coronas & oscula tulit tumulo, balneum parari jussit, lotaque magnifice epulata est. Sub id tempus quidam ex agris cophinum afferens, percontantibus, quid portaret, dimotis foliis

ficus offendit: quorum magnitudinem & elegantiam mirantes, *sumere ille, si quid placeret*, jubens, citra suspicionem intromissus est.

LX. Tum Cleopatra, quo Epaphroditum amoveret, vigilantissimum vitæ suæ custodem, literas ei dedit obsignatas, perferendas ad Cæsarem, quibus enississime rogabat, *ut se juberet cum Antonio sepeliri*. His inspectis statim intellecto, quid ageretur, Cæsar ipse statuit accurrere: mox, mutato consilio, propere visuros mittit. Illi, reſeratis foribus, transacta omnia reſerunt. Jacebat in pretiosissima veste regioque cultu Cleopatra, in aureo differtoque odoribus solio: juxta pedes humi stratum corpus erat Iradis, alterius ancillarum, (nam ceteram omnem multitudinem expulerat) altera jam vicina morte titubans, tamen adhuc diadema dominæ componebat. Ibi per iram dicenti cuidam, *pulchrane tibi hæc videntur, Charmium? Pulchra*, inquit illa, *profecto, ac tot regum sanguine digna*. neque plura locuta, juxta lectum heræ concidit.

LXI. *Aspidis morſu perisse Cleopatram, quæ inter ficus illata fuerit*, constantior fama tenuit: & credidisse hoc Cæsarem, monstravit in triumpho prælata reginæ effigies cum admota ad brachium aspidæ: alii, *venenum in acu habuisse*, putarunt. maculam vero in corpore nullam, aut aliud veneni signum comparuisse, satis constat. Cæsarem nuntiata mors tam velox perculit, ivitque ipse, & adhiberi a medicis remedia imperavit. Pſyllos quin etiam admovit, qui venenum exfugerent. Cum nihil proficeretur, miratus animum mulieris, *qui petierat, juxta suum collocari Antonium, & fastigium, quod Mausoleo deerat, perfici jussit*. Etiam ancillis honorifica sepultura data. Sic illa magnis & virtutibus & vitiis celebrata Cleopatra, successorum Alexandri potentiam suo casu finit undequadragesimo ætatis anno. regnavit domi duos & viginti: ex quibus amplius qua-

§ LIX. Dio. Plut. Flor. 4, 10.

T. Liv. Vol. XII.

K

tuordecim per Antonium in reges ipsos, plurimasque nationes imperium tenuit.

LXII. Antonio nonnulli tres & quinquaginta tribuunt annos vitæ: alii triennium ad numerum adjecerunt. cujus de ingenio fortunaque, quarum rerum nescias utra fuerit mutabilior, post tot utriusque documenta relata differere quid attinet? Imagines ejus statuæque detractæ sunt & abolitæ; Cleopatras manserunt, redemptæ, ut ferunt, ab Archibio quodam mille talentis. is inter amicos reginæ fuerat, caritatemque bene de se meritæ, quod bonis ingeniis solitum, post mortem ejus retinebat. Ceterum mors Cleopatras Cæsaroni quoque exitio fuit. ajunt, *ab Areo impulsam esse Cæsarem, qui notam principis poetæ sententiam adducendo, minime utilem esse Polycasariem dixerit.* Ego monitore nihil indignisse crediderim, ad tollendum, qui Cæsare dictatore genitus esse prædicaretur. Ceteris autem Antonii liberis, etiam quos ex Cleopatra sustulerat, non pepercit modo, sed omnem benevolentiam favoremque præstitit, ut felicior in posteris fuisse Antonius, quam in vita, videatur.

LXIII. Nam præter alios summæ potentiæ gloriæque viros, etiam pronepos ejus, deinde nepos, imperium populi Romani obtinuerunt. Sed omnem suam felicitatem Octaviæ præcipue debuerunt: quæ ingratißimi viri liberos non educavit modo materna cura, sed etiam apud fratrem fovit atque promovit. Fuit enim egregium matronalis virtutis exemplum Octavia: unde & fratri carissima fuit, & apud externos etiam in tanto honore, ut Corinthii quidem ei templum exædificasse legantur. Hac igitur faciente, Cæsar Cleopatram, ex Ægyptia regina genitam Antonib, in matrimonium elegantissimo regum omnium Jubæ tradidit; quem educatum in Italia, suamque militiam secutum, patrio regno donavit: eique fratrum Cleopatras, Ptolemæi atque Alexandri, concessit in-

§ LXI. Vellej. 2, 87. Dio. Sueton. in Aug. c. 17. Plut. Apian. § LXII. Sueton. Plut.

columitatem. At puellis duabus, quas ex Octavia suscepit Antonius, paternorum bonorum partem attribuit.

LXIV. Filio Fulviæ Julo Antonio libertos patris re-
præsentare coegit, quantum quisque relinquere ei moriens, secundum leges debuisset. Sed horum pleraque, postquam Ægypto decesserat, facta sunt. Tum vero ex adversarum partium ducibus P. Canidium infestissimum sibi, sed nec Antonio satis fidum, interfici jussit: qui timidius excepisse mortem traditur, quam viro militari conveniret. Cassius etiam Parmensis, elegantis homo ingenii, qui solus percussorum Cæsaris superabat, pœnas dedit. Alii post Actiacum prælium Athenis, quo confugerit, interceptum tradiderunt. In Ægypto etiam Q. Ovinus supplicio affectus, quod senator populi Romani, lanificio reginæ præfici sustinuerat. Ex magna deinde multitudine regionum liberorum, quos obsidum loco missos a parentibus, aut libidinis causa evocatos ab Antonio reperit, alios remisit domum; Jotapen patri, Medorum regi, qui post Antonium victum ad se transfugerat, ultro reddidit; quosdam inter se junxit matrimonio; nonnullos retinuit. In quibus Artaxiæ fratres, quamquam petenti, non remisit, quod ille Romanos, qui post Antonii expeditionem remanserant in Armenia, jugularat.

LXV. Corpus Alexandri Magni videre inter hæc concupivit, idque contrectatum, ita ut particulam nasi frangeret, corona imposita, floribusque adpersis honoravit. Nec prætermittendum, ejus regis monumentum, tot seculis venerabile, hodie etiam exstare inter medias oppidi ruinas, & a Muhammedanæ superstitionis cultoribus, magna religione, non solum ut regis, sed & prophetæ maximi sepulcrum visitari. Digressus ab hoc Cæsar, Alexandrinis, ad invisenda Ptolemaicorum regum conditoria studiose invitantibus, respondisse traditur, *regem videre vo-*

§ LXIII. Plut. Pausan. Dio. § LXIV. Vellej. 2, 78. Val. Max. 2, 7. Joseph. antiq. Jud. 15, 1. Dio.

K 2

luisse, non mortuos. Apin etiam adspicere superfedit, Deos a se, non vero boves, adorari solere dicens.

LXVI. Conversus deinde ad res Ægypti ordinandas, quam imposito stipendio in provinciæ formam redigere decretat, Cn. Cornelium Gallum ex infima fortuna productum, præfecti nomine, sed ad similitudinem imperii proconsularis, imposuit, equestris loci virum: quia propter multitudinem hominum ac oppidorum, fertilitatemque soli & situs opportunitatem, metuebat eam majoris dignitatis homini credere. Unde & senatores equitesque Romanos illustres Ægyptum intrare, nisi permissu, vetuit. Sub hoc præfecto juridicus Alexandriæ conventus fuit, apud quem pleraque judicia agebantur. itemque rationalis Cæsaris, qui bona vacantia, & quidquid in fiscum imperatoris oporteret redigi, curabat. His omnibus liberti Cæsaris, atque procuratores diversis officiorum titulis apparebant.

LXVII. Præsidium militare unam in urbe legionem, duas in agris collocavit. Præterea tres Romanæ cohortes seorsim Alexandriæ excubabant, tres ad Syenen & Æthiopiæ fines: totidem per alias regiones. erant & equitum alæ tres, idoneis locis & ipsæ dispositæ. Et quo magis mobilitas gentis constringeretur, non modo in senatum Romæ legere Alexandrinos, sed ne Alexandriæ quidem senatum esse voluit; cum ceteras urbes more patrio administrari pateretur. Sed erat quidam appellatus *Exegetes*, cui necessitates urbis curandæ mandabantur, & inter alios honores gestare purpuram permissum erat. post hunc erat vir a commentariis, (*Hypomnematographum* ipsi vocabant) & Archidicaestes; quartusque prætor nocturnus. Sed hi magistratus etiam sub regibus fuerant. Romani præterea per provinciam & duces quosdam nomarchasque & ethnarchas constituerunt, sed non maxima hos omnes potestate.

LXVIII. Hanc mutationem rerum Ægyptii portendisse

§ LXV. Dio. Sueton. § LXVI. Sueton. in Aug. c. 66. Dio. Strab. l. 12. § LXVII. Dio. Strab.

Deos credebant, pluvia sanguinis effusa his locis, quibus ne gutta quidem aquæ cecidisse cœlo existimaretur. Accesserunt arma simul conspecta in navibus, exauditusque tympanorum & cymbalorum sonus, & qualis fistularum ac tubarum concentu excitatur. Draco etiam subito apparuit immane sibilans: & cometæ in cœlo, humi mortuorum spectra visa. Statuarum etiam & imaginum mœstus aspectus est notatus; & Apis cum lamentabili mugitu lacrimas fundens. Ceterum hæc victoria non opulentissimum modo regnum Romano adiecit imperio, ejus e vectigalibus tantundem ferme rediret ad ærarium, quantum a patre Cæsare devicta Gallia præstabat; verum etiam in præsentia copiosissimis spoliis locupletavit Cæsarem.

LXIX. Nam præter vetustas divitias, quidquid nuper Cleopatra corraferat, in thesauris repertum. Præterea quibus objici quidquam potuerat, bonis exuti: etiam ceteri conferre bellum jussi omnium facultatum, ita ditaverunt victorem, ut, quidquid omnibus usquam militibus debebat, inde persolveret; & his insuper, quorum hoc bello usus opera erat, ducentos quinquagenos denarios divideret, quo direptio urbis averteretur. Grandes etiam summas acceperat mutuo. ea omnia hinc expuncta debita: & senatoribus ac equitibus victoriæ fociis ingentia dona data; superfuitque, unde & ærarium augetur, & multa passim delubra novis donariis nitescerent. Quo autem hujus etiam victoriæ celebratior in posterum memoria foret, & in Ægypto Nicopolin Cæsar in loco pugnae struxit, ludis etiam ad similitudinem Achiacorum constitutis.

LXX. Et quo habilior uberiorque ad annonam urbis sustentandam Ægyptus fieret, fossas Nili, quas ad irrigandos agros antiquissimi reges duxerant, vetustate obliatis labore militum aperuit; novasque locis quibusdam adiecit. Hac cura effectum, ut urbi annua ducenties centena millia modiorum frumenti inferrentur: quæ summa ferme

populum Romanum alere quatuor anni mensibus poterat. Sed nullo magis Ægyptiacarum opum Romanis infusa rebus magnitudo patuit, quam quod fœnus ad trientem recidit, possessionum aliarumque rerum venalium pretium, propter abundantiam pecuniæ, duplicatum est. Constitutis hunc ad modum Ægypti rebus, Cæsar per Syriam, Herode Antiochiam deducente, profectus, Asiæ hiberna petiit, provinciæ negotia componendo, simul & Parthicis rebus intendens animum.

LXXI. Nam illud etiam imperium civilibus bellis lacerabatur. his causis Phraates, crudelissimus ingenio, & post victoriam Romanam ferocior, a popularibus in exilium actus; auxilio Scytharum cum Tiridate, quem Parthi regem constituerant, bellum gerebat. Utrique sociæ Cæsaris arma optarunt: sed excusatione rerum Ægypticarum usus, præpotentem gentem atteri civilibus armis malebat. Interea Phraates, missis ad Cæsarem legatis, *in Syriam profugisse cum magna manu Teridaten servum suum, abrepto simul filio suo minimo natu, quem negligentius custoditum rapuisset*, significat, *remitti utrumque* postulans. Cæsar, benigne exceptis barbaris, Teridaten nullo auxilio juvit: ceterum neque dedit eum; & filium Phraatis, ab illo muneris loco acceptum, Romam secum deportare constituit, obsidis loco habiturus.

LXXII. Inter hæc, unde minime timeri debuisset, gravis orta conspiratio quæta Mæcenatis industria Romæ opprimitur. M. Lepidos juvenis multis irarum in Cæsarem causis, a quo remotum a republica patrem, eversum avunculum Brutum, nunc etiam focerum Antonium sublatum dolebat, perniciem ei, simul in urbem redisset, machinabatur. Hujus consilia dissimulanter speculatus Mæcenas, qui tum ad custodiam urbis redierat, tam tempestive, tamque nulla reipublicæ perturbatione oppressit, ut ca-

§ LXX. Sueton. Justin. 1, 2. Joseph. de B. Jud. 2, 16. § LXXI. Oros. 6, 19. Sueton. in Aug. c. 41. Joseph. antiq. Jud. 15, 12. Justin. 41, 5. Dio.

pite conjurationis sublato, maximi belli femina in ipso ortu suffocarentur. Servilia Lepidi uxor cum superesse viro non sustineret, & diligenti familiarium custodia nihil adipisci mortiferum posset, prunis ardentibus devorata: vita abiit.

LXXIII. Neque reticendum, suspectos hoc anno consules fuisse, ex Kal. Jul. C. Antistium, ex Id. Sept. M. Tullium, ex Kal. Nov. L. Saniū, non hystoriæ tantum causa, sed ut mira quadam his temporibus conversio fortunæ notetur. Tullio consule, cujus patrem Ciceronem Antonius proscripserat, cum Antonii nuntiata mors esset, iisdem Idibus, quibus Cicero magistratum imit, senatusconsulta facta sunt, ut Antonii statua detraherentur, honores abolerentur, dies natalis nefastus esset, nemo postea gentis Antonia Marci prænomen ferret. Balbinus (id Senie cognomen fuerat) eadem proscriptione adductus in rerum omnium discrimen, tum in consulatu suo M. Lepidum ad pedes suos supplicem vidit, desperantem de filio, pro salute conjugis anxium.

LXXIV. Nam eam quoque, tanquam consiliorum filis consciam, Mæcenas ream agebat. & cum juvenem ad Cæsarem mittere constituisset, sexum imbecilliorē non esse vexaturum itinerum molestia dicebat, modo vades Junia consuli dedisset, Cæsari eam, quandocunque postulasset, exhibitum iri. Cum nemo reperiretur, Lepidus senex, quem nota segnitias scelere excusabat, sæpius circa fores, deinde tribunal consulis excubans, cum ab apparitoribus repelleretur, vix ad hæc verba spatium aliquando nactus est: mea quidem innocentia testes qui dare possem locupletiores his, & quibus uxor & filius accusantur? nec ego te proscripsi, & quibusdam, qui tum sunt proscripti, sum humilior. Tu vero instabilitatem humanæ fortis respice, consul, meque coram tribunali tuo stantem: & aut me vadem, accipe pro uxore, aut una cum illa vinctum ad Cæsarem mitte. Nec reticenda con-

§ LXXII. Vellej. 2, 83. Sueton. in Aug. c. 19. Dio. Liv. Epit.

§ LXXIII. Plut. in Cic. Plin. 22, 6. Dio. Appian.

fulis humanitas. tantæ mutationis misertus, vadimonium mulieri remisit.

LXXV. Sub hæc tempora, atque adeo jam ab Actiæ victoriæ nuntio, sicut acerbe in Antonium, sic in Cæsarem honorifice multa decreta sunt: *triumphus de Cleopatra: arcus triumphalis Brundisii, & in foro Romano. Divi Julii quoque sanam exornari rostris captarum navium placuit, aut columnis ex illo arcu fufis: quinquennales haberi ludos in honorem imperatoris: diem natalis ejus, itaque nuntiata victoria, inter feriatus haberi.* Additum, *ut in urbem ingredienti virgines Vestales senatusque & populus Romanus cum conjugibus ac liberis occurrerent.* Jam supplicationes, & statuae, aliaque hoc genus, prius etiam usurpata, referre putidum fuerit. Titulum inscriptum basi, non ita pridem reperi-
tum Romæ, annotare non pigeat: SENATUS. POPULUS-
VE. ROMANUS. IMP. CÆSARI. DIVI. JULI. F. COS.
QUINCT. COS. DESIG. SEXT. IMP. SEPT. REPUBLICA.
CONSERVATA.

LXXVI. Hæc post Actiacum prælium decreta. postquam autem obisse Antonium innotuit, *alius quoque de Ægyptiis triumphus decretus est, quia, ne de illo triumpharet, nomini Romano parcebatur.* Dies etiam Alexandriæ captæ relatus inter festos, & *ab hoc deinceps Ægyptiis tempora sua computare jussi.* Data insuper potestas ei tribunitia perpetua, sic ampliato jure, *ut ad mille passus extra pomerium appellari posset; jussique sacerdotes & Vestales, quoties vota pro senatu & populo susciperent, etiam pro Cæsare facere.* Et ne tempus ullum aut locus honorem ejus expers esset, inter alia, quæ prætereo, *ut in conviviis, nec publicis modo, sed privatis, ei libaretur, senatus censuit.* Maxime delectabat homines, quod *in scriniis Antonii repertas literas combussisse dicebatur.* quamquam plures callide servarat: quibus etiam postmodum, ubi opus putaret, uti non dubitavit.

§ LXXIV. Flor. Appian. § LXXV. Appian. Dio. § LXXVI. Dio.

LXXVII. Eodem anno L. Statilius Taurus amphitheatrum in Campo suis impensis perfecit, & in ejus dedicatione munus gladiatorium exhibuit: novum inde honorem plebiscito adeptus, ut quotannis præturæ candidatum unum, sine repulsa creandum, commendaret. Kalendis deinde Januariis, quibus Cæsar Sami quintum consul, Romæ Sex. Apulejus Sex. F. inierunt, in ejus acta juratum: & quoniam de rebus Parthicis literæ ab eo venerant, decretum, ut inter nomina Deorum Saliari carmine celebraretur: tribus ex ejus vocabulo fieret Julia: coronatus spectaret ludos: senatores, quibus adjutoribus bellum confecisset, currum triumphantis prætextati sequerentur: die introitus ejus populus Romanus sacrificaret, eaque deinceps quotannis festa esset: sacerdotum omnia collegia, quem ad numerum ei videretur, augeret.

LXXVIII. Hæc paucis exceptis admisit Cæsar, facerdotiis quidem intemperanter dandis eo provectus, ut de numero illorum quidquam exinde certi nequeat reperiri: unum palam remisit, ut universi sibi obviam exirent. Omnium autem maximam lætitiâ ei duo hæc attulerunt, quod de Jano claudendo, & salutis augurio repetendo, decretum erat. hoc enim propter continua bella intermissum per annos quatuor & quadraginta fuerat: Janus tantummodo bis antea clausus, Numa rege, deinde Punico primo perfecto bello. Tum vero imperator Cæsar tertium clausit, pace terra marique parta, conditisque civilibus armis, vicesimo postquam mota fuerant anno. Sane tum etiam in armis Treviri cum Germanis quibusdam erant, & in Hispania cum Cantabris Vaccæisque Astures: sed hos Statilius Taurus, illos Nonius Gallus haud sane memorabilibus præliis domuerunt. alibi quoque secundum singulas nationes tumultuatum est: sed quia mediocres motus erant, neque Patribus eorum causa bellum decernere visum fuit, etiam historiis hæc parum argumenti dederunt.

§ LXXVII. Dio. Sueton. in Aug. c. 26. Tacit. § LXXVIII. Aristot. polit. 4, 15. Sueton. in Aug. c. 31. Dio. Plut.

LXXIX. At Cæsar Romæ patrisque sui commune templum (*Divum Julium* appellabant) ab Asiæ populis apud Ephesum, a Bithynis Nicææ, clarissimis utrobique urbibus, poni passus, *ea numina etiam ab Romanis, qui regiones illas habitabant, coli jussit.* Se ipsum a civibus divino honore coli noluit. peregrinis permissum, *ut illi & Romæ templa statuerent, Asiatici quidem Pergami, Bithyni Nicomedia,* quo dato exemplo, sicut nihil est ad imitandum adulatione velocius, toto mox orbe cœlestes ei sunt honores habiti, passimque per urbes celeberrimas vivo mortuoque sacerdotes & collegia sacrata, erecta fana, quæ veterum Deorum delubra ferme structura ornatuque superarent. Alexandrini quoque Sebastium exstruxerunt templum Cæsaris navigantium præsidis, (*Epibaterium* ipsi cognominabant) cujus aliud nusquam par fuit, celeberrimo loco situm, magnitudine & sublimitate conspicuum, refertum donariis, auro atque argento ornatum circumquaque, porticus habens, & bibliothecas, aulas, lucos, vestibula, ambulacra, spatiosissima omnia, & sumtuosissima.

LXXX. Etiam Iudi quinquennales, quos tum permitte Cæsare Pergameni fecerant, provinciarum pleræque propemodum oppidatim constituerunt. *Nec tamen ista, tanquam homine se putaret augustiorem, recepisse creditur, sed ut tam late imperanti utilis regendis rebus veneratio quaereretur.* Alioquin Domini etiam, nedum Dei, appellationem constantissime repulit: & quamquam etiam proconsulibus decerni templa solere sciret, in urbe nullum; in provinciis nonnisi communi suo Romæque nomine, recepit. Sed imperatoribus secutis passim non modo Græci, sed etiam quælibet provinciæ templa posuerunt: de urbe & Italia Dio hætenus negat, ut quisquam ullius pretii fuerit hujusce rei auctor; sed quoniam ipse statim subjicit, *imperatoribus cœlestes honores, atque etiam Heroa decerta fuisse, mirari subit, quid igitur interesse putet, ne, qui hæc facere*

potuerunt, illud etiam fecerint; præsertim, cum & in urbe fuisset templa Augusti, haud contemnendi auctores, a quibus visa sunt, prodiderint.

LXXXI. Per hæc exacta hieme, Cæsar in Græciam, atque inde a Corintho Brundisium transmisit. Cum urbem intraret, inter occursum omnis ordinis, ætatis, sexusque, passim sacrificia ex senatusconsulto facta: & Valerius Potitus, qui tum in anni parte consulatum gerebat, nomine senatus populi que Romani majoribus hostiis fecit, novo ad hæc usque tempora honore. Magna per eos dies omnium ordinum lætitia fuit, aucta liberalitate Cæsar's, cui tum pares animo divitiæ obtigerant. Ergo munifice donavit duces suos, & ut solitus erat, collaudavit, honoribusque exquisitis extulit; Agrippam hoc eximio, quod cæruleum ei vexillum dono dedit, navalis victoriæ testimonio. Nec militibus modo divisit pecuniam, sed & populo nummos quadringenos ex bellorum manubiis dedit: adultis primum, deinde & pueris *Marcelli* nomine, quem forore sua natum, si nullos ipse filios fusciperet, jam tum ad gratiam civium producebat.

LXXXII. Municipiis etiam, sed & provincialibus, quorum in agros deductæ nuper coloniæ erant, ingentem pecuniam numeravit: *quod quidem solum & unum omnium fecisse, qui deduxissent*, haud falso gloriatus est. His de causis, & quia nec auri coronarii nomine quidquam accipiebat ab Italis, quin & sua debita reddens, quæ sibi adhuc ex imposito tributo debebantur, remittebat: præteritorum malorum oblivio cepit omnes, triumphique ejus, tanquam de peregrinis ducerentur, hilariter spectati. Tres autem, tribus continuis diebus, duxit. Dalmaticum & Illyricum, deque Pannoniis, Japydibus & finitimis eorum, itemque de Gallorum atque Germanorum populis, quos auspiciis ejus C. Carrinas vicerat.

§ LXXX. Sueton. in Aug. c. 59. Philo. Aristot. polit. 5, 11.

§ LXXXI. Dio. Strab. l. 10. Vellej. 2, 89. § LXXXII. Dio. Sueton. in Aug. c. 22. Appian. Illyr.

LXXXIII. Postridie Actiacus triumphus actus, quo Tiberius, Liviae filius, jam pubescens, currum comitatus est sinistro funali equo; cum Marcellus, Octavia natus, dexteriore veheretur. Tertia dies Alexandrinam & Egyptiam pompam vidit, priores, licet sumtuosissime instructas, apparatus impensa & pulchritudine superantem. Inter hujus fercula Cleopatrae quoque imago, in lecto ad similitudinem morientis translata est: ductique liberi ejus, Alexander & Cleopatra, quibus Solis ac Lunae nomina indiderat. His in triumphis nihil ex antiquo mutatum annotatur; nisi quod ex nupero decreto currum secuti sunt primum senatores, quotquot eo bello navarant operam; deinde consul cum magistratibus: cum alias hi praecedere inter hujusmodi pompas solerent, ceteri senatores subsequi.

LXXXIV. *Militibus triumphale congiarium ex manubiis virisim millia nummum singula dedisse ipse tradit: accepisse id hominum circiter centum & viginti millia.* Idem deinde mensis & Carrinatem & Autronium triumphantes vidit. Carinas, Morinis sociisque eorum ad patientiam imperii bello revocatis, etiam trans Rhenum aliquoties victos repulerat. Ideoque & Caesar, uti diximus, ex his gentibus triumphavit, & Carrinatem triumphare jussit, magno iterum documento, ne quis ob res adversas nimium flaccescat animis. Hujus enim patet a Sulla fuit occisus inter proscriptos: quorum liberis lege lata tum quidem aditus ad honores pracludebatur. Mox a. d. XVII Kal. Septembr. ex Africa L. Autronius P. F. L. N. Pætus proconsule triumphavit.

LXXXV. At e regulis ducibusque triumphatis supplicio quidam affecti sunt: in his Adiatorix cum filio, qui, ab Antonio partem Heracleæ Ponticæ nacti, Romanos colonos occiderant. Inde versa ad honorem Deorum cura, Minervæ templum, & quod Chalicidicum vocatur, tum

§ LXXXIII. Sueton. in Tib. c. 6. Dio. Euseb.

curiam ex patris nomine Juliam, hanc quidem a. d. V Kal. Septembr. dedicavit. In ea Victoriæ reposuit simulacrum, spoliisque Ægyptiis exornavit, quod olim a Tarento advectum fuerat; huic numini se debere imperium asserens. Etiam D. Julii fanum multis ex eadem præda donariis excoluit. Sed longe maximæ opes in Capitolium illatæ. Nam ex senatusconsulto e tribus cellis, quidquid Jovi, Junoni & Minervæ dicatum olim fuerat, pro polluto efferendum curavit: ipse una donatione sedecim millia pondo auri, gemmasque ac margaritas quingentes festerium contulit.

LXXXVI. Hæc omnia ex thesauris Cleopatrz desumpta, cujus etiam alter unio, vix luxuriantis feminæ faucibus ereptus, propter magnitudinem dissectus, ex utraque aure Veneris, quæ in Pantheo deinceps culta est, peperdit. Ceterum in dedicando Julii templo ludi varii generis editi: Trojam patricii pueri luserunt: viri equos desultorios bigasque & quadrigas agitarunt: & senator quidam in arena depugnavit. Venatio quoque insignis edita, & inter alias feras rhinoceros & hippopotamus occisi, quæ genera animalium nunquam ante Roma viderat. Turmæ quoque Suevorum, quos in triumpho Carrinas duxerat, Dacorumque captorum Actiaco bello, infestis armis in voluptatem victoris populi concurrerunt. Dacos & Getas non sanguinis diversitas, sed regionum situs distinguit; Dacis ad Danubium & Germaniæ finem, Getis versus Pontum & Orientem habitantibus.

LXXXVII. Partis harum gentium rex Cotiso non amicitiam modo pactus cum Cæsare, sed etiam geminam affinitatem fuerat, sibi desponsa Julia, vicissimque sua filia Cæsari. Ceterum cum deludi se postea sentiens legatos frustra misisset, ad Antonii partes popularium inclinavit animos. Sed nec illi multum profuit istarum gentium societas, & ipsis tantummodo causam Romani belli præbuit.

§ LXXXV. Frag. Capitol. Strab. l. 12. Dio. Pigh. annal. Suev. in Aug. c. 30. § LXXXVI. Dio. Sueton. in Aug. c. 43.

Mediam spectaculorum hilaritatem delibavit magis, quam abruptit, Cæsaris ægritudo; per quam nihilo minus eo jubente curati ab aliis ludi sunt: interque id tempus senatores præ suis quisque foribus in propatulo epulati sunt: ut alias quoque, invitandorum prætereuntium causa, factitatum in publica lætitia fuerat.

§ LXXXVII. Strab. l. 7. Dio. Cluv. Germ. antiq. 3, 34. Sueton. in Aug. c. 63.

JOANNIS FREINSHEMII SUPPLEMENTORUM LIVIANORUM

LIBER XCIX.

IN LOCUM LIB. CXXXIV LIVIANI.

E P I T O M E

LIBRI CENTESIMI TRICESIMI QUARTI

Cæsar, rebus compositis, & omnibus provinciis in certam formam redactis, Augustus quoque cognominatus est: & mensis Sextilis in honorem ejus appellatus est. Cum ille conventum Narbone ageret, census a tribus Galliis, quas Cæsar pater vicerat, actus. Bellum adversus Bastarnas, & Mæsos, & alias gentes, a M. Crasso gestum, refertur.

I. **D**UM ita populus Romanus post sævissimas bellorum tempestates præsentis otii lætitia futurique spe perfruitur, etiam foris per M. Licinium Crassum bene gesta respublica felicitatem temporum auxit. Præter Dacos in armis etiam Bastarnæ fuerant: finibusque suis egressi, superato Istro, juxta colentes Triballos atque Dardanos subegerant. Tum vero transcensis montis Æmi jugis Dentheletarum nationi inferebant bellum. Thraciæ hæc gens erat, Romanis fœdere conjuncta: regem tum Sitam habebant, propter cæ-

citatem minus aptum arcendis hostibus. Igitur Crassus, qui ex consulatu Macedoniam obtinebat, non magis focil regis, quam provinciæ Romanæ periculo excitatus, adventus sui terrore excedere Dentheletarum regione Bastarnas coegit.

II. Sed ipse non contentus hac gloria, sequi recedentes instituit. Segesticaque redacta in potestatem, etiam in Mœsorum fines impetu factò, munitam quoddam oppidum oppugnavit. Interea longius præmissarum copiarum partem adorta gens insigni feritate, Crasso necessitatem imposuit, ni hos amittere vellet penitus, toto cum exercitu succurrendi. Dum acies instruuntur, unus ducum, postulato silentio, *qui vos, inquit, estis?* Responsum, *Romanos esse, gentium dominos.* Ita, inquit ille, *si nos viceritis.* Accepit omen Romanus: & cum ante aciem immolato equo votum barbari concepissent, *ut Romanorum ducum extis & litarent & vescerentur*, vix tubam sustinentes disjecit: reversusque ad obsidionem, oppidum cepit.

III. Et quo lectores admoneantur, quanti sit inanibus non moveri, quamque id beneficium non ferociæ, sed ingenio conceperit Deus, *tam præcipitis Mœsorum fugæ nullæ fuisse certior causa* traditur, *quam quod centurio quidam Romanus, foculum gerens super cassidem, excitata motu corporis flamma, tanquam vomente incendium capite stolidos mortales exterruit.* Averso in Mœsos exercitu, Bastarnæ exitum speculantes ad Hebrum fluvium substiterant. Tum igitur devictis illis, ad se veniri cernentes, legatione missa denuntiarent, *injuste facere Romanos, se persequendo, a quibus nullam injuriam accepissent.*

IV. Crassus oratores humaniter acceptos, gnarus eas nationes vini cupidissimas esse, tanquam postmodum responsurus adhibuit mensæ, & ab ebriis omnia Bastarnarum consilia expiscatus est. Eadem autem nocte, dum illi poculis vacant, ad silvam proximam exercitu promotò, in ulte-

§ I. Liv. Epit. Dio. § II. Liv. Epit. Dio. Flor. 4, 12. § III. Flor. Dio.

rora prospeculatum expeditos præmisit. His visis, hostes, cum longe abesse robur legionum arbitrarentur, proruunt; refugientesque intra silvas secuti, ab instructis ordinibus excipiuntur. Magna ibi statim, magna deinceps fugientium cædes fuit: carris maxime, quibus castra sua a tergo sepebant, receptum impredientibus, & quod his impositos cum conjugibus liberos haudquaquam æquis animis deferebant.

V. Nobilis eo loco Romani ducis pugna fuit, occiso Crassi manibus hostium rege Deldone; & si suis auspiciis rem gessisset, opimorum spoliolum decus meruerat. Quod hostium illud prælium non consumserat, partim in silva incensa concrematum; alii, expugnato, in quod confugerant, oppido, interierunt. Fluvius etiam Ister, & sparsa per agros fuga, multis exitium attulerunt. Maxima moles in superandis iis fuit, qui munito ex loco per aliquot dies vim Romanam repulerunt, donec Rolis adventu, Geta- rum reguli, hæc quoque deleta manus tum quidem ei bello finem imposuit. *Rolem illum Dicomæ filium fuisse*, quamquam tradi videam, assensum sustineo: quando nullum ejus neque testimonium idoneum, neque argumentum affertur. ad Cæsarem inde profectum esse fatis constat, amicumque ac socium discessisse.

VI. His ita gestis, Crassus Mæforum regionem repetens, cum nonnullos suadendo, ceteros minis, pertinacissimum quemque armis subegisset, neque magna pars domanda superesset, hiemem iis locis nimiam veritus, exercitum in pacatiora reduxit. Sic quoque, priusquam Macedoniæ fines attingeret, a frigore nonnihil, sed atrociora a Thracibus, quamquam sociis, perpeffus, propositum ulterius has gentes adeundi deposuit. Ob hanc victoriam Cæsar *Imperator* appellatus est, eique supplicatio triumphusque decreti: idem honor & Crasso habitus, nisi quod, *Imperatoris* nomen da-

§ V. Dio.

T. Liv. Vol. XII.

L

tum, Dio negat; ab aliis hoc quoque traditum, haud dissimulans.

VII. Igitur his potius crediderim, cum causam Dio nullam attulerit, & sub Augusto, ac Tiberio quoque nominis ejus decus concessum quibusdam duobus fuisse non ambigatur. Sub idem tempus Cæsar, sive frequentibus morbis iratus, sive ut objectam ab Antonio cupiditatem dominandi rebus refelleret, de reddenda republica cum amicis deliberavit. Duo ipsi erant arcanorum omnium participes: M. Agrippa, quem amplissimis honoribus extulerat; & C. Mæcenas, non minus carus, Agrippa, sed minus honoratus, quia manere suo in ordine Romanus eques maluerat. His in secretum advocatis, ubi consilium suum exposuit Cæsar, *fidemque testatus amicitia, ut rectum verumque consilium promerent*, oravit; in tam exiguo numero tamen variatum sententiis fuit.

VIII. Prior Agrippa his fere argumentis Cæsarem ab imperio continuando dehortatus esse traditur: *Si tantis a te opibus honoribusque cumulatus insistere cæptis juberem, Cæsar, tametsi mens forsitan integra foret, oratio posset esse suspectior, tanquam ea, quæ mihi privatim credere profutura, suadentis. Nunc quia diversa mihi rectior videtur via ac salubrior, laborare non debeo, ne parum explere partes amici benevolique consultoris videar. Ego sane semper hanc indixi mihi legem, ex quo me penitiorum in amicitiam assumfisti, ut tantæ benignitatis, quando meritis non poteram, fide responderem; neque mihi retinendum quidquam esse crederem, ex quo tibi periculum, aut invidia nasceretur.*

IX. Igitur in hac etiam summa deliberatione, propriorum commodorum immemor, ea tantum in consilio habiturus sum, quæ tuam atque publicam ad salutem pertinere judicavero. Age igitur, omnia, quæ summo imperio insunt, non præcipiti cogitatione expendamus, ut eam sequi partem liceat, quam ratio nobis meliorem atque feliciorem fore ostenderit. Nec enim ita

nos potentia cupido occaecaverit, ut incubandum esse imperio, eametsi nobis malo futurum appareat, existimemus. Effet hoc male sustinentium fortunam suam, ejusque convulsorum obsequio; nisi malimus pietatem in patrem & reliqua obtentui sumta, ceterum imperandi lubricine egisse omnia videri. Utrumvis horum crimen, ac periculum habet: nec aut laudare talia quisquam bonus, aut perferre liber potest. qui vero patriam suam nec aliis servire, nec sibi patietur, ad justam aequalitatem omnia referens; is profecto, tanquam maximorum bonorum auctor, semper apud cives in honore ac pretio erit.

X. Idque ex utriusque comparatione facillime intelligi potest. Quippe juris aequalitas naturae consentanea, sicut oportuit iisdem legibus natos, educatos, institutos, paremque corporum atque animorum praestantes usum reipublicae, pari omnes jure atque potestate esse sancit, neque quemquam cuiquam, nisi virtutis causa, anteponi. Ergo quoties unius potentia ceteri deprimuntur; tanquam in re, quae contra naturam acciderit, anguntur, nequaquam aequis animis passi, penes se majorem sumtum laborumque ac periculorum partem, penes unum aliquem pleraque commodorum esse. At quia carere magistratibus respublica nulla potest, vicissim regere & regi aequissimum putant: nec contemptui futuri imperantibus, cum & his imperare aliquando possint; nec esserendi potestate, quam mox in se excepturos alios sciant.

XI. Sic & meritis honores invidia nulla tribuent, sibi quoque idem ad hos per virtutem iter patere memores; & onera promte sustinebunt, quae non a dominis imponi, sed aequa iustaque lege sentiant. Necessum igitur est, tali populo prospera atque adversa transire in omnes: neque sibi privatim quemquam esse quidquam procuraturum, quod dissentire a publicis rationibus intelligat. Tum & odia tollentur civium, & prava aemulatio. nemo gaudebit malis alterius, nemo aut alienae virtutis obrectatorem aget, aut alium timebit suae: querelae, suspiciones, insidiae aberunt: nihil appetetur contra morem, nihil recusabitur: imperabitur sine superbia, parebitur sine murmure: tam pro unoquoque stabunt omnes, quam unusquisque pro omnibus.

XII. Hac tanta commoda popularem statum sequuntur: at

in unius imperio vix potest obtineri, quin diversa his omnibus exeant & contraria. Jam primum, omnibus in unum intuentibus, ille fit morum atque vita regula, sic tamen, ut ejus vitia exprimantur vulgo; si quæ sint virtutes, eas imitari nec possint multi; nec fere, qui possunt, audeant, ne videantur animi magnitudine, artibus imperatoriis, prudentia, liberalitate cum principe contendere. Inde fit, ut ad publica munia segnes, voluptatibus, aut quæstu omnem indolis ingenue vigorem deterant; atque sic discant, rempublicam nullam putando domestica spectare lucra, & felicitatem alienam ægris oculis intueri, tanquam sibi decedat, quidquid apud alios conspicitur. Quæ si privatos tantummodo incesferent molestiæ, quamquam sane iniquum esset conflitari populos, ut unus aliquis suaviter ac delicate vivat; fortassis auctor essem, non amittendi e manibus, quod propitia tibi fortuna contulisset. ceterum ad ipsum imperantem curas infinitas, labores incredibiles, invidiam, odia, pericula sine numero, sine modo pertinere video.

XIII. *Mittamus præterita, quæ si tibi satis felicia videntur, non deliberares in præsentia: quid expectare paulo post debeamus, apparet. Urbana res parum adhuc composita: Italia varie turbata: provinciæ aliæ exhaustæ, aliæ dubiæ, nationes circa validæ armis, his occurfuro multa deerunt, quæ non facillime comparaveris. A re nummaria ordiar, quæ tibi extraordinariis quærenda remediis erit: nec enim ad tot alendos exercitus, aliasque necessitates, vestigalia populi Romani sufficient. Eadem igitur necessitas fuerit, inquires, & restituta republi-
ca. Immo vero longe dispar est ratio. tum enim non defuturi essent divites, qui laude liberalitatis, aut honoribus, quales liberæ civitates pro meritis hoc genus rependunt, contenti, pecuniam conferrent in publicum: & si tributa populo indicerentur, haud gravatim quilibet a se abire nummos pateretur, quos in re communi sibi quoque putaret impendere.*

XIV. *At in regno rarus ostentator opum est, quarum magnitudine stimulari posse avaritiam potentioris existimet: nec fere*

tales largitores principi facile foret, quos favore populi crederet ad res novandas incitari: tributa vero quoties indicuntur, publica ferme querela est: æquum enim putant, suis eum facultatibus tolerare sumtus quoslibet, ad quem ex toto imperio fructus omnis pervenit. Adde, quod iniqui plerumque acceptorum expensorumque putatores sunt: redditus enim ferme norunt & diligenter numerant: at impensas alias in totum nesciunt, alias multo, quam fiat, leviores temere credunt. Hæc una difficultas est, quæ rerum habenas tenentem, si quid prospicio, magnis curis, iisque frequentibus exercebit. hæc nihilo jam erit mitior, de iudiciorum ordine sollicitudo.

XV. Facinorosos enim puniri, sicut ubivis necessarium, ita nunc perdifficile est: rara inter nos innocentia, & præpotentibus reis. At horum causas si ipse cognoveris, pro crudeli traduceris & iniquo, & magis ex suo commodo odiosus, quam legibus decerneris. Sin alios constituis iudices, damnatos afflixisse dicentur a te iussi: absolutos populus æquitati iudicium imputabit, aut etiam gloriæ; maxime si quos dimiserint, quibus tu infensus esse existimeris. At in populari statu cum suffragiis civium, aut sorte lecti iudiceant, qui, neminis unius in manu positas fortunas suas esse, norunt: integra religione, nec potentia cuiusquam, nec gratiæ jus dare creduntur.

XVI. Sed ludus hic & jocus fuerit præ his æstibus, in quos te conjectura est ista dubitatio, quemadmodum his oporteat uti, qui, cetera boni ac honesti viri, principatum unius pati nequeunt. Hos equidem & si relinquis, imprudens; & si tollis, iniquus haberis. neque mediam ingredi viam tutum erit. Namque nobilitatem si contemnere videbere, si circumscribere divitias, & coercere magnos spiritus, populi benevolentiam amiseris. Ecquis enim hunc amet, per quem unum omnibus carendum existimet his vitæ bonis, quæ præ ceteris & æstimantur, & expetuntur? Certe si uno corpore posses ad cuncta simul agenda occurrere, nec adiutoribus haberes opus, minus laboraremus: nunc in tam ampla diffusoque imperio, cum plurimis indigeas; quos adhibebis, unde nec aut securitati tuæ, aut existimationi metuas? Gravis enigm

& industriis cum gloria spiritus crescunt, efficiuntque ineptos obsequio, cum se dignos imperio censere cœperunt.

XVII. Socordes igitur & timidos præficies rebus? tum vero negotium hostium egeris, socios alienaris, civibus fueris odio; his præcipue, qui se postpositos deterioribus nunquam sine dolore recordabuntur. Hic iterum melior est rerumpublicarum constitutio, quibus ornatui atque usui est fortium ac opulentorum civium frequentia, quorum virtute augeri, quorum gloria illustrari sentiunt; nec quemquam ex his amissum imminutumve cupiant, nisi forte quis ad tyrannidem animum adjecerit; cujus præcipue criminis acerrimi consueverunt esse vindices. Horum omnium assiduos producere testes possem, cunctos ferme Græcarum aliarumve nationum populos, quibus in libertate, quam sub dominis, semper omnia felicius atque gloriosius evenerunt.

XVIII. Sed externis abstineo, cum satis ad hæc docenda locuples sit Romanæ rei diversæ habita gubernatio. Sub regibus multa passi, angustissimisque coerciti finibus, in libertate crevimus: illa Romanum extulit nomen, illa senatus auspiciis populi que suffragiis caput orbi terrarum imposuit. Hæc tam inextricabilis malorum series, jam deprehensa nobis est; & nondum ad te respexi, Cæsar. Tua vero quam intolerabilis erit conditio, diebus atque noctibus tantam sollicitudinem sustinentis? quis ad omnes istas cogitationes animus, quod ad hos labores corpus sufficiet? taceo, quod ab adolescentia usque parum firma valetudine uteris. His igitur circumdatus obsessusque molestiis, ecquando quidquam eorum degustabis, propter quæ mortales amant vivere? aut his carere coactus, quam eris inter falsam felicitatis imaginem vel sine exemplo miser? Quis enim præter te erit alius, qui nullo tempore aut minime voluptatem percipere possit, aut maximis carere molestiis?

XIX. Magnum enim imperium regi nulli æque satellites, ac cura & metus, præsto sunt: raro lætius aliquid, quo vere afficiatur animus; indigna, pudenda, gravia nunquam non & videt, & audit, & sentit. Quæ quoties mecum expendo, mirari desino, quod a quibusdam cum offerrentur regna, recusata sunt. Hæc igitur te cum animo tuo considerare prius verum est, quam

eo te conjicias, unde non sit postea receptus. Neque vero parum perspicio, quam in aliam sententiam proferri speciosa possint, quantosque stimulos habeant, potentia, opes, hominumque salutantum ac prosequentium turba, & omnium in unum obversa ora. præsertim si hæc sola conspiciantur, comitesque suos tegant ac dissimulent. quippe potentiam sollicitudo, divitias impensio, honorem livor sequitur. & in multitudine circumfusa, sæpe insidiae insunt, semper adulatio, vix minus istis malum. Quod si vero quis ideo expetendam esse dominationem arbitretur, ut beneficiorum & injuriarum in quoslibet arbitrium habeat, is profecto magnopere fallitur.

XX. Certe quam fœdum, quam Diis ac hominibus invisum sit, libidinibus ac flagitiis se tradere, apud te dicere supersedeo, quem scio neque his moribus præditum esse, neque propter hæc imperium cupere: præsertim quia non ea referre constitui, quæ pessimi principes faciant, sed quæ caveri nequeant etiam a probatissimis. Beneficia autem hominibus tribuere dignissimum esse magna indole, non equidem negaverim. sed id quoque privata fortuna, si non æque abundanter, verius tamen ac meliori fide præstet, & si pauciora faciat, plura non exigentur. In principatu sæpe deest, unde cupiditas omnium expleatur, cum etiam in levi merito nemo suam operam parvi aestimet; non possunt effugere reges, quin multos prætereant, etiam munificentissimi. Quid enim est, quod dare queant? honores, magistratus, pecuniæ. ceterum illi in paucos cadunt; & ærarium largitionibus exhaustum per rapinas supplendum erit. majusque orietur odium a plurimis, quibus & datum nihil & aliquid ablatum fuerit, quam a paucis, quos locupletaveris, gratia; cum alioquin etiam natura sit hominibus ad beneficia sensus, quam ad injurias, hebetior.

XXI. Adde, quod principes & cum restrictiores sunt, avari judicantur; & cum liberalius utuntur opibus, dissipare patrimonium publicum, & plura indignis tribuendo, nescire veram dandi rationem modumque differuntur. Atqui sæpe his uti judicio suo non licet. multa nescire, multa credere familiaribus congrunt: aliquando donant, quia dignos intelligunt; aliquando, ut intellexisse videantur. sæpe affectum magis, quam merita, se-

quantur, & sibi verius dant beneficia, quam his, ad quos eorum fructus pervenit. Quidquid horum sit, plerumque cum aliqua sollicitudine conjunctum est. Ut ita neque hoc satis sincerum sit, ac expetendum, quod unum omnium commendare posse homini non pessimo principatum videretur. Cetera talia omnino sunt, ut, qui secum ista perpenderit, regis cujusdam dictum valde probet, diadema nobilem magis, quam felicem, pannum, si penitus intelligeretur, neminem reperturum, qui vellet humo tollere.

XXII. Et quo certius omnem regnandi libidinem exturbes animo, pauca me dictis, sed quantum opinor, valida hercle adjungere finito. In re populi rarius existere posse reor pessimos magistratus, quam in regnis optimos principes. & illorum imperium breve tempus finit: deinde leges sunt & judicia, quorum ultio non modo peccata suppliciiis fontium vindicat, sed etiam exemplum deterret eos, qui peccaturi postea fuissent. Præterea sicuti provisum est, ne malorum diuturna sit potentia; sic in bonorum locum, quoties aliquis quolibet casu subducitur, alium aut deteriorem reperire, plerumque non est arduum. Nec enim, excepto universo interitu, qui res humanas omnes inevitabili fato premit, ingruere tanta calamitas ulla potest, quin seminarium aliquod magistratuum relinquat. sed regnis minime tam beata fors est: in quibus & mali principes nonnisi cum vita imperium ponunt; & boni, magnitudine ac diuturnitate potestatis, sæpe convelluntur. Te quidem, quidquid acturus es, optima mente suscepturum esse, certissimum habeo. Ceterum si cogitas, quorundam te pœnitere, quæ tum etiam admissa sunt, cum respicere collegas cogebar; cum adversus potentissimos viros dimicanti virtutis ac justitiæ opinione benevolentia retinenda civium esset: quid futurum arbitraris, si, remato metu æmulatorum, supremæ tibi potestatis conscius, a destinato laudis, itinere violentis affectibus abripieris?

XXIII. Sed esto, (quod equidem, si sperandum in ullo est, in te minime desperandum esse largior) hanc imperii negotiorumque molem citra tuam civiumque querelam sustineas; quanta sollicitudine de successore laborabis? Scio enim, te non alium ma-

jorem ex laboribus tuis fructum petere, quam ut optimi status auctor dicaris, & moriens spem feras tecum, mansura in vestigio suo fundamenta reipublicæ, quæ jeceris. Id vero consequi, quam non dicam homini, sed propemodum Deo cuidam sit improbum, haud difficulter intelliges, ubi ad ea, quæ dicam, animum adverteris. Filium adhuc non habes: fac habiturum, quis tibi sponsor erit, tuum illi animum, tuam prudentiam, moresque fore? Nihil ab natura ei, ab ingenio, a fortuna negabitur; non saltem ipsa hæc reputatio, se principe natum esse, lubricam ætatem, adulatione præsertim omnium impulsam, in præceps trahet? Scis, quid in vicina Sicilia Dionysii filius reprehendenti mores suos patri, & qualis ipse in adolescentia fuerit jactantia, responderit; illi enim non fuisse patrem regem, sibi esse.

XXIV. Itaque si destinatum successioni tradere se ignaviæ, contaminari flagitiis, lascivire, sævire, furere cerneres, quantus inde pudor tibi, quantus dolor esset? Sed quid ista refero? patribus omnibus optere quam præstantissimos liberos licet, iique ornamento, gloriæ, lætitiæ sunt adeptis: solis principibus ea denegata felicitas est, quibus; ut ignavi liberi verecundiam, sic egregii quique timorem afferunt. Vera me dicere, omnes, opinor, toto orbe terrarum regiæ fatebuntur: quota enim quæque tristissimorum malorum exemplo caret, ut inter perpetuos motus atque suspiciones insidiæ nulla intervenerint, ut non aliquando filius occupato patre, aut pater filio, ne pateretur parricidium, fecerit? Scilicet, exprimere conditionem imperantium, posito ob oculos exemplo, voluisse videntur, quorum instituto Nemorense regnum armis ac cæde paratur. omnibus hoc regibus propositum a fortuna certamen est, ut summi fastigii gratia alii ab aliis interficiantur.

XXV. Quid vero futurum censes, si plures educaveris? An non, ut in te pietas constet omnibus, suoapte ingenio, & aliorum instinctu, qui tali loco deesse nunquam possunt, inter sese æmulationes ac discordiam exercebunt? Sed finge, quantalibet bonitate naturæ, cuique reverentia interim quieturos: an evi-

sari poterit, ne saltem post mortem tuam de regno digladientur? Sin vero filium non reliqueris, eequem sperare poteris tibi successorem? Nam si ex primorum numero quemlibet nomines, reliqui rebus omnibus pares uni alicui, quem se nihilo præstantiorem aut potentiorem judicabunt, parere dedignabuntur. Efferes igitur illum vivus adhuc, extolles opibus, regimen provinciarum ac exercituum dabis, materiam locumque concedes, quo explicare virtutem animi, comparare gloriam, comparare favorem hominum queat? at quorum modestiæ credas, etiam atque etiam vide. Multi ab aliis acceptas opes in auctores beneficii verterunt.

XXVI. Plures ergo veluti paribus momentis attolles, quo spes alicujus improbiores ceterorum metu coerceantur? timendi igitur plures erunt; maxime si consentiant. quod si pugnent; neque te quietum esse unquam, neque sub te quidquam patientur. &, si fato concedas, iturum in eadem illa, quæ supra diximus, discordias, seditiones, arma civilia, difficultate quadam consiliorum inexplicabili relabemur. Nihil ergo melius fuerit, quam te simul atque rempublicam omnibus hisce molestiis ac discriminibus uno facto exsolvisse. Nunc ut arma, provincias, magistratus, ærarium populo reddas, in tua manu est. eaque ratione gloriosam securamque senectutem in patria beneficiorum memori sperare poteris. Quod si forte reddere rempublicam, donec potes, non vis; timeo, ne aliquando, cum voles, nequeas, neque tuum tempus exspectet populus, sed cum dedecore tuo damnoque res repetat, quas putaverit a te per injuriam retineri.

XXVII. Nec enim divinare futura magnum est, ubi præteritorum eventus, hoc ingenium esse populi Romani, hanc fortunam docuit, ut diuturnos dominos pati nequeat, imperium deponentes non oderit, cedere garvatos opprimat. Sulla, acerbissime acta dictatura, post ejuratam potestatem securus ac honoratus vixit: Pompejus, quamdiu restituere solitus est acceptam potentiam, amore civium floruit: idem, postquam fa-

lus voluit omnibus esse potentior, cum tota domo interiit. nec alii Carbonis, aut Cinnae, Mariique ac Sertorii exitus fuerunt. Nec enim populi Romani genio res ulla tam cordi est, quam libertatis custodia. Ecquos, ut improbos cives taceam, aut maiores aut meliores viros respublica nostra Camillo ac Scipione tulit, ac patre tuo Cæsare? sed illos etiam civilem egressos modum exsilio aut morte vel amici ac propinqui depulerunt. Nequaquam tamen auctor ego tibi fuerim abjiciendae potentia, priusquam ex usu patriae ac dignitate tua rempublicam constitueris. Qua in re tibi Sullam imitandum censeo; cuius tamen leges quaedam abrogatae sunt postea, pleraque tamen manent.

XXVIII. Sic occurri potest motibus omnino orituris: si velut orbem rempublicam relinqueres, antequam se sustinere ac regere ipsa nosset, repente destitueres. Certe popularis etiam status discordiae ac seditionibus obnoxius est: nec mortalibus tam licet esse felicibus, ut quidquam omni periculo vacuum comminiscantur. Sed hac incommoda quantula videri necessum est, si cum tyrannide, ad quam proclivis ab unius imperio transitus, contenduntur? Sed ego de hac nihil in praesentia dicere constitui; cuius mala nemo est, quin possit coarguere: hoc ostendere conatus sum, eam esse naturam principatus, ut, etiamsi bonos in viros ceciderit, non diu tales esse patiatur, quin celeriter aut licentia mutet, aut molestiis curisque ac periculis opprimat. Tam anceps igitur, Cæsar, ac horribile discrimen, dum licet, exi. Hoc M. Agrippa suadeo, qui, te principe, adeptus atque retenturus, quidquid summo loco minus est; in libera republica, inter tot illustres viros & antiquissima gloria majorum praefulgentes, vix aequalitatem tutari potero. ceterum indignus his ipsis essem, nisi ea possem amittere pro salute ac tranquillitate illius, a quo accepi.

XXIX. Hæc Agrippæ sententia fuit. at Mæcenas, postulante vocem ejus Cæsare, hunc in modum disseruit: Siquidem in militari consilio quaesitum esset, terrane, an vero mari gerendum bellum, idque maturandum, an trahendum videretur;

§ XXVIII. Aristot. polit. 5, 1.

quæ loca præliis aptiora, quæ præfidiis, ubi ponenda castra; aut conferenda pugna, aut quomodo instruenda acies forent: post tam peritum omnis militia ducem sententiam meam promere, mihi quoque ineptum atque supervacuum videretur. Nunc, quando his de negotiis deliberatio est, quorum ego omnibus istis annis, quibus tu cum Cæsaris hostibus pugnas, usum aliquem comparare debui; non verebor, bona cum pace tua, ab his, quæ tibi visa sunt, discedere, M. Agrippa. Nec aliud magnopere proferam, quam cujus ipsa me experientia admonuit, multa subinde tentantem, quomodo homines nec ad libertatem integram, nec ad servitutem nati regerentur.

XXX. Non autem metuo, ut mihi des liberæ loquendi veniam, quam uterque nisi nobis a Cæsare polliceremur, neque tu verba hunc in modum fecisses, neque facturus ego essem. Plane locus ille, qui tibi tuendus est, Cæsar, præceps est & lubricus, & cuivis impari futurus ignominia ac exitii causa; neque postulandus cuiquam, cui secure degere in bene constituta republica permetteretur. Ceterum non ea sunt urbis nostræ tempora, ut hoc sperare liceat: & quemadmodum parentibus, quoties senio desipiunt, necessaria tutela liberorum est; sic etiam patria, vetustate debilis, moribus ægra, tumultibus belisque civilibus concussa, custodem desiderat, cujus pia prudentique cura gubernetur. Nam ea, quæ de rerum publicarum bonis M. Agrippa proposuit, in nostra locum habitura, non existimo. De rebus hominibusque non ignotis loquimur. antiqua illa magnitudo animi, integritas, modestia olim amissa sunt: pro innocentia priorum temporum, pro paupertate, patientia laboris, frugalitate, ambitio, luxuria, voluptates invaluerunt, his pro se quisque omnibus viribus servit; dum hæc salva sibi maneant, nihil curaturus, quidquid respublica durum indignumque patiatur.

XXXI. Neque tantummodo tales ipsi sunt; sed melioribus indociles; & optima cuique sententia, si vires dentur, adversaturi. At hoc ingenio qui sunt, nisi prudentiorum auctoritate contineantur, seque & alios celeriter maximas in calamitates conjecerint. Hæc igitur maxime res cogere te, Cæsar, debet.

ut perituros, si sibi relinquantur, & te quoque secum & republica perdituros, tuis vigiliis tuaque providentia serves. Hic si quis a me ad voluptates fruitionemque deliciarum, quas præstare summa fortuna videtur, vocari te existimet, magnopere aberrat. aspera sunt laboribus, anxia curis, ad quæ posceris: nisi quod laborare, quam perire, satius est; retinere potentiam, quam abusus tradere, tutius; servare rempublicam, quam prodere, gloriosius. Igitur si iuum tibi decus ac tutela, si reipublica salus cordi est, quibus pro rebus tot & tanta bella depugnasti, tot exsudasti labores, suscipe curam patriæ, nec dimitte, donec eam meliorem beatioremque in statum reduxeris. Atqui hoc etiam M. Agrippa volebat. Sed inter illius & meam sententiam hoc interest, quod ille putabat legibus ferendis id te consequi posse; ego neque leges accommodari necessitatibus omnibus sciam, neque diu futuras usui arbuter, nisi tu vivæ legis instar omnibus locis accurras, illarumque reverentiam præsentis imperiû majestate tuaris.

XXXII. Hoc nimirum illud est, quod notissimæ sapientiæ homines sciverunt, viros bonos pœnæ vitandæ causa imperium expetere; quemadmodum peritus gubernator in se pariter aliosque valde peccaturus esset, si formidabilem inter tempestatem ipse discursans inter vilioris ministeriû nautas, imperitum aliquem sedere ad clavum pateretur. Nam qui viro sapienti rerum summam permittit, communis omnibus salutis auctor est; qui fatuo, communis perniciiei. alter, velut infanti aut furioso gladium permitteret, in quorumvis exitium eum armat; alter facultatem prudenti præstat, etiam amentes invitosque conservandi. Utrum horum sit præstabilius, neminem puto dubitaturum esse, etiamsi, quod deterius esse constat, fortassis honestiore vocabulo donaretur. Ad res enim magis, quam ad nomina respiciendum est decipi nolentibus; & quemadmodum fideli medico non attendendum, quid insanientibus & mente captis verborum inter curationem excidat. Igitur neglecto imperitorum murmure, tibi dandam esse operam, autumo, ut, plebis temeraria cohibita ferocia, sic omnia disponas, ne cuiusquam otiosum & inutile reipublicæ bonum sit, sed sapien-

tes consulant, boni duces imperent, pàuperes ac robusti stipendium mereant. Sic mutua omnium opera communis felicitas parabitur, stabitque cum libertate, quantam esse in republica nostra expedit.

XXXIII. *Absit enim, ut nimia meraque dominationis sibi sim auctor: id neque sentire meum, neque facere tuum est. hoc volo, ut cum optimatibus regimen obtineas in omnia: multitudo, sicut opus est non peritura, juste ac utiliter imperantibus pareat. Hac enim ratione foris tua, domi tranquilla respublica erit, cum operam dabis, ut neque faciat injuriam vulgus, neque patiatur. Nam ut in partem imperii veniat, neque ipsi utile, & reipublicæ indecorum est. indecorum dixi! exitiosum poteram. & ob hoc vitium, nisi te patriæ vindicem Dii commodassent, aut nulli essemus; aut hoc tempore, non dicam Antonia, sed externæ mulieri, sed regiis spadonibus, Roma serviret. Hoc fieri non potuisset, nisi propter nimiam potentiam vulgi, magistratus, imperia, sacerdotia mercede prostitissent, venalisque tota facta esset respublica. Hic igitur tot seditionum bellorumque fons, hic fomes fuit, quæ tot per annos imperium exederunt. Donec enim modica plebs, operique rustico, ac bello intenta, tractari res civitatis senatus arbitrio tulit; & domi status optimus fuit, & omnis fere Italia sub diiionem jusque nostrum concessit.*

XXXIV. *Postquam autem passim & emisimus colonias & recepimus, atque hæc urbs quasi communis omnium gentium effecta est habitatio; factiones domi natæ eo processerunt, ut totus ferme terrarum orbis armorum nostrorum seditionumque tumultu conquassaretur. Unde mihi similis esse magnæ navi Roma videtur, quæ varia repleta colluvie, nec idoneum habens gubernatorem, fluctuat, & modo aquis consistatur, modo cautibus alliditur, interdum in syrtibus obhæret. Hanc tu datus divinitus rector, si, quod absit omen, deserere decreris, ælum est: neque procul a naufragio sumus. Quod igitur tibi gloriosum, reipublicæ salutare sit, suscipe supremum populi Romani regimen, aut potius olim susceptum tene. Nec enim opus est, ut quemadmodum hoc adipiscare deliberemus; nec, si me audis, an*

retinere debeas : quin id potius , quam optima ratione præstantissimaque constituas imperium , atque tuearis. Nisi forte credis utile fore , deponi potentiam , quam ego rem ne tuto quidem fieri posse arbitror. Iis temporibus ad rempublicam accessisti , ut necessum tibi fuerit multos offendere : ea nunc quoque sunt tempora , ut multi cupidissime sint affectaturi , quem reliquijs , locum ; & quia , te intolumi , hoc se perficere posse , desperabunt , nihil prius , quam de tuo interitu deliberabitur.

XXXV. Igitur illorum odiis , horum cupiditatibus , nudum te exarmatumque objecturus es ? tanquam aut Pompejo bene cesseris relicta , quam habebat in manibus , potestas , aut Sulla alia futura fortuna fuisset , nisi maturum fatum , vel etiam , ut nonnulli crediderunt , maturatum , huic eum periculo exemptisset. Astamen & vivus adhuc multa a se constituta negligi vidit , quædam & antiquari. Sed judicabunt homines , te cupidine imperii actum , quidquid ausus es , suscepisse. Judicent autem ! id ego malim , quam tuo publicoque periculo suspicionem eam redimi. Quid enim ? an non commune tibi hoc cum magnis viris , & propius honesto crimen erit ? plurisne fiat apud te , quod homines imperiti aut maligni judicabunt , quam cujus ipse tibi es conscius , cujus testes nos habes , & alios consiliorum tuorum a principio participes ? Certe enim , nisi fuisset a conjuratis occisus pater tuus , nisque deinceps Lepidi atque Antonii fuisses intemperie coactus ; aut nunquam sumsisse arma , aut maturius posuisses.

XXXVI. His igitur difficillimis bellis , & virtute industriaque tua per tot discrimina rerum eluctatus , adversarios tuos omnes oppressisti , ceteros audientes dicto habes. ecquid satis approbatum est , unum te esse dignissimum , penes quem imperium populi Romani sit , quod & a malis civibus , & a pugnantissimis hostibus summo consilio summaque constantia vindicasti ? Sin vero Deorum magis eam gloriam , quam tuam esse volumus ; illos tibi mentem illam inspirasse , illos prudentiam , animum , denique fortunam dedisse , quibus hæc tanta perficeres : ecquem judicabimus principatu digniorem , quam cui Deos tam esse propitios faventesque tot documentis compertum est ?

Neque ad magnitudinem imperii expaveris: tanto plus ex sese tibi adjutorum, plus virium opumque dabit: neque novus ad ejusmodi regendam molem accingeris, a multis annis urbem Italiamque cum maximis provinciis obtinuisti, quibus temporibus inter infesta ac turbata omnia plus in his tuendis laboris ac curarum fuit, quam esse possit in universo gubernando imperio, postquam munere Deum, ac virtute tua, terras aliquando pax tandem desiderata respexit.

XXXVII. *Atque ut ista non me dicere magis, quam demonstrare paratum putes, en etiam per partes præcipuas exsequar, qua potissimum ratione singula sic constituas, ut appareat, virum, qualis tu es, citra maximas difficultates imperium recte ac salubriter administrare posse. Igitur ante omnia senatum tibi repurgandum esse censeam, atque eliminanda dishonestamenta illa curiæ, quæ superiorum antorum calamitatibus irreperunt. Quotquot autem bonos viros idoneosque repperis, eorum ne quem propter inopiam removeto, pecunias potius largitor, ut senatorium censum habeat. In vacantia vera loca optimum quemque ac nobilissimum non ex urbe tantum aut Italia, sed etiam ex provinciis leges: sic enim paucioribus extra ordinem adjutoribus egebis, & omnium ferme gentium præstantissimos viros in uno velut theatro repositos habebis. Iidem tanquam fidei popularium obsides erunt; neque, his amotis, civitates eorum facile res novas agitant: & earum principes, tanquam communicata, cum his republica, præcipua te fide ac benevolentia prosequuntur.*

XXXVIII. *Idem in equitibus faciendum reor, ut, quidquid ubique genere, virtute ac opibus gradu isto dignum repperis, recipias. Neque numerum utrobique certum tibi præstitueris. modo viros nanciscare locum ornatuos. plurium ministeriis & facilius effeceris placita, & hanc excitabis apud omnes populos plenam humanitatis opinionem, non servorum loco provinciales a nobis, aut velut secundum hominum genus haberi, sed his quoque aditum ad rempublicam dari: quæ res plurimum afferet momenti, ut eam amare pro communi, ac tueri summo studio incipiant. Et ne parum meditata temere effudisse videar,*

auctor etiam tibi fuero, omnibus, qui sunt in orbe Romano, civitatem communicandi, ut hanc sibi urbem veram atque unicam omnium patriam existiment, sua oppida tanquam agros vicoseque hujus habeant. Qui tamen hujus liberalitatis modus, quodque tempus esse debeat, ne discrimina rerum omnium tollere videamur, paulo post accuratius exponam.

XXXIX. Illud moneri interest, neque minores ostendit annis inter equites adscribendos, neque inter senatores ante vicesimum quintum videri. nam prior illa aetas ad corporis robur, ingeniique vigorem ostendendum apta est; altera jam habere nonnihil prudentiæ debet: junioribus autem cum suarum rerum administrationem jura nostra non concedant, quam deforme esset & ineptum, his rempublicam credi? Prætores ante tricesimum annum fieri non placent, nec, nisi post questuræ & ædilitatis honorem, potestatemque tribunitiam gestam, in quibus animi sui morumque specimina edant. Præturam autem atque consulatum solis Romanis dari æquum arbitror, ut aliqua supersit veteris reipublicæ species, nec omnia prorsus flectere ad præsentem usum videamur. Horum comitia in tua unius potestate sunt, ne factionibus aut ambitu turbentur.

XL. Ceterum in vetustis nominibus ne potestatem eandem relinquant, summa tibi cautio erit. honore servato, potentiam hactenus accides, ut, quantum ad dignitatem tuendam satis est, maneat; quod ad res novandas animos facere posset, tollatur. Hoc ita maxime consequeris, si magistratum omnem in urbe gerere præcipias: neque aut inter illud tempus, aut brevi deinceps intervallo, sed quantum cuique congruere videbitur, exercitus eis committas. Sic enim interposito inter honorem & provinciam spatium, privatos agere condiscunt; neque continuandis magistratibus atque imperiis ad audendum majora sollicitabuntur. Hi, donec in magistratu agent, & ludos ex more curabunt, & causas quaslibet decident, excepto cadis judicio. tunc enim ex senatoribus legendi iudices erunt, equitibus etiam admixtis, ut tamen penes illos summa sit potestatis.

§ XXXIX. Tacit. Dio.

T. Livii Vol. XII.

M

XLI. *Præfectus enim urbis ex primariis viris creabitur, & tanto muneri longa rerum huc pertinentium experientia par. nec enim, sicuti nomen ei vetus, sic etiam potestatem dābimus, ut per absentiam tantummodo magistratum, sed perpetua sollicitudine tum ceteris urbanis negotiis præsit, tum etiam causas potiores quasque dijudicet. Nam & ad hunc a magistratibus erit provocatio, & capitales causæ, tam intra urbem, quam ad centena millia-passuum ad hujus animadversionem pertinebunt. Alius isidem ex summatibus deligatur, huic honore proximus, qui senatorum atque equitum genus, substantiam moreisque observet, nec ipsorum modo, sed conjugum quoque liberorumque ac familiæ. huic corrigendi potestas dabitur, quæcunque erunt ita comparata, ut neque gravi animadversione digna sint, & tamen neglecta magnorum malorum materiam gignant. idem, si quid majoris inciderit rei, ad te referat.*

XLII. *Hunc, a tua censura (censura enim ad te pertinere omnino debet) nomine deducto, fortassis haud inepte subcensorem appellaverimus. Hos duos nihil vetabit perpetuam habere potestatem: nec enim timendi erunt, inermis alter prorsus, alter parva militum instructus manu, & plerumque sub oculis tuis agens. De provinciis porro ita constituendum arbitror. Quidquid Italia plus centum miliaribus ab urbe disjungiunt, ceteramque omnem imperii molem, secundum nationes divide in ejusmodi particulas, quibus vir unus præesse commode queat. In unaquaque portione militum, quem volueris, numerum colloca. Consularis unus, prætorii duo præficiantur. Horum junior & tum primum ab urbe ad hujusmodi negotia missus, desideria privatorum audiat, rebusque necessariis parandis octupetur: alter hoc jam officio alicubi functus civitatum rempublicam procuret, & in milites potestatem obtineat, exceptis causis, ex quibus infamiam irrogari, aut mortem oporteat.*

XLIII. *Nam istas quidem ad consularem referri consultius erit, ne has quidem promiscue prætorio permiseris. centurionum atque adeo etiam ex provincialibus honestiorum pœnas tibi reserva, ut nemini præterea concessum in se jus ceruentes, te unum & diligant tanto impensius, & metuant. Ce-*

rerum quæ de dividendo inter prætorios officio proposui, iis tantum locis esse rata velim, ubi non magna simul manus militum in hibernis erit: at si forte duæ legiones civium una habebuntur, (plures enim nemini uni consularium credideris) tum vero suæ quisque legioni præsit; & ceterarum quoque rerum administrationem ex æquo partiantur. Ab ipsis autem ad consularem erit provocatio. Neque miratus fueris, cur Italiam tot in partes dividendam existimem. Amplissima regio, urbibusque & hominibus referta, per hos magistratus, qui Romæ degent, coerceri nequit. convenit enim, præsentem esse, quisquis regit, ut, quæ tempus postulet, præcipiat. Omnibus autem his, quos extra urbem præficies, mercedem constitues pro modo dignitatis. Nec enim degere peregre ex suis facultatibus poterunt; nec infinitos illis concedi sumtus e provinciis, ut nunc fit, æquum est.

XLIV. Earum curationum nulla vel brevior sit triennio, vel quinquennio longior. qui citius removeniuntur, vix addiscere partes officii sui possunt: & successores ferme priorum instituta commutant, consilia nesciunt, mores ac ingenium hominum atque regionum ignorant. At diuturniora imperia superbiam multis ingenerant, & impatientiam æqui loci: & quidam hinc plusquam civilia cogitare didicerunt. Unde neque majora imperia eidem continua duo permittenda esse censeam, etiamsi diversis in provinciis fiat; præstat enim, tempus aliquod interponi, quo reversis in urbem detumeat animus, & inter æquales versando loci sui admoneantur. Hæc de senatoribus animadvertenda mihi sunt. Ex equestri ordine duos tibi viros strenuos deliges, prætoriis cohortibus præficiendos. Nam uni tantum armorum committere, periculo non vacat: pluribus importunum esset & obnoxium rixæ. Duo igitur sunt, hanc etiam ob utilitatem, ut, si alter forte morbo attingatur, non desit tamen idoneus corporis tui custos.

XLV. Sint autem multorum stipendiorum, atque rerum etiam aliarum curationibus exercitii. His & prætoriani pareant, &

quidquid præterea militum per Italiam erit; suppliciorum etiam jure permissio, præterquam in centuriones. Ab eorum etiam potestate eximetur, quidquid militum senatoriis magistratibus tributum est: quibus in suos liberum poenarum præmiorumque arbitrium concesseris. In ceteros igitur milites præfectorum imperium erit, atque etiam in procuratores tuos, atque alios paulo honestiores. Vicarios his addi, necessum erit, ne mole negotiorum prægraventur. Præfecturam autem illam perpetuam esse oportebit. Nec enim tantis opibus quisquam ejus loci esse poterit, ut inter tot nobiles imperium speret; & quia perpetuo sub oculis tuis aget, ne cogitare quidem aliquid tale tuto queat. Ex eodem ordine splendidissimum post priores duos equitem, præfectum vigilum constitues: ei deinde proximum, annonæ. atque hæc curationes iisdem finibus temporum, quibus senatoria cohibebuntur.

XLVI. Æarii quoque fiscique præfectos equester ordo sibi dabit, qui rei pecuniaria in urbe & per Italiam præsent. His etiam congruum functioni cujusque stipendium numerari conveniet. Cum enim minor sit his senatorio census, ne in urbe quidem publicæ alicui functioni vacare familiaribus impensis poterunt. neque, hos facere sumtus, te pigeat, alias enim eisdem & exercitus & pecunias committi opus esset; rem nec facilem factu, nec ex utilitate tua futuram: & pauciores haberes negotiorum peritos; nunc ubi inciderit usus, ex affluente copia deligere magis idoneos licebit. Accedit, quod inde pluribus eris carior, tanquam multa commentus, per quæ publica opulentiâ in majorem partem civium uberioribus rivis profuat. Ceterum sicut Romæ nec ararium, nec fiscus plures singulis præfectos desiderabit; sic etiam in unaquaque provincia unus ex equestri ordine fiat: sed ut his deinde adjungantur ex equitibus ac libertis tuis, quot opus esse existimabitur. Nam & libertos his functionibus adhiberi proderit: quo & fidei suæ operaque præmium auferant, & habeas, ex quibus vel invitis, si quid peccatum fuerit, liceat tibi cognoscere.

XLVII. Qui autem equitum per multa ministeria publice dignos se curia probarint, in senatum legantur. Etiam ex his,

qui ordines duxerint in legionibus, si mereantur, in amplissimum ordinem recipi utile fuerit: modo ne inter manipulares stipendia fecerint: id enim proptiosum summo imperii consilio videbitur. Sed qui primo statim stipendio centuriones facti sunt, eorum praestantissimum quemque Patribus inferi nihil prohibebit. Porro tam senatorum, quam equitum liberos, in pueritia frequentare ludum literarium coges: dein adolescentiam egressos equis armisque docendos curabis: & utrumque genus magistri publico stipendio conducuntur. Sic a teneris annis ea discunt ac exercent, quae viris erunt tractanda, tibi ad omnia usus aptiores atque paratiores erunt.

XLVIII. Magnum anim & salutarem civitati principem, non operam modo dare convenit, ut ipse sit optimus; sed etiam providere, ut cives optimos efficiat. Hoc autem prospiciendo potius, ne peccetur, & officium eas suum ante edocenda, quam puniendo, quos peccare siveris, oblineas: neque patiaris, quemquam generis, opum, aliufve cujuslibet praestantia obtentu se huic disciplinae subducere. Continuo enim in socordiam molliemque fluunt; aut ad parum liberales artes otium ingeniumque conferunt. Id vero ne eveniat, etiam atque etiam tibi adlaborandum est. nam illos quidem misericordia sequetur, tanquam invidiam aut periculum fugientes ex bonis artibus, ignaviam pro scuto arripuerint; at tibi cum impedimentum inde bonorum virorum copia carituro, tum etiam infamia proveniet, tanquam ignaro, quemadmodum praesse liberis hominibus oporteat, & (quae tyrannorum amentia est) cives magis, quam hostes, timeant. Nam etsi quid metuendum in civitate erit, ab his potius proficietur, qui rudes bonarum artium & intemperantia dediti, nec sui, nec aliquem habere rationem ullam didicerunt.

XLIX. At bene atque liberaliter educati edoctique neminem efficere injuria velint: omnium autem minime illum, quem sibi tam praeclearae institutionis auctorem existisse norint. Quod si forte natura pravitas in quibusdam educationis curam vicerit; his nihil earum rerum, quibus abuti ad scelus possint, committetur. qui vera ne sic quidem quieverit, ferociam, quam

disciplina noluit, supplicio ponat: quod citra tuam invidiam intrepide irrogabis. Nec enim principi, ut medico, vitio vertitur, si recidat, quidquid insanabile, & corpus contagio infecturum deprehenderit. Illum potius onerabit omnium indignatio, qui similiter atque ceteri educatus, tantum & a bona mente, & a modestia ceterorum defecerit. Sed de senatoribus & equitibus hactenus. Ad milites transeo. quos tibi perpetuo retinendos esse sub signis autumo, per provincias æstivis hibernisque constitutis, ut cujusque loci conditio hortabitur. His certum stipendiorum numerum desinens, ut eis aliqua pars ætatis vacua labore post missionem supersit. Sed ex sociis etiam ac provinciis auxilia delecta nostris legionibus adjunges, quæ parata sint ad quoslibet usus.

L. Nec enim in ipso bellorum discrimine facile nobis erit auxilia contrahere, qui & provincias longe distantes, & vicinos hostes habeamus; neque consultum sit, armorum usum omnibus promiscue concedere, ne ad seditiones atque intestina bella abutantur. sin autem armorum tractatione simul omnibus interdicitur, imbelles atque imperitum vulgus auxilia imperantibus mittent. Utilissimum igitur erit, ex omni numero datigi robore corporis validos, facultatum inopes: atque hos exerceri in armis, reliquis omnibus militia vacationem dari. Ita & belli & pacis artes melius excoletur, divisis inter cives officiis, & quam quisque spartam nactus fuerit, continenter ornatur. Hinc eveniet, ut pars hominum ferocior, & latrocinii propter audaciam & inopiam dedita, citra cujusquam injuriam alatur: & ceteris non ab his securitas modo sit, sed etiam adversus externos hostes præsidium.

LI. Jam pridem sentio te expectare, quos sim ostensurus redditus, immanibus expensis pares. Idcirco mihi præfandum hoc loco est, nullam reipublicæ formam carere pecunia posse, quin ad omnia, quæ agenda sunt, his veluti nervis moveatur, ne principatus unius hæc esse putetur, aut præcipua invidia. Ceterum hic quoque partim fortuna tua providit, partim providebitur industria. Multæ sunt ex omnibus superioribus bellis possessiones publicæ: ex his sepone paucas maximi usus futu-

ras, ceteras venire jube. pecuniam a quo scēnore crede his, qui cavere populo poterunt. Sic & terra gnaviter exulta dominis prædiorum præsentibus, abundantiores ac perennes reipublicæ fructus afferet; & ex scēnore non aspernanda summa proveniet. Ante omnia vero tum horum redituum, tum eorum etiam, quæ ex metallis, aut inde percipi constanter solent, inveniendæ ratio est: pari deinde subtilitate indagandum, quid in omnis generis erogationes atque necessitates expēdi, aut ad incertos fubitoque casus præparari oporteat.

LII. Sic enim sciri ferme poterit, quantum adhuc super ordinarios proventus ex tributis atque vectigalibus conficiendum sit pecuniæ. Atque id quidem contrahere nec operis magni, nec criminis fuerit, si simpliciter in omnes patrimonii partes, quæ fructum possessoribus afferunt, pensionem imponamus omnibus hominibus. Quæ enim invidia est, omnes & privatos & populos conferre, unde rediturus ad omnes salutis atque incolumitatis fructus est? Ubivis autem constituentur, qui statis temporibus debita per partes exigant: ea res & his faciliorem officii sui functionem efficiet, & debitoribus proderit, ne aliquamdiu non compellati, simul multa tempore alieno cogantur exsolvere. neque me fugit, omnino futurum, ut principio moleste multi tributa ferant. ceterum cum se nullo alio onere gravari, & hac impensa pacem publicam, ceterorumque bonorum suarum tantam fruitionem redimi sentient, sine murmure hæc præstabunt, & insuper gratias agent: præcipue quoniam honestissimi quique per varias præfecturas aut magistratus militiamve, stipendii nomine pecunias a te accipient.

LIII. Ubi vero te temperanter etiam vivere, privatimque parcum, publice liberalem videbunt; nemo tam erit bonæ mentis inops, quin lubenti animo tali principi tributa pendat, cujus in opibus suam sitam esse securitatem, suam copiam intelliget. Sic igitur coacta, quanta opus erit, pecunia, non omnia necessitatibus tantum publicis, sed etiam ornamentis decorique infuses. Urbis tibi præcipue cum ædificiorum magnificentia, tum

ludorum celebrabitur. Nam dominos tot gentium, omnibus rebus exsuperare ceteros convenit, atque hæc quoque in speciem inania habent aliquid, quod in mentibus sociorum reverentiam, apud hostes terrorem excitet. Ita domi constituta republica, ceteris nationibus optime moderaberis, si nulla populorum concilia, nullos conventus publicos esse patiaris. Hinc enim neque boni quidquam expectandum erit usquam: & subinde turbarum aliquid, ac motus orietur. Id minus agre ferent, si ne Romanum quidem populum ad ullam consultationem publicam vocari cognoverint. Prohibenda etiam erit ædificandi cupiditas, ne plura aut sumtuosiora, quam sit opus, excitent: neque in ludorum impensas ferri debet apud hos ulla profusio, ne per inanum rerum studia & futilem ambitionem in rixas aut paupertatem incidunt.

LIV. *Celebrent sane ludos quosdam ac spectacula, exceptis in nostrum morem equestribus: sed hactenus, ne aut respublica, aut privata domus, detrimentum sentiant; aut peregrinus aliquis apud eos quidquam hoc nomine sumtuum faciat; ut omnibus ludis victores promiscue perpetua alimenta accipiant. Nam locupletes extra patriam suam, aliquid impendere cogi iniquum est: & certantibus sufficere debent præmia, quæ ubivis locorum constituta sunt: præterquam si qui Olympia, aut Pythia, aut hoc genus celebre certamen vicerit. Hos enim solos alimenta capere fas esto, ne civitates frustra sumtibus onerentur, neque homines, nisi præstantissimi quique, exerceantur; ceteris in omnia sibi & publico utiliora tempus impensuris. Circenses autem nulli aliorum urbium permittendos censeo, ne magna vis pecuniæ nequidquam insumatur, & aurigarum studiis homines insaniant: maxime vero, ne optimi quique equi usibus bellicis subducantur. Numisma, mensurasque & pondera, seorsim habere neminem, finito. Romanis utuntur.*

LV. *Ad te legationes, nisi res cognitione tua digna inciderit, ne mittant: aut ad proconsulem aut legatum desideria sua deferant, atque is æstimet, de quibus rebus ad te referre debeat. Hac ratione simul & sumtibus parceretur, & malis artibus ibitur obviam; responsaque gratis & citra ambitum auferentur. In re-*

liquis ita mihi videberis optime consulturus, si regum nationumque legatos primum in curiam introducas, (nam & alioquin magnificum erit, senatum rerum omnium arbitrum videri, & inique agentibus multos resistere) deinde, quidquid agendum erit, secundum leges, ex senatus auctoritate fiat. Sic enim & dignitas imperii servabitur, & planum erit omnibus certumque, te, quidquid statueris, ex præscripto legum statuisse. Sed & senatores conjugesque eorum aut liberos, qui majore quadam animadversione digna commisisse dicentur, ad senatus cognitionem adduces: eique rem integram committes. Nec enim verendum erit, ne cujusquam gratiam tuæ anteferant Patres; & ipsis in noxios vindicantibus, hi citra tuam invidiam punientur; & alii, ne & ipsi publico senatus judicio exponantur, tanto diligentius flagitio abstinebunt.

LVI. Hæc autem de his criminibus me sentire memineris, de quibus introducta legibus judicia exerceri consueverunt. Nam si quis in te forsitan aliquid inclementius dixisse aut contumeliosius arguatur; id, neque si deferatur, audiendum, neque ullo modo vindicandum ajo. Hæc talia ad animum admittere, male imperantium est, qui dicta possunt credere, quæ dici in se merito posse sentiunt. Conscium bene gestæ reipublicæ magno esse animo decet, nec aut credere falsis horum criminum indiciis, aut veris commoveri. nam & qui hæc impatienter ferunt, nudum præbent maledicis latus, efficiuntque, ut hos deletet rumusculos spargere, quos tibi dolori futuros esse confidant. Te vero subliorem omni verborum contumelia videri refert. ne itaque aut in animo tuo concipias hanc opinionem, aut aliis concipiendi causam præbeas, ullius te immodestia peti posse; ut assuescant homines idem de te sentire, quod de Diis immortalibus sentiunt, augustum te atque venerandum esse.

LVII. Sin vero tibi quis infidias struxisse dicatur, (nam & hoc evenire potest) in tua causa judex idem & accusator esse noli, hoc enim recta ratio repudiat; sed in senatu cognosci jube, convictumque puni, sed quam poteris mansuetissime. Sic enim persuaseris omnibus, non ab ira aut odio in hoste animadvertere, si cunctanter & invito simillimus ad vindictam prodeas: neque cu-

pide in quemquam, aut crudeliter confulas. Fictum enim alias crimen putabunt propter occultas causas; nec enim probabile est, quemquam inermem armato infidias struere. Diversa erit exercitus obtinentium causa: horum enim quisquis insurgere in te conabitur, non iudicio, sed armis, professi hostis instar percellendus est. Hæc igitur, & ceterorum plurima & maxima publicorum negotiorum senatui trade. Communia enim communiter tractari est æquius: & multiplicem humanitas ea tibi fructum afferet. Jam primum magna parte molestiæ, quæ propter multitudinem rerum imperantes premit, te exoneraveris. deinde magnam ab his iniuriis gratiam: insitum enim hoc est homini, si fastigio potentioris speciei quadam aequali juris se videat admoventi. postremo, quod ita statuetur, tanquam sua decreta tuebuntur ac defendent.

LVIII. De his igitur omnibus referendum ad senatum arbitror, sententiæque dicendæ fieri potestatem omnibus, qui unoquoque tempore aderunt: præterquam si causam dicat adilitius aliquis, aut eo maioribus honoribus functus; tum enim inferioris dignitatis nemini de hoc sententiam ferre liceat, sed his tantummodo, qui eundem atque reus, aut hoc amplio rem magistratum gesserit. Ab omnibus autem maioribus magistratibus præfectisque, ubi ubi erunt, ad te provocatio esto: neque eorum quisquam summa & absoluta cum potestate iudicet. Sed nec quibuslibet appellare liceat, nec ob quolibet; verum ea tantummodo, quæ ad vitam famamve Romanorum equitum, aut centurionum, & ex paganis atque provincialibus honestissimi cujusque pertinebunt. Assessores autem adhibebis ex Patribus & equite præcipuos. Consulares etiam ac prætorios: nec eosdem semper, sed alios aliosque: nam hoc pacto multorum ingenio moribusque cognitis, rectius deinceps, cui quisque administrationi sit idoneus, æstimabis: & illi vicissim, tua consilia atque instituta noscentes, ad impositas sibi functiones instructiores erunt. Sententias autem non palam, in causis utique difficilioribus, perroga, ne fortassis antecedentium placita sequenda putent, qui postea rogabuntur; sed tabellis inscribi jube, quas solus legas, lectasque continuo delendas cures.

Sic enim nemo sententiam suam simpliciter aperire verebitur, si videat nullius eam taxationi obnoxiam fore.

LIX. Ceterum ad judicia, ad epistolas, ad urbium decreta, ad desideria singulorum, ad reliqua deinceps, quorum imperanti sustinenda sollicitudo est, equitum Romanorum operam atque ministerium adhibebis. Id ad negotiorum celeriore expeditionem plurimum proderit: præterea multorum memoria & attentione subnixus, & falleris minus, & fatigaberis. Inprimis autem cura, ut, quicumque tibi consilium dare cupit, id sibi licere secure atque libere facere, intelligat. Nam sive recta suadere videatur, maximam hinc utilitatem ceperis; sive secus, nihil tamen perveniet ad te detrimenti. Bonis consiliis apud te honos & gratia esto: ineptis contra & fatuis, modo prava mens abfuerit, offensa etiam & ignominia absit; nec, quid suaserint magis, quam quo animo suaserint, respicito. Eadem etiam in ducibus moderatione erit opus, ne fortunæ eorum irasci, ne virtuti invidere videaris. valde enim infringi animos, & titubare consilia, necessum est; ex adversis rebus pœnam timentium, ex prosperis invidiam. Quod autem ab his, quos magnis rebus præficies, verbo factoque præferri volueris, id tu prior discitare atque fastitare consuesce.

LX. Deterior enim officii magister metus legum, quam exemplum imperantis est: neque satis credunt homines vitari debere, quæ fieri ab his videant; qui prohibuerunt. Hanc igitur tibi legem dicito, nihil inconsulto neque loquendum tibi, neque agendum esse: nullius delicti veniam tibi dato, memor, vivere te in clarissima luce summi imperii, ac velut in communi terrarum orbis theatro, ut impetrari nequeat, quin facta dictaque tua omnia excipiantur producanturque, nec tuum quidquam, sive sit laudabile, sive reprehendendum, lateat. Quidquid enim ages, magna circum erit hominum frequentia: quin & secretiora principum, ac interioram vitam, rimari curiosa mortalium satagit indoles. Ergo ubi semel, alia te præcipere, alia facere, sentient; jam haud perinde præcepta tua metuent, quam facta imitabuntur. Aliorum autem vitam introspicere tibi conveniet: ne tamen molestius inquiras, neve quid, te solo teste, aut quæsitore, vindices: dissimula

potius, nisi ad periculum reipublicæ spectet. hæc enim talia omnino tibi exunda atque coercenda sunt.

LXI. *Privata autem cujusque peccata te quidem non ignorare intererit, ne deceptus ineptum aliquem cuiusvis administrationi admoveas: produci autem atque coargui, non attinebit. Neque vero in hac imbecillitate naturæ quemquam ferme carentem vitio repereris: quæ nec puniri propter multitudinem delinquentium poterunt, & æquitatem jusque bene temperando multi fortassis meliores ad mores revocabuntur. Lex enim, utcumque graves constituat poenas, emendare naturam non ubique potest: & tollere malos ei, quam efficere bonos, multo est proclivius. At illa, quam præcipio, lenitas incidere in talia ingenia potest, quæ latere vitia sua existimando, aut etiam moderate castigata sentiendo, iterum peccare pudeat: eadem, publicatis delictis suis, aut acerbius punitis, verecundiam metumque abjiciant, & tanquam gravius nihil passura, frenum cupiditatibus laxent.*

LXII. *Hæc ego te moderatione circa delicta hominum versari: at eundem in ornandis recte factis immodicum profusumque volo. Nam ut ibi mansuetudine tua quosdam a peccando avocabis, ita hic omnes ad officii virtutisque curam beneficiorum magnitudine pertrahes. Neque vereare, ne quando te pecunie deficiant, aut alia, unde benefacias; (qui enim possit tot terrarum atque marium imperatorem?) & ego ante tinnerim, ne defint digni, quibus des: neque ut malam tibi gratiam sic habiti referant. nullum enim tam agreste ac ferum est ingenium, quod non, ut alia vincula spreverit, duobus his sit domabile, si nempe nec injuriam patiat, & beneficia sentiat. Propemodum exegisse videor, qualem adversus varia ceterorum genera te gerere debeas: reliquum est, ut edisseram, quemadmodum versandum in his, quæ ad te pertinent, sentiam. In universum recipere nullos honores a senatu aut quibuscunque delatos debes, qui verbis aut rebus aliquid habeant insolita arrogantia. Nam ceteris quidem a te profecti honores ornamenta sunt: tibi vero quid dari potest iis, quæ habes, augustius? Quin & adulationis suspicionem vix effugit, quidquid imperanti decernitur. nec enim ali-*

ser decreturos fuisse creditur; eodemque rem redire, atque si sibi ipsi princeps ista gratificetur, non modo nullum inde relaturus decus, sed ludibrium ultro debiturus.

LXIII. Tu vero egregiis factis augere famam memento: statuas vel aureas vel argenteas poni, veta. magnam enim illas impensam postulant; & ubi vixeris, avaritia aut necessitate superstitum constabuntur: tuum opus sit, benefaciendo tibi in animis tuorum pulcherrimas fabricare imagines, quas nulla aut hominum, aut temporum injuria corrumpat. Sed neque templum exstrui tibi sine: præstat in res necessarias ejusmodi sumtus comparcere. magnas enim divitias rectius pauca erogando, quam multa accipiendo, paraveris. Sed neque divitiarum gloriam hominibus; quin immo virtus conciliat: quæ multos in par Diis fastigium reposuit. at suffragiis mortalium Deus nemo factus est. Igitur recte atque ordine imperanti totus orbis sacer erit, omnes urbes templa, omnes homines simulacra. nam ipsorum in mentibus cum gloria collocaberis. secus autem utentes potentia, nec honestant talia, licet omnibus in populis ponantur, sed eorum augent crimina, quod tanquam tropæa quadam improbitatis eorum & monumenta injustitiæ adspiciuntur, & quanto diutius exstant, tanto longiorem ipsorum efficiunt infamiam.

LXIV. Ergo si tibi veram immortalitatem proponis animo; & quæ dicta sunt, hunc ad modum perface: divinumque nomen semper & ubique secundum patrios mores cole, aliosque, ut ita colant, adige: novatores autem odio habe, ac puni, non solum propter Deos, quos qui spernunt, aliorum etiam contemtores esse necessum est, sed quia nova introducentes, multis ad peregrinos desciscendi ritus occasionem præbent. Atqui ea licentia conjurationes, coitionesque & sodalitia procreat, res unius imperio mirum quantum inimicas. Sed neque Deos esse negantem ullum, neque præstigiatores toleraveris. Nam neque divinatio tollenda est; immo constituendi augures & haruspices, qui a volentibus consulantur. Magos autem penitus exesse oportebit. Id enim genus, aliquando vera, sæpius falsa respondentes, ad rerum novarum cupidinem multorum animos erigunt. quin & philosophos simulantium haud pauci eadem tentant: unde & illos

quoque tibi cavendos esse judico. Nam si *Areum* & *Athenodorum* bonos ac honestos viros comperisti, ne ideo similes his credas, quotquot sapientiæ studium profiteantur, multorum sæpe malorum & privatis & civitatibus auctores.

LXV. *Externos* quod attinet, pacis te cupidissimum esse volo, contentumque præsentibus, sed eundem ad bella paratissimum. ita neque temere tibi quisquam ausit inferre injuriam: & inferentem sine molestia tua & mora ulcisceris. At quoniam habere tibi necessum est emissarios atque indices omnium, quæ ulla in parte imperii tui remedium postulant, ne ignorata neglectaque damnum dent, aut accipiant; his non esse credenda omnia, memento. odiis, amicitiiis, gratia, pecunia, aut, si negetur hæc petentibus, offensa, sæpe innocentes deferent, aut indignis patrocinebuntur. Adversus horum insidias nullum erit telum cunctatione utilius. nam etiam vera tarde credenti nullum insigne detrimentum eveniet: festinantem ea facere continget, quibus deinde, quantumvis optes, mederi nequeas. In pretio equidem apud te esse libertorum tuorum ceterorumque domesticorum optimum, & fas, & opus est; eaque res tibi cum ornatui, tum emolumento erit. Ceterum nemini tam prægravis potentia esto, ut per ejus licentiam aut luxuriam tu reprehensionibus obnoxius vivas.

LXVI. Omnium enim, quæ illi fecerint, penes te aut laus, aut culpa residebit: quod nihil ab his fieri existimabitur, quam quod tibi probari intellexerint. Potentissimos igitur eorum, neque injuriam facere cuiquam, neque calumniam, sine: ac eos hoc etiam crimine libera, ne, tametsi non noceant; nocere tamen posse existimentur. Tenuiorum injurias summis viribus defende: querelis tamen eorum fidem adhibere ne prope- ra; sed rem ipsam attentius scrutare, neque suspicionibus indulgens in potentio- rem, neque in humilem misericordiæ. Ex omni autem hominum genere, bono atque utili operi intentos honora: inertes, aut pravam industriam exercentes, odio habe: sic ad illa præmio invitati, ab his pœna deterriti, & rem familiarem curabunt melius, & tibi publicis in necessitatibus utiliores erunt. Pulchrum etiam erit, privatorum minui lites, easque quam celerrime componi. Honestissimum autem, populorum

compescere impetum, & quoties forte pro imperii salute ac fortuna suscipiendis votis, aliquos facere quid aut impendere præter vires cogunt, id inhibere.

LXVII. Similitates autem eorum, & æmulationes prorsus excindendæ sunt, neque sinendum, aut cognomina nova, aut aliud quid ad discordias commovendas idoneum. Facillime vero in his & aliis obsequium tibi privatim publiceque præstabitur ab omnibus, modo nemini veniam constituta tua transgrediendi unquam dederis. nihil enim æque dissolvere natum est, etiam bene apta atque coalita, atque hæc inæqualitas. Immo ne rogari quidem patere, quod concedere nolis. Sed hoc ipsum gnavius tenere pugna, nè quisquam quidquam rogare ausit eorum, quæ prohibueris. In omnibus autem negotiis tibi consulo, non abuti potestate; nec imminutionem putare imperii, nisi semel omnia simpliciter quæ possis & facias; sed quo tibi expeditius est agere, quidquid velis, eo diligentius expende, quid fieri deceat, semperque rationem a te factorum repete, recte, an secus egeris, & qualia facta hominum amor, qualia reprehensio sequatur, ut ista facias, hæc vites.

LXVIII. Non enim, quia nemo te ad iudicium vocat, idcirco existimabis licere tibi, quidquid libeat; nec exspectes, donec ita aliquis insanat, ut palam tua tibi vitia exprobet. Id enim vix quisquam, etiam intolerabili affectus injuria, fecerit. contra enim est, & plerique post injuriam gratias agunt potentiori, nihil æque caventes, quam ne succensere videantur. Sed principem animos suorum non tam ex verbis cuiusque æstimare convenit, quam ex reputatione eorum, quæ penitus eum sentire sit probabile. Hæc agere te parvelim nimirum, Cæsar, atque his similia. multa enim præterii, quod cuncta solum uno sermone comprehendi non poterant. At unum, in quo censeas esse omnia, quæque dicta, quæque prætermissa sunt, subjiciam, si qualia ab aliis fieri velis, ipse sponte facias. neque peccabis in ulla re, & omnia recte ac prospere geres. Hæc erit jucundissima eadem atque tutissima regnandi ratio. Qui enim fieri possit, quin te omnes ut patrem & servatorem intueantur ac diligant, si te viderint modestum, inteq-

grum, bellicosum, pacificum: non contumeliosum, non avarum, & in tanta potentia civiliter viventem?

LXIX. Quis enim ferat incubantem divitiis, atque ab aliis exigentem tributa, voluptatibus deditum, at aliis labores injungentem ac molestias? Hæc si præstiteris, in tua innocentia maximum habebis præsidium securitatis: nec succensabit tibi quisquam, crede mihi, nec insidiabitur. Hæc autem ubi obtinueris, beate ut vivas, necessum erit. quid enim suavius, quam per virtutem omnium humanorum bonorum fruitionem adeptum, ea dilargiri aliis etiam posse? Hæc igitur, & quæ dixi cetera, tecum ruminatus, sequere sententiam meam; neque fortunam, quæ te ex omnibus deletum summæ rerum imposuit, ab aliena. Si vero tibi regis appellatio, Romanis odiosa, displicet, vim amplexus, sub nomine Cæsaris eadem omnia ages. aut si aliud mavis, id quoque dabitur; sive imperatoris, quod prius est delatum patri tuo, sive quodlibet aliud ita comparatum, ut aliquo vocabulo ceteras potestates præmineas, regni omnibus bonis, citra invidiosum ejus nomen potiaris.

LXX. Ubi finem dicendi Mæcenæ fecit, actis utrique gratiis Cæsar, quod accurate libereque dixissent sententiam, se consideraturum ostendit. Eo tempore, P. Maronem poetam, per Mæcenatis commendationem inter familiares Cæsaris receptum, interrogatum ab eo, inter diversas sententias fluctuante, expediatne privato rempublicam occupare, si casus detur? ajunt hunc in sensum respondisse: Quicumque hactenus Romæ rerum potiti sunt, ita se gesserunt, ut seque & civēs magno in timore vivere, perpetuisque suspicionibus cogerent. At si quis exoriretur & gratus a principio civibus, & quem sibi jussu præfuturum confiderent; ejus imperium ipsi populoque perinde jucundum ac salubre fuerit. Tu igitur, quem admodum instituisi, justitiam atque liberalitatem constanter amplecteris, te dominari & tibi conducet & orbi.

LXXI. Sane sunt, qui tum propter auctoris obscuritatem ista rejiciant, tum quia nimis absurdum putant, de

§ LXX. Dio. Virgilii vita.

tantis rebus requisitam poetæ sententiam credi. Sed ille, quisquis est, Virgilianæ vitæ scriptor, non finxisse hæc, verum ab antiquioribus tradita narrare videtur. & qui magno Alexandro tam assidui consilarii vicem Homeri opera circumgesta meminerunt, non admodum mirabuntur, Virgilium Augusto, qui neque se infra Alexandrum forte, neque Romanum vatem infra Homeri gloriam poneret, idoneum visum, cujus sententiam in re difficili exquireret: fœcundo ingenio virum, & acri perpetuæ meditatione rerum humanarum exacti iudicii; quod usus etiam, multa videndo ac audiendo quotidie, multa legendo confirmaret.

LXXII. Ex quibus historiarum maxime lectio quantum valeat, imperatoris Alexandri consuetudo declaravit, qui ad deliberationem de re militari literatos etiam, inprimis qui historiam norant, utiliter adhibere consuevit. Non tempero mihi, quin fide minime incerti auctoris, non abhorrens præsentibus exemplum ex recentiori ætate adscribam. Avorum memoria Brissacus, Gallicæ militiæ magister, præceptorem liberorum Buchananum poetam habuit. Accidit, ut consilium de rebus bellicis agente Brissaco, Buchananus in contiguum ei loco cœnaculum, nescio quid imperaturus famulis, descenderet. Ibi, forte verbis aliquot exceptis, nutu atque murmure sententiam repudiabat, quæ tum communi omnium consensu erat comprobata.

LXXIII. Rifus eorum, qui hoc viderant, Brissacum movit, ut causam ejus inquireret; intellectaque re, vocari Buchananum, & *expromere* juberet *intrepide*, *quid igitur sibi videretur*. Tum vero inter multorum stipendiorum duces ita differuisse eum ferunt, *causasque arguendæ prioris sententiæ protulisse tam efficaces, ut, ea rejecta, consilium ejus universi sequerentur*. Sed ad historiam redeo. Cæsar, probata Mæcenatis sententia, non tamen tanta simul movenda ratus, quædam statim instituit agere; plura successu temporis in-

§ LXXI. Macrobianus. § LXXII. Henr. Steph. in orat. de bello Turc. persequens.

T. Liv. Vol. XII.

N

trouxit: nonnulla & ad fequentium imperatorum curas tranfmiffa funt. Quibus in rebus omnibus Agrippa perftrenuum & fidum adminiftrum exhibuit, quamquam in alia ipfe fententia fuiſſet.

LXXIV. Ab hoc igitur tempore res Romana ſub unius arbitrium, firmo & in multas inde ætates duraturo inſtituto rediit: quam ſub *Imperatoris* vocabulo regendam ſibi Cæſar cenſuit. Erat ea vetus etiam appellatio; ſed nuper occultari ſub ea regii imperii titulus cœperat, cum id prænomen dictatori Cæſari, liberisque ejus decerneretur. Neque omiſerunt propterea Romani mox principes, ob victorias etiam priſco more imperatorum accipere appellationem: quemadmodum & hic Cæſar, qui mox cognominatus *Auguſtus* eſt, *Imperatoris nomen ſemel & vicies recepiſſe* legitur. Cenſuram deinde, ſed ſine magiſtratus honore, collega M. Agrippa, exercuit; ſenatum ex conſilio Mæcenatis ordinaturus.

LXXV. Multi enim equites, atque etiam ex inferiori plebe, civilium armorum turbulentia intruſi in ſenatum erant, adeo, ut ſupra mille numerarentur. Complures poſt necem Cæſaris, tanquam ex commentariis ejus, per gratiam aut præmium Antonius allegerat. hos contumelioſa appellatione vulgus *Orcinos* vocabat; quod iis nomen fuerat, qui dominorum teſtamentiſ manuſittebantur. Hæc depelli dedecora publicæ dignitatis intererat: ſed tam multos offendere audaces homines, ac injuriam haudquam æquo animo laturus, periculofum habebatur. Media excogitata ratio eſt, monuitque Cæſar univerſos, *ut ſua quiſque conditionis atque vitæ judicem agens, ubi ſe hoc loco indignum reperiſſet, ſponte abeundo cenſoriam notam lucrifaceres.*

LXXVI. Iis diebus lorica ſub veſte teſtus, accinctuſque pugione præſediſſe creditur, decem robuſtiſſimis ex amicorum cohorte ſenatoribus ſellam ejus circumſtantibus.

§ LXXIII. Dio. § LXXIV. Dio. Tacit. Sueton. in Aug. § LXXV. Sueton. in Aug. c. 35. Plut. in Anton. c. 26. Vellej. 2, 89. Dio,

& ne sic quidem admissum quemquam senatorum, nisi simul, & excussa veste, ne ferrum occultaretur. Quinquaginta viris persuasum est, ut semet ipsos excusarent; idque exemplum animos Cæsari defensionemque dedit, alios etiam centum quadraginta parem ad modestiam adigendi. Neutros notari visum est: posteriorum tamen nomina publice proposita: prioribus, quia non repugnaverant, hic quoque pudor remissus; indultumque, ut, lato clavo retento, spectandi in orchestra, publiceque inter senatores epulandi jus haberent.

LXXVII. At Q. Statilium, tribunum plebis designatum, a gerendo magistratu, licet invitissimum, Cæsar arcuit. In senatu deinde recensendo, probatissimi cujusque arbitrio rem commisit, ut vir virum legeret: nec offensum se ostendit, cum Antistius Labeo M. Lepidum, hostem olim Cæsaris, tunc exulem nominans, interrogatusque a Cæsare, *an essent alii digniores? suum quemque judicium habere*, respondisset. Duos in consularium numerum retulit, C. Cluvium, C. Furnium, quia designati, quod ab aliis præveniebantur, consulatum gerere nequiverant. Patricios etiam jussu populi & senatus, ex lege L. Sævii, qui parte superioris anni consul fuerat, allegit: quod civilibus bellis, quæ nobilitatem maxime petunt, multæ primariæ familiæ defecerant. nec tamen carere patriciis respublica poterat, quod more majorum multi ritus, nisi per hos, obiri recte nequibant.

LXXVIII. Sic recensito constitutoque senatu, peregre abire quemquam injussu suo vetuit, idque diu postea servatum: nisi quod in Siciliam prius, deinde Galliam Narbonensem, ad res suas invisas libera concessa est profectio, his saltem, qui oriundi indidem prædia in illis provinciis haberent; donec omnibus id promiscuè Theodosii & Valentiniani lege permissum est. Inter hæc revolvendi patris commentarios oblatum est consilium Carthaginem de-

§ LXXVI. Sueton. Dio. § LXXVII. Sueton. in Aug. c. 54. Monum. Ancyrr. Dio. Tacit.

ducendæ coloniæ. Id tum quoque ratus opportunum fore, propterea quod violentis Lepidi ludibriis, magna parte priorum colonorum abducta, sublatum jus coloniæ videbatur. Igitur Statilio Tauro, iterum Africæ proconsuli, scripsit, ut *mœnia instauraret, frequentaretque habitatoribus.*

LXXIX. Igitur ad tria ferme millia colonorum Romanorum, quæ missa ex Sicilia fuerant, aliam ex vicinis oppidis coactam multitudinem adjecit. Sub hæc tempora Commagenæ rex Antiochus, evocatus a Cæsare, atque in senatu causam dicere jussus, supplicio interit, quod legatum a fratre Mithridate, quocum lis erat Antiocho, per fraudem occiderat. Et ne quid ex traditis præmittatur, tunc etiam Capreæ patrimonio Cæsaris, instituta cum Neapolitanis permutatione, accesserunt, quam insulam haud maximi pretii, postea secessus Tiberii Cæsaris nobilitavit. Ab iisdem Neapolitanis Leucogæum collem redemit, assignatis ex fisco suo vicenis millibus annuis; deditque colonis, quos Capuam deduxerat, alicam se conficere posse sine creta, cujus ille collis vim maximam habet, negantibus. Hæc ferme quinto Cæsaris consulatu gesta reperi.

LXXX. Sexto deinde, cujus collegam M. Agrippam esse voluit, ad pristinae reipublicæ speciem cum alia multa redegit, tum etiam, divisis cum Agrippa fascibus, cum abiret magistratu, solemne jusjurandum adhibuit. Agrippam autem aliis etiam honoribus æquare sibi solitus, sororis elocata filia affinitate junxit; & quoties una ad exercitum esset, simili secum tabernaculo uti, unaque secum dare signum jussit. Tum autem temporis censum una peregerunt populi, lustrumque post annum alterum & quadragesimum a L. Gellio, Cn. Lentulo censoribus, censoria potestate fecit: quo lustro censa sunt civium Romanorum quadragies centena sexaginta tria millia.

§ LXXVIII. Tacit. Dio. Appian. § LXXIX. Appian. Dio. Plin. 15, 11. LXXX. Dio. Eutrop. Casaubon. Exercit. 1, 33. Lips. Elect. 1, 27.

LXXXI. Princeps senatus ipse lectus est, ut formam antiquæ reipublicæ ostentaret: id enim contentissimo studio affectabat senatus. Tum etiam templum Apollinis olim inchoatum, ex Lunensi candido marmore perfectum est, multis gradibus sublime. Ipsius numinis simulacrum Scopas, olim celebris artifex, fecerat: id in eo templo positum. lucus insuper additus, & porticus cum bibliotheca Græca Latinaque. Inter alia donaria Marcellus Octavia genitus dactyliothecam ibi consecravit. Ludos etiam Actiacos cum Agrippa tum edidit Cæsar, quibus pueri virique patricii certaminis equestris simulacrum luserunt, idque deinceps ludicrum in multas ætates per quinquennia celebratum est, quatuor sacerdotum collegiis, pontificibus, auguribus, septemviris, quindecimviris, per vices curantibus.

LXXXII. Gymnici quoque ludi, cum stadium in Campo excitatum e materia esset, dati, & in arena capti bellis proximis depugnarunt. Has etiam populi voluptates, quæ compluribus diebus exhilaratus est, diffindi valetudine sua non passus Cæsar, Agrippæ suas quoque vices demandavit. Sumtus ad hæc tanquam ex familiaribus fisci præbuit, non ex ærario: quin eo quoque pecuniam ex arca sua quasi mutuam sine usura daturus intulit. Et quo meliori fide pecunia publica tractaretur, curam ærarii a quæstoribus urbanis ad prætorios prætoresque transtulit, quorum e collegio binos quotannis senatus deligeret; forte propterea duobus ad priorem prætorum numerum additis, ut deni crearentur.

LXXXIII. Ipse magnitudine opum liberaliter diffundens beneficia, frumentum accipere solitæ plebi quadruplum admensus est. & cum frequenter tale munus populo daret, medimnûm nunquam minus quinquaginta & ducenta millia distribuit. Senatorum etiam quorundam pau-

§ LXXXI. Dio. Vellej. Serv. ad Æn. 6, 96 & 8, 720. Sueton. in Aug. c. 29. Plin. 36, 5. § LXXXII. Sueton. in Aug. c. 36. Tacit. Vellej.

pertatem juit, ne, ut sæpe factum erat, ædilitatem petere vererentur. eaque onera prætoribus duobus, majora quidem urbano, ut solebat, cetera ei, qui inter peregrinos jurisdictionem esset sortitus, accrescerent. Urbanum autem prætorem, & tum & postea sæpius ipse sine sorte constituit. Sponsiones etiam reipublicæ factas ante prælium Actiacum, exceptis, quæ pertinerent ad ædificia, remisit: & præcipuam calumniandi materiam, tabulas veterum ærarii debitorum, exussit.

LXXXIV. Ægyptia sacra quamquam in urbem non reciperet, aliorum tamen religiosus cultor, plurimam templorum curam egit. & conditorum posteros ad majorum recolenda monumenta hortatus, quibus nulli aut parum locupletes curatores erant, ipse rescit: laudabili quidem modestia, sub priorum auctorum titulis, sine ulla inscriptione nominis sui. Post hæc ingenti consilio, ut omnia deinceps meliora sperarentur, & quidquid antea iniquius decretum factumve esset, collegarum improbitati, aut temporum necessitatibus adscriberetur; omnia, quæ ante sextum suum consulatum constituta essent, uno decreto abolivit. Igitur cum ob hæc laudibus omnium in cælum ferretur, septimo consulato suo, & M. Vipsanii Agrippæ tertio, aliud præbere civitati magnitudinis suæ documentum statuit; per simulationem imperii deponendi hoc agens, ut rogatus, & coactò similis potestatem retinens, eam deinceps, justî regis instar, in volentes exerceret.

LXXXV. Igitur præparatis ex ordine senatorio idoneis, curiam ingressus, hanc de rebus suis orationem de scripto recitavit: *Sat scio, Patres conscripti, vix mihi credituros esse plerosque vestrum, id nimirum molienti, quod forsan illorum nemo facturus esset; præsertim quia potentiorum fortunam sequi solitus livor, eorum de se verbis atque promissis plerumque fidem abrogat. Quapropter ego talia prolaturus rætuendum etiam haberem, ne pro vano, ut fit, & impostore traducerer; nisi factis*

§ LXXXIII. Dio. Monum. Ancy. Sueton. in Aug. c. 32. Tacit. § LXXXIV. Monum. Ancy. Tacit. Dio.

sermonem continuo secuturis, etiam iniquissimas calumnias repellere possem vellemque. Idcirco in simplici certoque meo mentis habitu, nullis verborum ambagibus utar. Non dubito, quin praeclate intelligatis omnes, ita fundatas opes meas esse, ut retinere mihi imperium, quam deponere, sit facilius. Quidquid unquam adversus me constitit, armis aut mansuetudine mea domitum est: adjutores mei mutuis meritis, & communione consiliorum operumque artissime conjuncti, neminem sperare res novas, nedum moliri, patiuntur. Sed fac esse, qui ausit. quid igitur timebo, maximos pugnacissimosque habens exercitus, eosdemque fidelissimos, instructus pecunia, sociis, &, quid multa? vestra subnixus populique Romani benevolentia, qui me praesse rebus communibus non finitis modo, sed jubetis?

LXXXVI. *Istud igitur imperium, quod invito nulla vis ademerit, ego ecce, quod mihi reipublicaeque bene vertat, latus lubensque depono. Eant postea, qui tot ab annis dimicasse pro mea potentia mussant, quarantque sibi credituros. Ego enim protinus potestatem omnem, urbem, Italiam, exercitus, provincias, quasque accepi a vobis, quasque adjeci prioribus a me confectas, vestrum in arbitrium transferens, validiora mei animi testimonia produco, quam ut ulla calumniantium malignitate convellantur. Na tamen a me tot æumnas laboresque, ac discrimina, temere ac sine causa suscepta putetis; ulcisci patris mei (fatebor enim) indignam necem volui: simul eripere rempublicam ex tam longa malorum serie, quæ & diu ante ceperant, neque desitura unquam, his vi ac armis victa, videbantur. Atque utinam vel quietæ reipublicæ tempora fuissent; vel ea saltem mala, quæ curari consuetis remediis possunt: quanto maluissimè sub legum imperio adversus hostes experimenta virtutis edere!*

LXXXVII. *Sed quando eo devenitum erat, ut sine adolescentuli opera populus Romanus nec imperium servare, nec libertatem posset: super annos promte alacriterque suscepi negotium, idque Diis faventibus supra vires feliciter perfecti. Quo quidem in opere, dum vestris commodis patriæque consulerem, nullus me labor, nullæ hostium minæ deterruerunt: non amicorum preces, non factionum timor, non adversario.*

rum amentia me dimovit ab instituto, quo minus corpus animamque perpetuo pro vobis periculo exponerem; eaque facerem ac paterer, quæ apud conscios ac memores referri nihil attinet. Quando igitur & ego propositum tenui, & vos mea opera salvi concordisque agitis; & nunc demum post tot annorum contentiones populus Romanus certa firmaque pace ac consensione fruitur: etiam libertatem atque rempublicam recipite, atque secundum leges more majorum gerite. Hæc a me dici fierique minus mirabimini, ubi recordatione & comparatione præteritorum adverteritis, eodem ab animo hæc proficisci, unde prior profecta est lenitas, & a negotiis, & honoribus, nisi necessariis, abstinentia; unde & ex omnibus, quæ mihi decrevistis, nihil insolens aut publicæ libertati grave recepi.

LXXXVIII. *Sed neque judicium meum accusaveritis, qui tanto imperio, nulla nec re cogente, nec homine, sponte abistam. magnas consilii hujus atque præclaras causas habeo. Nam sive jus respicias; nihil est æquius, quam res vestras arbitrio maxime vestro administrari: sive utilitatem, & mihi conducere arbitror, ut curis invidiæque & insidiis me subtraham; & vobis, quibus jam licet libere temperanterque ac concorditer administrare rempublicam. Quod si gloriam quoque intuemur, (cujus causa multi pericula non sustinent modo, sed expetunt) quidquamne poterit esse honestius, quam ultro abdicanda potestate, quæ meliorem orbis terrarum partem continet, approbare generi humano animum fortuna majorem, qui sui juris & rerum arbiter, & parare magna imperia & regere noris, & suo arbitratu deponere? Igitur si quis forte vestrum ab alio talia sentiri dicique vere posse non credat, at saltem a me credat posse. Quippe cum enumerare plurima mea patrisque mei merita in promptu esset, propter quæ non injuria supra ceteros quoslibet nos amatis atque extollitis: tamen nihil est, quo æque gloriantum putem, quam quod summam potestatem, a vobis oblatam, & ille non accepit, & acceptam ego dimitto.*

LXXXIX. *Cum hoc enim factu quis aut Galliam sublatam comparet, aut Mæsos Ægyptiosque domitos, imperiique fines non Rheni fluentis, non Istri, ne Oceani quidem objectus*

coercitos? Fateor, hæc equidem tanta esse, ut antiquorum gloriam haud dubie vincant: ea tamen huic modestiæ nostræ longissime cedere judico. Cui equidem nec civilia bella confero, cum ex aliis alia magno terrore surgerent, ita feliciter confecta, victoriamque clementia temperatam, ut nihil aut constans, aut melius in ejusmodi tempore, ne optare quidem liceat. Unum hoc non morem modo, verum etiam ingenium humanum egredi ajo, quod duo Cæsares, cum possemus imperare nolentibus, etiam volentibus imperare nolimus. Si igitur magnis animis & querere gloriam, & uti quæsitæ conceditur, quid est, quod mihi præstare mortalitas splendidius celebriusque possit? Ut enim de patre fileam, quis animi magnitudine contendere mecum audeat, qui tanta rerum omnium licentia, tot terrarum, tot marium imperio, firmissimis exercitiis, immota domi pace, studiis procerum, benevolentia populi, tantis opibus cupido caream; majorem in memetipso mihi felicitatem esse repositam sentiens?

XC. Fuit mihi cum quibusdam superiorum temporum claris viris honesta contentio; nec dignum his temporibus, quæ me genuissent, nec honestum nomini Romano credidi, si olim quidem Horatios, Mutios, Regulosque ac Decios, horumque similes respublica nostra producere potuisset, nunc velut effæta senio, & nullis ad nobilem nifum viribus, nihil proferre posse pristinam gloriam decens crederetur. Ut tamen me non abjicere reipublicæ curam, sed ponere appareret, non ita festinavi decedere, ut improbis hominibus rapiendam potestatem in medio relinquerem. Vobis illa, Patres conscripti, vobis destinatione mea consilioque traditur, quos virtute atque sapientia ceteros excellere cognovi. Priusquam enim insanorum hominum licentia, quam tot laboribus vix depuli, rem Romanam diripi convellique paterer, aut millies morerer, aut, quod minus etiam optandum puto, perpetuo imperarem. Vos igitur hoc a me translatum onus, ut bonis civibus & reipublicæ studiosis dignum est, excipite; mihique hanc veniam date, ut tot exantlatis laboribus defatigatum animum, totque morbis vexatum corpus, aliquando per honestum otium recreem; simul invidiam ac odium

excitiam, optimis quibusque non nisi cum imperio declinandum.

XCI. *Etiam infidiis me petatum esse scitis: iniquis profecto. Sed tanto magis exire locum propero, tanta pericula ne merentibus quidem afferentem. Hæc igitur ratio probanda erit omnibus, quæ & mihi securitatem cum gloria, & utilitatem imperio affert; quando certe melius est, junctis plurium consiliis, quam unius nutu administrari. Quæ cum ita sint, unam hanc pro tot laboribus ab unoquoque vestrum gratiam expeto, vosque rogo, ne mihi quietiorem postmodum acturo vitam invidetis. Non imperare tantum, sed & parere (mihi credite) scio: nec enim cuiquam præcepi, nisi quod, imperante alio, mihi quoque faciendum existimassem. Equidem si pro mea conscientia, vestroque favore fingere mihi futuram conditionem licet; sine metu, sine periculo privatam inter vos acturus vitam videor: si quid secus accidat, (nec enim unus homo, tot confectis civilibus bellis, toties asserta contra voluntatem multorum reipublica, vitare offensas omnium potuerit) bene habet: mori potius ante tempus privatus cupio, quam regium imperium in cives meos diutissime obtinere.*

XCII. *Quid enim evenire mihi ad laudem efficacius posset, quam interfectum me non ob aliud in privata conditione ferri, quam ne in regno quemquam interficere cogeret? Et pro brevi vita sempiterna mihi gloria, cum ultione publica contingent. quemadmodum & pater meus cælestes honores adeptus est, percussores ejus fuga, morte, infamia pœnas dederunt. Mortales equidem omnes sumus: sed quam natura negavit immortalitatem, bonis factis, vitæque consentanea morte nanciscimur. Hac igitur spe atque fiducia reddo vobis rempublicam, Patres conscripti: quam sic accipiat is velim, ut neque mole curarum terreamini, neque facilem atque perfunctoriam verum tractationem fore cogitetis. Quid autem vetat me de parvis quoque nobilioribus præcepta vobis quædam tradere, quid fieri expediat, ipso opere usuque, nisi quid fallor, edoctum?*

XCIII. *Principio igitur leges immutabili observantia colite. plurimum in hoc uno utilitatis est, & felicius agunt civitates, quæ leges etiam aliqua parte vitiosas reverentur, quam*

quæ semper aliquid mutantes, delectari magis emendandis legibus, quam emendatis uti, videntur. Nec publice tantum auctoritatem earum defenderitis, sed ipsi quoque domi, sermonibus, actionibusque omnibus sequimini. Provincias pace belloque regendas optimo cuique atque peritissimo mandate citra invidiam & privatæ rei studium, quod apud probos & prudentes utilitate publica vincitur. Honores pœnasque pro merito cujusque repræsentare memineritis, familiaria bona, si necessitas postulet, pro publicis habere ne cunctemini; publicis autem haud secus atque alienis abstinete. vestra graviter tuemini: aliena ne concupiscite: sociorum spoliis ac contumeliis abstinete: hostes injuria ne provocate; provocati ne timeate. arma semper in manibus sunt; sed hæc nec in vos ipsos invicem, nec in quemquam pacatum vertitote. Milites alendi vobis erunt, ne aliis insidiari necessitate adigantur: at iidem & cohibendi, ne quid mali per audaciam lasciviamque cuicumque inferant.

XCIV. Sed quid ego longo sermone, quæ sint facienda, vobis exsequor? ex his enim, quæ dicta sunt, etiam ceterorum rationem, quæque agenda vobis, quæque vitanda erunt, haud difficulter colligeritis. in hoc igitur uno præceptoque votoque finiam, ut sita gerentes rempublicam felices ipsi sitis, & mihi gratiam habeatis, cujus opera ex miserrimo statu proventi in felicissimum fueritis; ne forte (quod absit, aberitque) gubernationi rerum impares & mihi pœnitentiam injiciatis consilii mei, & populum Romanum novis iterum periculis & bellis implicetis. Hæc oratio non aliter, atque pro magnitudine expectatæ rei, audientium animos vario motu perouit. pauci mentis ejus consilii ex compacto adstipulabantur: ceterorum, oredentium dictis, aut dissidentium, a diversis causis par & admiratio & molestia fuit; illis animi magnitudinem, his artificia stupentibus, & alteris ægre ferentibus calliditatem Cæsaris, alteris eum abire potestate dolentibus. jam enim recordatione tot turbarum atque bellorum apud plerisque tædium popularis status incesserat. hisque non mutatio tantum reipublicæ, sed etiam auctor mutationis Cæsar, placebat.

XCV. Ceterum nemo vera proponi putantium hæc promte excipiebat; aliis minime gaudentibus hoc consilio, aliorum gaudium occultante metu: neque fictam hanc atque simulatam modestiam existimantibus, arguendi voluntas aut fiducia aderat; omnium in eundem vultum similesque voces coacta adulatio est. Et orationem quidem laudabat nemo, pars, quia rem non probabat; ceteri, ne cupidius accepisse viderentur. Tantummodo frequenter adhuc recitanti occlamatum est: & ubi peroravit, certamen obtestantium fuit, *ne rempublicam, ut unus ei rector munere Deum oblatus, destitueret.* Multa etiam passim argumenta suadentium hortantiumque ingerebantur: quibus cum aliquamdiu restitisset, ad extremum proditione sua victus, imperium retinuit. Tunc inter magnam gratulantium lætitiā & alia decreta, & præcipue *duplex prætorianis stipendium, quo alacrius pro salute principis excubarent.* Hæc arte Cæsar infamiam potentiæ suæ detraxit, ut volentibus postea, atque etiam obsecrantibus, invitus ipse otii-que cupidior imperare videretur.

XCVI. Neque tamen aut res adeo incredibilis est, existisse, qui pauciora, quam posset, vellet; & præ se ferre perseveravit hanc voluntatem Cæsar, plurimis dictis scriptisque. Nam & in epistola quadam, *otium suum non fore dignitatis expers, neque priori gloriæ inconveniens pollicitus,* hæc ipsa verba posuit: *sed ista fieri speciosius, quam promitti possunt: me tamen cupido temporis optatissimi mihi prorexit, ut, cum rerum lætitiā moretur adhuc, perciperem aliquid voluptatis ex verborum dulcedine.* Interim, sive ut partem invidiæ declinaret, sive ut curas levaret, negavit, *se provincias omnes suscipere regendas; aut quas suscepisset, retinere perpetuo posse. in decennium tamen operam suam offerre reipublicæ, ea tamen lege, ut si pacare citius omnia posset, celerius ei liceret abire potestate.* Divisis igitur cum senatū provinciis, sibi inquietiores, in quibus bella erant, aut timebantur, recepit; ambigua æstimatione, reipublicæ cura hæc faceret, an ut, relictis inermibus & obnoxiiis, quidquid ubique

militum ac armorum esset, secura potentia complecteretur.

XCVII. Igitur senatui populoque Romano permixtæ sunt Africa, Numidiaque, & Cyrenaica regio, & cum Epiro Græcia, Dalmatia, Macedonia: præterea Bithynia cum Ponti proxima parte, ac Hispania Bætica: tum ex insulis Sicilia, Sardinia, Creta. Cæsar reliquam Hispaniam omnem, itemque Galliam Germaniasque retinuit, cum Cœlesyria, Phœnice, Cilicia, Cyproque & Ægypto. Sed mox Cyprum populo reddidit Cæsar; Dalmatiam, ubi exortum bellum erat, recepit. ad eandem formam diversis temporibus aliæ quoque permutatæ provinciæ sunt, ut suis locis referetur. Ceterum tum quidem census utriusque provincias a senatoribus obtineri voluit; Ægypto demta, cui præfectum mittebat ex equestri ordine. At in populi provincias annui magistratus exhibant, sorte divisis provinciis; nisi quod extra ordinem multitudinis liberorum habebatur ratio, orbique patribus, & maritis cælibes posthabebantur.

XCVIII. Hos omnes esse senatorii ordinis oportebat: eoque habitu ac cultu utebantur, non accincti gladio, non militibus stipati. *Proconsules* appellari placuit, latius extensa significatione vocis, ut non hos modo, qui ex consulatu issent in provinciam, sed prætores etiam, qui-que eorum loco haberentur, comprehenderet. lictores his totidem, quot in urbe solebant apparere, concessi. Et quamvis in sua tantum provincia potestatem exercere poterant, insignia tamen urbem egressi sumere, eademque, donec in urbem reverterentur, retinere iussi. Sed initio duæ harum consulares appellabantur, Africa, demto Jubæ regno; & Asia, quæ gentes intra Halym ac Taurum continebat: exceptis Gallogræcis, & nationibus Amyntæ parentibus, Bithyniaque ac Propontide. Decem reliquas prætorias fecerat, Bætica, Narbonensem, Sardiniam adjuncta Corsica, Siciliam, Illyricum, Macedoniam, Achajam, Cretam cum Cyrene, Cyprum, Bithyniam cum Propontide vicinaque

§ XCVI. Senec. de brev. vit. c. 5. Dio. Strab. l. 17. § XCVII. Sueton. in Aug. c. 47. Dio.

parte Ponti. Suas item provincias a se uno delectis tradidit Cæsar, appellarique legatos, etiam si forte consulatum gessissent, voluit. His non temporis, sed voluntatis suæ modo finiebat Cæsar potestatem, militari habitu cinctuque conspiciendis, ut quibus in milites animadvertendi concessum jus esset: id enim ejus potestatis insigne est, nec ab aliis usurpatur.

XCIX. Senos autem lictores habebant, quotquot eorum non essent consulatu functi, atque hinc eis apud Græcos nomen fuit. Sæpe autem accidit, ut voluntate Cæsaris etiam consules prætoresque in magistratu suo provincias obtinerent. Idem tamen auctor fuit instituti, ne magistratus, deposito honore, statim in provincias mitterentur; sed quinquennium saltem interponeretur. Et initio quidem, quamquam plures essent provinciis, tamen omnes ad fortiendum admittebantur: postea propter quorundam delicta, Cæsar eam quoque rem suæ potestatis fecit hætenus, ut ex omni numero totidem eximeret, quot provinciarum sortes erant, eosque fortiri solos juberet. Postea & hic mos inolevit, ut ejusmodi provincias Cæsar cui vellet daret, & quam vellet diu. quin & equitibus Romanis quarundam gentium aliquando commissa cura fuit. Hæc igitur tum sunt constituta circa officium senatorum, quibus in provinciales capitalis poenæ potestas erat.

C. Mittebantur enim & alii in populi quidem provincias, quibus id juris non esset, ex quæstoribus forte ducti, aut proconsulum legati, quos rectius *consiliarios* ab argumento vocaveris. Hos autem sibi quisque deligebat: prætorii quidem singulos æqualis dignitatis, aut inferioris etiam; consulares vero ternos ejusdem loci, quos imperator probavisset. Sed & in Cæsaris provincias, in quibus plus una legione esset, senatores mittebantur, quos legatos legionum appellabant. hos deligebat ipse ex prætoris plerumque; nonnunquam quæstorios etiam, aut alio mediorum

§ XCVIII. L. 1. de off. Procons. Dio. Strab. l. 17. § XCIX. Sueton. in Aug. c. 36. Dio.

honorum functos adhibebat. Hæ ferme senatorum functiones erant. At ex equitibus, qui eorum tribuni militum, aut nuper in senatu fuerant, aut alioqui præstantiores ceteris habebantur, nonnullos mœniorum Romæ curatores, alios etiam in externis urbibus constituit. Ex eodem ordine procuratores, interdum & ex libertis suis, in omnes provincias dimisit, redditibus colligendis certisque faciendis impensis; nisi quod a proconsulibus provinciarum, quibus præerant, tributa cogeantur. His etiam procuratoribus, non secus atque proconsulibus, mandata princeps dabat: eosque certis cum stipendiis emittebat, idque etiam in ceteris provinciarum rectoribus servari placuit. Antiquitus enim redemptores erant, qui proconsulibus mulos & tabernacula, vasaque, & omne aliud instrumentum publice locata præberent.

CI. Tum vero parare hæc e stipendiis suis omnes iussi, has insuper communes omnibus leges acceperunt, *ne quis deletum militum ageret: ne pecunias cogeret, nisi ex præscripto: ne quis, accepto successore, cunctaretur decedere, neve tempus in itinere tereret, sed intra trimestre utique in urbem reverteretur.* Hanc igitur faciem tum quidem temporis ista receperunt: revera regnum erat, & Cæsar, militibus instructus & pecunia, etiam ea, quæ reddidisse senatui populoque videbatur, imperio obtinebat. Ærarium quidem publicum ab suo distinctum habebat: sed par erat ei in utrumvis potestas, quæ nec rerum limitibus, nec temporum spatiis coerceretur. Nam tametsi dixerat, ista se tantum in decennium recipere, mox in aliud quinquennium, deinde iterum in decennium ei prorogatum imperium est, ita ut continuatis decenniis ad finem usque vitæ in summa potestate peristeret.

CII. Senatus tamen, quasi adjicere aliquid fortunæ ejus posset, jam post orationem ab eo habitam, promissaque de provinciis dividendis facta, multos ei honores decre-

§ C. Dio. Sueton. in Aug. c. 36. Cio. in. Pison. § CI. Dio. Tacit. Plin. 16, 4.

verat: in quibus maxime insignes, ut ante domum ejus in Palatio lauri, quernam coronam fuslinentes, statuerentur, eaque quotannis a. d. Kal. Mart. renovarentur, quo simul & in hostes victoria, & in cives clementia significarentur. ejusque rei memoriam temporum eorum triumviri auro, argento, æi stando feriundo tam diuturnam effecerunt, ut hodieque spectentur nummi, quernam coronam cum lauri ramis exhibentes, titulo inscripto, OB. CIVES. SERVATOS. Tum vero redactis in promissam formam provinciis, & ad tutelam imperii distributis quatuor & quadraginta legionibus, ab senatu populoque Romano *Augustus* appellatus est. *Romulum* vocari oportere quidam censuerant, quasi & ipsum conditorem urbis: nec displicebat nomen Cæsari, nisi quod regis illud fuerat, cujus vocabulum studiose fugiebat, cum rem teneret.

CIII. Sed Munatii Planci sententia prævaluit, ut *Augustus* potius diceretur, non tantum novo, sed etiam ampliori cognomine, quod locis consecratis sanctisque rebus antea tribui consueverat. Nam ab *augendo* deductum hoc nomen, sequentibus seculis nequidquam existimatum. Actum id Idibus Januariis, ex Ovidio fatis constat: mansitque huic vocabulo per complura secula tanta veneratio, ut solis imperatoribus Romanis relictum ne potentissimi quidem reges affectarent. Etiam mensem Septembrem, quo natus ille esset, *Augustum* appellandum censentibus, ipse Sextilem prætulit, ob causas senatusconsulto comprehensas, quod in hæc verba factum est: Cum imperator *Cæsar Augustus* mense *Sextili* & primum consulatum inierit, & triumphos tres in urbem intulerit, & ex Janiculo legiones deductæ, secutæque sint ejus auspicia & fidem; & *Ægyptus* hoc mense in potestatem populi Romani redacta sit; finisque hoc mense bellis civilibus impositus sit; atque ob has causas hic mensis huic imperio felicissimus sit, ac fuerit: placere senatui, ut mensis *Augustus* appelletur.

§ CII. Pigh. annal. Liv. Epit. Sext. Victor. de Cæs. c. 1 & ejus Excerpt. c. 1. Appian. civil. l. 1. § CIII. Sueton. in Aug. c. 74. Hegeßipp. 5, 15. Vellej. 2, 91. Flor. 4, 12.

CIV. Eadem de re & plebiscitum factum est, rogante Sex. Pacuvio tribuno plebis. Is inter immodicam omnium gratulationem, eminere suam adulationem cupiens, Hispano Celticoque more se devovit Augusto: &, hoc prohibente, ad circumstantem subsellia populum profiluit, & persuasis, quos potuit, etiam circum angiportus & vias discurrens sequi suum exemplum obvios coegit. Atque inde mos ortus dicitur, ut imperatorem alloquentes, *se numini ejus majestatique devotos* dicerent. Idem effecit, ut propter decretos Augusto honores passim sacrificaretur: atque pro concione palam professus, *se Augustum ac filium suum heredes instituisse æquis partibus*, cum nihil haberet, eo fecisse existimatus est, ut acciperet; quod etiam contigit. His temporibus Augustus, cum vim summi imperii teneret, omni conatu elaboravit, ut quam posset maximam libertatis speciem efficeret: hoc maxime vaframento usus, ut magistratus etiam capefferet sæpius, aliosque honores, atque nomina eorum antiqua reciperet, quo videlicet non sibi vindicare omnia, sed ex legibus & senatus populique voluntate habere videretur.

CV. Quod exemplum & successores ejus imitati, consules sæpe, & quoties extra pomerium agerent, proconsulibus gesserunt. *Imperatoris* etiam susceperunt appellationem, vel quibus nulla ex hoste parva victoria esset, ne *regis* aut *dictatoris* nomen assumerent, & tamen proprium aliquod summo fastigio vocabulum haberent. Sub horum nominum antiquo jure conscribere exercitus, cogere pecunias, bellum aut pacem facere, civibusque pariter & sociis imperare consueverunt. etiam, ut equites, atque adeo senatores vel intra pomerium necare possent; & quidquid unquam ista nomina gerentibus usurpatum potestatis fuit. Censuræ vero præscriptio facultatem dabat in vitam morisque singulorum inquirendi, census agendi, in equitem

§ CIV. Dio. Liv. Epit. Strab. l. 3. Cæs. de B. civil, Tacit. T. Liv. Vol. XII.

○

aut senatum legendi, quos vellent, aut contra inde removendi.

CVI. Ne autem ulla pars reipublicæ videretur eorum eximi potestati oportere, sacerdotia capiebant omnia, & pleraque conferebant ipsi, pontificatum maximum soli retinentes. Tribunitia deinde potestas dabat eis in omnia senatus decreta arbitrium, ut liceret eis, quidquid eorum displiceret, tollere. præterea sacrosanctos efficiendo ab omni defendebat injuria: adeo, ut si vel leviter se læsos verbo factove cujusquam existimarent, possent eum indicta causa tanquam impium & nefarium hominem occidere. Et tribunatum quidem, tanquam patriciis haud concedi solitum; non suscipiebant: potestatem autem, quanta unquam fuit maxima, vindicabant: quam quia quotannis, quoties tribunorum comitia perfecta erant, resumebant, per annos tribunitiæ potestatis imperium eorum dinumerari obtinuit.

CVII. Hæc igitur tanquam a populo accepta, ad imaginem antiquæ reipublicæ, principes habuerunt. Ceterum rem paucissimis olim, & tantum certas in causas concessam, assumerunt in omnia, ut legibus solverentur. *Patris* autem appellationem, honoris plus afferentem, quam potentiam, servarunt omnis causa: *Cæsaresque* & *Augusti* vocari voluerunt, alterum significandi gratia, quibus successissent; alterum exprimendæ amplitudini suæ dignitatique aptum. Hæc igitur commutatio rerum, cum publice esset utilissima, (deventum enim eo erat, ut salva esse Roma non posset, nisi ab uno regeretur) rerum gestarum expositioni fraudi fuit, ut angustior esse inciperet, & incertior.

CVIII. Superioribus enim temporibus, cum quæ fierent omnia senatui populoque Romano renuntiarentur, a multis excipi consignarique potuerunt: & quamquam, ut fit, a nonnullis timori gratiæque aut simultatibus aliquid daretur, tamen apud alios, & in publicis commentariis

§ CV. Eutrop. 1. 2, Flor. 4, 2. Tacit. Dio. § CVII. Flor. Dio.

reperire integriora fas erat. Postquam ad unum omnia referri cœpere, paucis, illa tanquam ex abdito proferentibus, maligne creditum; quod, unde arguerentur, non esset, omnia ad arbitrium principum composuisse existimatis: cum etiam Claudium Cæsarem, historiam, hortante F. Livio, scribere aggressum, ne vere ac libere, quæ mortem Cæsaris secuta erant, traderet, sæpe castigatum ab avia & matre didicerimus.

CIX. Accessit ex ipsa Imperii magnitudine cuncta accurate tradendi quædam desperatio. Nam ex eo tempore multa domi bellicque gesta sunt, quorum causas atque seriem pauci, præter auctores, nossent; plerosque totum negotium pertinaciter falleret. Unde nemini vertendum vitio erit, si non obvia fide sine delectu omnia exceperis, præsertim, quoties utcumque tradita, manifestioribus rerum indiciis arguuntur. Sed, ut ad seriem temporum revertamur, qua die Cæsari cognomentum *Augusti* est impositum, Tiberis proxima nocte exundans, plana urbis inundavit: res fortuita vatium interpretationibus in prodigium tracta est, incrementumque Cæsari significari creditum, civitatem totam in potestate habituro.

CX. At ille, non jam potentiam, quæ prius affuerat, sed iusti imperii decus atque bona cogitans, non omnia, ut olim, privato consilio agebat. de plerisque Patres consultebantur: præcante ipsos, *ne quis sibi patriæque, si quod haberet consilium, celsius, invideret*: neque difficilem se exhibuit, quidquid illi parum apte cogitatum iudicassent, corrigendo. Maxime autem a consulibus, aut si locum alterum ipse occuparet, a collega postulabat admoneri. Sed & ex aliis magistratibus singulos, & ex reliquo senatu quindecim sortiiri iussit, quibus in præximum semestre adiutoribus uteretur, de negotiis ad frequentem senatum referendis ante tractaturus.

CXI. Eisdem etiam aliquando iudicaturus adhibuit.

§ CVIII. Sueton. in Claud. c. 41. § CIX. Dio. § CX. Sueton. in Aug. c. 35.

Exercebat tamen & senatus judicia, quemadmodum olim: quin & legationibus interdum regum atque nationum responsa dabat: populus comitibus intererat, nihil tamen nisi de sententia principis constituebatur. Magistratus partim ipse designabat, *partim suffragiis sinebat creari, semper animum intendens, ne indigni fierent, aut factionibus ac ambitioni locus esset. His in universum ita ordinatis, deinceps singula, quæ memorari digna occurrent, suis annotata temporibus referentur. Non enim abs re miratus Alexandrum hic princeps, plerisque in adolescentia subactis, ne materiam agendi postea non esset habiturus timorem, majus esse existimavit imperium partum bene constituisse, quam, donec defuit, querere. Idque rebus ipsis laudabiliter præstitit.

CXII. Igitur eodem consulatu, vias extra urbem ex manubiali pecunia sternendas triumphalibus vitis distribuit; excepta sibi Flaminia, quæ ad Ariminum usque pertinebat, quod per eam ducturus exercitum erat. Celeriter ea permunita est, obque eam causam in duobus capitibus viæ positi sunt arcus cum statuis Augusti, unus in ponte Tiberis, alter Arimini. quorum adhuc in nummis imago visitur, cum hac inscriptione: S. P. Q. R. CÆS. AUGUSTO. QUOD. VIÆ. MUNITÆ. SUNT. In ceteras etiam vias, cunctanter sumtum præbentibus aliis, multum de sua, aut publica pecunia impendit. Ille tamen de sua dedisse malebat videri: eoque & argenteas statuas suas (quo ex metallo nulli antea Romano positæ fuerant) sustulit, & confluxit omnes. & ex ea pecunia cordihas aureas in æde Apollinis Palatini posuit. Perfecto Flaminie viæ opere, ac viribus ex morbo, quo circa Non. Maj. correptus fuerat, recuperatis; profectus ab urbe Cæsar, Britannis inferre bellum constituerat. Sed tibi perventum in Galliam est, obvios eorum oratores habuit, pacem petentium. Idcirco deposito priore consilio, in Gallia substitit, quam recens sub-

actam, secutis deinde civilibus bellis, nondum bene certa ac stabilis forma continebat. Igitur Narbonem, evocatis populis trium Galliarum, quas pater Cæsar vicerat, censum egit; moribusque eorum ac reipublicæ firmiter constituendæ operam dedit; certumque vectigalis modum, & inferendi tempora quibusque ac loca præscripsit.

§ CXII. Sueton. in Aug. c. 30. & 52; Dio. Strab. l. 5.

JOANNIS FREINSHEMII SUPPLEMENTORUM LIVIANORUM

LIBER C.

IN LOCUM LIB. CXXXV LIVIANI

EPI TOME

LIBRI CENTESIMI TRICESIMI QUINTI

Bellum a M. Crasso adversus Thracas, & a Cesare adversus Hispanos gestum refertur; & Salassi, gens Alpina, perdomiti.

I. **E**ADEM æstate M. Licinius Crassus M. F. M. N. proconsule ex Thracia & Getis, a. d. IV Non. Jul. triumphavit. Bastarnæ nuperæ cladis dolore Dentheletas & Sitam, quibus calamitatis suæ causam imputabant, adorti, excitarunt Romanum, illis gentibus atque regionibus belli minime appetentem. Ceterum, ut inquietas nationes graviore damno castigatas in longius pacaret, diligenter instructis omnibus, operam dedit, ut imparatis superveniret. Juvitque consilium fortuna; & profligatis levi negotio barbaris, leges pacis, quales Romanus voluerat, imposuit. Victis Bastarnis, cum arma semel cepisset, ulcisci Thracas quoque statuit, qui priori expeditione e Mœsia revertentem latrociniiis vexaverant, & tum quoque nihil pa-

cati agitare nuntiabantur. Igitur in Merdos Serdosque exercitu inducto, nationes istas proelio non uno victas, magno labore domuit; amputatis multorum manibus, quod aliter frangi feritas crudelissimorum mortalium non poterat. A Serdis istis vocatam regionem, quam Serdicam & Sardicam, variante scriptura, celebrant historiæ; pro Merdis, quod nescio an usquam præterea occurrat vocabulum, Mædos intelligere malim, vicinos Dentheletis, & a Serdis flumine tantum Nesso separatos.

II. Ceterum subiecta quæque populando, cum ad Odryas Crassus penetrasset, his in pacis speciem occurrentibus pepercit. *Bacchi se clientes asseverabant, neque dignum, ab ejus imperatoris exercitu sacras terras vastari, cujus imperii prædictionem M. Octavio de filio consulenti exhibuissent. Ritu enim loci vinum aris infusum, superato adis culmine in caelum emicasse latissima flamma: quod ostentum nemini post Alexandrum Magnum factum fuerit.* Lucum eum tum temporis Bessi obtinebant: itaque Crassus his ademptum, prioribus cultoribus restituit. Hæc agentem Roles excivit, cui cum alio Getarum regulo (Dapygi erat nomen) bellum inciderat. In hos investus Romanus, cum equites pulsos in peditum ordines impegisset; non proelium ultra, sed cædes turbatorum atque diffugientium fuit. Dapyx in castellum munitum se contulit: quod cum obsideret Crassus, quidam de muro Græce salutans eum, colloquium expectivit. per hunc proditi barbari, ne in manus inciderent hostium, mutuis vulneribus semetipsi conciderunt. Dapygis fratri, nisi captus fuisset, par cum aliis fatum fortituro, Crassus salutem & libertatem restituit. His ita gestis, ad Ceiram signa promota.

III. Est in regionibus eis spelunca ejus magnitudinis & munimenti, ut *Titans a Diis victi eo confugisse* dicerentur. huc omnes opes suas finitimi, &, quod in his pretiosiss-

§ I. Liv. Epit. Dio. Flor. 3, 4. § II. Dio. Sueton. in Aug. c. 94.

simum erat, armenta ac pecora incluserant. Crassus, perquisitis omnibus speluncæ ostiis (tortuosa enim & occulta erant) obstructisque, necessariorum parandorum facultate exclusos, fame subegit. Invitatus hoc successu, Zyraxis etiam regionem, licet Dapygis bello se nihil immiscuerat, invasit. Robustissimum ejus regionis oppidum Genucla fuit, *ubi signa Romana esse dicebantur, quæ C. Antonio apud Istrianos Getæ ademerdnt.* Ea terra simul & ab Istro, cui adjuncta fuerant, oppugnata, parvo quidem tempore, sed non parvo labore cepit, absente quidem Zyraxe, qui ad primam belli famam, cum pecunia, comparandorum auxiliorum causa, in Scythas profectus, nondum redierat. Interea Moschorum etiam populos, qui defecerant, per legatos recepit. Artacios, *illibatam libertatem nullaquæ violatam deditione jactitantes,* ipso aggressus, ne vicinis fastidium conditionis suæ facerent, quamquam fortissime repugnantes, in potestatem redegit, cum partem eorum superasset armis, ceteros, captivis suis metuentes, accipere conditiones pacis coegisset.

IV. Ob eas res triumphum ei concessit Augustus; itemque M. Valerio Messallæ propter Gallorum rebellantium partem domitam. Circa montem Atacem & Pyrenæos saltus res gesserat, Aquitanorum maxime ferocia fracta. Triumphavit igitur proconsule ex Gallia VII Kal. Oct. & ex manubiis viam silice sternendam locavit, quam ne fuisse Valeriam existimemus, Tibulli poetæ, qui bello Aquitanico sub Messalla meruit, auctoritati damus, per Tusculanum Albanumque agrum ductam testantis, cum Valeria Tiburæ in Marfos & Pelignos pertineret. Dum hæc aguntur, Augustus in Hispaniam ex Gallia profectus, eam quoque provinciam pro ratione præsentium ordinavit. Adhuc Tarracone agentem Kalendæ Januariæprehenderunt, quibus consulatum ipse octavum, T. Statilius Taurus iterum iniierunt. Tum Agrippa, cui nulla munienda obtigerat via, aliud non minoris sumtus opus, septa, dedicavit. Locum eum in Martio campo Lepidus antea comitiorum habent-

dorum causa porticibus instruxerat. Agrippa incrustavit, tabulisque & statuis exornavit, adeo pretiosis, ut pro quibusdam capite spondere tutelarii cogerentur. Sed Agrippa, nihil honori suo tribuens, *Septa Julia* vocavit, omnia referre ad Cæsarem solitus, eoque & apud ipsum integra gratia: nec minus in magna gloria apud ceteros, quod optimorum consiliorum auctorem esse Cæsari scirent.

V. Longe diversis moribus Cn. Cornelius Gallus, pro instituti sui vanitate extum habuit. Is immemor, cujus opus esset, auctori suo obrectare non verebatur: & inter alia maleficia Thebas, Ægypti nobilissimam urbem, pluribus ornamentis opibusque spoliata exhauserat. Nec interim defuit statuas sibi per omnem prope dixerim Ægyptum ponere, & acta sua insculpere in pyramides. Nam Heroum urbem deficientem parva manu receperat; domueratque Thebas, propter tributum tumultuantes. Hæc, cum accepto successore Petronio in urbem redisset, Valerius Largus ex familiaribus ejus objecit; factumque est, ut Augustus Gallo amicitia & provinciis suis interdiceret. Sic cadere incipientem, aliz, ut fit, adortæ accusationes prorsus affligerunt, multorumque criminum, inter quæ & conjurare contra Cæsarem voluisse insimulatus, sententiis Patrum, quibus causam judicandam imperator dederat, *exfulare* jussus est. *bona ejus in fiscum Cæsaris referri* placuit, & *ob hanc vindictam honorem haberi Diis immortalibus*; iisque majoribus hostiis *senatus nomine fieri*. At Gallus, ignominiam non ferens, ferro incubuit.

VI. Hic casus primum ex Romanis Ægypti præfectum, inter paucos Cæsari carum, poetam nobilem, bello spectatum, quadragesimo ætatis anno sustulit, cum tot egregia naturæ ac fortunæ munera, utendi nescius, inexcusabili vecordia corrupisset. Atque hoc sicuti ad modestiam documentum, sic illud ad cautionem hominibus fuit,

§ IV. Appian. civil. Strab. l. 5. Sueton. in Aug. c. 29. Plin. 36, c. § V. Euseb. Marcellin. 17, 6. Dio. Strab. l. 17. Sueton. in Aug. c. 66.

quod multorum suffragiis adactus ad extrema fuerat, qui prosperitate magna usum adulationi propioribus officiis impense coluerant. at illi, Largum videntes crescere, ad hunc se transtulerunt, eundem illum, si quando ferret occasio, haud segnus condemnaturi. At apud alios, propter amicum eversum, tanta esse in invidia Largus cœperat, ut *C. Proculejum*, Cæsaris amicitia notum equitem, *cum forte factus ei esset obviam, manu os atque nasum compressisse* dicatur; quasi indicans, tali præsente delatore, ne respirare quidem tuto quemquam posse. Alius, testibus adhibitis, Largum interrogavit, *an se cognosceret?* & negante illo, rem consignavit in tabulis, quasi homo improbus calumniari vel ignotum nequiret. *casu Cornelii cognito, laudatam quidem ab Augusto Patrum pietatem ferunt, tantopere pro se indignantium, sed & illacrimasse eum, nobilique voce questum, sibi soli non licere amicis, quatenus vellet, irasci.*

VII. Tantum exemplum nihil M. Egnatium Rufum deterruit, (adeo plures aliorum improbitatem æmulari, quam vereri pœnam, didicerunt) quo minus ad similem furorem prolaberetur. Ædilis nuper & alia non inepte fecerat, & oborto forte incendio, per servitia sua & mercenarios opem tulerat laborantibus. Ob ista populi jussu pecunia ex publico data, factusque præter leges statim ex ædilitate prætor, in tantum sibi placuit, ut Augustum contemneret: edictoque proposito, *sua opera salvam integramque urbem successoribus tradi*, gloriaretur. His quamquam offensus cum nobilissimo quoque Patrum Augustus, satis tamen in præsentia habuit ædilibus injungere, *datent operam, ne qua incendia existerent, aut, si exstiterent, in tempore restingerentur.*

VIII. Eodem anno Ponti rex Polemo, inter socios æ federatos populi Romani adscriptus, in universo regno suo *prima in theatris loca senatoribus Romanis dari* præcepit. Et Romæ Sex. Apulejus Sex. F. Sex. N. procos. ex

§ VI. Dio. Plin. 36, 24. § VII. Sueton. Dio. Vellej. 2, 91.

Hispania a. d. VII. Kal. Febr. triumphavit. Sub idem tempus clausæ nuper Jani portæ denuo patuerunt. Britannos, promissa non servantes, bello petere Augustus destinarat, sed præpeditus Salassorum, Cantabrorumque & Asturum rebellione, ad hos prius pacandos consilia convertit. Igitur nono consulatu, cujus collegam M. Junium Silanum habuit, etiam Tarracone inito, ipse Hispanos domiturus Alpina bella Terentio Varroni Murenæ demandavit. Salassi nuper Gallico bello M. Messallæ, castra propinquis locis habenti, ligna ad focum, & hastilia ad exercitationes, non nisi pretio accepto dederant; & nuper per simulationem viarum, aut pontium reficiendorum, cum magnis copiis juga montium insidentes, saxi in subjecta devolutis, pecuniam, quæ ad Cæsarem portabatur, interceperant.

IX. Hos igitur divisis copiis Varro, quo pluribus locis invadens distraheret, haud difficulter paucos numerofo succinctus exercitu superavit. Pacem deinde petentibus cum certam pecuniam imperasset, tanquam nihil ultra passuris; dimisit, per causam exigendi milites, *comprehendique omnes, & adduci Eporadum*, iussit. Ibi sub hasta venierunt omnis ætatis sexbique millia sex & triginta; præterea hominum bello aptorum octo millia, lege addita, *ne aut in vicina regione servirent, aut vicesimum intra annum manumitterentur*. Ita perdomitis tandem Salassis, Augustus tria colonorum millia, maxime ex prætoriiis cohortibus in optimam ejus agri partem misit; & *quo loco castra habuerat Varro, condi oppidum, & muris*, quatenus natura locorum patiebatur, *muniri* iussit. *Augusta Prætorianorum* appellata. Difficilior adversus Cantabros Asturesque labor Augusto fuit, cum asperi homines, & pari situ defensi, nec pacem amplecterentur, nec in discrimen pugnæ se darent adversus validiorem.

X. Cantabrorum præcipua contumacia fuit: qui libertatem usurpare non contenti, quoties Romanus metus

§. VIII. Fasti Capitol. Sueton. in Aug. c. 26. Strab. l. 4. Dio.
§ IX. Dio. Swab. Sueton. in Aug. c. 2 & 24. Liv. Epit.

aberat, Vaccæos, & Curmogos, & Autrigonas assidue depopulabantur. At ubi, Sagesama recepta, castrisque ibi positis, tripartitas copias immisit Cæsar; modo altioribus jugis præoccupatis, modo per cava locorum aut silvestria positis insidiis, in has eum difficultates conjecere, ut præ curis laboribusque, per majorem partem ætatis exantlatis, in morbum incideret. Sed & frumenti penuria laboratum in castris est: quod per difficiles vias parce ex Aquitania subvectum, incredibilis exorta murium multitudo diripiebat. Ergo & cum hoc tantulo animali belligerandum fuit, hominesque conducendi, pretio in certum captorum numerum constituto. Ceterum Augustus Tarraconem regressus, C. Antistium bello præfecerat. eaque res ad celeritatem victoriæ profuit. Quippe barbari, contempto Antistio, cum proelium commisissent ad Belgidam (quod oppidum ab aliis Segidam vocari doctis placet) magna clade victi, Vinnium altissimum montem fuga petiverunt.

XI. Ibi tuti loco, necessariorum inopes, quam deditio-nem ferrum extorquere nequiverat, fame subigente fecerunt. Alia deinde sunt ab Antistio oppida capta; sed cujus titulis Arracillum accedere debeat, quando sub hæc tempora & C. Furnius, & M. Agrippa his in regionibus res gesserunt. inter silentium auctorum parum liquet. Id tantum reperio, cum diu magna vi repugnasset, captum ac direptum esse. Post hæc ulteriora quoque Gal-laciæ victores pervaserunt, classe etiam admota ab Oceano, cui præfuisse C. Furnium arbitror, qui una cum Antistio Medullium montem flumini Minio adjacentem obsedit. Isthæc obsidio magno labore periculoque Romanis constitit: magna hominum multitudo huc confugerat: quæ cum armis resisteret, operibus expugnanda fuit. Igitur obducta per quindecim millia passuum fossa, cum aliter captivitatem effugere barbari nequirent, inter epulas se certatim igne, ferro, ac veneno peremerunt.

§ X. Flor. 4, 12. Oros. 6, 61. Strab. Dio. Vellej. 2, 91. § XI. Flor. Dio. Vellej. 2, 90.

XII. Taxus arbor in Hispania nascitur: hujus e baccis venenum exprimebant, cetera quoque tam maleficæ naturæ, ut vasis, ex eo ligno factis, vina diffusa mortem afferant. hinc *taxica* vocata putant, quæ vulgè *toxica* nominantur. Alii, *toxicon* ex herba fieri, *similitudinem apii referente*, tradunt; id, *quoniam citra dolorem necet, asservare Hispanos in remedium acerbioris casus: eos maxime, quos gentili more supervivere post mortem ejus, cui se devoverint, nefas habetur*. Hoc modò consumtis plerisque, ne quidem servari magna pars eorum, qui in potestatem venerant, potuere. annotatum est, a puero, gladium forte nacto, jussu patris parentes cum fratribus omnibus interemptos: itemque alios una captos, a muliere. Nec enim ille sexus erat mollior: & interfecti sunt eo bello a matribus liberi, ne in potestatem hostis inciderent. Inter hæc relevatus nonnihil Augustus ad castra rediit: fractosque jam hostes, & in deditionem acceptos, partim in plana deduxit, ne montium fiducia rebellarent: aliis obsides imperavit: ferocissimum quemque sub corona vendidit.

XIII. Sub idem tempus Astures, montibus suis digressi, castra juxta flumen Asturam (unde nomen genti) posuerant. Inde trifariam divisis copiis, totidem Romana castra oppugnaturi, maximum terrorem imparatis periculumque intulissent, nisi T. Carisius, Trigæcinis sociorum consilia prodentibus, instructo cum exercitu occurrisset. Cruentum ibi certamen fuit, multis utrinque cadentibus, donec in fugam acti hostes Lanciam urbium suarum maximam confugerunt. Eam milites, ab ira pertinacis proclii, delere incendio cupiebant; donec Carisius non parvo apud utrosque negotio, barbaris deditionem, suis clementiam persuasit, ut victoriæ Romanæ stans potius Lanciam, quam incensa, monumentum esset. Hanc victoriam, omnibus circum exterritis, secuta gentis est deditio, concessis ei ad inhabitandum castris suis, quæ in plano essent. Sic man-

infecti paulatim Astures solum exscere & metalla didicerunt; tum demum opibus suis cognitis, dum alieno lucro eas erunt.

XIV. Aurum enim fert Hispania, coloresque, quorum Indico similis ex arena exsoquebatur. Miniarium certe metallum, maximi proventus in Bætica fuit; in Gallæcia vero *Minium* flumen inde nominatum putant, quod in eo magna vis ejus pigmenti reperiatur. Hæc extrema fuit Augusti ductu suscepta expeditio: qua peracta demum post annos ferme ducentos Hispania, si modicos mox tumultus excipias, provincia facta, Romano jugo sat patienter assuevit. Augustus, bello confecto, militibus emerita stipendia habentibus sedem in Lusitania dedit, colonia condita, quam Augustam Emeritam appellaverunt. Ibi ex prætoris legatum constituit Cæsar Carisium, siue Titus ei prænomen fuit, siue nummos potius istius fuisse credimus, (& est vero propius) qui, urbem cum turribus & portis præferentes, hunc titulum exhibent: EMERITA, & in ambitu P. CARISIUS. LEG. PRO. PR.

XV. Majori parti Hispaniæ consularis C. Antistius impositus est, cum tribus legionibus, totidemque legatis. Ludos etiam in castris Marcellus ac Tiberius ædilium vicem ediderunt. Jubæ deinde regi, quod pleraque paterni ejus regni provinciæ populi Romani adscripta fuerant, Getuliæ quædam concessæ partes, & quidquid Bocchus ac Bogud Mauritanæ reguli obtinuerant. Per idem tempus Amyntas, multis Cilicum & Pisidarum castellis occupatis, ad Homonadenses progressus, interfecto tyranno, dolo muliebri perierat. Ejus regnum, quamquam liberos reliquerat, in provinciæ formam redegit Cæsar, misso M. Lollio, qui primus eam proprætore administravit. Huic *Lycaones cum Gallogræcis parere jussi, tum Sagalenses, & Selgenses, & quidquid sub imperio Amyntæ fuerat.* Pamphylia tantummodo partes, nuper eidem attributæ, suis legibus

§ XIII. Flor. Oros. 6, 21. § XIV. Plin. 23, 7 & 35, 6. Liv. 28, 12. Vellej. 2, 90. Dio. Strab.

reddita sunt. Ob hæc, & quia Celtarum quosdam, ob negotiatores Romanos interfectos, armis ultus, M. Vinicius imperatoris nomen Augusto & ipse quæsierat; triumphos ex provinciis subactis Cæsari senatus decrevit; eosque recusanti tropæum super arcum statui iussit in Alpibus: id tamen complures post annos perfectum arguit inscriptio, pontificatum Augusti præferens, quam post mortem demum M. Lepidi assumsit.

XVI. Talis enim illa fuit: IMPERATORI. CÆSARI. DIVI. FIL. AUG. PONTIFIGI. MAXIMO. IMP. XIII. TRIBUNITIÆ. POTESTATIS. XVIII. S. P. Q. R. QUOD. EJUS DUCTU. AUSPICIISQUE. GENTES. ALPINÆ. OMNES. QUÆ. A. MARI. SUPERO. AD. INFERUM. PERTINEBANT. SUB. IMPERIUM! PO. ROM. SUNT. REDACTÆ. GENTES. ALPINÆ. DEVICTÆ. TRIUMPILINI. CAMUCI. VENNONETES. TSARCI. ceterorum deinde populorum longa series sequitur, quam ob ignota pleraque veteribus etiam monumentis vocabula prætermisi. Operis reliquæ prope Monæcum portum visuntur in Liguria; nam duobus supra miliaribus in præruptis collibus adhuc columna cochleata superest, qua speculæ & arcis loco utuntur incolæ, corrupta nonnihil voce *Torpiæ* pro Tropæis appellantes. Ob ejusmodi tam læta, cum oppressa ubivis bella viderentur, quorum causa nuper apertum Jani templum fuerat, iterum claudi placuit. Ducibus ac legatis Augusti, quorum opera bella confecta fuerant, jus datum, singulis annis uno die Kal. Jan. gestandæ coronæ cum triumphali habitu.

XVII. Omnibus his annis multus in urbe suis sumptibus exornanda M. Agrippa fuit, plurima & egregia opera molitus. Inter quæ porticum extruxit, navalium victoriarum præmium, Neptuno, quem Argonautarum celebri pictura decoravit; in omnibus suis operibus exemplo con-

§ XV. Strab. l. 7 & 12. Dio. Flor. § XVI. Sueton. in Aug. c. 31. Dio. Oros. 6, 21.

firmare nifus, quod oratione magnifica sane, & maximo civium digna, de tabulis omnibus signisque publicandis habuit. Igitur & thermarum suarum calidissima parte marmoribus parvas tabellas inclusit: & ante eas Lysippi distringentem dedicavit: & templum Ultori Jovi positum, cum Syracusano columnarum capitibus, sic exornavit, ut propter omnium Deorum conspicua in eo signa *Pantheon* appellaretur; quamquam nominis ejus causam alii in simulacra Martis & Veneris Deorum iunculis varie exculpta conferunt. Dio sic dictum a forma rotunda putat, *quæ cælum, Deorum omnium domicilium, imitetur*. Sequentia tempora, cum Diis omnibus sacratum fuisse existimarent, omnibus Sanctis & Virgini cælorum reginæ dedicarunt; hodieque durans id opus propter solidæ mollis firmissimam stabilitatem, sub vocabulo Sanctæ Mariæ Rotundæ, in exemplar perfectæ architecturæ cernitur; testante titulo, *M. Agrippam L. F. consulem III fecisse*.

XVIII. Simulacrum Augusti collocare, ibidem Agrippa, voluerat, ejusque nomen operi præscribere: sed utrumque illo recusante, dictatoris Cæsaris statuam in æde, suam & Augusti in vestibulo posuit. Hæc tam magnifica opera, cum proxime contingere principale culmen viderentur, honori tamen Agrippæ potius apud Cæsarem, quam fraudi fuere. Notus enim erat viri animus, Cæsaris rei que publicæ causâ facientis omnia, ut hanc operibus institutisque præclaris, hunc gloria & benevolentia civium decoraret. Nam ornatui commoditatibusque Romanæ urbis plurimum studens Augustus, per se & amicos in tantum enifusus est, ut jure gloriaretur, *marmoream se relinquere, quam Lateritiam accepisse*. Igitur & nuptias filix suæ, quam M. Marcello, vix pueritiam egresso, desponderat, quod per valetudinem Romam venire prohibebatur, Agrippa vices absentis gerente, celebravit: & ædibus M. Antonii in monte Palatino combustis, quas M. Agrippæ & M.

¶ XVII. Strab. l. 4. Appian. civil. Dio. Sueton. in Aug. c. 29. Plin. 33, 8.

Messalla concesserat, huic quidem pecuniam dono dedit, Agrippam in suas aedes recepit. quæ cum maximo honori tanto viro essent, nihilo minus alios quoque haudquaquam paribus meritis populus tum celebravit: C. Toranium, tribunum plebis, quod patrem suum, quamquam libertum, juxta se considerare in theatro jufferat; P. Servilium, quod ejus ludis urbi trecenti, totidemque Africæ confectæ fuerant.

XIX. Proximus deinde annus, quidquid abesse potestatis Augusto videri poterat, obvia senatus voluntate delatum contulit. Kalendis Januariis, quibus magistratum decies consul, collega C. Norbano Flacco, absens iniit, senatus universus in acta ejus juravit: & cum *adventum suum* nuntiandum curasset, (nam ob valetudinem infirmam diutius abfuerat) & *ob eam causam divisurum populo quadringenos nummos, si senatui videretur*; legibus semel omnibus eum solvit, ne quidquam facere, quod nollet, aut quod vellet, prætermittere cogeretur. Hæc absenti data: postquam advenit, & alia propter salutem ejus atque reditum facta sunt; & honoris ejus causa propinquis quædam concessa: Marcello, dicendæ prætorio loco sententiæ, petendique consulatus decem annis maturius, quam per leges liceret; Tiberio, ut quinquennio, priusquam leges annariæ sinerent, in petendis honoribus ratio ejus haberetur. Simul etiam hic quidem quæstor, Marcellus jam pontifex, ædilis curulis designatus est.

XX. Forte quæstores ad numerum non erant, qui in provincias mitterentur. idcirco placuit senatui, *ut, quotquot proximo decennio magistratum eum gessissent, neque in provincias exissent, sortirentur*. Dum hæc in urbe fiunt, Astures & Cantabri, simulatque decessisse Hispania Cæsarem audiverunt, novæ servitutis impatientes arma resumserunt. Ceterum, priusquam consilia nudarent, arte capere Romanos conati, missis nuntiis ad L. Lamiam, (is tum Hispa-

§ XVIII. Dio. Strab. l. 5. Sueton. in Aug. c. 3. § XIX. Dio; Sueton. in Aug. c. 41. Tacit.

T. Liv. Vol. XII.

R.

nienſibus legiõibus præerat) *frumentum & alia quadam dono ſe dare exercitui ſignificarunt*. Deinde milites; accipiendo gratia miſſos, quo quemque voluerant perductos, interemerunt. Sed hujus facinoris haud diuturnum eis gaudium fuit. Quippe vaſtatione agrorum, & oppidorum incendiis, aliisque belli cladibus celeriter domiti, pœnas turbatæ per inſidias pacis dederunt. Alius eques Romanus, Gallus Ælius, in Arabiam Felicem ſigna Romana prius intulit. quàm ex Strabone pœtiſſimum, auctore quantiſvis pretii, qui Gallo amicus ſodalisque fuit, exſequemur.

XXI. Miſerat hunc Cæſar, ut eas gentes, finitimasque tentaret, ſimul locorum ſitum, Æthiopicosque fines, & Troglodytas, Ægypto vicinos, exploraret, qui ſinu Arabico minime lato ab Arabibus ſeparantur. Hos quia diſtiſſimos eſſe ſciebat, auro argentoque aromata & lapillos permutantes, nec ementes ab aliis quidquam; aut amicos habiturus opulentes, aut, ſi hoſtes eſſe maluiffent, ingentia inde ſpolia reportaturus videbatur. Spem dabat & Nabatæorum ſocietas, quorum Syllæus fraudulentò, ut res docuit, conſilio, ſe ducem itineris, ſocium periculorum offerebat. Ad Album pagum (id maximum Nabatæorum emporium erat) dirigendum iter cum eſſet, negavit *pedibus penetrare eo exercitum poſſe*; cum tamen mercatores, tanto camelorum & hominum numero, commeare inter Petram & Album vicum ſoleant, ut ſi multitudinem ſpectes, diſſerre nihil ab exercitu videantur. Primum in eo peccatum fuit, quod adverſus homines minime bellicoſos, mari præſertim, naves longas apud Cleopatridem, qua veteri foſſæ Nili proxima eſt, biremes triremesque ac phaeſelos circiter octoginta conſtruxit.

XXII. Errore dein animadverſo, centum triginta onerarias ædificavit: impoſuitque militum Romanorum ac ſociorum millia ferme decem: in quibus erant cum Syllæo mille Nabatæi. Herodes etiam, in magna fame frumento

nuper adjutus a Petronio, quingentos ex prætoria cohorte delectos auxilio miserat. Hi circumducti per anfractus & æstuaria, brevibusque aut occultis faxis insidiosos sinus, (propter quæ magnis navibus in eo mari nemo utebatur) quintodecimo die vicum Album attigerunt, multis amissis navigiis, quamquam nemo dum hostium occurrisset. Id socordia fiebat Nabatæorum regum, præfectis suis, quos *fratres* appellare consueverant, committentium omnia, præsertim quæ ad rem militarem pertinerent. Hoc institutum rex Obodas omnem harum rerum curam in Syllæum inclinaverat. Hunc autem id agere suspicio erat, ut, explorata regione, Romanos in subigenda parte ejus adjuvaret: deinde, illis morbo, fame, & ceteris, quæ structurus ipse esset, malis absumentis, ipse ab his occupata possideret.

XXIII. Hujus scelere factum, ut per vasta loca & squalentia æstu circumducti, cum aquarum herbarumque malignitas insueta corpora tentaret, quod æstatis reliquum erat, cum secuta hieme, circa vicum Album contererent. Inprimis molesta Stomachace & Scelqtyrbe fuit, ignotæ nostræ orbi hætenus, sed illis locis familiares. Nam in capita primum incumbens vis mali, dentibus dejectis faciem exsiccabat. Plurimi hoc genere morbi statim peremti: aliis a capite citra noxam mediarum partium ad pedes ea pestis transiit, genuum compagem solvens. nec remedium inveniebatur, nisi quod oleum in vino potum inunctumque paucis profuit. Neutrum enim iis locis nascebatur, neque maximam eorum copiam secum attulerant. Idcirco transacta demum hieme, cum Augustus undecimum consul, collegam Terentium Varronem Murenæ, & hoc celeriter defuncto, Cn. Calpurnium Cn. F. Cn. N. Pisonem ultro ambitum a Cæsare ac rogatum haberet; Ælius Gallus, ex Albo vico copiis eductis, terrestri itinere similem ducum perfidiam expertus, post aliquam multos dies, maxima cum defatigatione hominum animaliumque (nati

& camelis aquam portare necessum fuerat) in Aretæ regnum pervenit.

XXIV. Obodam affinitate contingebat Aretas; eo promptius excepit Romanos, donisque hospitaliter coluit. Nec ideo minus per tam aridam regionem difficilis eis transitus Syllæi perfidia & artibus fuit. Triginta dies per devia consumti: quibus ferme zea, & dactylis raris, & olei loco butyrum præbente regione, vixerunt. Inde penetratum in campos magna parte desertos, quibus tum Sabus imperabat. vagam ibi vitam pastoremque degunt homines, *Arurena* vocatur. Per hanc quinquaginta dierum spatio per inculta & invia loca, mitem pacatamque gentem attigerunt Negrarum: quorum rex cum ad gentis ignotæ famam diffugisset, oppidum primo impetu captum est. Sextis deinde castris ad flumen quoddam progressi, cum hostibus magno magis, quam difficili, proelio contenderunt. Arcum & gladium, lanceamque, fundas etiam nonnulli, sed plerique bipennes habebant. his armis quam imperite & trepide sint usi, ne dicendum quidem arbitror, cum ea pugna, decem millibus suorum amissis, tantummodo duos de Galli exercitu interfecerint.

XXV. Hæc victoria eis Ascam oppidum, itidem ab rege derelictum, aperuit. Hinc Athrullam processum: captaque insigni, ut iis locis, urbe, copiis oppidanorum, frumento maxime & dactylis refecti, Rhamanitas invaserunt Nasaro parentes. Horum caput in Calvigiorum natione Mariaba fuit, superba appellatione: nam dominos omnium interperantur. nec abhorrebat oppidi magnitudo, sex millia passuum circumitu complectens. Nec in potestatem Romanorum pervenit, inopia aquæ septimo die solvere obfidionem coactis. Præter hæc oppida Nestum quoque Magusum, & cum Tammaco Labeciam diruisse Gallus traditur, & quo longissime processit, Caripeta. Sed quantum viribus superior erat, tantum eoque amplius morbo-

§ XXIII. Dio. Strab. l. 16. Plin. 23, 3. § XXIV. Dio. Strab. Plin. 6, 28.

rum violentia infestabatur : a quibus ad postremum expulsus est. occupata pristini cultores receperunt. Gallus, cum tantum itinere bidui ab aromatifera abfuisset, ut ex captivis est cognitum, sexaginta diebus omne id spatium remensus est, quod fraude ductorum toto semestri vix confecerat. Nonis castris Negrana rediit : undecimis inde Septem puteos, a rebus ipsis denominatum locum. Inde pacata exceperunt. vicus Chaalla deinde Malotha fluminis adjacens : hinc per desertam & sitientiam Negram itum, maritimum vicum ex Obodæ regno.

XXVI. Inde diebus undecim celeberrimum *Ægypti portum*, quem *Muris* appellant, tenuit. Inde Coptum : a Copto Alexandriam reliquias exercitus reduxit. Nam morbo & fame, tum desperatione ac tædio, major pars interierat; in bello septem omnino desideratis. Hic annus sæpe ægro tantem Augustum decumano quasi morbo propemodum dejecit. omni certe spe salutis abjecta, magistratibus senatoribusque & equitum primoribus domum convocatis, testamentoque facto, annulum Agrippæ, Pisoni consuli rationarium imperii tradidit, quo numerum exercituum, & quid ubique caperet populus Romanus, aut expenderet, conscripserat. Successorem nominavit neminem, admirantibus, qui Marcellum eam in spem educari conjecerant. Antonius autem Musa, cum destillationibus vitiatum jecur calidis fomentis non juvaretur, ancipitem rationem mendi necessario complexus, frigidis cum lavacris potionibusque, & multo lactucæ usu, restituit. Pro hoc merito multam hic Antonius & ab senatu, & ab Augusto pecuniam, cum immunitate, non sibi tantum, sed & aliis medicinam facientibus, in perpetuum decreta, abstulit.

XXVII. Ne tamen artis experimento nimium gloria retur, non multo post Marcellus ab eodem Musa simili methodo curatus, in Bajano suo, intra duodevicesimum ætatis annum obiit. Hoc tam acerbum fatum, & prius

§ XXV. Dio. Strab. Plin. § XXVI. Dio. Strab. Sueton. in Aug. c. 28. & Si. Vellej. 2, 93, Plin. 19, 8.

quoque parum constans Marcelli valetudo, Plani cujusdam audaciæ colorem præbuit, se Octavia natum afferentis. Nam se, *propter summam corporis imbecillitatem, ab eo, cui datus esset nutriendus, retentum, substituto suum in locum illius filio.* Sed hæc diu post acciderunt. Tum vero publico funere, ad quod sexcenti lecti intra civitatem ierunt, ingenti cum gloria pompaque elatum in Campo sepeliendum curavit Augustus; ejusque laudationem ipse peregit. Civitas ejus mortem vehementer doluit, quod affabilitatis & ingenuarum virtutum opinionem, frugalitate & continentia in illa ætate & opibus admirabili, haud exiguum sibi comparaverat. Sane ut Augustus eum populo commendaret, præter alias ingentes summas, quas ejus nomine insumserat, paulo ante in ejus ædilitate celebrandos curaverat magnificentissimos ludos, quibus & eques Romanus & matrona nobilis mimum egit: & cum ætas præservida incidisset, velis inumbrarat forum, ut salubrius litigantes confisterent.

XXVIII. Memoriz traditum est, *Virgilio carminis sui partem aliquando recitante, quod Marcello sepulchrale magno operi inferuit, Augustum & Octaviam præ nimio fetu vix durasse, donec locus absolveretur.* Ad leniendum deinde luctum, colendamque adolescentis memoriam, honores ei decreti, *theatrumque jam cœptum a priore Cæsare, juxta Pietatis ædem, Marcelli appellatum: effigies etiam aurea, cum corona ex eodem metallo, facta, quæ ludis Romanis in medio magistratuum, qui ludos facerent, curuli sella poneretur.* Ceterum recreatus e morbo Cæsar, testamentum suum in curiam illatum ne recitaret, reclamante senatu prohibitus est. Neminem imperii successorem a se relictum sciri volebat: quin aliquanto plus Agrippæ, quam Marcello, tributum: ut sibi de se permissum populus intelligeret, & tamen, si libertatem nolle, Agrippæ notas probatasque virtutes, quam spes incertas adolescentis, potiore loco habendas. Credo, post mortem Marcelli ma-

gnam ei curam fuisse placandi Agrippæ, cujus, Marcellum sibi putantis anteferri, patientiam desiderabat.

XXIX. In Syriam eum miserat, compositurum transmarinas provincias, ne Marcello, magnitudinem Agrippæ haudquaquam æquis oculis aspicienti, contentionis occasio præberetur. Hoc ille pudendam ablegationem, & frigus Augusti esse interpretatus, ne nimium cupidus negotiorum videretur, legatis suis in Syriam missis, Mitylenen processit. Ibi hibernantem Herodes adiit, qui Cæsaream urbem recens condiderat, cum templo Romæ & Augusti, quod loco prius turris Stratonis steterat. Ob hoc, & quia etiam Agrippæ carus erat, nihil contra eum Gadarensis creditum; vinctique in potestatem ejus accusatores traditi. Augustus porro prætoriiis comitiis decem iterum creati jussit, majore numero rempublicam indigere negans; octo enim solitis provinciis, duos ærario sufficere.

§ XXVIII. Dio. Plin. 7, 37. Plut. in Marcell. c. 54. § XXIX. Sueton. in Aug. c. 66. Joseph. antiq. Jud. 13, 13. Vellej. 2, 93. Plin. 7, 45. Dio.

JOANNIS FREINSHEMII SUPPLEMENTORUM LIVIANORUM

LIBER CI.

IN LOCUM LIB. CXXXVI LIVIANI

E P I T O M E

LIBRI CENTESIMI TRICESIMI SEXTI.

*Rhetia a Ti. Nerone & Druso, Caesaris privignis, domita.
Agrippa, Caesaris gener, mortuus; & a Druso census actus est.*

I. **H**oc tempore Cæsar, sive continuationem tot consulatum invidiosam putans, effectisque, in quæ tetenderat, inutilem, sive propter frequentes morbos otii cupidior, cum duodecimum designaretur, antea quoque re-niti solitus, constanter abnuit, quo ad plures hic pervenire honor posset. Et quo magis hoc sentire crederetur, magistratu abdicato, in Albanum profectus est. L. Sestius suffectus, Publii filius, qui bello Philippeni pro quæstore Bruto fuerat, ejusque ne tum quidem, licet damnatam vi triumvirali, memoriam laudibus & benigna recordatione, servandisque ejus imaginibus, atque ipsi quondam Augusto monstratis, recolere definebat. Unde & Augusto glo-

riæ fuit, honore potius, quam odio, dignam duxisse ~~viri~~ fidem & in amicitia constantiam.

II. Nec ignarus ille, talibus se testimoniis animi magnitudinem approbare, laudemque sine detrimento potentiaæ consequi, bene de præcipuis eorum, quos expertus adversarios fuerat, & sentiebat, & loquebatur. Mediolani statua Bruti erat conspicuo loco posita. quam ex ære diligenter ac artificiose factam cum Augustus inspexisset, præterit. moxque subsistens, multis audientibus vocari magistratus iussit, *animum se civitatis ab se alienum deprehendisse ex eo, quod hostem suum secum haberent*. Perterritis his, ut necessum erat, & pernegantibus, ac in mutuo intuitu defixis, converso ad statuam contracto vultu, *hic ergo*, inquit, *hostis noster non vobiscum est?* Tum vero impensius illis paventibus arridens laudavit Gallos, quod etiam *infortunatis amici esse non desinerent*, statuamque moveri loco prohibuit.

III. Idem studenti aliquando nepotum alicui superveniens, cum puer territus volumen Ciceronis, quod manu tenebat, veste tegeret; requisivit, inspectoque, magnam ejus partem stans evolvit: libro deinde reddito, *doctus*, inquit, *hic vir fuit, fili, doctus, & patriæ amans*. Ob has igitur æquissimi animi demonstrationes hoc anno senatus ei perpetuum tribunatum plebis decrevit; perpetuum proconsulare imperium, etiam in urbe, neque renovandis auspiciis indigens; jusque referendi ad Patres, tametsi consul non esset, de uno aliquo negotio, quod ipse legisset, quoties senatus convocaretur.

IV. Ab his temporibus inolevit, principes Romanos, & ceteris iis honoribus, & tribunitiæ potestatis titulo ac jure uti; quod & priori Cæsari decretum, Augustus omnium primus exercuerat, tribuni quidem nunquam usurpato nomine. Sed hæc neque per adulationem tributa videbantur. dignus erat, qui hæc consequeretur libera voluntate tribuentium, quos ubique tanquam liberos imperique

§ I. Vellej. 2, 89. Dio. Appian. civil. 1. 4. § II. Plut. in Brut. c. 85. § III. Plut. in Cic. c. 62. Dio.

confortes tractare consueverat. Igitur & Teridaten induxit in curiam & Parthorum legatos, qui adhuc in Hispania agentem accefferant: neque prius cognitionem earum controversiarum, quam ab fenatu mandaretur, fufcepit. Exitus hic fuit, ut filium Phraati sine pretio remitteret, captivos eo signaque militaria Crassi primo, deinde Antonii cladibus invicem recuperaturus. *Teridaten dedi adversus fidem videri* respondit; eidemque, donec apud Romanos esse vellet, alimenta liberaliter constituit.

V. Eodem anno viam ab Emerita Gadeis perductam, temporis illius verbis, quam meis explicare malo. Lapis est Emeritæ cum inscriptione: IMP. CÆS. DIVI. F. AUGUSTUS. PONT. MAX. COS. XI. TRIBUNIC. POTEST. X. IMP. VIII. ORBE. MARI. ET. TERRA. PACATO. TEMPLO. JANI. CLAUSO. ET. REP. P. R. OPTIMIS. LEGIBUS. ET. SANCTISSIMIS. INSTITUTIS. REFORMATA. VIAM. SUPERIOR. COS. TEMPORE. INCHOATAM. ET. MULTIS. LOCIS. INTERMISSAM. PRO. DIGNITATE. IMPERII. P. R. LATIOREM. LONGIOREMQUE. GADEIS. USQUE. PERDUXIT.

VI. Hæc ejus anni gesta fervavit antiquitas: & quod novo exemplo C. Calpurnius, cum antea curulis ædilis fuisset, tum in demortui plebeji locum suffici passus est: quodque feriis bini singulis diebus præfecti fuerunt, & in his quidam puer. Anni intemperies his proximis consulibus tanta fuit, ut vulgatis morbis magna vis hominum interiret. is casus Livie patrocinari visus est, quominus verisimilis ea criminatio videretur, per quam aliqui Marcelli præmaturam mortem artibus ejus mulieris imputabant, amoliri conantis adolescentem, qui suorum filiorum obstaret incrementis. Prodigiiis annumeratus intra urbem lupo deprehensus; ignique aut tempestatibus afflicta ædificia; & quod auctu Tiberis pons publicius fractus est, urbsque sic inundata per triduum, ut navibus transiri posset.

§ IV. Justin. 42, 5. Dio. § V. Justin. § VI. Dio.

VII. Idemque & sequenti anno factum, quo consules M. Claudius M. F. Marcellus Æterninus, L. Arruntius L. F. L. N. fuerunt. Tum etiam fulminibus præter alia statum in Pantheo ictæ, & Augusti simulacro hasta, quam manu tenebat, excussa. Fames deinde, ut solet, secuta pestilentiam, quod ægris aut mortuis cultoribus arva squalebant, religionem iniecit multitudini, merito sic laborare rempublicam, quod Augustum sine magistratu agere patetur. Igitur, *dictatorem dicendum*, conolamant: ad curiam pergunt; Patres *lege sublata dictaturam* causatos includunt; *ni postulatibus suis obsequerentur*, incendium denuntiantes. Mox ad ipsius fores profecti, cum quatuor & viginti fascibus, *ut dictaturam, & exemplo Pompei curationem annonæ susciperet*, oraverunt. Ille cum constanter excusando parum moveret vulgus, scissa veste, ac nudo pectore, genu nixus deprecatus est.

VIII. Annonam, licet id quoque invitus, recepit curaturum: constituitque, ut ex prætoriiis, qui fortiri provincias deberent, bini quotannis frumento dividendo præessent. Interim quæstori Ti. Neroni curandæ frumentariæ rei negotium datum. Nec dictaturam tantum abnuit Cæsar; sed censuram etiam perpetuam rogatus accipere noluit. statimque designavit alios, Paullum Æmilium L. F. M. N. Lepidum, L. Munacium Plancum, quorum alter proscriptus ipse fuerat, hic proscripti frater.

IX. Hi discordem censuram, parumque reipublicæ utilem egerunt: neque is honor postea cuiquam privatorum tributus est. ne principes quidem, ante Claudium Cæsarem, receperunt. Id significatum omine credidit vulgus, quod prima magistratus die tribunal, in quo censores confederant, fractum fuit. Augustus, cum Lepido vis atque industria, Planco propter vitam turpiter actam auctoritas censoria non inesset, plerasque magistratus ejus partes ipse obiit. Id quam fuerit necessarium, vel inde in-

§ VII. Dio. § VIII. Vellej. 2, 87. Sueton. in Aug. c. 52. Dio. Val. Max. 6, 8.

telligas, quod L. Domitius Plancum cenforem via sibi decedere ædilis coegit. Tum ergo collegia Augustus antiqua correxit, nova sustulit: ludos curari a prætoribus jussit, sed ita, ut supra certam summam non liceret iis impendere; cetera e publico ærario depromerentur; nec munus gladiatorium injussu senatus, aut sæpius, quam bis, eodem anno, aut pluribus, quam sexaginta paribus, ederet. Ædilibus curulibus ad arcenda incendia sexcentos attribuit servos. Equites Romanos & feminas illustres scenicas operas facere vetuit.

X. Hæc cum usurparet summæ potestatis munia, ceteris adeo civilem se exhibuit, ut & amicis adesset in judicium vocatis, & adversariorum convicia patienter exciperet. Forte M. Primus, ob illatum in Macedoniæ proconsulatu Odrysiis bellum, causam dicens, modo *mandatum id sibi ab Augusto*, modo *a Marcello*, jactabat. Ea re intellecta, sponte ad judicium Augustus venit, interrogantique prætori negavit se mandasse. Tum L. Varro Murena gravibus maledictis adortus Cæsarem, cum ad extremum adderet, *tu vero, cujus vocatu ades? Reipublicæ*, respondit. Hoc ejus factum dictumque collaudarunt Patres, eique decreverunt jus, quoties vellet, senatum cogendi. nec defuere tamen, qui non modo absolverent Primum suis sententiis; sed etiam, qui perniciem Augusto machinarentur.

XI. Fannius Cæpio conspiracy auctor habebatur; inter socios & Murena nominatus est: fecitque fidem criminationi in homine, cetera non improbo, nimia dicendi libertas, quam in omnes promiscue sine modo stringebat. Igitur a Tiberio, Cæsaris privigno, lege majestatis apud judices postulati fugerunt; nihil aut causa, aut propinquorum potentia consili. Nam Proculejus, Murenæ frater, & paterno in eum animo, tam carus erat Cæsari, ut de collocanda ei Julia deliberaret; & Mæcenæ affinis in flagrantissima Cæsaris gratia, cujus ille & conjugem,

fororem Murenæ, Terentillam adamabat. Hanc tamen aperuisse fratri creditum sibi a Mæcenate secretum compertæ conjurationis; eoque maturius fugisse reos Cæsar suspicatus, cum neque defuturos putaret, qui absolverent, si latere potuissent, legem tulit de his, qui judicium defugerent, uti hos damnari absentes fas esset, & in talibus causis iudices palam suffragia ferrent. Id utilitatis publicæ causa, non a propria ira, fecisse Cæsarem, argumento fuit, quod sequitur.

XII. Cum aqua & igni reis interdictum esset, Cæpionem servus in cista detulit ad Tiberim: pervectumque Ostiam, in Laurentinum patris Cæpionis noctu perduxit. Inde clam pervenere Cumas, consensuque navigio, tempestatibus ad Neapolin ejecti, cum proderentur; in ea urbe servus Cæpionem abscondit: exceptusque a centurione, nec vi, nec minis, ut dominum proderet, expugnari potuit. Hero tamen pietas ea non profuit, quin alterius servi scelere deprehensus, pœnas morte daret. In his duobus pater Cæpio liberrime animi sui judicium exercuit, manu-misso fidei servo; proditore ad supplicium crucis per medium forum raptò, & titulum meriti palam præferente. Unde & ipse non inglorius, & celebrata sermonibus Augusti æquitas fuit, hæc omnia civili animo ferentis.

XIII. Neque dubitatur, quin etiam iniquissimis satisfactorius fuerit; nisi mox in judicio Castricii, per quem de conjuratione cognoverat, exorato coram iudicibus accusatore, reum eripuisset. Etiam Murena deprehensus periiit. cui Athenæus philosophus, Romam deductus, cum fugæ tantum, non etiam sceleris, socius fuisse videretur, ab Cæsare dimissus est. Eodem tempore, Cyprium & Narbonensem Galliam, pacatas jam provincias, populo restituit Cæsar: & ex eo proconsules in has missi. Tum & ædem Jovis Tonantis in Capitolio, marmoreis ex solida gleba parietibus structam, dedicavit, bello Cantabrico votam, cum per nocturnum iter lecticam ejus fulgur perstrinxisset.

§ XI. Vellej. 2, 91. Dio. Sueton. in Aug. c. 66 & 69, & Tib. c. 8. Tacit. § XII. Macrob. Saturnal. 1, 11. Sueton. in Aug. c. 56.

fet, servumque prælucentem exanimasset. *Tum quoque inter ipsa sacra tonuisse memorant: oblatumque postea somnium ei, Jovem Capitolinum queri visum, quod cultores ab se abducerentur.* Nam propter nominis & formæ novitatem, & quod nobilissimum Leocræ opus præstantia tam artificis, quam dedicantis, commendabatur, præterea fanum illud ascendentibus in Capitolium proximum erat; ab omnibus frequentari Tonans ille cœperat.

XIV. Ipse visus est respondere Capitolino, *Tonantem ei pro janitore appositum.* Orto igitur die, somnia neque sua, neque aliorum de se negligere solitus, tintinnabulis fastigium ædis Tonantis redimivit: quibus uti janitores consueverant, noctu præsertim, si quid forte significandum dominis incidisset. Sub id tempus iterum mota est Hispania, defectione Asturum, quos Carisius fastu & crudelitate, tum Asturum imitatio Cantabros ad arma egerat. Cantabris C. Furnius erat impositus. hunc ii tanquam rerum suarum rudem spernebant. Sed in ipso opere longe alius apparuit, & per eum maxime, nam & Carisio suppetias tulerat, utraque natio jugum recepit. Cantabrorum tamen plerique, libertatis desperatione, mortem sibi consciverunt. Mitius aliquanto genus Astures, simul ab obsidione loci, quem adorti fuerant, rejectos C. Furnius prælio vicit, in deditionem venerunt.

XV. Eodem anno in Æthiopiam primum signa Romana penetrarunt, his causis. Dum partem copiarum Ælius Gallus Arabico bello occupat; Æthiopes, spretis, quæ in Ægypto remanserant, castra cohortium Syene constituta subito adventu expugnant. Pari velocitate deinde Elephantina ac Philis potiti, captos in servitutem redegerant, statuis Cæsaris ubique dejectis. Igitur Petronius cum peditatu minus decem millium, equitibus octingentis accurrens, triginta hominum millia fugere ipsa adventus sui fama coegit. Ipse secutus ad Pselcham, oppidum Æthio-

§ XIII. Vellej. Strab. l. 14. Sueton. in Aug. c. 29 & 41. Plin. 34, 8 & 36, 6. Dio. § XIV. Flor. 4, 12, 47 & 51. Dio.

piæ, legatos res repetitum misit. Illi, *se a nomarchis laceſſi-
tos juſta piaque arma corripuiſſe*, reſponderunt. Viciffim Pe-
troniſ, *Cæſarem eſſe dominum regionis, nomarchas non eſſe*,
regerens, *tridui ſpatium* petentibus ad deliberandum dedit.
Pervenit tamen res ad pugnam, ſed propter imperitiã
& inſtruendi, & inepta arma hoſtium, facilis victoriæ. Scu-
ta ingentia ferentes e crudo bovis corio, ſecuribus aliis
aut contis rem gerebant, rari gladiis.

XVI. Nec eundem omnes locum ſcga petierunt. Pauci,
in deſerta abdiderunt ſeſe: plures vicinum oppidum ac-
cepit: fuerunt, qui in proximam inſulam nando traji-
cerent, quod ea parte propter velocitatem amnis mini-
me multi crocodili erant. In his duces etiam fuerunt re-
ginæ Candaces, quæ virili animo mulier Æthiopibus tum
imperabat, altero oculo capta. Hos in poteſtatem ſtatim
redactos (nam ratibus & quibuſdam navigiis partem ar-
matorum tranſjecerat) Alexandriam miſit. Nec Pſelcha
moram fecit, tantaque multitudo captivorum fuit, ut
addita numero interfectorum, paucos ex illo exercitu eva-
ſiſſe conſtaret. Ab hoc oppido, per arenæ cumulos, qui
Cambyſis copias intexerant, proſectus, Premnin munitam
ſitu urbem ex itinere oppugnatam cepit. Inde præter
Aboccin, Phthurin, Canbuſin, Attenam, Stadifiſin, ubi *Ni-
lus maximo cum fragore ſe præcipitans auditum accolis au-
ferre* dicitur, captis, quæ memoravimus, oppidis, Napata
perventum.

XVII. Regia Candaces hæc erant: & ipſa propinquo ſe
caſtello tenens, legatos de pace miſit, captis ad Syenen
hominibus ſtatuſque reſtitutis. Nec ideo minus filio reginæ
puero Napatis profugiente, capta urbs ac diruta. Jam cir-
citer nongenta paſſuum millia proceſſum ab Syene fuerat:
igitur intellecto, ulteriora propter arenam vix adiri poſſe,
cum præda reſceſſit Romanus, relicto Premni præſidio, quod
oppidum diligentius permuniverat, copiis ſque, quantum vi-
ris quadringentis in biennium ſufficerent, inſtruxerat. Ca-

ptivorum major pars Alexandria vendita: mille delectos ad Cæsarem Petronius misit, tum recens e Cantabris reversum, ceteri morbo interierunt ex peregrini cœli impatientia. Dum ad hunc modum præmiis victoriæ Romanus perfruitur, Candacen, numerosissimo exercitu coacto præsidium oppugnaturam, summa celeritate usus antevertit; ipse Premnin ingressus, cum multo rerum necessariorum apparatu.

XVIII. Quod ubi erat factum, Candace, desperans armis, legatos iterum misit. qui *Cæsarem adire jussi, nec quis esset Cæsar, nec ubi esset, scire se* responderunt. Idcirco datis ducibus ad Augustum deducti, facilem ad desideria sua reppererunt; isque tributum etiam, quod erat imperatum, remisit. In Samo tum hibernabat Cæsar, ad obeundam imperii partem urbe profectus. Illa peregrinatione patuit, quam necessaria Romanis potestas unius esset, libertatem ultra ferre nescientibus. Vix in Siciliam Cæsar transmiserat, cum Romæ consularibus comitiis tanto ambitu certatum est, ut parum a tumultu res abesset. M. Lollius jam inierat, gerebatque solus; quod Augusto servari locum populus voluerat.

XIX. Postquam ab illo non suscipi consulatum innotuit, studia candidatorum miris certaminibus exarsere. Q. Lepidus, L. Silanus petebant, ea magnitudine & vehementia factionum, ut acciri Cæsarem prudentissimo cuique placeret. Ille competitores evocare in Siciliam maluit: castigatosque verbis, & *abesse, dum comitia peragerentur*, jubens, dimisit. Ne sic quidem satis quietæ res fuere: postque multas turbas vix creari consul Q. Lepidus potuit. Ergo Cæsar, nec passurus talia; nec soli vacaturus Romæ, cum in tam diffuso imperio sæpe adeundæ provinciæ essent, cum Mæcenate deliberavit, *utrumne M. Agrippam, quo plus ei ad tantum regendum populum auctoritatis esset, data in matrimonium filia, urbi præsticeret?* quo tempore responsum a Mæcenate Cæsari ferunt, *Tantum jam Agrippam fecisti, ut*

aut gener habendus sit, aut occidendus. Id consilium cum dedisset, excivit Agrippam ab Asia Cæsar, misitque Romam, dimissa Marcella Juliam ducere jussit, urbisque curam capefere. Habeo auctores, Marcellæ matrem Octaviam id consilium dedisse Cæsari, cum videret anxie cogitantem, quemnam amicorum tanta conditione attolleret.

XX. Eadem filiam, ab Agrippa dimissam, Julo Antonio M. F. collocavit. Ceterum minime fefellit Cæsarem opinio: motus urbanos Agrippa mature composuit: præfectum urbi Latinarum causa, cum ea quoque de re certamina exorta non quiescerent, creati vetuit: Ægyptia sacra, iterum in urbem dissimulanter introducta, ultra quingentos passus submovit. Cæsar interim, constitutis Siciliæ rebus, & Syracusis aliisque civitatibus colonie Romanæ jure concessio, in Græciam trajectus, Lacedæmoniis, quod Liviam suam, quo tempore cum viro ex Italia profugerat, hospitaliter habuissent, de quatuor & viginti Eleutherolaconum oppidis, Cythera cum aliis quinque dedit; principes civitatis cœnæ suæ adhibuit. Atheniensibus contra, propter Antonii favorem, Æginam ac Eretriam ademittit; Interdicto etiam, ne jus civitatis suæ cuiquam venderent.

XXI. Eam sibi calamitatem fuisse significatam prodigio, Athenienses putavere, quod Minervæ stans in arce simulacrorum, ab Oriente se ad Occidentem converterat, sanguinemque exspuerat. His aliisque rebus ita confectis, in Samo hiemem exegit Cæsar. Romæ pontem Fabricium refectionem a L. Fabricio C. F. curatore viarum, Q. Lepidus M. F. M. Lollius M. F. coss. ex SC. probaverunt; & L. Sempronius L. F. L. N. Atratinus proconsule ex Africa IV Idus Oct. triumphavit. Jam M. Apulejus Sex. F. P. Silius P. F. Nerva consules erant, cum Samo progressus Cæsar Asiam ac Bithyniam & Syriam invisit. Quamquam enim hæ populi provincie dicebantur, non minori curæ

§ XIX. Plut. in Anton. c. 90. Tacit. § XX. Plut. Dio.

T. Livii Vol. XII.

Q

erant omnium principi, 'atque animo regis omnia complectenti.

XXII. His etiam locis, ut meriti quique videbantur, his beneficia dedit, aliis injunxit majora prioribus onera: Trallianos, terræ motu graviter afflictos, gymnasio partibusque aliis ea peste dirutis, pecunia juit: itemque Laodiceños e Phrygia: pro quibus Thyatirenisque & Chiis senatum Tiberius erat deprecatus. Contra Cyzicenis Tyrisque ac Sidoniis ademta libertas. his ob continuas feditiones: Cyziceni cives Romanos flagris ceciderant. Profectio Cæsaris ad eos imperii fines Phraati suspicionem injecerat, ne propter neglecta pacta bello peteretur. Igitur aquilas & signa militaria, captivosque, præter paucos, qui pudore sibi consciverant necem, aut in Parthis alicubi se occultaverant, ad Tiberium remisit. Major ea lætitia Augusto fuit, res olim amissas citra certamen, sola nominis fui magnitudine recipienti, quam si bello Parthiam superasset. Auctum dein decus, ultro filios suos nepotesque mittente barbaro, ac his obsidibus firmante amicitiae fidem. Constat tamen, id magis suorum metu, quam Romanæ potentiae, fecisse, ne Parthis ex Arsacidarum regia stirpe (cui uni erant addictissimi) quemquam relinqueret, quem regem adversus se creare possent. Vocato igitur in colloquium Tiberio, qui tum Syriæ & provinciis Orientis præerat, Sarospadem, Cerospadem, Phraatem, & Vononem, legitimo matrimonio genitos, cum duabus horum uxoribus, filiis quatuor tradidit: quos regio cultu deinceps Augustus, & post hunc Tiberius, Romæ habuerunt.

XXIII. Hæc igitur, sed maxime signa recepta, variis lætitiae testimoniis celebrata, nummis quoque transmissa ad posteros memoria: quorum nunc quoque supersunt multi. Romæ supplicationes decretæ Diis: ovatio Cæsari, currusque triumphalis. mox & templum Marti structum:

§ XXI. Euseb. Strab. l. 12. § XXII. Euseb. Dio. Justin. 42; 5. Tacit. Sueton. in Aug. c. 21. Vellej. 2, 91 & 94. Strab. l. 6. & 16.

inque eo, tanquam ad exemplum Feretrii Jovis, affixa signa recepta cum Parthicis spoliis. *Bis ultorem* cognominari placuit, quod jam erat Martis Ultoris aedes, quam bello Philippenſi, pro ultione paterna ſuſcepto, voverat. Sed hæc poſtea facta. Tum vero cum viarum curator conſtitutus Cæſar, duos e prætoris cum binis liſtoribus præfeciffet; ab his opera multa facta, aut teſecta ſunt, in quibus & milliarium aureum nominatur. Sub idem tempus, cum Julia Cæſum Agrippam peperiffet, inter alia natalem ejus ſtato ſacrificio quotannis colendum Patres cenſuerunt.

XXIV. Auguſti quoque natali, Circenſes & venationem privato ſumtu ædiles ediderunt. Interim Cæſar paci orandæ, procul ablegata bellandi cupidine, provincias ſecundum leges & jura conſtituit, liberas civitates amicorūque reges ſuis inſtitutis uti permiſit: atque, hoc ſibi conſilium manere, ſenatu quoque ſcripſit. Jamblichus, & Tarcondimoti filiis, patrum nomina referentibus, quas in Cilicia & Arabia regiones illi habuerant, reddidit: niſi quod maritima quædam Ciliciæ donavit Archelao, cui & minorem Armeniam conceſſerat, poſt mortem Medi Artavaſdis, cujus in poteſtate regnum iſtud fuerat.

XXV. Nec Herodes ſibi deſuit, quin commoditate temporis, & Auguſti amicitia ad regnum augendum uteretur. Gadarenos accuſatores ſuos ab Agrippa ſibi traditos impune dimiſerat. Id beneficium, cum animos eorum implere amore tam benigni regis debuiffet, incitamento fuit, ut iterum auderent de eodem apud Cæſarem queri. Zenodorus his aderat, inter Galilæam & Trachonitidem haud parvæ regionis tetrarcha. Semel auditi delatores, cum purgationem regis accipi viderent; metu, ne iterum dediti crudeliſſimum experirentur, noctu ſemetipſos interfecerunt. Zenodorus Antiochiæ, ruptis morbo aut caſu viſceribus, effudit ſpiritum. ditionem ejus Herodes dono Cæſaris accepit, & ob hæc merita ei templum in eadem

6 XXIII. Dio. Sueton. in Aug. c. 29. § XXIV. Joſeph. antiq. Jud. 15, 3 & 10.

illa regione posuit. Commagenes regnum Mithridati tradidit Cæsar, puero adhuc, quia patrem ejus Antiochus occiderat. Artaxias, majoris Armeniæ rex, qui Parthorum opibus steterat, his Cæsari de Armenia concedentibus, factioni suorum resistere non potuit, fratrem ejus minorem natu Tigranem ad regnum vocantium, quem, Alexandria capta, Cæsar Romam abduxerat. Igitur Cæsar privigno suo Tiberio Neroni negotium id permisit, Archelao quoque monito, ut adjuvaret. Sed priusquam hi quidquam molirentur, Artaxias dolore propinquorum occisus est. Tiberius Tigrani vacuum possessionem regni tradidit, diademate pro tribunali imposito. Supplicationes, ob hæc decretæ, spes adolescentis inflarunt, quas super, dum in Syriam exercitum per Macedoniam ducit, apud Philippos conceperat; cum ara, quondam ab Antonio victricibus in castris posita, adolente nemine, subitis ignibus colluxisset. Jamque crescendi facultatem & vitricus dabat, legionibus provinciisque præficiens, & relicta per aliquot annos Orientis cura. quo tempore & Tigranes, Armeniæ rex, & liberi ejus, cum in regnum atque matrimonium Ægyptio more sociati essent, interierant. Tum jussu Augusti Tiberius Artavasdem imposuit: sed ipse quoque paulo post dejectus est, non sine clade Romana. Ceterum hæc postmodum acciderunt.

XXVI. Tum vero Augustus, ex Oriente reversus, iterum hibernavit Sami, libertatemque velut in mercedem hospitii Samiis dedit. Nec ibi per segne otium traductum tempus est, multarum nationum regulis eo legatise confluentibus. Tanta enim majestas Cæsaris fuit, ut Scythæ, Garamantes & Bactriani oratores de fœdere mitterent. Sed præ ceteris Indica celebrata legatio est, a Pandione missa & Poro regibus; quorum alter utique prius in extremum usque Occidentem anticitæ petendæ causa ad Augustum, in Hispania belligerantem, legaverat. Nicolaus Damascenus, qui, *se hos vidisse Antiochiæ*, scribit, tres tantum

§ XXV. Dio. Joseph. antiq. Jud. 15, 5. Strab. l. 17. Tacit.

pervenisse auctor est, *ceteris in itinere mortuis*. plurimum enim mentio fiebat in literis, quas Græco sermone scriptas attulerant in hunc sensum: *a Poro scribi: qui, tametsi regibus sexcentis imperet, plurimi amicitiam faciat Cæsaris, transiit daturus ei, quocunque pergat, & adiuturus in quolibet iusto negotio.*

XXVII. Dona quoque per octo servos præter pubem nudos & odoribus confectos, quæ vocant *diapasmata*, obtulerunt. Hermam, sive hominem sine brachiis genitum, qui pedibus tendebat arcum, emittebat sagittas, tuba canebat: qualia nostra ætate sæpe, & his difficiliora vidimus. Dio vix fide digna iudicavit. Fuit inter munera & tigris, tum primum Romanis, & sicut existimat Dio, Græcis etiam: conspecta: & vipera immodicæ magnitudinis, cum anguinquingenta cubitorum, & testudine fluviatili in tres cubitos porrecta; perdidique vulture major. Gemmas insuper & margaritas & elephantos dono dederunt. Sed præ omnibus longinquitatem itineris imputabant, quod vix quadriennio confecerant. His domum repetentibus, apud Augustum Zarmanus Chegan permansit unus Indiæ sapientum; spectaculum Cæsari exhibiturus, quale Calanus olim Alexandro.

XXVIII. Cum enim Athenas ventum esset, initiari faceris, quamquam, ut ajunt, alieno tempore, voluit; votoque potitus, cum, *se rebus secundis semper usum, priusquam adversa succederent abiturum vita*, testaretur, nudo unctoque corpore ridens in rogam insiluit. Sepulcrum ei structum est Athenis, nomenque adscriptum genusque mortis, adjecto, *Indum ex Bargosa* fuisse, quæ sit ea est, quam auctores alii *Barigarzam* appellarunt, in litore Calecutienâ, non procul ostiis Indi, quærenda creditur. Jam consul in urbe C. Sentius C. F. Saturninus, quod itidem, ut superiore anno erat factum, Augusto reservabatur locus, solus gerebat, fortiter sane & constanter.

§ XXVI. Flor. 4, 12. Strab. l. 15. § XXVII. Flor. 4, 12. Strab. l. 15; § XXVIII. Strab. Dio, Plin. 8, 17. Sueton. in Aug. c. 43.

XXIX. Nam & publicanorum fraude coercita, pecunias publicas in ærarium retulit, & comitiis quæstorum, quos indignos judicabat, profiteri vetuit: & perseverantibus, consularem vindictam, si in Campum descendissent, interminatus est. Consularibus comitiis major etiam moles fuit, postquam Augustum nolle fieri, tum quoque renuntiatum est. Seditiones etiam & cædes factæ, præcipua Rufi Egnatii violentia, qui favore populi subnixus, quamquam vetante Sentio, profiteri perseveravit. Tum pari veteribus consulibus animo juravit Sentius, *si quidem suffragiis populi consul factus esset Egnatius, non renuntiaturum*. Cum finis pugnandi non fieret, senatus præsidium consuli decrevit: eoque repudiante, miserunt ad Augustum legatos, binis additis lictoribus.

XXX. Ille, superioris anni consilio non posse sanari præsentia, putans, Q. Lucretium, qui in numero legatorum erat, quamquam in triumviratu proscriptum, consulem designavit, & ipse quamprimum ire Romam constituit. Advenienti decreta multa: nihil acceptum, præter aram Fortunæ Reduci, & anniversarium eo die sacrum, sub *Augustaliorum* vocabulo, cum ludis solemnibus. Pugnat tamen senatus populusque Romanus, ut obviam iri pateretur; idcirco declinaturus hanc molestiam, ne se & populum inquietaret, noctu ingressus est.

XXXI. Postridie, cum de rebus in Oriente gestis referret, prætoria insignia Ti. Neroni decernenda curavit; Druso, uti celerius quinquennio, quam sineretur legibus, honores peteret. Ipsi deinde, postquam sibi displicere significabat, quæ absente se per seditiones, & reverso per metum acta erant, præfecturam ei morum cum censoria potestate detulerunt in quinquennium: consulare jus in perpetuum, cum fascibus duodecim, & sella curuli in medio consulum. Censoriam deinde potestatem in perpetuum accepit; quam antea quoque certum ad tempus habuisse constat ex actis ejus, censu præsertim, quem hoc

jure egisse in sexto consulatu suo retulimus. Mox etiam legum emendandarum ferendarumque arbitrium senatus ei dedit, in eas & jurare paratus. Jusjurandum remisit Cæsar, servaturos existimans ultro, quæ placuissent; cetera mutaturos esse, simul possent, etiamsi sexcentis sacramentis adigerentur.

XXXII. Dum ista fiunt, ædilis, excusatione paupertatis usus, ultro abdicavit. Virgilius, vatum Romanorum maximus, Augusto & Mæcenate heredibus, decessit, ætatis primo & quinquagesimo. Jusserat is testamento cremari Æneidem suam, quod ei summam admovere manum nequivisset. Vetuit Augustus, licet legum alias servantissimus, ne pulcherrimus nobilissimi ingenii foetus interiret. Sepultus est Neapoli. apud Tarentum exspiraverat. Sub hoc tempus Agrippa, qui rebus urbanis interea præfuerat, in Gallias missus est, discordia principum, & Germanorum incursionibus laborantes.

XXXIII. His celeriter pacatis, in Hispaniam transit, Cantabrorum ferocia denuo turbatam. Magnus enim numerus sub hasta venditorum, interfectis dominis, in patriam redierant, superstitesque popularium ad arma hortari, castella quadam communiverant. Tantus erat immanis populi terror, ut Agrippa negotium habuerit in coercendis confirmandisque militibus, qui expeditionem metu detrectabant. Neque levius, quam pro opinione, bellum fuit. Multa, dum apud Romanos serviebant, viderant barbari, quorum adversus hostem usus esset hac peritia, & quia victos nullum non supplicium expectare norant, plurimum & detrimenti Romanis intulerunt, & ignominia. cujus etiam causa legionem, quæ vocabatur Augusta, hoc uti cognomine Agrippa prohibuit.

XXXIV. Sed viribus immensum superior, non antea destitit, quam, juventute propemodum omni occisa Cantabrorum, ceteros, armis ademptis, ex montibus in plana.

§ XXXI. Val. Max. 6, 7. Appian. civil. Sueton. § XXXII. Sueton. in Aug. c. 27. Dio. § XXXIII. Plin. 7, 30. Dio.

deduceret. Nec tamen ob hæc gesta aut scripsit senatui, aut triumphum, licet auctore Cæsare decretum, duxit; modestiam, sicut assueverat, servare pergens, cujus & aliud experimentum eodem tempore dedit, cum sententiam consul de fratre rogaret, censere reoufians. Idem etiam virginem aquam, in agro Lucullano conceptam, private sumtu induxit in urbem, Augustam vocans. quod adeo gratum Cæsari fuit, ut in penuria vini, cum populus valde vociferaretur, *satis dixerit provisum a genere suo Agrippa, perductis pluribus aquis, ne homines sitirent.*

XXXV. Talis igitur Agrippa fuit. ceterorum plerique ob res haudquaquam huic comparandas, atrociniis forte compressis, aut seditionibus compositis civitatum, & petierunt triumphos, & impetrarunt. Neo enim parcus in his Cæsar erat, quem super triginta ducibus justos triumphos, & aliquanto pluribus triumphalia ornamenta decernenda curasse, invenio; quamquam ex plerorumque gestis Imperator vocatus non esset. L. tamen Cornelii Balbi P. F. non expers meritorum triumphus fuit: quem proconsule duxit ex Africa VI Kal. April. victis Garamantibus, quos nulla dum Romana arma perculerant. Nec cum hominibus modo, sed magis cum fiti dimicandum fuit; quod putei arenis injectis occultabantur. Neo ideo minus Phazaniorum & Garamantum oppida plurima capta, quorum nobilissimum Debris, ob fontem miræ naturæ, & caput gentis Garama.

XXXVI. Nec triumphatæ tantum nationis, sed etiam triumphantis novitas illustriorem hunc ei titulum fecit. Gadibus natus, civitatem Romanam cum majore Balbo patruo suo acceperat. nec quemquam ad ea tempora triumphasse, nisi Romanum natum, meminerant. Ex Kal. Jul. ejus anni M. Vinicius consulatum gessit: ceteri, nam haud dubie suffecti plures fuerunt, ignorantur. At sequens annus, quo duo Cornelii Lentuli, Publius P. F. & Cnæus

§ XXXIV. Flor. 4, 12. Dio. § XXXV. Sueton. in Aug. c. 42.

L. F. consulatum gesserunt, Agrippam propemodum la par Cæsari fastigium receptum ab ipso vidit. Quippe Augustus in optimo proposito reformandæ reipublicæ insidias timens, ut ab his esset ostentatione parati vindictis tutior, Agrippam tribunitiæ potestatis collegam declaravit in quinquennium. tot enim annos sufficere dictitabat: cum eandem potestatem per decennium jam tenuisset; & elapso hoc quoque quinquennio, in aliud decennium esset accepturus.

XXXVII. Tum autem ingentibus curis districtus, quemadmodum citra periculum repurgare curiam posset, cum Agrippa agitabat. Nam & numerum iusto putabat ampliorem esse, & non tantum infamia vitiorum obrutos, sed etiam adulatione onerosos, oderat. At erat res offensionum plena; nemo enim, sicut factum erat prius, sponte cedebat: & tot simul senatu movendorum invidiam sustinere, nisi pluribus sociis, cunctabatur. Tandem ea ratio placuit, ut ex omnibus triginta viros optimos ipse deligeret juratus: qui deinde jurati & ipsi scriberent in tabella seorsim singuli quinque aliorum nomina, quos dignos eo ordine censerent; ne tamen inter eos necessarius quisquam scribentis esset. Hoc ubi factum est, ex singulis quinariis unum sorte duxit, qui & senator esset, & alios quinque, iisdem, ut priores illi, legibus in tabella nominaret.

XXXVIII. Et oportuerat quidem triginta esse, tum qui primi tabellas acceperant, tum etiam qui sorte fuerant educti: sed cum ex utroque numero peregre abessent, alii delecti sunt, qui eorum vicem fungerentur. Hoc cum ad aliquot dies factum esset, suspitione fraudis motus Cæsar, neque tabulas ultra penes quæstores esse passus, neque sorte usus est; sed suo ac Agrippæ iudicio ceteros allegit, donec sexcenti efficerentur. Trecentos maluisset, ut veteris reipublicæ species redderetur. sed non audebat tot offendere, bonis quoque in metum adducendis, si

plures multo expungerentur, quam manerent. Sic quoque caveri non potuit, quin aliqua parum commode fierent. Divinejus certe Regulus, scissa in senatu veste, cicatrices ostentans, & stipendia sua exponens, magna cum invidia questus est, *se moveri senatu, cum filius suus & alii, quibus se præstare non dubitabat, allegantur.*

XXXIX. At Antunculejus Pætus veniam *extendi ordinis, locumque suum patri*, qui removebatur, oravit. Itaque diligentius inspectæ sunt tabulæ; motisque iterum aliis, alii substituti. Tum etiam, quia nonnulli causis non improbabilibus injuria se remotos querebantur, locum his inter senatores ludis epulisque in veste senatoria, & recuperandi ordinis causa honores petere concessit Cæsar. ita plerique horum iterum in senatum allekti: ceteri medio quodam inter populum Patresque loco ætatem exegerunt. Erat omnino ea res, quæ multorum animos ad cujuslibet facinoris audaciam exasperaret. eo promptius creditum, Augustum & Agrippam insidiis peti, arguentibus. interfectique sunt nonnulli, quorum & M. Egnatius Rufus fuit, cujus de vanitate supra narravimus.

XL. Exciverant hæc pericula curam senatus: multaque prolata, quæ ad salutem Augusti protegendam provideri opus esset. Inter quæ cum forte jactaretur, *excubias ei constituendas Patrum, quas sua quisque vice obirent*, Antistius Labeo, non magis studiorum claritudine, quam in corrupta libertate celebratus, *se quidem somnolentiorum esse*, dixit, & *ad excubias agendas ineptum*. Sed Augustus, graviter urgens cœpta, coercendo ambitu sanxit, *ut, qui pecuniam magistratus adipiscendi causa dedisset, promississet, ejus magistratus petitione in quinquennium arceretur*. Majori cura ingenuorum civium augendo numero studuit, præmiis in maritos & patres adauctis, & majoribus pœnis vexato cælibatu; postquam priorum legum sanctiones spernebantur.

XLI. Et quando plures mulieribus mares erant, etiam

§ XXXIX. Sueton. in Aug. c. 35. Dio. § XL. Vellej. 2, 92. Sueton. in Aug. c. 19. Tacit.

libertinas permisit duci, præterquam fenatoribus. Hæc negotia dum tractantur, senatores quidam de matronarum atque juvenum reprimenda immodestia Cæsarem interpellarunt, quando propter hanc etiam pauciora matrimonia contraherentur. Ipse, suggillari putans, quod multorum uxores corrumpere, hanc quidem sollicitudinem declinabat; *quod fieri potuisset, provisum* inquiens, *non autem posse omnia pari accuratone constitui.* urgentibus dein, *suam cuique conjugem domesticis præceptis formandam esse,* respondit: *quemadmodum ipse moneret Liviam suam.* His excitata potius, quam repressa, quorundam improbitas, orare non destitit, priusquam in hanc rem Cæsar quædam differeret, de cultu uxoris suæ, egressibusque ejus & comitatu, quibus illa profecto rebus laudabatur.

XLII. Estque nota, sed memorabilis fabula, cum aliquando in spectaculo gladiatorum Livia gravibus viris, Julia luxuriosæ juventutis grege cinctæ confediscent, scripto hanc admonitam a patre, *Videret, quantum inter duas principes feminas interesset.* Cum autem censoriam exercenti potestatem oblatus esset adolescens, qui prius adulterio cognitam duxerat; diu æstuans, cum nec negligere facinus, nec punire auderet, tandem inquit: *Talia multa nobis atrocia & pudenda civiles dissensiones attulerunt oblivione sepelienda: sed in posterum prospiciamus, ne tale quid eveniat.* At cum quidam infantes adhuc puellas desponderent, & præmia nihilo minus maritorum ferrent, rem opusque non præstarent, minores decennibus puellas desponderi vetuit: quo intra biennium (quæ legitima nubendi his ætas) ducerentur. Hæc omnia lege Julia maritandis ordinibus comprehensa.

XLIII. Proxima frumenti populo dividundi cura fuit, institutumque, ut magistratus nominarent singulos, qui ante triennium minimum prætura functi essent; & ex eo numero sorte deligerentur quatuor, per quos frumentum

§ XLI. Tacit. Sueton. in Aug. c. 34. Dio. Lips. in Tacit. l. 3.

§ XLII. Dio. Lips. Sueton. in Aug. c. 69.

plebi daretur, additis binis licitoribus, servorumque publicorum, & scribarum ac librariorum, accensorumque & præconum ministeriis. Per hos sæpe levissimo, interdum nullo pretio, menstrua fiebat frumentatio, ut in orbem ad omnes hæc cura rediret. Nam Augustus, cum ter in annum quaternum mensium tesseras dare constituisset, ne frequentius a negotiis homines avocarentur, plebi veterem consuetudinem disideranti cesserat. Alia quoque sub id tempus constituta: ne plus uno feriarum Latinarum causa quotannis præfectus urbis fieret: Sibyllini libri, vetustate exolefcentes, ab sacerdotibus describerentur, ne quis alius eos inspiceret.

XLIV. Honores petere permisit omnibus, qui legibus non prohiberentur, haberentque senatorium censum, quem prius quadringentis sestertiis definierat, deinde auxit ad sestertium decies: & utroque tempore pauperibus, sed honestis viris, quod eo minus habebant, dono dedit. Prætoribus indulgit, ut in ludos triplum ejus, quod a publico præbatur, insumere liceret volentibus. His ac similibus gratiam apud hos etiam iniit, quos priorum aliquot legum severitas alienabat. In provinciis quoque res feliciter procedebant; & Germanos, Melone quodam duce, in arma versos M. Lollius superasse nuntiabatur. Neque minore omnium lætitia exceptum, quod Pyladem pantomimum revocavit; quem propter spectatorem, a quo exhibebatur, digito demonstratum fautoribus suis, urbe atque Italia submoverat.

XLV. Atque ille castiganti eum Cæsari, *quod, cum Bathillo Macenatis familiari contendens, seditiones vulgo concitaret*, profundioris prudentiæ dicto, quam ab hoc expectaretur, respondit: *Atqui expedit tibi, Cæsar, circa nos occupatum populum habere.* Dum ista Romæ geruntur, Herodes templum demolitus, majore spatio, atque specie instaurare incipit, quod opus vix multis inde annis perfici

§ XLIII. Macrob. Saturnal. 2, 5. Sueton. in Aug. c. 34. § XLIV. Sueton. in Aug. c. 41 & 45. Dio. Strab. Euseb.

potuit. Cajo deinde Furnio, C. F. C. Junio Silano consuli-
 bus, sub Apennino in villa Liviae ingenti motu terra tre-
 muit. Fax in caelo, a meridie ad Boream transcurrens,
 ad similitudinem diurnae lucis noctem illustravit. Turris
 hortorum Caesaris ad portam Collinam fulmine percussa
 est. Quibus haud perinde commotus fuit, quam recrea-
 tus incremento domus suae. Tum enim alterum Agrippae
 filium Julia peperit, qui Lucius est appellatus. Hunc cum
 fratre Cajo statim adoptavit Caesar, per aes & libram a pa-
 tre emtos, veteri more; tutiorem se futurum ab insidiis
 ratus, si pluribus munimentis insisteret. Virtutis inde &
 Honoris solemnibus, quod incommodo tempore celebra-
 bantur, alium exinde diem constituit. Viris triumphalibus
 auctor fuit operis alicujus excitandi de manubiis, quo cum
 urbis ornatu gestorum memoriam perpetuarent: multaque
 a multis exstructa sunt.

XLVI. Eodem anno ludos seculares ingenti apparatu
 fecit, quos centesimo quoque anno (his enim terminis
 seculum terminatur) fieri mos. Sane hos inter ludos, &
 quartos seculares, sive L. Cenforino, M. Manilio consu-
 libus, sive triennio post, celebrati fuerant, (nam inter
 auctores dissentitur) circiter centum triginta anni intererant.
 Sed quindecimvirosum diligentiae creditum, qui ex Sibyl-
 linis libris tempus ludorum investigaverant, ritus eorum-
 dem exponente Atejo Capitone, qui tum divini humani-
 que juris consultissimus habebatur. Praefuerunt magistri
 quindecimvirum sacris faciundis, imp. Caesar D. F. Au-
 gustus, C. Sentius C. F. C. N. Saturninus, M. Claudius
 M. F. M. N. Marcellus, M. Fufius M. F. Strico, D. Lae-
 lius D. F. D. N. Balbus. Zosimus Graecus auctor *L. Cen-
 forino, C. Sabino consulibus ludos seculares actos* narrat. id
 si verum est, suffecti fuerint oportet: nam nec par illud
 inter majores consules, qui nomen anno dabant, repe-
 rias: & hoc quidem anno factos ex priscorum monumen-
 torum fide satis constat. His ludis, Augusti jussu, secu-

§ XLV. Jul. Obseq. Dio. Sueton. in Aug. c. 14 & 29. Tacit.

lare carmen Horatius poeta condidit. Ullum eo tempore nocturnum spectaculum a juvenibus utriusque sexus frequentari prohibuit Cæsar, nisi cum aliquo majore natu propinquorum.

XLVII. Tum quoque Germanos, vindictæ magis, quam cautioni intentos, M. Lollius legatus Cæsaris circumvenit insidiis, gravique clade vexavit. At in urbe legis Cincizæ caput, ne quis ob causam orandam, pecuniam donumve accipiat, revocari placuit; addito, ut quadruplum perderent, qui accepissent: iudices, in quem annum fortiti essent, domos litigantium non ingredi: senatoribus etiam infrequentibus augeri mulctam, & qui sine probabili causa in curiam serius accessissent. L. Domitio Cn. F. L. N. Ahenobarbo, P. Cornelio P. F. P. N. Scipione consulibus, in Gallias profectus Cæsar, templum Quirini resectum a se dedicavit; in quo cum sex & septuaginta columnas posuisset, postquam totidem annos vivendo expleverat, non temere fecisse existimatus est.

XLVIII. Inde per Tiberium & Drusum privignos, quibus hunc honorem decernendum ab senatu curaverat, munus gladiatorium edidit. Itineris causam, qui secreta principis cogitationes rimantur, & nisi reperiant, fingunt, nunquam vel evidentibus contenti, partim in leges nuper latas referebant, *quas aut exerceri cum offensa, aut negligi cum dedecore opus esset; ideo Solonis exemplo sibi peregrinationem indixisse.* Nec deerant, qui, *ut amore Terentiæ securius fruere-
tur, neque sermonibus in urbe non vitandis seque & illam tra-
duci sineret, id consilii cepisse* dicerent. Hanc enim Mæcenati nuptam sic deperibat, ut eam aliquando certare de forma cum Livia compelleret. Ceterum in propatulo Galliarum erat fortuna, quæ variis a nationibus vexabatur, & Germanorum magnis acta terroribus curam Augusti considerabat. Sicambri, Usipetes, Tenchteri, non tam fracti

§ XLVI. Plin. 7, 43. § XLVII. Sueton. in Aug. c. 31. Jul. Obseq. Tacit. Dio.

prioribus proeliis, quam irritati, comprehensos in ripa sua Romanos in crucem egerant.

XLIX. Hoc veluti sacramento collecta ingens manus Rhenum mox transierat; vastataque proxima parte Galliarum, ne Germanis quidem jamdudum incolentibus parcentes, equitatum Romanorum astu circumventum fuderunt, ad ipsa usque Lollii castra, dum fugientibus instant, præter propositum deducti. Tum vero, postquam perniciosum sibi futurum errorem videre, si faterentur; eodem impetu Lollium occurrentem aggressi, majore tamen ignominia, quam clade, repulerunt, aquila legionis quintæ potiti. Igitur Augustus, sua præsentia opus esse existimans, quem interim urbi Italiæque præficeret, dubitabat. M. Valerius Messalla præfecturæ nomen, sibi primo delatum, post paucos dies deposuerat, potestatem nimiam & incivilem exercere nescius. M. Agrippam in Syriam remittebat, C. Mæcenatem comitem erat habiturus ob Terentiam, sed & Tiberium, quamquam urbanum prætorem, ducturus in Galliam erat; eoque per Drusum impleri magistratum illum, senatusconsulto interposito, voluerat.

L. Idcirco Statilium Taurum, senem triumphalem, dignum eo loco censuit, cujus ministerio in gravissimis negotiis usus fuerat: nec judicii falsus est. Quæ nox prima profectionem Cæsaris secuta est, incendio urbem exteruit: quo Juventatis in Velia templum arsit: & paulo ante, præter ea, quæ supra memoravimus, lupus via Sacra in forum procurrerat, hominibus aliquot occisis. nec procul foro magna vis formicarum, in speciem agminis ad prælium euntis se conglobaverat. Hæc prodigia aliorum pietatem, aliorum adulationem adverterunt, senatusque consultum factum, *uti pro reditu Augusti vota susciperentur*. Interim & quinquennales ludos, propter principatum ejus votos, M. Agrippa fecit, recens in collegium quindecim, cujus tum viçes curandi ludos eos erant, virorum

cooptatus. Circum hæc tempora contra gentes Inalpinas bene pugnatum est a P. Silio, Camunisque & Vennonetes sub imperium populi Romani redacti.

LI. Idem Silius & Pannonios, assumtis Noricis Histriam incurstantes, per se & legatos suos ita domuit, ut pacis conditiones accipere utrique cogerentur. Dalmatæ quoque sub idem tempus, Hispanique moti; sed modico, nec diuturno tumultu. Macedoniam Denthetæ & Scordisci infestaverunt. Bessi Cotyos regnum adorti, quod, eo mortuo, liberorum ejus avunculus & tutor Rhymetalces defendebat; ab Romanis, auxilium ei ferentibus, subacti sunt. Sarmatas, eadem tentantes, Cn. Cornelius Lentulus pugna victos trans Istrum recedere coegit. Ab eodem Daci Getæque per concretum gelu Danubium vicina infestantes repulsi, submotique. Pari felicitate Germanicum bellum, quod præ ceteris erat formidabile, compositum. Quippe intellecto, non modo Lollium strenue parare arma, sed ipsum cum exercitu adventare Cæsarem; ad sua regressi, missis obsidibus quietem sponponderunt. Nec tamen adeo aut credita hæc, aut præstita pax fuit, quin aliqui subinde motus existerent. quorum causa & hunc annum in Gallia & sequentem contrivit. quo consules M. Livius L. F. Drusus Libo, L. Calpurnius L. F. Piso fuerunt.

LII. Sed & ipsa Gallia non satis quieta erat, propter hominis libertini tantam improbitatem, ut significata prodigio sit credita; cum maxima bellua, viginti pedum latitudine, longa sexaginta, & præter caput mulieri similis, ex Oceano irruens, in vado hæsisset. L. Licinius is fuit, Gallus natione, qui captus iis bellis dictatori Cæsari servierat. Sed hunc in honore & usu maximo Augustus habere solitus, procuratorem suum in Gallia constituerat. Is igitur ad explendam ingenitam avaritiam majestate Romani nominis abusus, hoc agebat, ut, quotquot se potiores ipso ferrent, deprimerentur. nec contentus exegisse ad

præscriptum sibi modum, magnam insuper pecuniam sibi suisque extorquebat: tam impudenter quidem, ut, quoniam in singulos menses aliqua debebantur, quatuordecim pensiones eodem anno exigeret; veteribus mensium nominibus *Julium & Augustum* annumerans. Sane postquam Cæsar advenit, tanta vis in eum coorta accusatorum est, tamque acerba, ut patrocínio potius apud principem, quam periculo esset.

LIII. Namque partim moleste tulit id Cæsar, in nonnullis excusavit Licinium, quædam ignorare se, alia non credere simulans: quin & occultabat haud pauca, pudore etiam ductus, quod tali procuratore uteretur. Sed maxime Licinio calliditas sua profuit, qui alias quoque ad novorum operum impensas conferre patrono grandes summas solitus, irato poenasque minitanti magnam vim auri argentique, & ceterarum rerum ingentes acervos ostendit; *ea non sibi, nec avaritiæ causa, congesta dicens, sed in Cæsaris, populi que Romani usus; & ne Galli, gens ad res novas mobilis, his instructa copiis facilius ad rebellionem prolaberetur.* Sic effectum, ut Licinius in Gallia multos annos veluti regnum continuaret. Hoc tempus esse crediderim Augustoduni in Æduis conditæ, quæ caput gentis esset, liberalibusque studiis, quorum ibi præstantissimos magistros collocavit Cæsar, nobilissimam Gallorum juventutem ad mitiorem vitam erudiret.

LIV. Inde Tiberium, cujus opera ferme per integrum annum in regenda Gallia usus erat, in Rhætiâ cum exercitu misit. Rhæti, circum Alpes Tridentinas inter Noricos Gallosque positi, & hos & Italiam latrocínio vexaverant, diu lateque grassati; & transeuntes negotiorum causa Romanos sociosque interfecerant: tamque crudelis his erat animus, ut omnes mares captos protinus occiderent, ne his quidem, qui essent in utero, exceptis, quos nescio qua divinatione deprehendebant. Hos jam Drusus, ab Au-

§ LII. Sueton. in Aug. c. 67. Dio. § LIII. Macrob. Saturnal. 2, 28. Tacit.

gusto missus, pugna vicerat ad Alpes Tridentinas, ideo prætoris insignibus honoratus. Ab eodem finibus Italicis submoti, ubi Galliæ infesti incubuerunt, etiam Tiberius in eos missus, quando & Vindelici cum Rhætis se conjunxerant. Hi, divisis partibus, per se & legatos pluribus locis hostem aggressi, multis urbium & castellorum oppugnationibus, Tiberius etiam per lacum navigiis subvectus, carpserunt. Justis quoque præliis dimicatum, a Tiberio præcipue.

LV. Nec occurrere locis omnibus barbari cum magna multitudine poterant; & quidquid ubique interceptebatur, & animos ceterorum & vires minuebat. Igitur eo deducta res est, ut victi a fratribus, in populi Romani ditionem concederent. Victores, frequentiae hominum feritæque diffusi, quidquid ætate ac robore validum fuit, abduxerunt, relictis, qui agro colendo magis, quam turbandis rebus, sufficerent. Sic in provinciæ formam redacti, unius ætatis bello, sed fida victoria, & multos in annos quietem ab his gentibus & tributa præstante. Coloniarum, vincula domitarum gentium, in Rhætia Drusomagus, Augusta in Vindelicis excitata. Inter tot hujus anni gesta Vedii quoque Pollionis mors invenit locum, divitiarum tantum & sævitiae nomine noti; sed in quo memorabile factum Augusti non immerito celebratur.

LVI. Libertinus homo, deinde receptus in equestrem ordinem, murænas alebat in piscina; quod iis temporibus divites affectabant. Sed ceteris innocentior luxus erat: hic iisdem ad crudelitatem abutebatur, fervos, in quos animadvertere volebat, objiciens, ut pariter totius hominis distracti, tanquam egregio spectaculo frueretur. Hoc supplicio perire iussus puer, qui forte crystallinum calicem fregerat, ad Augusti accubantis pedes provolvit sese, non mortem, sed fœditatem poenæ deprecatus. Susceperat miseri patrociniū Cæsar; nec homo superbus & truculentus exorari patiebatur. Igitur Cæsar, afferri iubens cetera,

§ LIV. Sueton. in Tib. c. 9. Dio. Strab. l. 14. Flor. 4, 12. Vellej. 2, 95. § LV. Dio. Liv. Epit. Strab. l. 4.

quæ haberet, crystallina, tanquam ufurus, omnia sua manu confregit, missumque fieri puerum, & piscinam compleri præcepit, potestate sua bene usus.

LVII. Hic tum Pollio mortuus, heredem ex magna parte Cæsarem reliquit, in qua & Pausilypum fuit, inter Neapolim & Puteolos villa; cujus in vivariis (ut hoc obiter annotetur) positum a Pollione piscem post sexagesimum annum exspirasse, Annæus Seneca memoriæ prodidit. Admisit iudicium Augustus, & quia testamento iustus erat opus insigne facere publice, abusus hac occasione paulo post ad oblitterandam Pollionis memoriam, cuius ipsum amicitiae suppudebat, domo ejus maxima & splendidissima ad solum diruta, porticum inædificavit, non Pollionis nomine, sed Liviae inscripto, eamque decoravit priscorum artificum tabulis.

LVIII. Interim in Gallia ac Hispania multæ coloniae deductæ, quas a se cognominari ad memoriam ætatis suæ Augustus voluit. De Augustoduno jam diximus. præter hanc in Gallia fuere Augusta Tricastinorum, Trevirorum, Rauracorum, Veromanduorum, Ausciorum, Nemetum, Sueffionum. Tum Augustobona, Augustomagum, Augustoritum. At Hispaniæ Augustam Firmam, & Gemellam, & Novam, & Juliam Gaditanam, Braccarumque habuerunt. Præterea Augustobrigam, & Cæsaraugustam: itemque Augustanos Setubitanos, & Astures, & Cerretanos, qui plerique sub hæc tempora cum novis aut adauctis urbibus hæc nomina receperunt. Sed & Cypriis terræ motu, familiari malo, vehementer afflictis subventum, indultumque, ut Paphum urbem, quam ea pestis præ ceteris perculerat, *Augustam* cognominarent.

LIX. Nondum enim mos inoleverat, ut sibi quot & qualia vellent vocabula civitates asciscerent, sed in beneficii loco senatus hæc imponebat. Cyzicenis interea Cæsarem deprecantibus, quam nuper amiserant, libertas

§ LVI. Plin. 9, 27. Dio. § LVII. Dio. Plin. 9, 53. Sueton. in Aug. c. 29. § LVIII. Plin. 3, 3 & 4, 10. Dio.

reddita. M. Licinius M. F. Crassus, Cn. Cornelius Cn. F. Lentulus augur consules sequuntur. Hoc anno curules ædiles, cum vitio creati abdicassent, statim aliis comitiis refectioni, exemplo prius inaudito, magistratum gessere. Potticus Paulli conflagravit, incendio etiam Vestæ ædem adflante: propter quem metum, quod maximam Virginem cæcitas arcebat eo officio, per ceteras in domum Dialis flaminis, tum vacantem, delata sacra sunt. Porticus refectionis Cæsaris & amicorum Paulli pecunia; nam filii ejus, quorum nomine fiebat opus, ob paternam calamitatem modicis facultatibus erant.

LX. Ab externis bellis nec quies omnino, nec periculum fuit. Pannonicorum celeriter coercita rebellio: & Ligures, quos Comatos appellant, cum maritimis Alpibus, quas hæcenus liberi possederant, in potestatem venerunt. Major aliquanto motus ad Bosporum exortus Scribonii dolo, qui se missum ab Augusto defensore regni mentitus, Afandrum ad necem voluntariam compulerat. Ille enim, licet nonagenario major, sed viribus nondum absumptis, ob eam injuriam cibo abstinuit. Scribonius nepotem se Mithridatis Magni ferens, Dynamin Afandri filiam, neptem ejusdem Mithridatis e Pharnace, cui moriens Afander regnum reliquerat, in matrimonium, unaque Bosporum quasi dotalem accepit.

LXI. His rebus cognitis, Agrippa Polemoni regi Pontico mandavit hoc bellum. Ipse rogatu Herodis, qui ad eum in Asiam venerat, in Judæam profectus, urbes ab rege recens conditas inspexit, ubique magnifice habitus. Hierosolymas etiam inter occurrentium festas voces ingressus, hecatomben obtulit Deo, epulumque populo dedit. Inde post paucos dies, ne hieme navigandum esset, in Joniam trajecit, negotiis provinciæ vocantibus: Beryto interim colonia deducta, quæ *Augustana* appellata est. Per hæc tempora Polemon, ducto in Bosporanos exerci-

tu, Scribonium quidem nullum ultra reperit, quem, comperta hominis fraude, ipsi necaverant: ceterum cum his pugnandum Polemoni fuit; metu, ne illi traderentur, arma capientibus. &, quamquam proelio victi, ferociam retinebant.

LXII. Hæc anno superiore acta cum Agrippa didicisset, ipse proficisci ad bellum decrevit. Igitur ubi commodum navigationi tempus rediit, Sinopen, & inde in Paphlagoniam profectus, propinquo metu Bosporanos arma ponere, signa Romana Mithridatico bello capta reddere, regemque accipere Polemonem, coegit, Dynami etiam in matrimonium ei tradita. Hæc agenti Herodes ad omnia promptus ac diligens aderat, magnam super antiquam familiaritatem gratiam adeptus, quod, relicto regno suo, in Asia quæsitum Agrippam, Sinope consecutus, auxilium operamque non admonitus obtulerat. Illensibus ea res, plurimum profuit, quibus Romanus, propter uxoris periculum iratus, centum millium drachmarum mulctam dixerat.

LXIII. Quippe Julia, noctu Ilium petens, dum Scamandrum in lectica transit, subito fluminis auctu magnum vitæ discrimen adierat. Ergo legati ad deprecandum missi, cum Amisum venissent, nec agentem ibi Agrippam auderent compellare, Nicolaum Damascenum orarunt, ut sibi regis Herodis, cui erat ille familiarissimus, patrocinium compararet. Suscepit rex, & culpa ab Illensibus, ignaris rei, translata in casum, Agrippam alioqui proniorem ad clementiam placavit: cum illi jam, desperato negotio, in patriam renavigassent. Agrippa, postquam præsentia fati composita ratus est, per Paphlagoniam & Cappadociam, Phrygiamque majorem Ephesum rediit. inde trajecit Samum, Herode semper eum comitante.

LXIV. Hæc res animum Judæis addidit, qui jus civitatis in Jonicis urbibus, beneficio regis Antiochi, cui cognomentum Deus fuit, adepti, *trahi se ad judicia festis suis,*

§ LXI. Joseph. antiq. Jud. 16, 2. § LXII. Joseph. antiq. Jud. Dio. Oros. 6, 21. Euseb. § LXIII. Joseph.

&, quam mittere Hierosolymam solerent pecuniam, sibi adimi, querebantur, quamquam & Romani suis se legibus degere jussissent. Horum causam agente Nicolao, cum & Herodes Agrippæ assideret, æquum censentibus Ionibus, civium loco non esse apud se, qui alienis sacris uterentur; Agrippa nihil mutandum censuit, scripsitque ad Ephesios aliosque, jubens injuriis Judæorum abstinere. Sed & Cyrenensium magistratibus injunxit eadem, Judæis illius etiam provinciæ paria questis. Hinc Bosporani belli ad Augustum perscripto exitu, (nam ad senatum scribere, sicut priscis imperatoribus solitum, modestiæ causa superfederat) acta rata habuit Augustus, supplicationesque & triumphum ei decernendum curavit.

LXV. Jam & Galliæ Hispaniæque res reductæ in tranquilliores statum erant: Germani adhuc tumultuabantur. Igitur ad hos coercendos, agendumque censum Galliarum, Druso relicto, Cæsar Romam rediit, cum jam Tiberius Claudius Ti. F. Nero, P. Quinctilius Sex. F. Varus consulatum inissent. Forte iisdem diebus nuntius de reditu Cæsaris advenerat, quibus theatri sui dedicationem Cornelius Balbus sumtuosis spectaculis celebrabat; vir maximis opibus magnifice usus, qui & in natali solo Gaditanis novam urbem, cum navali in opposita continente suis impensis ædificavit. Is igitur Augustum redire, tanquam huic lætitiæ interesse cupientem, egregium sibi ducebat: & ab Tiberio quoque consule in honorem extructi theatri sententiam rogatus est primus.

LXVI. Quippe senatus, adventu Augusti audito, habebatur, ad honores ei decernendos. Inter alia placuit, *aram reditus in curia poni; neque supplicium sumi de his, qui supplices intra pomerium Augusto facti essent*. Neutrum ab illo acceptum: & ne populus obviam iret, quamquam Tiberis inundaverat urbem, ita quidem, ut Balbi theatrum nisi navigio adiri non posset, more suo noctu introiit,

§ LXIV. Joseph. antiq. Jud. 2, 3 & 16, 4. Tacit. Dio. § LXV. Liv. Epit. Sueton. in Aug. c. 29. Tacit. Strab. l. 3.

Postridie, cum populum, qui in Palatium confluerat, peralutasset, in Capitolium ascendit demtamque de fascibus lauream in genibus Jovis reposuit. Eodem die, balneo gratuito tonsoribusque plebi præbitis, senatum convocandum curavit, de gestis suis relaturus. Gravedine laborabat: ideo libellum quæstori recitandum dedit, quo acta sua post professionem ab urbe comprehenderat; addito, *consultum videri, prætorianos, expleto duodecimo stipendio, ceteros sexto decimo dimitti: & quia jam in morem venerat, agros assignari veteranis, pro his certam pecuniam dari.*

LXVII. Nec dubie acceptum, quod petierat, militibus quidem nec indignationem conspicuam, nec lætitiā movit, qui neque nihil eorum, quæ postularant, neque omnia consequerentur: possessoribus gratissimum fuit, ita futurum cernentibus, ut timere perniciosas illas agrorum divisiones aliquando desinerent. Cornelii Balbi ludos alii paulo post exceperunt, Augusti natalem prætor Julio Antonio Circensibus & venatione celebrante: qui & epulum ei ac senatui in Capitolio ex senatusconsulto dedit. Inde reversus ad curam reipublicæ Cæsar, quædam per absentiam suam utcumque constituta mutavit in melius. Post civilia bella quadringentis tantum sestertiis censum senatorium definiri placuerat, plerorumque re familiari valde accisa, aut turbata. Nuper idem, quod satis jam refectioni diuturna pace videbantur, auctus erat ad sestertium decies. sed eum adhuc modum habebant non multi: unde rari affectabant senatorium locum; & ex conscriptis quidam, quorum patres quique ejusdem ordinis fuerant, ob veram aut simulatam paupertatem ejurabant.

LXVIII. Idcirco senatus loco sex & viginti virorum, qui ad minores magistratus quotannis ex senatoribus eligi consueverant, decreverat, *ut viginti ex equitibus nominarentur: unde triumviri rerum capitalium, & auro argento aristoferendo feriundo, tum quatuorviri curandis in urbe viis, denique*

decemviri ad judicia centumvitalia ferebant. nam duumviros viarum extra urbem curandarum, & quatuorviros in Campaniam missi solutos, abrogari placuerat. Nec tamen hi senatores fiebant, nisi quem alium magistratum, qui more majorum id jus conferret gerenti, adipiscerentur. Decretum erat præterea, quando tribunitiis comitiis candidati deessent, uti ex quaestoriis, qui quadragesimum ætatis annum non explessent, forte ducerentur. Augustus autem, parum hæc efficacia remedia tot incommodis ratus, totum senatum recensuit: neque veniam cuiquam quinque & triginta annis minori dedit ponendi ordinis, præter qui manco corpore, aut inferiore censu essent.

LXIX. Et quo minus aliqui fallerent, valetudinem excusantes inspexit ipse: de facultatibus nemini, nisi jurato, credidit, ac ne testibus quidem injuratis. exegit præterea vitæ rationes paupertatisque causas, ut subveniret his, qui nulla sua culpa facti inopes fuissent. Nec minori sollicitudine domestica moderabatur, increpito etiam Tiberio, quod ludis votivis, quos Augusti reditu consules fecerant, Cajum juxta se collocasset: populo quoque castigato, qui puero assurrexerat, stansque plauserat, laudibusque prosecutus eum fuerat. Sub hæc demum tempora pontificatum maximum a. d. pr. Non. Martias assumpsit Cæsar, non sustinens vivo extorquere Lepido, quod Romanis moribus sacerdotia ne exilio quidem amittebantur. Ceterum satis eum per tot annos contemtim habuerat, præter alias causas propter adolescentis Lepidi conjurationem infestior. Nam in agris amissæ potentis pudorem obtegere cupientem migrare in urbem, venire in senatum coegerat, quo plurimum derisui exponeretur.

LXX. Sed & ultimum ei locum dicendæ inter consulares sententiæ dedit, cum alios secundum tempora gesti magistratus, aut singularem quandam præstantiam, collocaret. Nec adversus hæc nitendi vis erat ulla Lepido, qui

equidem, si pontificis maximi tanta potestas fuisset, ut imperium adimere cui vellet posset, quod nuper asseri coeptum est, adversus has injurias in promptu telum acerrimum habuisset. Eodem anno Augustus tribunitia potestate duodecimum, quadringenos nummos viritim populo dedit, honores ab senatu delatos, pontificatu accepto, abnuvit. insistentibus surrexit, & e curia se proripuit.

LXXI. *Ædes sibi publice præberi non est passus: sed quia pontificem maximum in publica domo habitare necessum erat, suarum ædium in Palatio partem publicavit. Domum autem, quam rex sacrorum olim obtinuerat, Vestalibus, quarum ab habitatione communi tantum pariete distinguebatur, tradidit. Et ne per iram quid faceret, aut diceret incivilius, cum in senatu propter uxoris suæ vitam accusatus Cornelius Sifenna, ductam sibi Augusto auctore confirmaret; exsiluit e sede sua, &, spatio temporis interposito, rediit: hoc, licet non concinnum, admittere maluisse, quam aliquid forte gravius, inter amicos postea confessus est. Nec subtrahenda memoriæ vel principis est patientia, vel libertas ingredientium discedenti aliquando, licere oportere senatoribus de republica loqui. Ferunt, Augustum hujus vitii conscium, gratanter amicorum admonitiones excepisse. Nam & Athenodorum Tarsensem a se digredientem, cum, rogatus utile præceptum relinquere, dixisset, uti, cum cæpisset irasci, quatuor & viginti Græcas literas memoria recensere, priusquam aliquid faceret, aut loqueretur, retentum ab eo, dicente, sibi adhuc ejus præsentia opus esse.*

LXXII. Ceterum Agrippa, reversus in urbem, decretum sibi triumphum ducere noluit: exemplumque dedit, ne quis postea privatorum aut ex provinciis scriberet ad senatum, aut victis hostibus triumpharet. Igitur simul ob virtutis & modestiæ singularem præstantiam, summos in

§ LXX. Dio. § LXXI. Sueton. in Aug. c. 54. Plut. apoph. Rom. c. 42. Dio.

eum honores Augustus haud maligne contulit, prorogata ei in aliud quinquennium tribunitia potestate, in Pannonios mittens, cum majore, quocunque extra Italiam venisset, imperio, quam eorum esset, qui provinciam obtinerent. Nec ille cunctanter, quamquam imminabat hiems, profectus, solo terrore nominis praesentiaeque suae coercuit hostem; nihilque abnuenti, veniam praeteritorum dedit. Sed inde revertens, cum jam M. Valerius M. F. Messalla Barbatus, P. Sulpicius P. F. Quirinus consules essent, in Campania morbo correptus exspiravit, priusquam eo pervenire Augustus posset; qui ad nuntium valetudinis ejus, quamquam forte Quinquatribus nomine filiorum ludos exhiberet, festinanter excurrerat.

LXXIII. Corpus ejus in urbem perlatum est, ac in foro propositum, dum Augustus laudationem peragit, velo interposito, quod aspectum arceret. Id utrumne fecerit, quia censor erat, an quia pontifex maximus, quod his, summorum apud Judaeos sacerdotum more, cadaver videre nefas esset, parum liquet: praesertim cum utramque opinionem Dio arguat, non ignorans istorum, bis consul, semel etiam pontificis maximi collega. Ceterum Agrippam in suo monumento condi jussit Caesar, ubi & Marcellum sepelierat: quamquam & illi datus in campo Martio sepulturae locus fuerat. Hunc ad modum Agrippa finiit vitam, fama, quam genere, nobilior, amicitiaque Caesaris Octaviani & virtutibus suis provectus, quibus domi bellique immensum claruit; cetera quoque, si quisquam eo tempore Romanorum, vir bonus, & omnino dignus, quem pronepos Caligula non agnosceret: summum haud dubie locum, si rempublicam liberam nactus esset, occupaturus; in regno unius, & communi ceterorum obsequio, ita mediis, ut tamen imperio, quam servitio, propior esset: cujus magnitudinem ne Augustus quidem princeps obumbrare totam potuit.

LXXII. Liv. Epit. Dio. § LXIII. Joseph. antiq. Jud. 3, 10. Dio. Vellej. 2, 96.

LXXIV. Moriens balneum populo legavit, quod *Agrippæ* dictum est, ubi gratis lavaretur; ob hoc prædia quædam Augusto adscribens, quorum e redditibus impensæ præstarentur. At hic pecuniam insuper divisit populo, tantam & hoc *Agrippa* iussisset. *Cherronesus* etiam ad Hellepontum e bonis *Agrippæ* ad Cæsarem pervenit. Nam deinde *Postumum* nominari *Agrippam* voluit, quo patris ejus memoria diuturnior & recentior esset; cujus & Cæsarem & populum ex æquo ingens desiderium ceperat. Summa enim prudentia se maximis in negotiis gesserat, ut Cæsaris imperium acceptum civibus faceret: & cum vigiliis laboribusque suis præcipuum ejus regni firmamentum esset; comitate, mansuetudine, liberalitate popularis haberetur.

LXXV. Ergo & ejus mortem prodigiis, qualia magnas calamitates præcedere soleant, prænuntiata esse crediderant; quia bubones in urbe conspecti, fulmine tacta domus in Albano, ubi divertere Latinis consules consueverant, & cometa per complures dies super urbem conspectus, in faces divisus fuerat. Incendia quoque multa exstiterunt. & inter alia, corvis ex ara quadam cum carne rapta prunas inferentibus, Romuli casa conflagravit. Inter hæc cum luctus causa spectacula solemnia negligenterentur, primoribus Patrum interesse nolentibus, nihil ex patrio more remittendi auctor iis Cæsar fuit; & quo minus dubitarent, gladiatorio munere ipse præsedit: quo exemplo etiam ab aliis mox, absente ipso, ludi facti sunt; pristinamque per omnia speciem civitas recepit.

§ LXXIV. Dio.

JOANNIS FREINSHEMII
SUPPLEMENTORUM
LIVIANORUM
LIBER CIL
IN LOCUM LIB. CXXXVH LIVIANE

E P I T O M E

LIBRI CENTESIMI TRICESIMI SEPTIMI

*Civitates Germania, cis Rhenum & trans Rhenum posite, oppugnantur a Druso; & tumultus, qui ob censum exortus in Gallia erat, compositus. Ara D. Casari ad confluentem Araris & Rhodani dedicata, sacerdote creato C. Julio Verecondari-
dubio Aduo.*

IAM exibat Augusto quinquennium, in quod præfecturam morum receperat. igitur alterum in quinquennium prorogata ei potestas, similiter ut imperium, cum certum ad finem data videretur, rebus ipsis perpetua fuit. Tum institutum, ut, quoties senatus haberetur, singuli Patrum, priusquam assiderent, iure & mero supplicarent ad altare ejus Dei, cujus in templo coiretur: neque prius domum Augusti ventarent, sed in senatu sedentes salutem acciperent redderentque, quo & religiosius, & minore cum molestia partibus suisungerentur.

Tribunatum plebis, propter vim ejus magistratus enervatam, pauci petebant. Idcirco constitutum est, *ui a magistratibus equites Romani singuli nominarentur, quibus haud minus decies sestertium res esset. Ex his denique deligeret populus in loca, quæ senatores non occupassent. His deinde post magistratum gestum optio esset, utrius ordinis haberi mallent.*

II. Asiam deinde, terræ motibus misere conflictatam, levaturus, *annuum ejus tributum de sua pecunia inferri in aërium jussit: & loco proconsulis legatum ei ex prætoribus sortito in biennium dedit. Cum paulo ante hæc tempora in judicio quodam Mæcenatem & Agrippam vehementer exagitari ab accusatore comperisset, quod adulterii reo patrocinium præstabant, venit in judicium & ipse, & in tribunali confidens, nihil fecit gravius, quam quod suis propinquis amicisque non placere conviciari accusatorem efatus, abiit. Ob hæc atque talia popularia facta, statuae ei ex collatitia pecunia sunt positæ: decretumque, *ut in honorem ejus, natalitiis Augusti ludis etiam calibes spectare permitterentur.**

III. Ceterum mors Agrippæ Tiberium Cæsarem propius admovit socio laborum indigenti, & infirma adhuc ætate nepotum. Igitur habenti in matrimonio Vipsianiam, Agrippæ filiam ex priore matrimonio, dimittere uxorem, & despondere sibi Juliam præcepit. Nuntiabatur interim, *rumuluari Pannonios, audita morte Agrippæ*, cujus metu quieverant. Idcirco missus in hos Tiberius, egregia Scordischorum opera, qui vicini Pannoniis & armatura totaque reliqua ratione belli similes sunt, evastatis late omnibus, gentem ad repetendam, quam abjecerat, pacem coegit. Arma victis adempta, magnusque juniorum numerus *ea lege* divenditus, *ne in propinquis patriæ suæ regionibus haberentur.* Triumphum ob hæc Tiberio decreverant Patres: Augustus ejus loco, triumphalia ei ornamenta dedit, novo nec antea cuiquam tributo genere honoris.

§ I. Sueton. in Aug. c. 87. Dio. § II. Dio. § III. Vellej. 2, 96. Dio. Sueton. in Aug. c. 21, & Tib. c. 9,

IV. Dum ita Tiberius successu præmiisque operum ac laborum attollitur, haud minus fratri ejus Druso quæsitum decus est, Gallorum consilia & Germanorum arma folleter fortiterque coercenti. Census nuper actus a Druso, quem in Galliam Augustus ideo miserat, tanquam haud incertum servitutis argumentum, Gallorum animos desiderio rerum novarum compleverat: passim, ut solet, erumpentibus indiciiis. Ea fiducia, & quod Augustus discesserat, Sicambri eorumque socii, ad utramque. Rheni ripam incolentes, arma, neglectis, quos dederant, obsidibus, resumserant. At Drusus, tum rectius in hostes impetum verti ratus, ubi fociorum res compositæ forent, eo curam intendere cœpit. Commodam fortuna occasionem præbuit omnia circumspicienti, quod absolutum Augusti templum Gallis communiter præsentibus fuerat.

V. Hujus ad dedicationem evocati principes, cum prætextus honestissimus esset, neque detecta, sua consilia sentirent, plerique omnes Lugdunum convenerunt: ibi ad confluentes Araris & Rhodani, ubi nunc coenobium Athenacense est, delubrum excitatum erat, cum insigni ara, inscriptionem habente sexaginta gentium, a quibus etiam singulæ statuae in eodem templo dedicatæ visebantur. spatiosus deinde lacus circumjectus claudebat locum. Hunc annuis ludis, atque rhetorum etiam certaminibus celebrari placuit. Sacerdos e principibus Æduorum C. Julius Vercondaridubius creatus. Inter hanc remissionem animorum, cum operam dedisset Drusus, ut, quos suspicio novorum consiliorum contigerat, plerosque omnes in potestate haberet, motus, qui timebatur e Gallia, mira repente tranquillitate confedit.

VI. Suetonius Lugdunensis aræ dedicationem ad frequentes consules Julum Antonium, C. Fabium, & Kalendas Augustas ejus anni retulit: quo & natum Druso filium narrat, qui multos post annos imperator factus est. Ego

§ IV. Dio. Liv. Epit. Strab. l. 4 & 7. § V. Dio. Liv. Epit. Strab.

hunc annum ex mente, non Dionis modo, sed etiam Livii, nam & hunc ita tradidisse, non obscura indicia sunt, tradere malui. Tum demum remoto provinciali metu, totus in bellum versus, ad Rheni ripam adducto clam exercitu, Germanos, quorum eruptio expectabatur, aggressus; cum trajectos in Gallicam ripam improvisus circumvenisset, cecidit. Ipse deinde, transito amne, qua Batavorum insula venientibus e Gallia placido flumine faciles appulsus præstat, mox in ulteriora tendit. Usipetum gens maxime petebatur, Cattis proxima, jam superioris Cæsaris ætate Gallos incurfare solita.

VII. Horum pervastatis finibus, in Sicambros transitum: eademque & horum agris illata vastitas. Inde secundo Rheno in Oceanum Germanicum primus Romanorum ducum navigavit, in Frisios expeditione sumta: obiterque subactis insulis, quarum Byrchanis, cum non segniter defenderetur, vi expugnata est. eam Romani a frugis similitudine sponte provenientis *Fabariam* appellarunt. Glesuria quoque & Actania inter domitas eo bello memorantur, antea Romanis incognitæ. Ulterius ire cupientem ignoti vastique maris opinio deterruit. Satis tamen magnum operæ pretium credebantur super cetera victi in Amisia flumine navali pugna Bructeri: nec propinquis litoribus absenta arma, donec natio Frisiorum, pace petita, facturam imperata polliceretur.

VIII. Per immensos deinde lacus acta classe, in Chaucos penetratum, summa ope tuentes libertatem, quam ferme solam humanorum bonorum habebant, tota vitæ ratione insigniter misera. Nam in æstuariis dubiæ possessionis solum per singulos dies noctesque vindicante Oceano, non agriculturam, non venatum exercebant, mansuetis etiam animalibus carentes. piscibus maxime vivebatur. ne arbores quidem fructum aut ligna præbebant: bituminoso luto, quod manibus compressum siccant, ad

§ VI. Liv. Epit. Dio. Tacit. Flor. 4, 12. § VII. Dio. Strab. 1. 7.

coquendos cibos, & fovenda corpora ignis alebatur. In magno ibi discrimine Drusus fuit, cum recedens statotempore Oceanus ignaros locorum in sicco destituisset. Friorum fide factum, ne quid detrimenti acciperetur, qui, nuper inita societate, cum pedestribus copiis aderant.

IX. Has ob difficultates, quas immensum auctura imminens jam hiems videbatur, Drusus, reductis in pacata copiis, Romam rediit; exceptusque multis honoribus, & in annum sequentem prætor urbanus designatus est, cum antea jam insignia prætoria accepisset. Q. deinde Ælio Q. F. Tuberone, Paulo Fabio Q. F. Maximo consulibus, idem Drusus, simul per tempus anni potuit, Rheno iterum superato, in Usipetes & Tenchteros ingressus, non ante destitit, quam, posita ferocia, leges pacis acciperent. Lupia deinde pontibus juncto, per Sicambros ad Cheruscorum fines & Visurgin usque processit. Sicambri tum forte cum omnibus copiis domo aberant, Cattis inferentes bellum, qui soli finitimorum societatem illorum aspernati fuerant.

X. Hæc occasio pacatum Druso transitum dedit. Superabat & Visurgim, ni super necessariorum inopiam hiems propinqua vetuisset. Etiam religio injecta reditum suavit, quia in castris examen apum in tabernaculo Hostilii Rufi præfecti castrorum confederat, ita ut funem prætendentem præfixamque tentorio lanceam amplecteretur. Sed recedenti non eadem a Germanis quies, quæ venienti fuerat, fuit. Exciti Romanorum irruptione, passim locis idoneis insidias redeuntibus struxerant, ut magna cum difficultate pergerent. Semel circa Arbelonem per angusta & cava loca progressis, parum ab exitio res absuit: magisque hostium imprudentia, quam virtute sua, servati sunt. Quippe facilem de circumventis victoriam rati, cupiditate cædium prædæque simul omnes confusis ordinibus incurrerunt.

XI. Inde Romanis ex minaci & plena periculi pugna prosperrima facta. Nec exinde manum ausi conferere, tantum eminus laceffentes, majorem sibi, quam hosti, mole-

§ IX. Dio. Liv. Epit. § X. Jal. Obseq. Dio. Plin. 11, 17.

stiam exhibuerunt. Vicissim igitur hos contemnens Drusus, quo loco Lupiæ & Alifonis confluentes erant, castellum excitavit: atque aliud in Cattis, ad ipsam Rheni ripam. Fossam quoque, ab auctore *Drusianam* vocatam, (nunc *Isalæ* fluminis pars est) immenso opere effecit: quo facilius in hostiles terras iter exercitibus effet. His Romæ cognitis, *ornamenta ei triumphalia decreta, utque ovans urbem iniret, prætoraque consulatum jungeret. Imperatoris nomen, quamquam ex merito exercitus acclamaverat, Augustus ei non concessit; quemadmodum nec fratri ejus Tiberio tum adhuc dederat: cum ex utriusque gestis hujus appellationis numerum in suis titulis adauxisset.*

XII. Dum ista geruntur, Augustus familiam omnem æquædoctuum tutelæ destinatam, a M. Agrippa testamento sibi relictam, publicavit: & aquarum jus certum, ex senatusconsulto lege lata, edictoquoque suo promulgato, constituit. Verba senatusconsulti hæc fuerunt: *Quod Q. Ælius Tubero, P. Fabius Maximus coss. Q. F. de iis, qui curatores aquarum publicarum ex senatusconsulto a Cæsare Augusto nominati essent, ordinandis D. E. R. Q. F. P. D. E. R. I. C. placere huic ordini, eos, qui aquis publicis præessent, cum ejus rei causa extra urbem essent, lictores binos, & servos publicos ternos, architectos singulos, & scribas & librarios, accensos præconesque totidem habere, quot habent ii, per quos frumentum plebei datur. Cum autem in urbe ejusdem causa aliquid agerent, ceteris apparitoribus iisdem, præterquam lictoribus, uti.*

XIII. Utique quibus apparitoribus ex hoc senatusconsulto curatoribus aquarum uti liceret, eos diebus X proximis, quibus S. consult. factum esset, ad ærarium deferrent: quique ita delati essent, iis prætores ærarii mercedem ac cibaria, quanta præfectis frumento dando dare deferreque solent, annua darent & attribuerent, iisque eas pecunias sine fraude suas facere liceret. Utique tabulas, chartas, ceteraque, quæ ejus curationis causa opus esset, iis curatoribus præbenda Q. Ælius, P. Fabius coss.

§ XI. Plin. 4, 12. Tacit.

T. Livii Vol. XII.

S

ambo alterve, si iis videbitur, adhibitis pratoribus, qui arario præsunt, præbenda locent. Primum ejus rei curatorem Augustus Messallam Corvinum fecit, cui adiutores dati Postumus Sulpicius prætorius, & L. Cominius.

XIV. Eodem anno ludi, quos ab urbano prætore curari solemne erat, nomine Drusi magnificentissimi facti sunt. Etiam natalis Augusti per circum & alia urbis loca venationibus celebratus: idque, licet nullo senatus decreto, fieri quotannis a prætoribus obtinuit: quemadmodum & equites Romani natalem ejus sponte atque consensu biduo quotannis celebrarunt. Sed & Augustalia, sic propter reditum ejus appellatus dies, tum primum ex senatusconsulto publicis spectaculis transacta. Ceterum ab ipso Cæsare facti, ceteros, ut æquum est, sumtu ac splendore vicerunt, cum theatrum Marcelli, locorum triginta millium capax, a. d. IV Nonas Majas dedicaretur. Istorum ludorum commissione evenit, ut, laxatis sellæ curulis compagibus, Cæsar supinus caderet. Nec ideo minus Trojam patricii pueri luserunt, inter quos & Cæjûs, Augusti nepos, octavo ætatis anno. Africanæ etiam quadringentæ viginti (sexcentas alii scripserunt) interfectæ. In scenam quoque mansuefacta tigris in cavea invecta est; idque animal tum primum Romæ publice spectatum.

§ XIII. Dio.

JOANNIS FREINSHEMII SUPPLEMENTORUM LIVIANORUM

LIBER CIIL.

IN LOCUM LIB. CXXXVIII LIVIANI

E P I T O M E

LIBRI CENTESIMI TRICESIMI OCTAVI.

Thracas domiti a L. Pisone : item Cherusci, Tenchtheri, Catti, aliaque Germanorum trans Rhenum gentes subactæ a Druso referuntur. Octavia, soror Augusti, defuncta, antea amisso filio Marcello : cujus monumenta sunt theatrum & porticus, nomine ejus dedicata.

SUB idem tempus ingens in Thracia bellum finem accepit. quod triennio gestum a L. Pisone, his causis exarserat. Vologæses, natione Bessus, sacerdos Bacchi, & ob præcipuum ejus numinis cultum magna inter populares auctoritate, specie religionum animos ad rerum novarum cupiditatem inflammaverat. Coacta igitur magna, & propter Deorum creditum favorem projecta ad audendum manu, occurrentem ad initia motuum extinguenda Cotyis filium Rhascyporim præello vicit occiditque. mox tutorem ejus ac avunculum Rhæmetalcen ne prælio quidem, sed

superfitione perculsis mentibus, exercitu nudat; omnibus eum, ne contra Deum pugnare viderentur, relinquentibus. Fugientem inde persecutus in Chersonesum, iis quoque locis aperta vastando, expugnando munita, plurimum malorum intulit.

II. Hæc nuntiata, simul & Solletarum nationem incursiones in Macedoniam facere, Cæsar L. Pisonem, qui Pamphyliae præerat, exercitum eo transportare iussit, quod propinquiotes Asia ac Bithynia, populi Romani provinciae, sine legionibus erant. Hujus advenientis fama retrocedere Bessos ad sua coegit. Idcirco Piso, in illorum regionem impetum faciens, non leve bellum expertus est; cum ferox populus etiam rei militaris usu ac ratione adjuvaretur, disciplina armisque Romanis assuefactus. Primum prælium improspere Pisoni fuit: sequente victor, omnem circa Bessorum atque sociorum agrum, ab ira claudis acceptæ violentius depopulatus, spatium recolligendi vires non permisit, quin aliis voluntate, pluribus metu, quibusdam acie victis, universum eum tractum armis subigeret.

III. Tanta erat feritas, ut captivi catenas morsibus perfringere conarentur: quo minus mirere, quosdam nuper deditos, simul occasio brevis apparuit, arma retractasse. Ceterum & his infelix ausum, iterum domitis, in adstrictius servitium cessit. Pisoni ob rem bene gestam supplicatio, cum triumphalibus insigniis, decreta. Dum hæc aguntur, Augustus Romæ, censu rursus acto, suas quoque facultates, descriptis, quæ usquam haberet in potestate, ad privati modum censui subjecit. Senatu deinde lecto, ad levandam Patribus molestiam, cum senatusconsultum fieri, quoties minus quadringentis affuissent, non liceret; ita moderatus est, ut *Septembri ac Octobri mensibus nullos adesse necessum esset, præter sorte ductos, per quorum numerum, antiquo minorem, decreta confici possent.*

§ I. Dio. § II. Plin. 4, 11. Dio. Flor. 4, 12. § III. Flor. Tacit. Sueton, in Aug. c. 35.

IV. Pecuniam autem, iterum ad statuas oblatam a senatu populoque, in signa publicæ Sanitatis Concordiæque ac Pacis impendit; suam exinde statuam nullam fecit. Sæpe enim, & quolibet occasione dona talia afferebant, ad extremum etiam Kalendis Januariis, non in commune conferentes, sed accedentes singuli pro modo facultatum porrigebant, quibus ipse tantundem, aut aliquanto amplius reddere solebat. Quod si forte abesset eo tempore, strena in Capitolio ponebatur; qua ex summa pretiosissima Deorum simulacra mercatus, vicatim dedicabat, ut Apollinem Sandaliarium, & Jovem Tragædum, aliaque. Sed ex nocturno visu stipem quotannis die certo emendicabat a populo, cavam manum asses porrigentibus præbens.

V. Idem annus duarum principum feminarum, alterius nuptias, alterius exsequias vidit. Julia in Tiberii domum deducta est. Octavia post Marcelli obitum nunquam exhilarata, perpetuum luctum morte finivit. cujus de pudicitia modestiæque prioribus libris multa exposui. Hujus cadaver pro æde Cæsaris propositum est, dum laudes sororis Augustus, interpolito iterum velo, exsequitur. Sed & a Druso (nondum is profectus urbe fuerat) pro rostris, ut in publicis funeribus solet, vestitu mutato laudata est.

VI. Geni ejus (Marcellam Antonius Julius habebat; Antoniarum altera Druso, altera L. Domitio Ahenobarbo nupserat) humeros subjecere lecticæ, cum ad sepulcrum in campum Martium efferretur. Senatus pro more temporum in decernendis ei honoribus liberalior fuit, quam ut omnia, licet in germana sorore carissima & probatissima, recipienda Cæsar existimaret. quantos tamen convenire putabat maximos, tribuit. Et ne celeriter extinguere memoria ejus Romæ posset, satis provisum ædificata porticu, quam vocaverat Octaviæ, rebatur. Sub idem tempus & vetera quædam instituta resumata, & excogitata nova sunt. Flamen Dialis post Merulæ cædem, C. Cæsar creatus, adi-

§ IV. Sueton. in Aug. c. 57 & 91. Dio. § V. Dio. Plus in Anton. c. 110.

mente Sulla, sacerdotium, priusquam exerceret, amiserat. ex eo tempore cum per annos amplius sexaginta nemo factus esset, hoc tempore iterum id flaminium instauratum est. Cura asservandorum senatusconsultorum ad quæstores ab tribunis & ædilibus translata; quia apparitoribus demandata hac officii parte, causam erroribus & confusioni dederant. Decretum etiam erat, ut Janus Geminus denuo clauderetur; sed intercessere bella, Dacis simul Dalmatisque & Pannoniis rebellantibus; & commota validius, quam unquam, Germania, ingentis historiæ materia, nisi veterum munimenta omnium, quibus ex res fuerant expolitæ, præter exiguos velut indices, universa deperissent.

§ VI. Dio. Sueton. in Aug. c. 31 & 61. Liv. Epit. Tacit.

JOANNIS FREINSHEMII SUPPLEMENTORUM LIVIANORUM

LIBER CIV.

IN EOCUM LIB. CXXXIX LIVIANE

EPITOME

LIBRI CENTESIMI TRICESIMI NONI

Bellum adversus Transrhenanas gentes a Druso gestum refertur. In quo inter primores pugnaverunt Senectius & Anectius, tribuni, ex civitate Nerviorum. Dalmatas & Pannonios Nero, frater Drusi, subegit. Pax cum Parthis, facta est, signis a rege eorum, quæ sub Crasso, & postea sub Antonia captæ erant, redditis.

QUANTE molis per hoc tempus Germanica bella fuerint, vel hinc intelligi potest, quod per ea plerumque Cæsar Augustus Lugduni morabatur, ne Drusi quidem, magni profecto imperatoris, fortunæ consiliisque satis confisus. Ille, tum resumta adversus Transrhenanas gentes expeditione, majus prope bellum, quam nuper confecerat, invenit. Nam & Catti, spreto, quem Romanus assignaverat, agro, Sicambri ceterisque populi Romani hostibus se

S 4

conjunxerant. At Drusus, universum bellum acriter complexus, quosdam populos vi coegit ad obsequium, alios, multis illatis detrimentis, repressit; Gallorum etiam ingentibus auxiliis usus, quorum Senectius & Aneptius, tribuni Nerviorum, ante prima signa memorabile certamen ediderunt. Ad ceterarum gentium coercendam rebellionem Tiberium occurrere Cæsar jussit, quem & ipsum, Aquilejam progressus, secum adduxerat, ne longius abesset Germanicis ac Pannonicis bellis. Per Istrum, glacie concretum, ad populanda proxima ripæ excurrere, Dacis in consuetudinem venerat Dalmatæ, propter exacta tributa irati, obsequium exuerant.

II, Pannoniæ, nuper ab Tiberio domiti, præter insitam genti ferociam, discessu ejus & majoris partis copiarum, ac vicinarum nationum defectionibus turbabantur. Idcirco Tiberius, omnibus simul illato bello, & ad exorientes ubique motus arma circumferens, Dacos, cæcis cum duce copiis, repulit; Pannonios ac Dalmatas ad priorem tributorum imperiorumque patientiam revocavit. Annotatum est, Tiberium, cum, deleta cruentissima cæde Pannonum exercitu, arma more belli cremanda poscerentur, abjici in profluentem jussisse, quo conspecta ab hostibus infra colentibus, pertinaciam spectaculi horrore & similium metu frangerent. Ob hæc gesta eidem, quos fratri diximus decretos, honores tributi sunt. Dalmatia, quæ prius inter populi provincias censebatur, quod, propter ingenium gentis & vicinorum, sine exercitu tuto haberi nequibat, ad curam Cæsaris translata est.

III, Hæc Julio Antonia, Q. Fabio Maximo consilibus acta. & Herodes, qui liberos suos accusatum venerat Aquilejam, reconciliata per Augustum inter eos gratia, honorifice dimissus: mutuaque cum eo benevolentia, & adversus eximios ejus honores, digna principe Romano magnificentia certatum. Sub idem enim forte tempus Cæ-

§ I. Joseph. antiq. Jud. 16, 7. Sueton. in Aug. c. 10. Flor. 4, 22. § II. Sueton. in Aug. c. 21. Oros. 4, 21. Flor. 4, 12.

faream, in honorem Augusti sic appellatam urbem, Herodes perfecerat, ejusque encænia sumtuosissimis ludis, quos in ejusdem honorem per quinquennia volebat repeti, celebrabat. Eum omnem sumtum a se præberi voluit Cæsar! sed & uxor ejus Livia misit eximia dona, ita ut omnium pretium talentis circiter quingentis æstimaretur.

§ III. Joseph. antiq. Jud. 16, 9.

JOANNIS FREINSHEMII SUPPLEMENTORUM LIVIANORUM

LIBER CV.

IN LOCUM LIB. CXL LIVIANI

EPITOME

LIBRI CENTESIMI QUADRAGESIMI.

Bellum adversus Germanorum trans Rhenum civitates, gestum a Druso, refertur. Ipse ex fractura, equo super crus ejus lapsus, tricesimo die, quam id acciderat, mortuus est. Corpus a Nerone fratre, qui, nuntio valetudinis evocatus, raptim accurrerat, Romam pervectum, & in C. Julii tumultu conditum. Laudatus est a Cesare Augusto vitrico, & supremis ejus plures honores additi.

I. **E**XTREMUS hinc Druso vitæ annus, sed idem honore & gloria præcipuus sequitur. Nam & consulatum, collega T. Quinctio T. F. Crispino, gessit: & egregias de Germanis victorias reportavit. Fatum ei prodigiis prænuntiatum antiqua superstitio credidit; quod turbinibus & flumine concussa pleraque fuerant, in quibus & multæ Deorum ædes, ut ne Capitolino quidem Jovi, consortiumque Deorum cellis parceretur. Quo terrore nil tardatus juvenis, in Transrhenanas civitates iterum inducto

exercitu, per Cattos ad Suevorum usque fines magno labore iter aperuit: haud incruenta victoria superatis, qui occurrerant.

II. Inde tres simul validissimas nationes, Cheruscos, Suevosque & Sicambros adortus, nimiam hostium fiduciam calamitosam ipsis atque lacrimabilem effecit. Nam illi, centurionibus viginti barbaro more macatis ad aras, concrematisque, tam certam victoriæ spem conceperant, ut, divisa in antecessum præda, Cherusci equos, Suevi aurum & argentum, Sicambri captivos sibi desponderent. Sed ipsi, magna pugna victi, seque & suâ cum uxoribus liberisque perdidit, qui more Germano secuti suos in proslum exeuntes fuerant. Res foeda dictu, sed ad demonstrandam illarum gentium incredibilem feritatem efficax, traditur, mulieres eorum, cum ad plaustra sua victores venissent, deficientibus telis, infantes liberos humi collisos in adversa hostium ora misisse.

III. At Drusus, cedentes in penitiora gnaviter infecutus, inter Visurgim & Albim omnia populabatur; Albim quoque transiturus, ni res eum mira quædam & minax oblata deterruisset. Barbaræ mulieris humana amplior species obviam facta, *tendere eum ultra Latinis verbis prohibuit: hunc enim & operum ejus & vitæ terminum fata statuisse.* Nec aliter evenit. continuo regressus, priusquam Rhenum attingeret, inter hunc & Salam fluviâs, in æstivis, quæ *Scalerata* inde vocata sunt, mortem obiit. *quo tempore & lupos circa castra vagos ululasse tradunt, & juvenes duos per media munimenta equitare visos: muliebrem etiam ejulatum auditum, & speciem in celo transcurentium stellarum apparuisse.*

IV. De genere mortis haud similia traduntur. *Ex lapsu equi crus fregisse, quidam scribunt; inde tricesimum ante diem decessisse.* Morbo solutum, alii narrant; qualis ille fuerit, aut unde profectus, reticentes. Nec defuerunt, qui scelus vitrici suspicarentur: quod mira comitate juvenis, si repo-

§ I. Flor. 4, 12. Orof. 6, 21. Dio. § II. Flor. Tacit. Orof. Sueton. § III. Dio. Sueton. Strab. l. 7.

risset occasionem, redditurum populo rempublicam non dissimulabat. ferebantque, *proditam ejus epistolam ab fratre, quem de cogendo ad libertatem restituendam Augusto sollicitat. Revocatum igitur e provincia, at quia cunctatus erat decedere, veneno occupatum* putarunt. Sed ego rem tantam, cum neque credere fatis, neque refellere possim, in medio relinquam; cetera, quæ certioribus testimoniis nituntur, traditurus.

V. Ad famam ægrotantis Drusi Augustus cum Livia, quam alioquin itinerum suorum comitem habere consueverat, Ticinum procurrerat. Eodem forte Tiberius, ex recenti victoria redux, ad salutandos parentes accessit. Ergo cognita fratris valetudine, jussu Augusti & sua pietate, sive ne in hostili solo sine duce exercitus esset, rapidissimo cursu, & incredibili celeritate, nî certis auctoribus traderetur, advolavit. *Cum enim transeunda Alpes, transeundum Rheni flumen esset, die ac nocte, mutatis subinde jumentis, ducenta passuum millia, per devictas modo feras nationes, uno tantum comite, confecisse fertur.*

VI. Certe spirantem adhuc fratrem reperit: Hæque, adventu illius cognito, legiones extremo jam imperio obviam procedere cum signis & aquilis comitis, & salutare imperatorem jussit, prætoriumque ei dextra parte statui. Nec multo post extinctus est, inter suprema fratris oscula. Corpus, invito prope exercitu, qui cremari in armis, inter quæ occiderat, voluisset, a Tiberio primum per centuriones & tribunos militum ad hiberna deportatum est. Inde municipiorum coloniarumque primores exceperunt, fuscipientibus scribarum decuriis, & effusa per officium multitudine, rogisque acoensis. Sic Romam perlatum, pedibus antecedente Tiberio, nec usquam ab eo, postquam Ticinum advenerat, discedentibus vitrico & matre Livia.

VII. Lictores quoque, versis, ut in lectu, falcibus, Tequebantur. Tum in foro, circumfusus Claudiorum Livio-

§ IV. Liv. Epit. Dio. Tacit. Sueton. in Tib. & Claud. § V. Dio. Tacit. Val. Max. 5, 5. Plin. 7, 20. § VI. Val. Max. Dio.

rumque imaginibus, propositum, defletumque funus. Tiberius defunctum laudavit pro rostris, Augustus, nec sine lacrimis, in circo Flaminio: quod nescio quam ob superstitionem ingredi, pomœrium fas non esse rebatur. Ea in laudatione precatus dicitur Deos, *similes Druso Casares suos facerent; sibi que tam honestum quandoque exitum darent, quam illi dedissent.* Cadaver equitum Romanorum illustrium humeris in Campum perlatum, ibique concrematum est: cineres in Augusti conditorium illati.

VIII. Fortior in hujus obitu Livia fuit, quam in Marcello nuper Octavia fuerat: sive quod adhuc alter filiorum supererat, sive aliis causis. *Profuisse sibi sapientia Arei monita* dicebat, *ne nimio luctu mergeretur.* Honores deinde cumulatim memoriæ ejus additi. nec per adulationem magis, quam jure merito: Germanici cognomen ipsi posterisque, statutz, arcus marmoreus cum tropæis via Appia, & ad ipsum Rhenum honorarius tumulus Moguntiaci, adhuc vestigiis ejus monumenti durantibus. Eum exercitus excitavit; decretumque, *ut circa eum deinceps statim die quotannis miles decurreret, Galliarumque civitates publice supplicarent.* Augustus elogium ejus tumulo versibus a se compositis insculpsit, vitæque memoriam prosa oratione consecravat.

IX. Nec dubitari potest, omnibus dignum honoribus humanis fuisse, ac nescio, an quisquam postea Romanorum Druso comparari debeat, præter Germanicum, qui huic patri suo virtutibus & gloria, sed & fortunæ fatique similitudine, proximus fuit. Ad bellica & civilia negotia pariter promptus, suavis omnibus, sibi amicos æquans benevola æstimatione, quantum ipse erat opibus superior, corporis etiam insigni decore, & commendante omnia flore ætatis. quippe tricesimum agens annum interiit. Manu quoque strenuus, qui sæpe maximo cum discrimine Germanorum duces tota acie sequeretur, opima referendi avi-

duſ. Nec adipiſci tantum victoriam, ſed & firmare conſilio idoneus, in tutelam provinciarum præſidia paſſim diſpoſuit, fluviorum maxime opportunitatem ſecutus.

X. Præcipue Rhenum, communi in Gallos Germanoſque tutela, quinquaginta circiter caſtellis communivit. ex quibus enatas eſſe pleraſque omnes civitates fatiſ conſtat, quarum ſplendore hodie Gallica ripa inſigniter illuſtratur. Pontes in eodem amne duos ædificavit, ad Bonnam & Moguntiacum, ut expeditus in Germaniam trajectus eſſet: Hercynium ſaltum inacceſſum ad id tempus, frequentibus victoriis percurrere, patefecit. Ejus denique reverentia non pacatæ modo gentes, ſed etiam hoſtiles ferocius agere deſierunt: per totum adeo morbi tempus velut tacitis induciis quietæ. Juſtis Druſo redditis, ad publica munia reditum, voluptateſque reſortæ. Tiberio decretam ex Dalmatico viciniſque bellis ovationem, diximus. hanc ille tanto peregit magnificentius, quod apparatus etiam Druiſi cauſæ facti, poſt mortem hujus in unum omnes ceſſerant.

XI. Equo invecſtus, ſtratiſ in Capitolio & per alias urbis partes menſiſ, epulum populo præbuit: mulieribus etiam a Liviæ ac Juliæ epulum datum. Liviæ mox in ſolatium amiſſi Druiſi ſtatutæ decretæ, cum jure trium liberorum. & ab hoc exemplo cœpta conſuetudo, juſ iſtud, priſciſ temporibus ab ſenatu, mox ab imperatore petendi: quorum indulgentia, quibus natura tot liberos non conceſſerat, pœnam orborum vitabant, & præmia multos liberos habentium, præter pauca, conſequebantur. Sub idem tempus Herodeſ Cæſareæ templum Auguſti & Romæ dedicavit, cum magnificentiffimiſ utriuſque ſimulacriſ: turrim etiam pulcherrimam, in portu poſitam, memoriæ Druiſi cauſa nominavit *Druſionem*. Nec uniuſ Herodiſ hæc adulatio fuit. alii quoque reges Cæſareas urbes con-

§ IX. Vellej. 2, 97. Sueton. Flor. 4, 12. § X. Tacit. Flor. Eufeb. Vellej. Dio.

diderunt : Artavasdes in Armenia, & Juba in Mauritania.

XII. *Hoc tempore ferunt ab Augusto constitutum, ne senatus legitimus plus, quam bis quot mensibus haberetur, Kalendis & Idib. ut tamen Idus Martiae, propter necem Caesaris, pro damnatis & atris exciperentur.* Numerum senatorum, intra quem senatusconsulta fieri non possent, pro modo negotiorum finiit. multas sine justa causa absentium intendit. & quia saepe multitudo delinquentium impunitatem hujusmodi culpis pepererat; quoties hoc contigisset, quantum quemque sorte ductum multari voluit. Utque promptius absentium ratio iniretur; album, in quo senatoria semper annotata erant nomina, publice proposuit. Quod si forte ad numerum senatores non fuissent, auctoritas perscribatur. quod idem obtinebat, quoties loco aut tempore alieno, aut alias non legitimo edicto Patres celeriter essent evocati, aut cum tribunus plebis intercessisset.

XIII. *Hæc auctoritas deinde secundum leges moreque alio senatu confirmata, nomen vimque senatusconsulti accipiebat. Prætoribus inter hæc querentibus, detiore se loco esse, quam minorem magistratum tribunos; Augustus decrevit, uti prætoribus jus esset dicendæ in senatu sententiæ. Hæc & alia non tanquam imperans & cogens constituerebat, sed in tabulis perscripta legi sinebat ab ingredientibus curiam; potestate facta monendi, si quid melius invenissent. Nec in senatu tantum & adversus nobiles modestus, ne clientibus quidem tristem sese aut superciliosum exhibebat. Evocatus quondam ejus scutarius injuriarum postulatus patronum Augustum desiderabat. Is cum esset occupator, quendam ex cohorte amicorum dedit. tum ira correptus litigator, atqui, inquit, quoties tu auxilio habebas opus, ego locis omnibus affui, meumque corpus pro tua incolumitate periculis objeci.*

§ XI. Joseph. de B. Jud. 1, 16. Sueton. in Aug. c. 60. § XII. Plin. 6, 3. Eutrop. Dio. Sueton. in Aug. c. 34. § XIII. Sueton. in Aug. c. 36. Dio.

XIV. Lenissimum diceret principem, qui tantam impudentiam impunitam esse pateretur. At ille, sepositis etiam negotiis, in judicium venit, causamque hominis egit: quasi nec rogatus inverecunde, & objurgatus merito foret. Sed cum Nonius Asprenas, propinquitate sibi innexus, causam beneficii diceret; consuluit senatum, *quid officii sui putaret? Se enim angere, ne aut destitueret amicum, aut eripere nocentem crederetur.* Universis deinde assentientibus, per horas aliquot affedit in subselliis rei, sed tacitus, ne translaticia quidem laudatione data. Sic quoque non effugit accusatoris convicia. Nam Cassius Severus, amarissimæ libertatis, idemque non vulgaris facundiæ, & ab utroque notissimus, acerbissimè questus est, *ejus adventu reum sibi eripi, cujus una patina centum triginta convivæ interissent.*

XV. Id quoque civili animo Cæsar tulit, ne censoriæ quidem potestatis præscriptione hominem ultus, cum ille post paulo propter maleficam vitam deferretur; in civitate vitorum plena necessariam esse sermonis libertatem dictitans. Circa id tempus etiam quæstores circa maritimæ Italiæ loca provincias fortiri jussit, Ostiam, Ariminum, Cales. Sequentem demum anno, C. Marcio C. F. C. N. Censorino, C. Asinio C. F. Gallo consulibus, Augustus urbem introiit, quod facere prius propter obitum Drusi distulerat. Et lauream quidem in Feretrii Jovis templum (cum in Capitolium ferri solet) intulit: sed nulla victoriam Germanicam alia lætitia celebravit; plus damni rempublicam cepisse morte Drusi, quam commodi superatis hostibus, præferens.

XVI. Consules tamen & alia curarunt prosperis bellis decerni solita, & captivorum multitudinem inter se armis infestis coegerunt concurrere. Pulcherrimum eo tempore institutum excogitavit Cæsar, ambitu reprimendo. Nam & consules, & ceterorum magistratuum plerique, largitionibus honorem consecuti ferebantur. Igitur Augustus, nec pu-

§ XIV. Sueton. Dio. Tacit. Plin. 35, 12. § XV. Tacit. Dio.

filii claros viros cupiens, neque convictis sustinens parceret, tota re dissimulata, in posterum a candidatis certant pecuniam pignoris loco depoposcit, quatinus, qui largitionum factorum esset condemnatus, amitteret. Hoc universi multa laude tulerunt. non idem omnium sensus in eo fuit, quod vetus senatusconsultum, quo de servo in caput domini quaeri vetabatur, excogitata fraude circumscriptis; *si e republica videretur, actori publico, aut Caesari mancipari* jubens.

XVII. Hoc alii *calliditatem* appellabant, quae legum verba calumniando, jus dominorum iniqua & crudeli simulatione tolleret. prudentiores necessitatem excusabant, nec aliter iri obviam insidiis potuisse, quas in illum atque magistratus multi, hac ipsa celandorum consiliorum fiducia, frequentius cupidiusque intentassent. Inter haec cum decennium resumptae postremo tribunitiae potestatis exisset, imperium Augustus se velle deponere dixit, satis certus futurum, ut recipere illud nulla interposita mora cogeretur. Nam & omnia firmamenta reipublicae sic habebat in manu, ut prorsus non possent extorqueri: & imperio ita per aliquamultos annos praefuerat, ut publice gloria, privatim opulentia populus Romanus cummlaretur.

XVIII. Argumento sit hominis libertini testamentum, factum hisdem consulibus a. d. VI Kalend. Februat. quod C. Caecilius Claudius Isidorus professus est, *quamvis multa civili bello perdidisset, tamen relinquere servorum quatuor millia centum sedecim, iuga boum tria millia sexcenta, reliquum pecoris ducenta quinquaginta septem millia, innumerato sestertium sexcenties*. Ita Caesar, potestate resumpta, Tiberium ad bellum Germanicum misit: ubi interim L. Domitius cum irato propter interitum Drusi exercitu, dolorem huius cladibus hostium ulturus, Albim primus Romanorum armata manu transscenderat. Ab eodem aggeratus secundum

§ XVI. Tacit. Dio.

T. Liv. Vol. XII.

T

Amisiam trames est, vastas inter paludes: *pontes longi* appellati.

XIX. Ob hæc & talia triumphales quidem honores Domitio decreti: ceterum Augusto posthac irritari nationes Transalbinas minime placuit. Satis negotii susceptum cum citerioribus sentiebat. Idcirco ne Tiberius quidem longius processit, quamquam ejus adventu pleræque nationes inter Albim & Rhenum habitantes, Tiberio permittente, legatos de pace miserant. Sed irritæ horum preces fuere; negante suscepturum Augusto, *nisi & Sicambri rogarent: iidemque in satisfaciendo ceteris essent comites, quibus belli suscipiendi auctores exstitissent.* Hoc cum in Germania percerebisset, sociorum rogatu profecti ex ea gente multi principum, postquam Augusti jussu per municipia in custodias mittebantur, sibi manus intulerunt.

XX. Pace infecta, Tiberius nulla re majori gesta, ex Germania discessit. Hostes multo post acceptas clades Romanis ubere vindicta regesserunt. Tiberio tamen, quod sine detrimento magnam Germaniæ partem peragrasset, *Imperatoris* cognomentum Augustus addidit; sibi quoque etiam recepit: militibus quoque distributa pecunia, non victoriæ causa, quæ nulla insignis parta fuerat, sed propter tirocinium Caji, tum primum profecti in militiam. Tiberio interim alter consulatus cum altero triumpho decernitur. Augustus, cum & ipsi triumphus decerneretur, natali suo solemnes Circenses ludos maluit. Pomœrium eodem anno prolatum est, quod non nisi augmentibus imperium concedebatur.

XXI. Etiam Pannonios hoc tempore victos ab Sex. Apulejo reperio, cum impatientia quietis post Tiberii discessum ad arma redissent. Tum & Augustum mensum de Sextili factum, quidam auctores tradiderunt; qua de re tamen septimo ejus consulatu cautum esse plebiscito annotavimus. Fortean intermissam, ut fit, appellationem,

§ XVIII. Plin. 33, 20. Vellej. 2, 97. Tacit. § XIX. Strab. l. 7. Dio. § XX. Tacit. Dio. Vellej.

& quāsi cum antiqua luctantem, hoc anno ab omnibus usurpari, antiqua penitus explosa, placuerit. Inter hæc tam læta ac splendida rursus Augustum infirmitatis humanæ C. Mæcenatis obitus admonuit, viri inter paucos memorabilis. Nam per plurimos annos amicissimus Cæsari, dignusque tanto honore vixerat, utilibus subinde ministeriis majoris amici benevolentiae vicem reddens.

XXII. Et publice quidem obitus partes suis plerumque locis retulimus: hic omnino commemoranda libertas est, qua sæpissime Cæsarem ea facere prohibuit, quorum postea pœnitere eum debuisset. At merebatur insigni lenitate prudentiaque princeps, ut rarissimum illi fortunæ bonum possideret, benevolum candidumque monitorem. Utriusque maximum experimentum ab uno exemplo capias licet. Sedebat Augustus pro tribunali, damnaturus multos, ut omnes oculorum gestuumque & vocis notæ, quas diu ante perdidicerat Mæcenas, ei significabant.

XXIII. Igitur cum per confertam turbam pervadere ad eum nequisset, tabellam in sinum ejus misit, his inscriptam verbis, *surge, carnifex*. Surrexit ille, nulla in quemquam lata tristiore sententia, tantumque abfuit ab offensa hominis probatissimi libertas, ut potius, cum illa morte Mæcenatis defecisset, serio desideraretur. Certe cum biennio post filiam suam propter adulteria relegasset, atque, decedente mox ira, pudore ac pœnitentia corripiretur, sæpe exclamasse fertur: *Horum nihil mihi accidisset, si aut Agrippa, aut Mæcenas vixissent*. Virtutis autem optimique animi perspicuum documentum in Mæcenate fuit, quod in maxima apud principem gratia positus, non invidiam ceterorum, non odia persequeretur.

XXIV. Scilicet modestia ac comitate fortunam temperans, cum aliis ab Augusto sæpe summos honores impetraret, in equestri loco consenuit. Non mirum igitur, si morte hujus ingentem dolorem concepit Cæsar, etiam

ex testamento Mæcenatis perspecto, nihil eum sibi propter Terentiam succensere. Paucis enim nec maximis rebus exceptis, omnia ei reliquit; si quid inde distribuere defuncti amicis vellet, illius in arbitrium conferens. Erat quippe mos Cæsari, quamquam hereditatum minime cupido, judicia amicorum pensitare morosius, neque dolorem aut gaudium dissimulare, prout in testamentis neglectum se, aut honoratum reperisset. Post hæc Ti. Claudius Ti. F. secundum inivit consulatum, cum Cn. Calpurnio Cn. F. Pisone, cujus item alter hic consulatus fuisse, a quibusdam traditur. quod argumento est, inter superiorum annorum suffectos fuisse.

XXV. Nam si quis eundem esse putet, qui cum Augusto undecimum consule gessit, illum patrem hujus Pisonis fuisse discat: quod ex probatissimis auctoribus abunde constat. Tum igitur Tiberius, Kal. Januariis senatu in Octaviæ gentis fano extra pomerium habito, (nam triumphans initurus urbem erat) ædem Concordiæ instaurandam sibi sumsit, ut in eo suum & Drusi nomen inscriberet. Acto deinde triumpho, una cum matre Livæ gentis sacrarium dedicavit, atque ipse senatoribus in Capitolio, mulieribus Livia seorsim epulum præbuit.

XXVI. Idem Ti. Claudius T. F. Nero pontifex, consul iterum ludos votivos pro reditu Imp. Cæsaris Divi F. Augusti pontificis maximi Jovi optimo maximo fecit, ut hodieque basibus marmoreæ inscriptio prodit: quamquam eo Germanicis motibus evocato, C. Cæsar & consul Piso pro eo fecerunt. In Germania tamen nihil ad memoriam insigne gestum. At Romæ Diribitorium eodem anno perfectum est, quod Agrippa inchoaverat. *Maximum id adificium fuisse dicitur eorum, quæ usquam posita sint sub uno tecto: adeoque postquam vetustate collapsum tectum est, instaurari potuisse negant.* Sub idem tempus Agrippæ funebres ludi facti, eoque die omnes, ne filiis quidem Cæsaris exceptis, præter ipsum,

§ XXIV. Sueton. in Aug. c. 66. Dio. § XXV. Tacit. Dio.

in pulla veste fuerunt. Spectatum est in septis, tum in honorem Agrippæ, cuius ibi monumenta visebantur, tum quia multa circa forum ædificia arserant. Incendii culpa in ipsos dominos conferebatur, qui, ære alieno gravati, futurum sperassent, ut misericordia accepti detrimenti onere levarentur. Igitur nemini succursum.

XXVII. Adversus incendia spatium urbis in regiones quatuordecim, & has iterum in vicos divisit. Regionibus præesse magistratus annuos, prætores, tribunos plebis, & ædiles sortito iussit. Vicorum magistris, qui antiquitus de plebe constituebantur, præter prætextam, quæ & olim concedebatur, binos lictores addidit, quibus in suo quisque spatio certisque diebus uterentur. Ab his familia publica circa portas & muros disposita, ubi necessum esset, evocabatur: donec post aliquot annos præfecto vigilum constituto, diligentius etiam ab Augusto provisum est. Adlescebant interim Cajus & Lucius Cæsares pari voluptate ac sollicitudine principis, qui munimenta domus corroborari lætabatur; insolentiam puerorum suspectabat, quippe gnari, quam ad fortunam educarentur, mores avitos haud curabant usquequaque æmulari.

XXVIII. Lucius utique, vix undecim natus annos, cum in theatro plausu & acclamationibus populi exceptus magnos spiritus sumisset, eo progressus est temeritatis, ut Cajo fratri, eo quoque adhuc prætextato, petere consulum auderet. Tum vero non premens iram Cæsar, *absit*, inquit, *a republica, qualis meis temporibus evenit calamitas, ut quemquam annis viginti minorem consulem fieri oporteat!* Sic etiam insistentibus, *tum satis mature magistratum eum capturum* respondit, *ubi & semet cohibere a peccando; & populi compefcere cupiditates didicisset.* Interim, ut indulgentia præferoces animos retineret, sacerdotium Cajo dedit, & designari consulem passus est, ut post quinquennium, anno ætatis vicésimo, magistratum iniret.

§ XXVI. Sueton. in Aug. c. 30. § XXVII. Dio. § XXVIII. Tacit. Sueton. in Aug. c. 64.

XXIX. Interim ex ea die deductus in forum, ut interesset consiliis publicis, locoque senatorio spectaret & epularetur. Hæc honoris Augusti causa senatusconsulto decreta. Equites autem Romani universi *Principem juventutis* Cajum hastis argenteis donatum appellaverunt. Hæc ajunt Augustum vix admisisse, cum intime gauderet factis; ne speciem civilis animi amitteret. Eodem anno (tum enim D. Lælius D. F. Balbus, C. Antistius C. F. Vetus consules erant) Tiberio tribunitiam potestatem Cæsar in quinquennium dedit: Armeniamque deficientem ei demandavit. At ille inter tot prospera, incertum quibus causis, repente statuit e medio se quam longissime abducere; nec enim studiorum causa Rhodi secessum petisse crediderim, quamquam id prætulisse traditum.

XXX. Veriorem fuisse stimulum ex Intemperantia uxoris putant, quam neque repudiare auderet, neque perferre ultra posset. Certe reliquit eam Romæ, sed cum filio, quem sibi Vipsania pepererat. Quidam existimant, & ipse sic videri, sed postea, voluit, Agrippæ exemplo, qui Marcello cesserat, abire voluisse, ne præstantia sua & rerum gestarum gloria obstare adolescentibus Augusti liberis videretur. Et quemadmodum in dissidiis principalium domuum, omnes in partes aliquorum velox suspicio est; non deerant, qui offensum judicarent, quod ipse ab Augusto non esset adoptatus. Contra alii ab illo ejectum sibi persuadebant, ut liberorum ejus infidiatorem. Minus absurda opinio est, vitato assiduitatis tædio, auctoritatem absentia tueri voluisse, atque etiam augere, si, quod futurum rebatur, ad subeunda reipublicæ onera, quibus nemo præterea par esset, revocaretur.

XXXI. Ipse nihil horum, sed honorum laborumque parem satietatem, & quietis desiderium obtendit. Quacunque causa, tam pertinaciter certe propositum urfit, ut neque matris precibus, nec querelis Augusti moveretur, cui

§ XXIX. Vellej. 2, 93. Dig. Tacit. Sueton. in Tib. c. 9.
§ XXX. Sueton. Dio. Vellej.

cóntumeliosus hic secessus futurus erat : ciboque, postquam se detineri videbat, quátriduo abstineret. Rhodus ei revertenti prius ex Armenia salubritatis & amœnitatis nomine maxime placuerat. Huc igitur concedens, modicis ædibus diu ingentes virtutes, nec minora vitia abdidit; reliquo etiam cultu officiorumque cum Græcis paratione, privato similior.

XXXII. Ceterum præsentī labori meo in his temporibus actisque finem facio, circa quæ Livianam etiam historiam defuisse indicio Epitomarumprehenditur; toto animo versus in majoris & constantioris imperii auctorem dominumque Jesum Christum, quem sub hosce annos (de natali enim ejus haud levibus argumentis inter doctos disputatur) hominem natum suus aspexit potius, quam agnovit orbis. Hujus beneficio, si quid utiliter elaboravi, debere me totum profiteor: eumque suppliciter oro, ut porro mentem eam mihi servet, omnia, de quibus hic scripsi, regna, victorias, triumphos, nullo modo digna reputantem, ob quæ illius sanctissima secta, aut quidquid ea facere ac pati jubet, ulla ex parte negligatur.

§ XXXI. Plin. 7, 45. Sueton.

TITI LIVII
FRAGMENTA.

TITI LIVII FRAGMENTA.

LIBRI XIV.

Ex Prisciani Grammaticæ Lib. XV. col. 1009.

Ed. Putschii.

MULTA autem ex supra dictis nominibus ipsa terminatione Dativi pro adverbis accipiuntur, ut falso, postremo, sedulo, auspicato, augurato, manifesto, privato, precario, merito. — Livius in XIV, Privato nos tenuissemus.

LIBRI XVII.

Priscian. Lib. XIV. col. 992.

Pridie quoque more præpositionis Accusativo jungitur. Cicero in I Invent. Pridie Kalendas Jan. Pridie Nonas. Pridie Idus. Liv. ab urbe cond. XVII.

LIBRI XVIII.

Priscian. Lib. IX. col. 865.

Livius in XVIII. Adversus interfectores C. Cæsaris ultoribus manum comparans concibat.

LIBRI XX.

Priscian. Lib. X. col. 901.

Livius in XX ab urbe condita : & si ferocius procucurrissent.

LIBRI XCL

TAMENINSEQUENTI
 IPSO PERVIGILANTE
 EODEM LOCO ALIA EXCI
 TATATVRRIS PRIMALV
 CE MIRACULO HOSTIB
 FUIT SIMVLET OPPIDI
 TVRRIS QVAEMAXIMV?
 PROPVGNACVLVMFVE
 RATSVBRTISFVND
 MENTISDEHISCEREIN
 GENTIBVS RIMIS ETTV
 : : : : : : : :
 IVS : : : VMIGNICOE
 PITINCENDIIQVESIMV —
 ET RVINAE METV TER
 RITI CONTREBIENSES
 DEMVROTREPIDIEFFV
 GERVNTETVTLEGATIMIT
 TERENTVRADDEDENDAM
 VRBEM AB VNIVERSA
 MVLTITVDINECONCLA
 MATVM EST EADEMVIR
 TVS QVAEINRITANTES
 OPPVGN AVERATVICTO
 REM PLACABILIOREM
 FECITOBSIDIBVSACCEP
 TIS PECVNIAE MODICA
 EXEGITSVMMA MARMA
 QVE OMNIA ADEMITTRAN
 : VGASLIBEROS VIVOS

ADSEADDVCIIVSSITETVGI
 TIVOS QVORVM MAIOR
 MVLTITVDOERATIPSIS
 IMPERAVITVTINTERFI
 CERENT IVGVLATOSDE
 MVRO DEIECERVNT CV?
 MAGNA IACTVRAMILI
 TVM QVATTVORET QVA
 DRAGINTADIEBVS CON
 R
 TERBIAEXPVGNATA RE
 LICTOQVEIBI L'INSTEIO
 : : : : : : : :
 AD HIBERVVM FLVME?
 COPIASADDVXITIBIHIBER
 NACVLIS SECVNDVM OP
 PIDVMQVODCASTRA AB
 LIAVOCATVRAEDIFICA
 TIS IPSEINCASTRIS MA
 NEBAT INTERDIVCON
 VENTVM SOCIARVM CI
 VITATIVM INOPPIDO A
 N
 GEBATARMA VT FIERET
 PRO COPIISCVIVSQ POPV
 LIPERTOTAMPROVINCI
 AME: IXERATQVIBVS I?
 SPECTISREFERRECETERA
 ARMAMILITESIVSSITQVAE
 AVTITINERIBVS CREBRIS
 AVT OPPV

F : : : **AN** : : : : **Q**VAEQ IN OPPVGNAN
 : : : : : : : : : : : DIS VRBIBVS HOSTIVM
 : : : : : : : : : : : GESSISSETEXPOSVIT ET
 : : : : : : : : : : : ADRELIQVABELLICOHOR
 : : : : : : : : : : : TATVSESTPAVCIS EDOC
 : : : : : : : : : : : TOS QVANTVMHISPANI
 : : : : : : : : : : : AEPROVINCIAEINTER
 : : : : : : : : : : : ESSET SVAS PARTES SV
 : : : : : : : : : : : PERIORES ESSE DIMIS
 : : : : : : : : : : : SODEINDE CONVENTV
 : : : : : : : : : : : IVSSISQ: EOMNIB
 TIONEINITA QV : DI : : : IBI : : : : : : : : :
 CVLO EFFICIPOSSIT : : : : : : : : : : :
 ITAQ'OMNESSIMVLINSTA : RESVASPRINCIPIOVE
 M : : : : : : : : : : : RIS M PERPERNAM
 TVRNEQVE MATERIAAR CVM VIGINTI MILIB'
 TIFICIBVS PRAEPARATIS PEDITVM EQVITIBVS
 ANTE OMNIBVS:: NIXO MILLE QVINGENTIS
 CIVITIVM::: IDIO NEQ INILVRCAONVMGEN
 SVO QVISQ OPERI ARTI TEM MISITAD TVENDA
 FEX DEERAT : : : : : REGIONIS EIVS MARI
 : : : : : : : : : : : TIMAM ORAM DATIS
 : : : : : : : : : : : PRAECEPTISQVIEVSITI
 : : : : : : : : : : : NERIBVSDVCERETAD
 : : : : : : : : : : : DEFENDENDASSOCIAS
 : : : : : : : : : : : VRBES QVAS PONPEIV
 : : : : : : : : : : : OPPVGNARET QVIB'
 : : : : : : : : : : : QVE IPSVM AGMEN
 : : : : : : : : : : : PONPEI EX INSIDIJ
 : : : : : : : : : : : ADGREDERETVR

EODEM TEMPORE ET	REGIONEM SVB::: ITV ⁹
AD HERENNVLIVM	: : : : : : : : :
QVI IN ISDEM LOCIS E	: : : : : : : : :
RAT LITTERAS MISIT	: : : : : : : : :
ETINALTERAMPROVIN	: : : : : : : : :
CIAMAD L' HERTVLEIV ⁹	: : : : : : : : :
PRAECIPIENS QVEMAD	: : : : : : : : :
MODVM BELLVM ADMI	AGERICVM ABSE OPPVG
NISTRAREVELLET ANTE	NARENTVR CEL : IBER : :
OMNIAVTITASOCIASCI	VR : : : : : ARMIS
VITATESTVERETVRNEA	: : : : : : : : :
CIECVMMETELLODIMI	: : : : : : : : :
CARETCVINEQ AVCTORI	: : : : : : : : :
TATENEQVIRIBVSPARES	: : : : : : : : :
SET : : : : : S : : : : : M	: : : : : : : : :
CONSILIVM : : : : : :	: : : : : : : : :
: VERSVM : : : : : :	: : : : : : : : :
NEQVEINACIEMDESCEN	: : : : : : : : :
SVRVVM EVM CREDEBAT	: : : : : : : : :
SITRAHERETVR BELLV ⁹	: : : : : : : : :
HOSTICVMMAREAB TER	: : : : : : : : :
GOPROVINCIASQ OMNES	: : : : : : : : :
INPOTESTATEHABERET	: : : : : : : : :
NAVIBVS VNDIQCOM	: : : : : : : : :
MEATVS VENTVROSIPSI	: : : : : : : : :
AVTEMCONSVMTISPRIO	: : : : : : : : :
REAESTATEQVAEPRAEPA	: : : : : : : : :
RATA FVISSENTOMNIV ⁹	: : : : : : : : :
RERVVM INOPIAMFORE	: : : : : AEMV : : : :
PERPERNAMINMARITIMA ⁹	: : : : : : : : :

MARITIMAMNEORAM

VTPONPEIVMABILERCA
ONIA ET CONTESTANIA
ARCEATVTRAQSOCLAGE
TEANADMETELLVMET
RVSTITANIAMSECONVER
TAT HAECSECV MAGI
TANS SERTORIVS PRAE
TER HIBERVAM AMNEM

R

PERPACATOSAGOSQVIE
TVMEXERCITVM SINE
VLLIVSNOXADVXITPRO
FECTVSINDEINBVRSAO
NVMETCASVANTINORV
ET GRACCVRITANORVM
FINESEVASTATISOMNIB.
PROCVLCATISQVESEGITI
BVS AD CALAGVRIMNA
SICAM SQCIORVM VRBE
BENIT TRANSGRESSVS
Q AMNEM PROPINQVM
VRBIPONTEFACTOCASTR
POSVIT POSTERODIE M
MASIVM QVAESTOREM
INARVACOSETCERINDO
NES MISITAD CONSCRI
BENDOSEXIIISGENTIBV,
MILITES FRUMENTVM
QVEINDECONTREBIAM
::: ELEVCA DAAPPELLA

TVRCONPORTANDVMPRAE

TERQVAM VRBEMOPPOR
TVNISSIMVS EX BERO
NIBVSTRANSITVSERAT
INQVAMCVMQVE REGIO
NEMDV CEREEEXERCITV
STATVISSETET C INSTE
LVMPRAEFECTVMEQVI
TVM SEGOVIAM ET IN
VACREORVM GENTEM
AD EQVITVM CONQVI
SITIONEMMISIT IVSSV
CVMEQVITIBVSCONTRE
BIAE SESEOPPERIRIDI
MISSISHS IPSEPROFEC
TVS PER VMCONVM A
GRVMDVCTO EXERC
TVINCONFINIO VIRO
NVMPOSVITCASTRAPQ
TERODIECVMEQVITIB
PRAEGRESSVS ADITINE
RAEXPLORANDAIVSSO
PEDITEQVADRATOAGMI
NE SEQVI AD VAREIAM
VALIDISSIMAMREGIO
NISEIVSVRBEMVENIT
HAUD INOPINANTIB
::: ADVENERAT
VNDIQ EQVITIBVSET
SVAAGENTISETAVTRIC

IDEM fragmentum, literarum & interpunctionum notis, quales nunc in communi consuetudine sunt, quam diligentissime expressum ac distinctum.

TAMEN insequenti ipso pervigilante eodem loco alia excitata turris prima luce miraculo hostibus fuit, simul & oppidi turris, quæ maximum propugnaculum fuerat, subrutis fundamentis, dehiscere ingentibus rimis, & tu jus um igni coepit: incendiique simul, & ruinæ metu territi Contrebienses de muro trepidi effugerunt, & ut legati mitterentur ad dedendam urbem, ab universa multitudine conclamatum est. Eadem virtus, quæ irritantes oppugnaverat, victorem placabiliorem fecit. Obsidibus acceptis, pecuniæ modicam exegit summam, armaque omnia ademittit; transfugas liberos vivos ad se adduci iussit, & fugitivos, quorum major multitudo erat, ipsis imperavit, ut interficerent. jugulatos de muro dejecerunt. Cum magna jactura militum quattuor & quadraginta diebus Contrebia expugnata, relictoque ibi L. Instejo ad hiberum flumen copias adduxit. Ibi hibernaculis secundum oppidum, quod Castra Ælia vocatur, ædificatis, ipse in castris manebat, interdum conventum sociarum civitatum in oppido agebat. Arma ut fierent pro copiis cujusque populi per totam provinciam edixerat, quibus inspectis, referre cetera arma milites iussit, quæ aut itineribus crebris, aut oppu f . . .

duceret ad defendendas socias urbes, quæ Pompeius oppugnaret, quibusque ipsum agmen Pompei ex insidiis aggredereetur.

Eodem tempore & ad Herennulejum, qui in isdem locis erat, literas misit, & in alteram provinciam ad L. Hertulejum, præcipiens, quemadmodum bellum administrare vellet: ante omnia ut ita socias civitates tueretur, ne acie cum Metello dimicaret, cui neque auctoritate, neque viribus par esset s m
consilium versum
neque in aciem descensurum eum credebat, si traheretur bellum. hosti, cum mare ab tergo, provinciasque omnes in potestate haberet, navibus undique commeatus venturos; ipsi autem, consumptis priore æstate quæ præparata fuissent, omnium rerum inopiam fore.

Perpernam in maritimam regionem sub
itum
.
.
.
.
.
a geri cum ab se oppugnarentur Celaberi ur . . .
armis

. æmu mariti-
 mamne oram, ut Ponpejum ab Ilercaonia & Con-
 testania arceat, utraque socia gente, an ad Metel-
 lum, & Rusitaniam se convertat. Hæc secum agi-
 tans Sertorius præter hiberum amnem per pacatos
 agros quietum exercitum sine ullius noxa duxit.
 Profectus inde in Burfaonum & Casuantinorum &
 Graccuritanorum fines, evastatis omnibus, procul-
 catisque segitibus, ad Calagurim Nasicam sociorum
 urbem venit; transgressusque amnem propinquum
 urbi, ponte facto, castra posuit. Postero die M.
 Masium quæstorem in Arvacos & Cerindones mi-
 sit ad conscribendos ex iis gentibus milites, fru-
 mentumque inde Contrebiam, quæ Leucada appel-
 latur, comportandum, præter quam urbem oppor-
 tunissimus ex Beronibus transitus erat, in quamcun-
 que regionem ducere exercitum statuisset; & C. In-
 stelum præfectum equitum Segoviam, & in Vacrea-
 rum gentem ad equitum conquisitionem misit; jus-
 sum cum equitibus Contrebiæ sese opperiri. Di-
 missis iis, ipse profectus, per Umconum agrum ducto
 exercitu, in confinio Vironum posuit castra. Po-
 stero die cum equitibus prægressus ad itinera explo-
 randa, jussu pedite quadrato agmine sequi, ad
 Varejam, validissimam regionis ejus urbem, venit.

Haud inopinantibus advenerat, undique equitibus & suæ gentis, & Autric

L I B R I CVII.

Priscian. Lib. XVIII. col. 1198.

Livius CVII ab urbe condita : Qui Pompejum morbum excusasse fertunt, ne, cum interesset dedicationi, animos Numantinorum irritaret.

L I B R I CXII.

Priscian. Lib. VI. col. 686.

Inveni tamen apud Livium in CXII ab urbe condita, in D definens barbarum regis Maurorum nomen Bogud, cujus Genitivum, secundum tertiam declinationem, Bogudis protulit, ut: Castra quoque diversis partibus Cassius & Bogud adorti, haud multum abfuere, quin opera perrumperent. In eodem: Quo tempore firmandi regni Bogudis causa exercitum in Africam velociter trajicere conatus sit. Idem in eodem: Cassius gessisset cum Trebonio bellum, si Bogudem trahere in societatem furoris potuisset.

L I B R I CXIII.

Priscian. l. eod. col. 687.

Livius in CXIII ab urbe condita oppido nomen in D definens per Accusativum casum neutro genere protulit: Et ipse circa Pulpud oram tuebatur.

L I B R I CXX.

Ex Seneca patris Suasoria sexta.

M. Cicero, sub adventum Triumvirorum ces-

ferat urbe, pro certo habens, id quod erat, non magis Antonio eripi se, quam Cæsari Cassium & Brutum, posse. Primo in Tusculanum fugit: inde transversis itineribus in Formianum, ut ab Cajeta navim conscensurus, proficiscitur. Unde aliquoties in altum provectum cum modo venti adversi retulissent, modo ipse jactationem navis, cæco volvente fluctu, pati non posset, tædium tandem eum & fugæ & vitæ cepit. regressusque ad superiorem villam, quæ paulo plus mille passibus a mari abest, *Moriar*, inquit, *in patria sæpe servata*. Satis constat, servos fortiter fideliterque paratos fuisse ad dimicandum: ipsum deponi lecticam, & quietos pati, quod fors iniqua cogeret, jussisse. Prominenti ex lectica, præbentique immotam cervicem, caput præcisum est. Nec satis stolidæ crudelitati militum fuit, manus quoque, scripsisse in Antonium aliquid exprobrantes, præciderunt. Ita relatum caput ad Antonium, jussuque ejus inter duas manus in rostris positum, ubi ille consul, ubi sæpe consularis, ubi eo ipso anno adversus Antonium, quanta nulla unquam humana vox cum admiratione eloquentiæ, auditus fuerat. Vix attollentes lacrimis oculos homines, intueri trucidata membra ejus poterant.

Ibidem.

Vixit tres & sexaginta annos: ut, si vis abfuisset, ne immatura quidem mors videri possit. Ingenium & operibus, & præmiis operum felix. Ipse fortunæ diu prosperæ, & in longo tenore felici-

tatis, magnis interim ictus vulneribus, exilio, ruina partium, pro quibus steterat, filiae morte, exitu tam tristi atque acerbo omnium adversorum, nihil, ut viro dignum erat, tulit, præter mortem, quæ, vere æstimanti, minus indigna videri potuit, quod a victore inimico nihil crudelius passurus erat, quam quod, ejusdem fortunæ compos, ipse fecisset. Si quis tamen virtutibus vitia pensarit, vir magnus, acer, memorabilis fuit, & in cujus laudes persequendas Cicerone laudatore opus fuerit.

LIBRI CXXVII.

*Ex Acronis Comm. in Horatii Serm. Lib. I,
Sat. V, 29.*

— averfos soliti componere amicos) Quoniam inter Augustum & Antonium reliquæ adhuc erant dissensionis; Cocceius Nerva, proavus Nervæ, qui postea imperavit Romæ, mandavit Augusto, ut mitteret, quæ de summa rerum tractarent. Ergo missus est Maccenas cum Agrippa, qui utrumque exercitum in una castra coegerunt, ut ait Livius in CXXXII. Intelligendum autem, quod, Fonteio missio ab Antonio, Augustus Maccenatem & ceteros ad eundem locum emisisset.

LIBRI CXXXVI.

Ex Censorini Lib. de die Natali c. 17.

Titus Livius Libro CXXXVI: Eodem anno ludos seculares ingenti apparatu fecit, quos centesimo quoque anno (is enim terminus seculi) fieri mos.

LIBRORUM INCERTORUM.

Ex Servii Comm. ad Virgilii Georgic. Lib. I, 472.

Vidimus undantem ruptis fornacibus Ætnam)
Malum enim omen est, quoties Ætna mons Sicilia
non fumum, sed flammarum egerit globos: &, ut di-
cit Livius, tanta flamma ante mortem Cæsaris ex
Ætna monte defluxit, ut non tantum vicinæ urbes,
sed etiam Rhegina civitas afflaretur.

Ex Prisciani Lib. VI. col. 684.

Quod autem Jovis, & Didonis, Calypsonis di-
citur, ostendit hoc etiam Cefellius Vindex in Stroma-
no, his verbis: Calypsonem ita declinatum esse apud
antiquos. Livius: Apud nympham Atlantis filiam
Calypsonem.

F A S T I
CONSULARES.

FASTI CONSULARES.

A.U.C.	A.N.C.	LUCIUS Junius Brutus. <i>Hoc occiso in e. l. suff.</i>
245	509	Spurius Lucretius Tricipitinus. <i>Hoc mort. in e. l. suff.</i>
		M. Horatius Pulvillus.
		Lucius Tarquinius Collatinus. <i>Quo expulso, magistratuque se abdicante in e. l. suff.</i>
		Publius Valerius Publicola. <i>Liv. I, 60. II, 2 & 8. Eutrop. I, 8, 9. Dionys. Hal. V, 1, 12, 13. Serv. ad Virg. Æn. VI, 818.</i>
246	508	Publius Valerius Publicola II.
		T. Lucretius Tricipitinus. <i>Liv. II, 8. Dion. Hal. V, 20.</i>
247	507	M. Horatius Pulvillus II.
		P. Valerius Publicola III. <i>Dion. Hal. V, 21. Apud Liv. II, 15 primo loco occurrit P. Lucretius, lo- co M. Horatii.</i>
248	506	Spurius Lartius Flavius.
		T. Herminius Aquilinus. <i>Dion. Hal. V, 35. Hos consules omittit Livius.</i>
249	505	M. Valerius.
		P. Postumius Tubertus. <i>Liv. II, 16. Dion. Hal. V, 36.</i>
250	504	P. Valerius Publicola IV.
		T. Lucretius Tricipitinus II. <i>Liv. II, 16. Dion. Hal. V, 39.</i>
251	503	P. Postumius Tubertus II.
		Agrippa Menenius Lanatus. <i>Liv. II, 16. Dion. Hal. V, 43.</i>
252	502	Opiter Virginius Tricoftus.
		Spurius Cassius Viscellinus. <i>Liv. II, 17. Dion. Hal. V, 48.</i>

A. U. C.	A. N. C.	
253	501	Postumus Cominius Auruncus. T. Lartius Flavius. <i>Liv. II, 18. Dion. Hal. V, 49. Gru- ter. Inscript. p. 1302. n. 5.</i>
254	500	Servius Sulpicius Camerinus. Manius Tullus Longus. <i>Moritur in magistr. Liv. II, 19. Dion. Hal. V, 51.</i>
255	499	T. Æbutius Elva. P. Vetusius Geminus. <i>Liv. II, 19. Dion. Hal. V, 59.</i>
256	498	Q. Clælius Siculus. T. Lartius Flavius II. <i>Liv. II, 21. Dion. Hal. V, 70. Gru- ter. Inscr. p. 1031. n. 7.</i>
257	497	A. Sempronius Atratinus. M. Minucius Augurinus. <i>Liv. II, 21. Dion. Hal. VI, 1.</i>
258	496	A. Postumius Albus Regillensis. T. Virginus Tricoftus. <i>Liv. II, 21. Dion. Hal. VI, 2.</i>
259	495	Appius Claudius Sabinus Regillensis. P. Servilius Priscus. <i>Liv. II, 21. Dion. Hal. VI, 20.</i>
260	494	A. Virginus Tricoftus Cœlimontanus. T. Vetusius Geminus Cicurinus. <i>Liv. II, 28. Dion. Hal. VI, 31.</i>
261	493	Spurius Cassius Viscellinus II. Postumus Cominius Auruncus II. <i>Liv. II, 33. Dion. Hal. VI, 43.</i>
262	492	T. Geganius Macerinus. P. Minucius Augurinus. <i>Liv. II, 34. Dion. Hal. VII, 1.</i>
263	491	M. Minucius Augurinus II. A. Sempronius Atratinus II. <i>Liv. II, 34. Dion. Hal. VII, 19.</i>
264	490	Q. Sulpicius Camerinus. Spurius Lartius Flavius II. <i>Dion. Hal. VII, 63. Desiderantur in Liv. II, 35.</i>
265	489	Cajus Julius Julius. P. Pinarius Rufus Mamercinus.

A. U. C.	A. N. C.	<i>Dion. Hal. VIII, 1. Desiderantur in Liv. II, 37.</i>
266	488	Spurius Nautius Rutilus. Sextus Furius Fufus. <i>Liv. II, 39. Dion. Hal. VIII, 16.</i>
267	487	T. Sicinius Sabinus. C. Aquillius Tuscus. <i>Liv. II, 40. Dion. Hal. VIII, 73.</i>
268	486	Sp. Cassius Viscellinus III. Proculus Virginius Tricoftus Rutilus. <i>Liv. II, 41. Dion. Hal. VIII, 79.</i>
269	485	Ser. Cornelius Maluginenfis Coffus. Q. Fabius Vibulanus. <i>Liv. II, 41. Dion. Hal. VIII, 79.</i>
270	484	L. Æmilius Mamercinus. Cæfo Fabius Vibulanus. <i>Liv. II, 42. Dion. Hal. VIII, 96.</i>
271	483	M. Fabius Vibulanus. L. Valerius Publicola Potitus. <i>Liv. II, 42. Dion. Hal. VIII, 100.</i>
272	482	Q. Fabius Vibulanus II. C. Julius Julus. <i>Liv. II, 43. Dion. Hal. VIII, 105.</i>
273	481	Cæfo Fabius Vibulanus II. Sp. Furius Fufus. <i>Liv. II, 43. Dion. Hal. IX, 1.</i>
274	480	M. Fabius Vibulanus II. Cn. Manlius Cincinnatus. (<i>in prælio occifus</i>) <i>Liv. II, 43. Dion. Hal. IX, 5.</i>
275	479	Cæfo Fabius Vibulanus III. T. Virginius Tricoftus Rutilus. <i>Liv. II, 48. Dion. Hal. IX, 14.</i>
276	478	L. Æmilius Mamercinus II. C. Servilius Structus Ahala. <i>Hoc in mag. mort. in e. l. fuff.</i> C. Cornelius Lentulus Esquilinus. <i>Liv. II, 49. Dion. Hal. IX, 19.</i>
277	477	Cajus Horatius Pulvillus. T. Menenius Lanatus. <i>Liv. II, 51. Dion. Hal. IX, 23.</i>
278	476	A. Virginius Tricoftus Rutilus.

A. U. C.	A. N. C.	Sp. Servilius Structus. <i>Liv. II, 51. Dion. Hal. IX, 31.</i>
279	475	C. Nautius Rutilus. P. Valerius Publicola. <i>Liv. II, 52. Dion. Hal. IX, 35.</i>
280	474	L. Furius Medullinus Fufus. A. Manlius Vulfo. <i>Liv. II, 54. Dion. Hal. IX, 44.</i>
281	473	L. Æmilius Mamercinus III. Vopiscus Julius Julus. <i>Dion. Hal. IX, 45. Apud Liv. II, 54 pro Vopisco Julio, alius occurrit, nempe Opiter Virginus.</i>
282	472	L. Pinarius Rufus Mamercinus. P. Furius Fufus. <i>Liv. II, 56. Dion. Hal. IX, 48.</i>
283	471	Appius Claudius Sabinus Regillensis. T. Quinctius Barbatus Capitolinus. <i>Liv. II, 56. Dion. Hal. IX, 53.</i>
284	470	L. Valerius Publicola Potitus II. Tiberius Æmilius Mamercinus. <i>Liv. II, 61. Dion. Hal. IX, 61.</i>
285	469	T. Numicius Priscus. A. Virginus Tricoftus Cœlimontanus II. <i>Liv. II, 63. Dion. Hal. IX, 68.</i>
286	468	T. Quinctius Barbatus Capitolinus II. Q. Servilius Priscus. <i>Liv. II, 64. Dion. Hal. IX, 70.</i>
287	467	Tiberius Æmilius Mamercinus II. Q. Fabius Vibulatus. <i>Liv. III, 1. Dion. Hal. IX, 74.</i>
288	466	Sp. Postomius Albus Regillensis. Q. Servilius Priscus II. <i>Liv. III, 2. Dion. Hal. IX, 75.</i>
289	465	Q. Fabius Vibulanus II. T. Quinctius Barbatus Capitolinus III. <i>Liv. III, 2. Dion. Hal. IX, 77.</i>
290	464	A. Postumius Albus Regillensis. Sp. Furius Medullinus Fufus. <i>Liv. III, 4. Dion. Hal. IX, 79.</i>

A. U. C.	A. N. C.	L. Æbutius Elva. } <i>Ambo in magistr.</i> P. Servilius Priscus. } <i>mortui.</i>
291	463	<i>Liv. III, 6. Dion. Hal. IX, 84.</i>
292	462	L. Lucretius Tricipitinus. T. Veturius Geminus Cicurinus. <i>Liv. III, 8. Dion. Hal. IX, 86.</i>
293	461	P. Volumnius Amintinus Gallus. Ser. Sulpicius Camerinus. <i>Liv. III, 10. Dion. Hal. X, 1.</i>
294	460	C. Claudius Sabinus Regillensis. <i>In ejus locum mense Decembr. suffect.</i> L. Quinctius Cincinnatus. P. Valerius Publicola II. <i>Liv. III, 15 & 19. Dion. Hal. X, 19.</i>
295	459	Q. Fabius Vibulanus III. L. Cornelius Maluginensis Cossus. <i>Liv. III, 22. Dion. Hal. X, 23.</i>
296	458	L. Minucius Augurinus. <i>Hic ob res male in Alcido gestas coactus abdicavit, in e. l. suffectus</i> Q. Fabius Vibulanus. C. Nautius Rutilus II. <i>Liv. III, 25 & 29. Dion. Hal. X, 26.</i>
297	457	Q. Minucius Augurinus. C. Horatius Pulvillus II. <i>Liv. III, 30. Dion. Hal. X, 31.</i>
298	456	M. Valerius Maximus. Sp. Virginus Tricoftus Coelimontanus. <i>Liv. III, 31. Dion. Hal. X, 37.</i>
299	455	T. Romilius Rocus Vaticanus. C. Veturius Cicurinus. <i>Liv. III, 31. Dion. Hal. X, 39.</i>
300	454	Sp. Tarpejus Montanus Capitulinus. A. Haterius Fontinalis. <i>Liv. III, 31, 65. Dion. Hal. X, 55.</i>
301	453	P. Horatius Tergeminus. Sextus Quinctilius Varus. <i>Hoc peste mortuo in e. l. suffect.</i> Spurius Furius. <i>Liv. III, 32. Dion. Hal. X, 60.</i>
302	452	T. Menenius Lanatus.

A.U.C.	A.N.C.	P. Sestius Capitolinus. <i>Liv. III, 32. qui tamen pro T. ponit C. Dion. Hal. X, 54. & pro T. legit L.</i>
303	451	Appius Claudius Crassinus. T. Genucius Augurinus. <i>Hi abdicarunt, ut decemviri crearentur consulari potestate legum ferendarum causa.</i> <i>Hi autem fuerunt:</i> Appius Claudius Crassinus. T. Genucius Augurinus. P. Sestius Capitolinus. L. Veturius Crassus Cicurinus. C. Julius Julius. A. Manlius Vulso. S. Sulpicius Camerinus. P. Curatius Tergeminus. T. Romulus Rocus Vaticanus. Sp. Postumius Albus Regillensis. <i>Liv. III, 33. Dion. Hal. X, 56.</i>
304	450	Appius Claudius Crassinus II, M. Cornelius Maluginensis. M. Sergius. L. Minucius Augurinus. Q. Fabius Vibulanus. Q. Poetilius Libo. T. Antonius Merenda. Cæso Duilius. Sp. Oppius Cornicen. Manius Rabulejus. <i>Liv. II, 35. Dion. Hal. X, 67.</i>
305	449	Appius Claudius Crassinus III. Q. Fabius Vibulanus II. Manius Rabulejus. Q. Poetilius Libo Visolus. M. Cornelius Maluginensis. L. Minucius Augurinus. T. Antonius Merenda. Cæso Duilius. M. Sergius. Sp. Oppius Cornicen.

DECEMVIRI COS. POT.

A.U.C.	A.N.C.	
		<i>Coacti abdicarunt ob factum Appii Claudi. in eorum locum facti sunt consules:</i>
		L. Valerius Publicola Potitus.
		M. Horatius Barbatus.
		<i>Liv. III, 55, 70. Dion. Hal. XI, 50.</i>
306	448	Lar Herminius Aquilinus.
		T. Virginius Tricoftus Coelimontanus.
		<i>Liv. III, 65. Dion. Hal. XI, 56.</i>
307	447	M. Geganus Macerinus.
		C. Julius Julius.
		<i>Liv. III, 65. Dion. Hal. XI, 56.</i>
308	446	T. Quinctius Capitolinus Barbatus IV.
		Agrippa Furius Fufus.
		<i>Liv. III, 66.</i>
309	445	M. Genucius Augurinus.
		C. Curtius Philo.
		<i>Liv. IV, 1. Dion. Hal. XI, 57.</i>
310	444	A. Sempronius Atratinus.
		L. Atilius Longus.
		T. Clælius Siculus.
		<i>Vitis facti abdicarunt, & in eorum locum facti sunt consules:</i>
		L. Papirius Mugillanus.
		L. Sempronius Atratinus.
		<i>Liv. IV, 7. Dion. Hal. XI, 66.</i>
311	443	M. Geganus Macerinus II.
		T. Quinctius Capitolinus Barbatus V.
		<i>Liv. IV, 8. Dion. Hal. XI, 67.</i>
312	442	M. Fabius Vibulanus.
		Postumius Æbutius Cornicen.
		<i>Liv. IV, 11.</i>
313	441	C. Furius Pacilus Fufus.
		M. Papirius Crassus.
		<i>Liv. IV, 12.</i>
314	440	Proculus Geganus Macerinus.
		L. Menenius Lanatus.
		<i>Liv. IV, 12.</i>
315	439	T. Quinctius Capitolinus VI.
		Agrippa Menenius Lanatus.
		<i>Liv. IV, 13.</i>

T. Liv. Vol. XII.

X

A. U. C. 316	A. N. C. 438	Mamercus Æmilius Mamercinus. L. Quinctius Cincinnatus. L. Julius Julius. <i>Liv. IV, 16.</i>	} <i>Trib. mil. cos. pot.</i>
317	437	M. Geganus Macerinus III. L. Sergius Fidenas. <i>Liv. IV, 17.</i>	
318	436	M. Cornelius Maluginensis. L. Papirius Crassus. <i>Liv. IV, 21.</i>	
319	435	C. Julius Julius II. L. Virginius Tricoftus. <i>Liv. IV, 21.</i>	
320	434	C. Julius Julius III. L. Virginius Tricoftus H. <i>Liv. IV, 23.</i>	
321	433	M. Fabius Vibulanus. M. Foslius Flaccinator. L. Sergius Fidenas. <i>Liv. IV, 25.</i>	} <i>Trib. mil. cos. pot.</i>
322	432	L. Pinarius Rufus Mamercinus. L. Furius Medullinus. Sp. Postumius Albus Regillensis. <i>Liv. IV, 25.</i>	
323	431	T. Quinctius Pennus Cincinnatus. C. Julius Mento. <i>Liv. IV, 26.</i>	
324	430	L. Papirius Crassus. L. Julius Julius. <i>Liv. IV, 30.</i>	
325	429	L. Sergius Fidenas II. Hostus Lucretius Tricipitinus. <i>Liv. IV, 30.</i>	
326	428	A. Cornelius Cossus. T. Quinctius Pennus Cincinnatus II. <i>Liv. IV, 30.</i>	
327	427	C. Servilius Structus Ahala. L. Papirius Mugillanus II. <i>Liv. IV, 30.</i>	

A. U. C. 328	A. N. C. 426	T. Quinctius Pennus Cincinnatus. C. Furius Pacilus. M. Postumius Albus Regillensis. A. Cornelius Cossius. <i>Liv. IV, 31.</i>	} Trib. mil. cof. pot.
329	425	A. Sempronius Atratinus. L. Quinctius Cincinnatus II. L. Furius Medullinus II. L. Horatius Barbatus. <i>Liv. IV, 35.</i>	
330	424	Ap. Claudius Craffus Regillensis. Sp. Nautius Rutilus. L. Sergius Fidenas III. Sex. Julius Julius. <i>Liv. IV, 35.</i>	} Trib. mil. cof. pot.
331	423	C. Sempronius Atratinus. Q. Fabius Vibulanus. <i>Liv. IV, 37.</i>	
332	422	L. Manlius Vulfo Capitolinus. Q. Antonius Merenda. L. Papirius Mugillanus. L. Servilius Structus. <i>Liv. IV, 42.</i>	} Trib. mil. cof. pot.
333	421	Numerius Fabius Vibulanus. T. Quinctius Capitolinus Barbatus. <i>Liv. IV, 43.</i>	
334	420	T. Quinctius Pennus Cincinnatus II. L. Furius Medullinus III. M. Manlius Vulfo Capitolinus. A. Sempronius Atratinus II. <i>Liv. IV, 44.</i>	} Trib. mil. cof. pot.
335	419	Agrippa Menenius Lanatus. P. Lucretius Tricipitinus. Sp. Nautius Rutilus. C. Servilius Axilla. <i>Liv. IV, 44.</i>	

A. U. C.	A. N. C.		
336	418	L. Sergius Fidenas III. M. Papirius Mugillanus. C. Servilius Axilla II. <i>Liv. IV, 45.</i>	} Trib. mil. cof. pot.
337	417	Agrippa Menenius Lanatus II. L. Servilius Structus II. P. Lucretius Tricipitinus II. Sp. Veturius Crassus Cicuri- nus. <i>Liv. IV, 47.</i>	} Trib. mil. cof. pot.
338	416	A. Sempronius Atratinus III. M. Papirius Mugillanus II. Sp. Nautius Rutilus II. Q. Fabius Vibulanus. <i>Liv. IV, 47.</i>	} Trib. mil. cof. pot.
339	415	P. Cornelius Cossus. C. Valerius Potitus Volusus. Quinctius Cincinnatus. N. Fabius Vibulanus. <i>Liv. IV, 49.</i>	} Trib. mil. cof. pot.
340	414	Cn. Cornelius Cossus. L. Valerius Potitus. Q. Fabius Vibulanus II. P. Postumius Albus Regillen- fis. <i>Liv. IV, 49.</i>	} Trib. mil. cof. pot.
341	413	M. Cornelius Cossus. L. Furius Medullinus. <i>Liv. IV, 51.</i>	
342	412	Q. Fabius Ambustus. C. Furius Pacilus. <i>Liv. IV, 52.</i>	
343	411	M. Papirius Mugillanus. C. Nautius Rutilus. <i>Liv. IV, 52.</i>	
344	410	M. Æmilius Mamercinus. C. Valerius Potitus Volusus. <i>Liv. IV, 53.</i>	
345	409	Cn. Cornelius Cossus. L. Furius Medullinus II. <i>Liv. IV, 54.</i>	

CONSULARES.

325

A. U. C.	A. N. C.		
346	408	C. Julius Julus. P. Cornelius Cossus. S. Servilius Ahala. <i>Liv. IV, 56.</i>	} Trib. mil. cof. pot.
347	407	L. Rurius Medullinus. C. Val. Volufin. Potit. Volu- fus II. N. Fabius Vibulanus II. G. Servilius Ahala II. <i>Liv. IV, 57.</i>	
348	406	P. Cornelius Rutilus Cossus. Cn. Cornelius Cossus. L. Valerius Potitus II. N. Fabius Ambustus. <i>Liv. IV, 58.</i>	} Trib. mil. cof. pot.
349	405	T. Quinctius Capitolinus Bar- batus. Q. Quinctius Cincinnatus. C. Julius-Julus II. A. Manlius Vulfo Capitolinus. L. Furius Medullinus II. M'. Æmilius Mamercinus. <i>Liv. IV, 61.</i>	
350	404	C. Valerius Potit. Volufus III. M'. Sergius Fidenas. P. Cornelius Maluginensis. Cn. Cornelius Cossus II. Cæfo Fabius Ambustus. Sp. Nautius Rutilus III. <i>Liv. IV, 61.</i>	} Trib. mil. cof. pot.
351	403	M'. Æmilius Mamercinus II. L. Valerius Potitus III. Appius Claudius Crassus. M. Quinctilius Varus. L. Julius Julus. M. Postumius. M. Furius Gamillus. M. Postumius Albinus. <i>Liv. V, 1.</i>	
352	402	C. Servilius Ahala III. Q. Servilius Priscus Fidenas. L. Virginus.	} Trib. mil. cof. pot.

X. 3.

A. U. C.	A. N. C.	Q. Sulpicius Camerinus Cornutus.	} Trib. mil. cof. pot.
		A. Manlius Tricoftus Cœlimontanus II.	
		M'. Sergius Fidenas II.	}
		<i>Hi duo abdicarunt. Liv. V, 8.</i>	
353	401	L. Valerius Potitus IV.	} Trib. mil. cof. pot.
		M. Furius Camillus.	
		M'. Æmilius Mamercinus III.	
		Cn. Cornelius Cossus II.	
		Cæſo Fabius Ambuſtus II.	
		L. Julius Julius.	}
		<i>Liv. V, 10.</i>	
354	400	P. Licinius Calvus.	} Trib. mil. cof. pot.
		P. Mænius.	
		L. Titinius.	
		P. Mælius Capitolinus.	
		Sp. Furius Medullinus.	
		L. Publius Philo Volſcus.	}
		<i>Liv. V, 12.</i>	
355	399	M. Veturius Craſſus Cicurinus.	} Trib. mil. cof. pot.
		C. Duillius.	
		L. Acilius Longus.	
		Cn. Genutius Aventinensis.	
		M. Pomponius.	
		Volero Publius Philo.	}
		<i>Liv. V, 13.</i>	
356	398	L. Valerius Potitus V.	} Trib. mil. cof. pot.
		M. Valerius Maximus.	
		M. Furius Camillus II.	
		L. Furius Medullinus III.	
		Q. Servilius Prifcus Fidenas II.	
		Q. Sulpicius Camerinus Cornutus.	}
		<i>Liv. V, 14.</i>	
357	397	L. Julius Julius II.	} Trib. mil. cof. pot.
		L. Furius Medullinus IV.	
		L. Sergius Fidenas.	
		A. Poſtumiſ Albinus Regiſlenſis.	

A.U.C.	A.N.C.		
		P. Cornelius Maluginensis II.	} Trib. mil. cof. pot.
		A. Manlius Vulfo Capitolinus III.	
		<i>Liv. V, 16. Vitio facti abdicarunt.</i>	
358	396	P. Licinius Calvus.	} Trib. mil. cof. pot.
		L. Titinius II.	
		P. Mænius II.	
		Cn. Genucius Aventinensis II.	
		L. Atinius Longus II.	
		P. Mælius Capitolinus II.	} Trib. mil. cof. pot.
		<i>Liv. V, 18.</i>	
359	395	P. Cornelius Cossus.	
		P. Cornelius Scipio.	
		M. Valerius Maximus II.	
		Cæso Fabius Ambustus III.	
		L. Furius Medullinus V.	} Trib. mil. cof. pot.
		Q. Servilius Priscus Fidenas III.	
		<i>Liv. V, 24.</i>	
360	394	M. Furius Camillus III.	
		L. Furius Medullinus VI.	
		C. Æmilius Mamercinus.	} Trib. mil. cof. pot.
		L. Valerius Publicola.	
		Sp. Postumius Albus Regillensis.	
		P. Cornelius Scipio II.	
		<i>Liv. V, 26.</i>	
361	393	L. Lucretius Flavius.	} Trib. mil. cof. pot.
		Ser. Sulpicius Camerinus.	
		<i>Liv. V, 29.</i>	
362	392	L. Valerius Potitus.	
		M. Manlius Capitolinus.	
		<i>Liv. V, 31. Magistr. se abdicarunt.</i>	} Trib. mil. cof. pot.
363	391	L. Lucretius Flavius.	
		Ser. Sulpicius Camerinus.	
		M. Æmilius Mamercinus.	
		L. Furius Medullinus VII.	
		Agrippa Furius.	} Trib. mil. cof. pot.
		C. Æmilius Mamercinus II.	
		<i>Liv. V, 32.</i>	

A. U. C.	A. N. C.		
364	390	Q. Fabius Ambustus. Cæso Fabius Ambustus. C. Fabius Ambustus. Q. Sulpicius Longus. Q. Servilius Priscus Fidenas IV. Ser. Cornelius Maluginensis. <i>Liv. V, 36.</i>	} Trib. mil. cof. pot.
365	389	M. Furius Camillus. <i>Dictator.</i>	
366	388	L. Valerius. <i>Magister equitum.</i> L. Valerius Publicola II. L. Virginus Tricoftus. P. Cornelius Cossus. A. Manlius Capitolinus. L. Æmilius Mamercinus. L. Postumius Albus Regillensis. <i>Liv. VI, 1.</i>	} Trib. mil. cof. pot.
367	387	T. Quinctius Cincinnatus. Q. Servilius Priscus Fidenas II. L. Julius Julus. L. Aquillius Corvus. L. Lucretius Tricipitinus. Ser. Sulpicius Rufus. <i>Liv. VI, 4.</i>	
368	386	L. Papirius Curfor. C. Sergius Fidenas. L. Æmilius Mamercinus II. L. Menenius Lanatus. L. Valerius Publicola III. C. Cornelius Cossus. <i>Liv. VI, 5.</i>	} Trib. mil. cof. pot.
369	385	M. Furius Camillus IV. Ser. Cornelius Maluginensis II. Q. Servil. Priscus Fidenas VI. L. Quinctius Cincinnatus. L. Horatius Pulvillus. P. Valerius Potitus Publicola. <i>Liv. VI, 6.</i>	
370	384	A. Manlius Capitolinus II. P. Cornelius Cossus II. T. Quinctius Capitolinus.	} Trib. mil. cof. pot.

CONSULARES.

329

A.U.C.	A.N.C.		
		L. Quinctius Capitolinus.	} Trib. mil. cof. pot.
		L. Papirius Curfor II.	
		C. Sergius Fidenas II. <i>Liv. VI, 11.</i>	
371	383	Ser. Cornelius Maluginensis III.	} Trib. mil. cof. pot.
		P. Val. Potitus Publicola II.	
		M. Furius Camillus V.	
		Ser. Sulpicius Rufus II.	
		C. Papirius Crassus.	
		T. Quinctius Cincinnatus II. <i>Liv. VI, 18.</i>	
372	382	L. Valerius Publicola IV.	} Trib. mil. cof. pot.
		A. Manlius Capitolinus III.	
		Ser. Sulpicius Rufus III.	
		L. Lucretius Tricipitinus II.	
		L. Æmilius Mamercinus III.	
		M. Trebonius Flavus. <i>Liv. VI, 21.</i>	
373	381	Sp. Papirius Crassus.	} Trib. mil. cof. pot.
		L. Papirius Crassus.	
		Ser. Cornelius Maluginensis IV.	
		Q. Servilius Priscus Fidenas.	
		Ser. Sulpicius Prætextatus.	
		L. Æmilius Mamercinus IV. <i>Liv. VI, 22.</i>	
374	380	M. Furius Camillus VI.	} Trib. mil. cof. pot.
		A. Postumius Albin. Regillensis.	
		L. Postumius Albin. Regillensis.	
		L. Furius Medullinus.	
		L. Lucretius Tricipitinus III.	
		M. Fabius Ambustus. <i>Liv. VI, 22.</i>	
375	379	L. Valerius Publicola V.	} Trib. mil. cof. pot.
		P. Valerius Potitus Publicola III.	
		L. Menenius Lanatus II.	
		C. Sergius Fidenas III.	
		Sp. Papirius Curfor.	
		Ser. Cornelius Maluginensis V. <i>Liv. VI, 27.</i>	

A. U. C.	A. N. C.		
376	378	P. Manlius Capitolinus. C. Manlius Capitolinus. L. Julius Julius II. C. Sextilius. M. Albinus. L. Antistius. <i>Liv. VI, 30.</i>	} Trib. mil. cof. pot.
377	377	Sp. Furius Medullinus. Q. Servilius Priscus Fidenas II. C. Licinius Calvus. P. Cloelius Siculus. M. Horatius Pulvillus. L. Geganius Macerinus. <i>Liv. VI, 31.</i>	
378	376	L. Æmilius Mamercinus V. P. Valerius Potitus Publicola IV. C. Veturius Crassus Cicurinus. Ser. Sulpicius Prætextatus II. L. Quinctius Cincinnatus II. C. Quinctius Cincinnatus. <i>Liv. VI, 32.</i>	} Trib. mil. cof. pot.
379	375	L. Sextius Sextinus Lateranus. C. Licinius Calvus Stolo II. <i>Liv. VI, 33.</i>	
380	374	C. Sextius Sextinus Lateranus II. C. Licinius Calvus Stolo III. <i>Liv. VI, 35.</i>	} Trib. pleb.
381	373	L. Sextius Sextinus Lateranus IV. C. Licinius Calvus Stolo IV. <i>Liv. VI, 35.</i>	
382	372	L. Sextius Sextinus Lateranus V. C. Licinius Calvus Stolo V. <i>Liv. VI, 35.</i>	} Trib. pleb.
383	371	L. Furius Medullinus II. A. Manlius Capitolinus IV. Ser. Sulpicius Prætextatus III.	

A.U.C.	A.N.C.	Ser. Cornelius Maluginensis VI. P. Valerius Potitus Publicola. V. C. Valerius Potitus. <i>Liv. VI, 36.</i>	Trib. mil. cof. pot.
384	370	Q. Servilius Priscus Fidenas III. C. Veturius Crassus Cicurinus II. A. Cornelius Cossus. M. Cornelius Maluginensis. Q. Quinctius Cincinnatus. M. Fabius Ambustus II. <i>Liv. VI, 36.</i>	Trib. mil. cof. pot.
385	369	L. Quinctius Capitolinus. Ser. Cornelius Maluginensis VII. Ser. Sulpicius Prætextatus IV. Sp. Servilius Structus. L. Papirius Crassus. L. Veturius Crassus Cicurinus. <i>Liv. VI, 38.</i>	Trib. mil. cof. pot.
386	368	M. Furius Camillus. <i>Dictator.</i> L. Æmilius Mamercinus. <i>Mag. equit.</i> <i>Ob edictum in milites ex S. C. abdicarunt. In eorum loc. substit.</i>	
387	367	P. Manlius Capitolinus. <i>Dictator.</i> C. Licinius Calvus. <i>primus e plebe Mag. equit.</i> A. Cornelius Cossus II. M. Cornelius Maluginensis II. M. Geganius Macerinus. P. Manlius Capitolinus II. L. Veturius Crassus Cicurinus II. P. Valerius Potitus Publicola VI. <i>Liv. VI, 42.</i>	Trib. mil. cof. pot.

A. U. C.	A. N. C.	
388	366	L. Sextius Sextinus Lateranus: <i>Primus e plebe.</i>
		L. Æmilius Mamercinus. <i>Liv. VI, 42.</i>
389	365	L. Genucius Aventinenfis. Q. Servilius Ahala. <i>Liv. VII, 1.</i>
390	364	C. Sulpicius Peticus. C. Licinius Calvus. <i>Liv. VII, 2.</i>
391	363	Cn. Genucius Aventinenfis. L. Æmilius Mamercinus II. <i>Liv. VII, 3.</i>
392	362	Q. Servilius Ahala II. L. Genucius Aventinenfis II. <i>Liv. VII, 4.</i>
393	361	C. Sulpicius Peticus II. C. Licinius Calvus II. <i>Liv. VII, 9.</i>
394	360	C. Poetilius Libo Vifolus. M. Fabius Ambustus. <i>Liv. VII, 11.</i>
395	359	M. Popillius Lænas: Cn. Manlius Capitolinus Imperiosus; <i>Liv. VII, 12.</i>
396	358	C. Fabius Ambustus. C. Plautius Proculus. <i>Liv. VII, 12.</i>
397	357	C. Martius Rutilus. Cn. Manlius Capitolinus Imperiosus II. <i>Liv. VII, 16.</i>
398	356	M. Fabius Ambustus II. M. Popillius Lænas II. <i>Liv. VII, 17.</i>
399	355	C. Sulpicius Peticus III. M. Valerius Publicola. <i>Liv. VII, 18.</i>
400	354	M. Fabius Ambustus III. T. Quinctius Pennus Capitolinus Cric- spinus. <i>Liv. VII, 18.</i>
401	353	C. Sulpicius Peticus IV.

A. U. C.	A. N. C.	M. Valerius Publicola II. <i>Liv. VII, 19.</i>
402	352	P. Valerius Publicola. C. Martius Rutilus II. <i>Liv. VII, 21.</i>
403	351	C. Sulpicius Peticus V. T. Quinctius Cincinnatus Capitolinus. <i>Liv. VII, 22. T. Quinctius Pennus.</i>
404	350	M. Popillius Lænas III. L. Cornelius Scipio. <i>Liv. VII, 23.</i>
405	349	L. Furius Camillus. Appius Claudius Crassus. <i>In magistr. obiit. Liv. VII, 24.</i>
406	348	M. Valerius Corvus. M. Popillius Lænas IV. <i>Liv. VII, 26.</i>
407	347	T. Manlius Imperiosus Torquatus. C. Plautius Hypsæus. <i>Liv. VII, 27.</i>
408	346	M. Valerius Corvus II. C. Poetilius Libo Vifolus II. <i>Liv. VII, 27.</i>
409	345	M. Fabius Dorso. Ser. Sulpicius Camerinus. <i>Liv. VII, 28.</i>
410	344	C. Martius Rutilus III. T. Manlius Imperiosus Torquatus II. <i>Liv. VII, 28.</i>
411	343	M. Valerius Corvus III. A. Cornelius Cossus Arvina. <i>Liv. VII, 28.</i>
412	342	C. Martius Rutilus IV. Q. Servilius Ahala III. <i>Liv. VII, 38.</i>
413	341	C. Plautius Hypsæus II. L. Æmilius Mamercinus. <i>Liv. VIII, 1.</i>
414	340	T. Manlius Imperiosus Torquatus III. P. Decius Mus. <i>Liv. VIII, 3.</i>
415	339	Ti. Æmilius Mamercinus.

A. U. C.	A. N. C.	
		Q. Publilius Philo. <i>Liv. VIII, 12.</i>
416	338	L. Furius Camillus II. C. Mænius. <i>Liv. VIII, 13.</i>
417	337	C. Sulpicius Longus. P. Ælius Pætus. <i>Liv. VIII, 15.</i>
418	336	L. Papirius Crassus. Cæso Duillius. <i>Liv. VIII, 16.</i>
419	335	M. Valerius Corvus IV. M. Atilius Regulus. <i>Liv. VIII, 16.</i>
420	334	T. Veturius Calvinus. Sp. Postumius Albinus. <i>Liv. VIII, 16.</i>
421	333	L. Papirius Cursor. C. Poetilius Libo Vifolus. <i>Hos ignorat Livius, & alii.</i>
422	332	A. Cornelius Cossus Arvina II. Cn. Domitius Calvinus. <i>Liv. VIII, 17.</i>
423	331	M. Claudius Marcellus. C. Valerius Potitus Flaccus. <i>Liv. VIII, 18.</i>
424	330	L. Papirius Crassus II. L. Plautius Venno. <i>Liv. VIII, 19.</i>
425	329	L. Æmilius Mamercinus Privernas II. C. Plautius Decianus. <i>Liv. VIII, 20.</i>
426	328	C. Plautius Proculus. P. Cornelius Scapula. <i>Liv. VIII, 22.</i>
427	327	L. Cornelius Lentulus. Q. Publilius Philo II. <i>Liv. VIII, 22.</i>
428	326	C. Poetilius Libo Vifolus II. L. Papirius Mugillanus. <i>Liv. VIII, 23.</i>
429	325	L. Furius Camillus III.

A.U.C.	A.N.C.	D. Junius Brutus Scæva. <i>Liv. VIII, 29.</i>
430	324	L. Papirius Curfor. <i>Dictator.</i>
431	323	L. Papirius Crassus. <i>Magister equit.</i> C. Sulpicius Longus II. Q. Aulius Cerretanus. <i>Liv. VIII, 37.</i>
432	322	Q. Fabius Maximus Rullianus. L. Fulvius Curvus. <i>Liv. VIII, 38.</i>
433	321	T. Veturius Calvinus II. Sp. Postumius Albinus II. <i>Liv. IX, 1.</i>
434	320	Q. Publilius Philo III. L. Papirius Curfor II. <i>Liv. IX, 7.</i>
435	319	L. Papirius Curfor III. Q. Aulius Cerretanus II. <i>Liv. IX, 15.</i>
436	318	M. Fostius Flaccinator. L. Plautius Venno. <i>Liv. IX, 20.</i>
437	317	C. Junius Bubulcus Brutus. Q. Æmilius Barbula. <i>Liv. IX, 21.</i>
438	316	Sp. Nautius Rutilus. M. Popillius Lænas. <i>Liv. IX, 21.</i>
439	315	Q. Pubkilius Philo IV. L. Papirius Curfor IV. <i>Omiss. Liv. IX, 22.</i>
440	314	M. Poetilius Libo. C. Sulpicius Longus III. <i>Liv. IX, 24.</i>
441	313	L. Papirius Curfor V. C. Junius Bubulcus Brutus II. <i>Liv. IX, 28.</i>
442	312	M. Valerius Maximus. P. Decius Mus. <i>Liv. IX, 29.</i>
443	311	C. Junius Bubulcus Brutus III.

A. U. C.	A. N. C.	
		Q. Æmilius Barbula II. <i>Liv. IX, 30.</i>
444	310	Q. Fabius Rullianus II. C. Martius Rutilus, <i>postea</i> Censorius <i>dictus</i> . <i>Liv. IX, 33.</i>
445	309	L. Papirius Cursor II. <i>Dictator</i> . C. Junius Bubulcus Brutus <i>Mag. equit.</i> <i>Pigh. annal. T. II, pag. 369.</i>
446	308	Q. Fabius Maximus Rullianus III. P. Decius Mus II. <i>Liv. IX, 41.</i>
447	307	Appius Claudius Cæcus. L. Volumnius Flamma Violentus. <i>Liv. IX, 42.</i>
448	306	P. Cornelius Arvina. Q. Martius Tremulus. <i>Liv. IX, 42.</i>
449	305	L. Postumius Megellus. Ti. Minucius Augurinus. <i>In prælio occisus est, inque e. l. sufficitur.</i> M. Fulvius Curvus Pætinus. <i>Liv. IX, 44.</i>
450	304	P. Sulpicius Saverrio. P. Sempronius Sophus. <i>Liv. IX, 45.</i>
451	303	L. Genucius Aventinensis. Ser. Cornelius Lentulus. <i>Liv. X, 1.</i>
452	302	M. Livius Denter. M. Æmilius Paullus. <i>Liv. X, 1.</i>
453	301	M. Valerius Maximus Corvus II. <i>Dictator</i> . M. Æmilius Paullus. <i>Mag. equit.</i> <i>Liv. X, 3.</i>
		Q. Fabius Maximus Rullianus II. <i>Dictator</i> . P. Sempronius Sophus. <i>Mag. equit.</i>
454	300	M. Valerius Corvus V. Q. Apulejus Panfa. <i>Liv. X, 6.</i>

A. U. C.	A. N. C.	
455	299	M. Fulvius Pætinus. T. Manlius Torquatus. <i>In magistr. mort. in ejus locum factus est</i> M. Valerius Corvus VI. <i>Liv. X, 9.</i>
456	298	L. Cornelius Scipio. Cn. Fulvius Centumalus. <i>Liv. X, 11.</i>
457	297	Q. Fabius Maximus Rullianus IV. P. Decius Mus III. <i>Liv. X, 13.</i>
458	296	L. Volumnius Flamma Violens II. Ap. Claudius Cæcus II. <i>Liv. X, 16.</i>
459	295	Q. Fabius Maximus Rullianus V. P. Decius Mus IV. <i>Liv. X, 24.</i>
460	294	L. Postumius Megellus II. M. Atilius Regulus. <i>Liv. X, 32.</i>
461	293	L. Papirius Cursor. Sp. Carvilius Maximus. <i>Liv. X, 38.</i>
462	292	Q. Fabius Maximus Gurges. D. Junius Brutus Sœva. <i>Liv. X, 47.</i>
463	291	L. Postumius Megellus III. C. Junius Brutus Bubulcus.
464	290	P. Cornelius Rufinus. M. Curius Dentatus.
465	289	M. Valerius Corvinus VI. Q. Cædicius Noctua.
466	288	Q. Marcius Tremulus II. P. Cornelius Arvina II.
467	287	M. Claudius Marcellus. C. Nautius Rutilus.
468	286	M. Valerius Potitus. C. Ælius Pætus.
469	285	C. Claudius Canina. M. Æmilius Lepidus.
470	284	C. Servilius Tucca.

T. Liv. Vol. XII.

Y

A. U. C.	A. N. C.	
471	283	L. Cæcilius Metellus.
		P. Cornelius Dolabella.
		Cn. Domitius Calvinus.
472	282	C. Fabricius Luscinus.
		Q. Æmilius Papus.
473	281	L. Æmilius Barbula.
		Q. Marcius Philippus.
474	280	P. Valerius Lævinus.
		Ti. Coruncanius.
475	279	P. Sulpicius Saverrio.
		P. Decius Mus.
		<i>In prælio occisus est.</i>
476	278	C. Fabricius Luscinus II.
		Q. Æmilius Papus II.
477	277	P. Cornelius Rufinus II.
		C. Junius Brutus Bubulcus II.
478	276	Q. Fabius Maximus Gurgus II.
		C. Genucius Clepsina.
479	275	M. Curius Dentatus II.
		L. Cornelius Lentulus, <i>dicitur</i> Caudinus.
480	274	M. Curius Dentatus III.
		Ser. Cornelius Metenda.
481	273	C. Fabius Dorso Licinus.
		C. Claudius Canina II.
482	272	L. Papirius Cursor II.
		Sp. Carvilius Maximus II.
483	271	C. Quinctius Claudus.
		L. Genucius Clepsina.
484	270	C. Genucius Clepsina II.
		Cn. Cornelius Blasio.
485	269	Q. Ogulnius Gallus.
		C. Fabius Pictor.
486	268	Appius Claudius Crassus.
		P. Sempronius Sophus.
		<i>Liv. XXXI, 1.</i>
487	267	M. Atilius Regulus.
		L. Julius Libo.
488	266	N. Fabius Pictor.
		D. Junius Pera.
489	265	Q. Fabius Maximus Gurgus III.
		Q. Mamilius Vitulus.
490	264	Appius Claudius Caudex.

A.U.C.	A.N.C.	
491	263	M. Fulvius Flaccus.
		M. Valerius Maximus, <i>dictus</i> Messalla.
		M. Otacilius Crassus.
492	262	L. Postumius Megellus.
		Q. Mamilius Vitulus II.
493	261	L. Valerius Flaccus.
		T. Otacilius Crassus.
494	260	Cn. Cornelius Scipio Aſina.
		C. Duillius.
		<i>Liv. Epir. XVII.</i>
495	259	L. Cornelius Scipio.
		C. Aquillius Florus.
		<i>Liv. Epir. XVII.</i>
496	258	A. Atilius Calatinus.
		Q. Sulpicius Paternulus.
		<i>Liv. Epir. XVII.</i>
497	257	C. Atilius Regulus.
		Cn. Cornelius Blaſio II.
498	256	L. Manlius Vulſo Longus.
		Q. Cædicius.
		<i>In magiſtr. mort. in e. l. fact. eſt</i>
		M. Atilius Regulus II.
499	255	Ser. Fulvius Pætin. Nobilior.
		M. Æmilius Paullus.
		<i>Polyb. L. I, pag. 53. ed. Amſt.</i>
500	254	Cn. Cornelius Scipio Aſina II.
		A. Atilius Calatinus II.
501	253	Cn. Servilius Cæpio.
		Cn. Sempronius Blaſius.
502	252	C. Aurelius Cotta.
		P. Servilius Geminus.
503	251	L. Cæcilius Metellus.
		C. Furius Pacilus.
504	250	C. Atilius Regulus II.
		L. Manlius Vulſo Longus II.
505	249	P. Claudius Pulcher.
		L. Junius Pullus.
506	248	C. Aurelius Cotta II.
		P. Servilius Geminus II.
507	247	L. Cæcilius Metellus II.
		M. Fabius Buteo.
508	246	M. Otacilius Crassus II.

A. U. C.	A. N. C.	
509	245	M. Fabius Licinus.
		M. Fabius Buteo II.
510	244	C. Atilius Bulbus.
		A. Manlius Torquatus Atticus.
511	243	C. Sempronius Blaesus II.
		C. Fundanius Fundulus.
512	242	C. Salpicius Gallus.
		L. Luctatius Catulus.
513	241	A. Postumius Albinus.
		A. Manlius Torquat. Atticus II.
514	240	Q. Luctatius Cerco.
		C. Claudius Cento.
415	239	M. Sempronius Tuditanus.
		C. Mamilius Turinus.
516	238	Q. Valerius Falto.
		Ti. Sempronius Gracchus.
517	237	P. Valerius Falto.
		L. Cornelius Lentulus Caudinus.
518	236	Q. Fulvius Flaccus.
		P. Cornelius Lentulus Caudinus.
519	235	C. Licinius Varus.
		T. Manlius Torquatus.
520	234	C. Atilius Bulbus II.
		L. Postumius Albinus.
521	233	Sp. Carvilius Maximus.
		Q. Fabius Maximus Verrucosus.
522	232	M. Pomponius Matho.
		A. Æmilius Lepidus.
523	231	M. Publicius Malleolus.
		M. Pomponius Matho II.
524	230	C. Papirius Maso.
		M. Æmilius Barbula.
525	229	M. Junius Pera.
		L. Postumius Albinus II.
526	228	Cn. Fulvius Centumalus.
		Sp. Carvilius Maximus II.
527	227	Q. Fabius Maximus Verrucosus II.
		P. Valerius Flaccus.
528	226	M. Atilius Regulus.
		M. Valerius Messalla.
529	225	L. Apustius Fullo.
		L. Æmilius Papus.

A.U.C.	A.N.C.	C.
530	224	C. Atilius Regulus. T. Manlius Torquatus II. Q. Fulvius Flaccus II.
531	223	C. Flaminius Nepos. P. Furius Philus.
532	222	Cn. Cornelius Scipio Calvus. M. Claudius Marcellus. <i>Liv. Epit. XX.</i>
533	221	P. Cornelius Scipio Aſina. M. Minucius Rufus.
534	220	Lucius Veturius Philo. C. Luctatius Catulus. <i>Vitio facti abdic. in e. l. f. f.</i>
		M. Æmilius Lepidus II. M. Valerius Lævinus.
535	219	M. Livius Salinator. L. Æmilius Paullus.
536	218	P. Cornelius Scipio. T. Sempronius Longus. <i>Liv. XXI, 6.</i>
537	217	Cn. Servilius Geminus. C. Flaminius Nepos II. <i>In præl. occif. in e. l. f.</i>
		M. Atilius Regulus II. <i>Liv. XXI, 57. Polyb. Lib. I, p. 352.</i>
538	216	C. Terentius Varro. L. Æmilius Paullus II. <i>In prælio occifus est; Liv. XXII, 35. Polyb. Lib. I, p. 370. Forte fuffectus fuit</i>
		L. Flaccus, <i>quem Varronis collegam facit Frontin. Strat. IV, 1, 4</i>
539	215	L. Postumius Albinus III. <i>Hoc, antequam honorem iniret, a Gallis occifo, in e. l. fuff. est</i>
		M. Claudius Marcellus II. <i>Qui vitio factus abdic. & in e. l. fact. est</i>
		Q. Fabius Maximus Verrucosus III. Ti. Sempronius Gracchus. <i>Liv. XXIII, 24.</i>
40	214	Q. Fabius Maximus Verrucosus IV. M. Claudius Marcellus III. <i>Liv. XXIV, 9.</i>

A. U. C.	A. N. C.	
541	213	Q. Fabius Maximus. Ti. Sempronius Gracchus II. <i>Liv. XXIV, 43.</i>
542	212	Q. Fulvius Flaccus III. Ap. Claudius Pulcher. <i>Liv. XXV, 2.</i>
543	211	Cn. Fulvius Centumalus II. P. Sulpicius Galba Maximus. <i>Liv. XXV, 41.</i>
544	210	M. Claudius Marcellus IV. M. Valerius Lævinus II. <i>Liv. XXVI, 22. XXVII, 34.</i>
545	209	Q. Fulvius Flaccus IV. Q. Fabius Maximus Verrucosus V. <i>Liv. XXVII, 6.</i>
546	208	M. Claudius Marcellus V. <i>In prælio occis. est.</i> T. Quinctius Crispinus. <i>In magistr. ex vulnere mort. est. Liv. XXVII,</i> <i>21 sq.</i>
547	207	C. Claudius Nero. M. Livius Salinator II. <i>Liv. XXVII, 35. Front. Strat. I, 1,</i> <i>9.</i>
548	206	L. Veturius Philo. Q. Cæcilius Metellus. <i>Liv. XXVIII, 10.</i>
549	205	P. Cornelius Scipio Africanus, P. Licinius Crassus Dives. <i>Liv. XXVIII, 38.</i>
550	204	M. Cornelius Cethegus. P. Sempronius Tuditanus. <i>Liv. XXIX, 11.</i>
551	203	Cn. Servilius Cæpio. C. Servilius Geminus. <i>Liv. XXIX, 38.</i>
552	202	M. Servilius Pulex Geminus. Ti. Claudius Nero. <i>Liv. XXX, 26.</i>
553	201	Cn. Cornelius Lentulus. P. Ælius Pætus Catus. <i>Liv. XXX, 40.</i>

A. U. C.	A. N. C.	P. Sulpicius Galba Maximus II.
554	200	G. Aurelius Cotta. <i>Liv. XXXI, 4.</i>
555	199	L. Cornelius Lentulus. P. Villius Tappulus. <i>Liv. XXXI, 49.</i>
556	198	Sex. Aelius Pætus Catus. T. Quinctius Flaminius. <i>Liv. XXXII, 7.</i>
557	197	Cn. Cornelius Cethegus. Q. Minucius Rufus. <i>Liv. XXXII, 27.</i>
558	196	L. Furius Purpureo. M. Claudius Marcellus. <i>Liv. XXXIII, 10.</i>
559	195	L. Valerius Flaccus. M. Porcius Cato. <i>Liv. XXXIII, 28.</i>
560	194	P. Cornelius Scipio Africanus II. Ti. Sempronius Longus. <i>Liv. XXXIV, 41.</i>
561	193	L. Cornelius Merula. Q. Minucius Thermus. <i>Liv. XXXIV, 53.</i>
562	192	L. Quinctius Flaminius. Cn. Domitius Ahenobarbus. <i>Liv. XXXV, 10.</i>
563	191	P. Cornelius Scipio Nasica. M. Acilius Glabrio. <i>Liv. XXXV, 24.</i>
564	190	L. Cornelius Scipio Asiaticus. C. Lælius. <i>Liv. XXXVI, 45.</i>
565	189	M. Fulvius Ser. Nobilior. Cn. Manlius Vulso. <i>Liv. XXXVII, 47.</i>
566	188	M. Valerius Messalla. C. Livius Salinator. <i>Liv. XXXVIII, 35.</i>
567	187	M. Aemilius Lepidus. C. Flaminius. <i>Liv. XXXVIII, 42.</i>

A. U. C.	A. N. C.	
568	186	Sp. Postumius Albinus. Q. Marcius Philippus. <i>Liv. XXXIX, 6.</i>
569	185	Appius Claudius Pulcher. M. Sempronius Tuditanus. <i>Liv. XXXIX, 23.</i>
570	184	C. Claudius Pulcher. L. Porcius Licinus. <i>Liv. XXXIX, 32 sq.</i>
571	183	M. Claudius Marcellus. Q. Fabius Labeo. <i>Liv. XXXIX, 45.</i>
572	182	Cn. Bæbius Tamphilus. L. Æmilius Paullus. <i>Liv. XXXIX, 56.</i>
573	181	P. Cornelius Cethegus. M. Bæbius Tamphilus. <i>Liv. XL, 18.</i>
574	180	A. Postumius Albinus Luscos. C. Calpurnius Piso. <i>In magistr. mort. suffect.</i> Q. Fulvius Flaccus. <i>Liv. XL, 35, 37.</i>
575	179	L. Manlius Acidinus Fulvianus. Q. Fulvius Flaccus. <i>Fratres germani. Liv. XL, 43.</i>
576	178	M. Junius Brutus. A. Manlius Vulso. <i>Liv. XL, 59.</i>
577	177	C. Claudius Pulcher. Ti. Sempronius Gracchus. <i>Liv. XLI, 8.</i>
578	176	Cn. Cornelius Scipio Hispalus. <i>In magistr. mort. in c. l. suffect.</i> C. Valerius Lævinus. P. Petillius Spurius. <i>In magistr. occidit. Liv. XLI, 14, 17, 18.</i>
579	175	P. Mucius Scævola. M. Æmilius Lepidus II.
580	174	Sp. Postumius Albinus Paullulus. Q. Mucius Scævola.

A. U. C.	A. N. C.	
581	173	L. Postumius Albinus. M. Popillius Lænas. <i>Liv. XLI, 28.</i>
582	172	C. Popillius Lænas. P. Ælius Ligur. <i>Liv. XLI, 9 sq.</i>
583	171	P. Licinius Crassus. C. Cassius Longinus. <i>Liv. XLII, 28.</i>
584	170	A. Hostilius Mancinus. A. Atilius Serranus. <i>Liv. XLIII, 4.</i>
585	169	Q. Marcius Philippus. Cn. Servilius Cæpio. <i>Liv. XLIII, 11.</i>
586	168	L. Æmilius Paullus II. C. Licinius Crassus. <i>Liv. XLIV, 17.</i>
587	167	Q. Ælius Pætus. M. Junius Pennus. <i>Liv. XLV, 16.</i>
588	166	M. Claudius Marcellus. C. Sulpicius Gallus. <i>Liv. XLV, 44.</i>
589	165	T. Manlius Torquatus. Cn. Octavius.
590	164	A. Manlius Torquatus. Q. Cassius Longinus. <i>In magistr. mortuus est.</i>
591	163	Ti. Sempronius Gracchus II. M. Juventius Thalna.
592	162	P. Cornelius Scipio Nasica. C. Marcius Figulus. <i>Liv. Epit. XLVII. Suffect.</i>
		P. Cornelius Lentulus. Cn. Domitius Ahenobarbus. <i>Pigh. annal. T. II, p. 406.</i>
593	161	M. Valerius Messalla. C. Fannius Strabo.
594	160	L. Anicius Gallus. M. Cornelius Cethegus. <i>Liv. Epit. XLVI.</i>

A. U. C.	A. N. C.	
		Cn. Cornelius Dolabella.
595	159	M. Fulvius Nobilior.
596	158	M. Æmilius Lepidus.
		C. Popillius Lænas II.
597	157	Sex. Julius Cæsar.
		L. Aurelius Orestes.
598	156	L. Cornelius Lentulus Lupus.
		C. Marcius Figulus II.
599	155	P. Cornelius Scipio Nasica II.
		M. Claudius Marcellus II.
600	154	Q. Opimius.
		L. Postumius Albinus.
		<i>In magistr. mort. in e. l. f. c.</i>
		M. Acilius Glabrio.
601	153	Q. Fulvius Nobilior.
		T. Annius Luscus.
602	152	M. Claudius Marcellus III.
		L. Valerius Flaccus.
		<i>In magistr. mortuus est.</i>
603	151	L. Licinius Lucullus.
		A. Postumius Albinus.
		<i>Liv. Epir. XLVIII.</i>
604	150	T. Quinctius Flamininus.
		M. Acilius Balbus.
605	149	L. Marcius Censorinus.
		Man. Manilius.
606	148	Sp. Postumius Albinus Magnus.
		L. Calpurnius Piso Cæsonius.
607	147	P. Cornelius Scipio African. Æmilian.
		C. Livius Mamilianus Drusus.
608	146	Cn. Cornelius Lentulus.
		L. Mummius.
609	145	Q. Fabius Æmilianus.
		L. Hostilius Mancinus.
610	144	Ser. Sulpicius Galba.
		L. Aurelius Cotta.
611	143	Appius Claudius Pulcher.
		Q. Cæcilius Metellus Macedonicus.
612	142	L. Cæcilius Metellus Calvus.
		Q. Fabius Maximus Servilianus.
613	141	Cn. Servilius Cæpio.
		Q. Pompejus Rufus.

A. U. C.	A. N. C.	C. Lælius Sapiens.
614	140	Q. Servilius Cæpio.
615	139	Cn. Calpurnius Piso.
		M. Popillius Lænas.
616	138	P. Cornelius Scipio Nasica Serapio.
		D. Junius Brutus Callaicus.
		<i>Liv. Epit. LV, LVI. Front. Strat. IV;</i> <i>1, 20.</i>
617	137	M. Æmilius Lepidus Porcina.
		C. Hostilius Mancinus.
		<i>Abdic. Liv. Epit. LV.</i>
618	136	P. Furius Philus.
		S. Atilius Serranus.
619	135	Ser. Fulvius Flaccus.
		Q. Calpurnius Piso.
620	134	P. Cornelius Scipio African. Æmilian. II.
		C. Fulvius Flaccus.
		<i>Liv. Epit. LVI.</i>
621	133	P. Mucius Scævola.
		L. Calpurnius Piso Frugi.
622	132	P. Popillius Lænas.
		P. Rupilius.
623	131	P. Licinius Crassus Mucianus.
		L. Valerius Flaccus.
624	130	M. Claudius Pulcher.
		C. Perperna.
625	129	C. Sempronius Tuditanus.
		Man. Aquillius.
626	128	Cn. Octavius.
		T. Annius Luscus Rufus.
627	127	L. Cassius Longinus.
		L. Cornelius Cinna.
628	126	M. Æmilius Lepidus.
		L. Aurelius Orestes.
		<i>Liv. Epit. LX.</i>
629	125	M. Plautius Hypsæus.
		M. Fulvius Flaccus.
630	124	C. Cassius Longinus.
		C. Sextus Calvinus.
631	123	Q. Cæcilius Metellus Balearicus.
		T. Quinctius Flaminius.
632	122	Cn. Domitius Ahenobarbus.

A. U. C.	A. N. C.	
633	121	C. Fannius Strabo. L. Opimius. Q. Fabius Maximus Allobrogic.
634	120	P. Manilius. C. Papirius Carbo.
635	119	L. Cæcilius Metellus Dalmaticus. L. Aurelius Cotta.
636	118	M. Porcius Cato. <i>In magistr. mort. in e. l. f. a.</i> Q. Ælius Tubero. Q. Marcus Rex.
637	117	L. Cæcilius Metellus. Q. Mucius Scævola.
638	116	C. Licinius Geta. Q. Fabius Maximus Eburnus.
639	115	M. Æmilius Scaurus. M. Cæcilius Metellus.
640	114	M. Acilius Balbus. C. Porcius Cato.
641	113	C. Cæcilius Metellus Caprarius. Cn. Papirius Carbo.
642	112	M. Livius Drusus. L. Calpurnius Piso Cæsoninus.
643	111	P. Cornelius Scipio Nasica. <i>In magistr. mort.</i> L. Calpurnius Piso Bestia.
644	110	M. Minucius Rufus. Sp. Postumius Albinus.
645	109	Q. Cæcilius Metellus Numidicus. M. Junius Silanus.
646	108	Ser. Sulpicius Galba. Q. Hortensius. <i>Aggress. mag. non est, in e. l. f. a.</i> M. Aurelius Scaurus.
647	107	L. Cassius Longinus. <i>In præl. occis. in e. l. f. e.</i> M. Æmilius Scaurus II.
648	106	C. Marius. C. Atilius Serranus.
649	105	Q. Servilius Cæpio. P. Rutilius Rufus. Cn. Mallius Maximus.

A. U. C.	A. N. C.	C. Marius II.
650	104	C. Flavius Fimbria.
651	103	C. Marius III. L. Aurelius Orestes. <i>In magistr. mort. Plutarch. in Mario.</i>
652	102	C. Marius IV. L. Lucatius Catulus.
653	101	C. Marius V. M. Aquillius.
654	100	C. Marius VI. L. Valerius Flaccus.
655	99	M. Antonius. A. Postumius Albinus.
656	98	Q. Cæcilius Metellus. Tullius Didius.
657	97	Cn. Cornelius Lentulus. P. Licinius Crassus.
658	96	Cn. Domitius Ahenobarbus. C. Cassius Longinus.
659	95	P. Licinius Crassus. Q. Mucius Scævola.
660	94	C. Cælius Caldus. L. Domitius Ahenobarbus.
661	93	C. Valerius Flaccus. M. Herennius.
662	92	C. Claudius Pulcher. M. Perpenna.
663	91	L. Marcius Philippus. Sex. Julius Cæsar. <i>Eutrop. V, 2.</i>
664	90	L. Julius Cæsar. P. Rutilius Lupus. <i>In præl. occif. Eutrop. V, 2.</i>
665	89	Cn. Pompejus Strabo. L. Porcius Cato. <i>In præl. occif. est.</i>
666	88	L. Corn. Sulla Felix. Q. Pompejus Q. F. Rufus. <i>In mag. occif. est. Patin. famil. Romæ p. 222.</i>
667	87	Cn. Octavius. <i>Occifus est.</i>

A. U. C.	A. N. C.	L. Cornelius Cinna. <i>Coact. abdicare; in. e. l. f. e.</i>
		L. Cornelius Merula. <i>Postea quam abdic. occis. est. Eutrop. V, 3. Vellej. II, 20.</i>
668	86	L. Cornelius Cinna II. C. Marius VII. <i>In magistr. mort. in e. l. f. e.</i>
669	85	L. Valerius Flaccus II. L. Cornelius Cinna III.
670	84	Cn. Papirius Carbo. Cn. Papirius Carbo II. L. Cornelius Cinna IV. <i>In magistr. mort. est. Vellej. II, 24.</i>
671	83	L. Corn. Scipio Asiaticus. C. Junius Norbanus; <i>Eutrop. V, 5.</i>
672	82	C. Marius. Cn. Papirius Carbo III. <i>Ambo in magistr. occisi sunt. Eutrop. V, 5.</i>
673	81	M. Tullius Decula. Cn. Cornelius Dolabella.
674	80	L. Cornelius Sulla Felix II. Q. Cæcilius Metellus Pius.
675	79	P. Servilius Vatia Isauricus. Appius Claudius Pulcher.
676	78	M. Æmilius Lepidus. Q. Lutatius Catulus. <i>Eutrop. VI, 1.</i>
677	77	D. Junius Brutus Julianus. M. Æmilius Mamercus Lepidus.
678	76	Cn. Octavius. C. Scribonius Curio.
679	75	L. Octavius. C. Aurelius Cotta.
680	74	L. Licinius Lucullus. M. Aurelius Cotta. <i>Eutrop. VI, 5.</i>
681	73	M. Terentius Varro Lucullus. C. Cassius Varus.
682	72	L. Gellius Publicola.

A. U. C.	A. N. C.	
683	71	Cn. Cornelius Lentulus Clodianus. Cn. Aufidius Orestes. P. Cornelius Lentulus Sura. <i>Eutrop. VI, 7.</i>
684	70	M. Licinius Crassus. Cn. Pompejus Magnus.
685	69	Q. Hortensius. Q. Cæcilius Metellus Creticus.
686	68	L. Cæcilius Metellus. <i>In magistr. mort. est.</i> Q. Marcius Rex.
687	67	C. Calpurnius Piso. M. Acilius Glabrio.
688	66	M. Æmilius Lepidus. L. Volcatius Tullus.
689	65	L. Aurelius Cotta. L. Manlius Torquatus.
690	64	L. Julius Cæsar. C. Marcius Figulus.
691	63	M. Tullius Cicero. C. Antonius. <i>Eutrop. VI, 12.</i>
692	62	D. Junius Silanus. L. Licinius Murena. <i>Eutrop. VI, 13.</i>
693	61	M. Pupius Piso Calpurnianus. M. Valerius Messalla Niger.
694	60	L. Afranius. Q. Cæcilius Metellus Celer.
695	59	C. Julius Cæsar. M. Calpurnius Bibulus.
696	58	L. Calpurnius Piso Cæsonius. A. Gabinius.
697	57	P. Cornelius Lentulus Spinther. Q. Cæcilius Metellus.
698	56	Cn. Cornelius Lentulus Marcellinus. L. Marcius Philippus.
699	55	Cn. Pompejus Magnus II. M. Licinius Crassus II. <i>Eutrop. VI, 15.</i>
700	54	L. Domitius Ahenobarbus. Appius Claudius Pulcher.

A. U. C.	A. N. C.	
701	53	Cn. Domitius Calvinus. M. Valerius Messalla.
702	52	Cn. Pompejus Magnus III. <i>Primus sine collega.</i> <i>ex Kal. Sext. Q. Cæcilius Metellus Pius</i> <i>Scipio.</i>
703	51	Ser. Sulpicius Rufus. M. Claudius Marcellus.
704	50	L. Æmilius Paullus. C. Claudius Marcellus.
705	49	C. Claudius Marcellus. L. Cornelius Lentulus Cruscellus.
706	48	C. Julius Cæsar II. P. Servilius Vatia Isauricus.
707	47	C. Julius Cæsar. <i>Dictator II.</i> M. Antonius. <i>Mag. equit. Suffect.</i> Q. Fufius Calenus. P. Vatinius. <i>Eutrop. VI, 18.</i>
708	46	C. Julius Cæsar III. M. Æmilius Lepidus. <i>Eutrop. VI, 18.</i>
709	45	C. Julius Cæsar IV. <i>solus. Suffect.</i> Q. Fabius Maximus. <i>Eo mort. in e. l. f. e.</i> C. Trebonius Asper. Caninius Rebilus. <i>Pagio in Appar. chronolog. ad An-</i> <i>nal. Baron. § 65, p. 13. hoc anno</i> <i>sunt</i>
710	44	C. Julius Cæsar IV. & M. Lepidus. <i>Mag. equit.</i> <i>Hoc etiam anno incipit annus Julianus.</i> C. Julius Cæsar V. <i>Suffect.</i> P. Cornelius Dolabella. M. Antonius. <i>Mag. equit.</i>
711	43	C. Vibius Pansa. <i>In magistr. occis. in e. l. f. e. ex XIV.</i> <i>Kal. Sept.</i> C. Julius Cæsar Octavianus. <i>Hoc abdic. suff.</i>

A.U.C.	A.N.C.	C. Carrinas.
		A. Hirtius.
		<i>In magistr. occis. suffect.</i>
		Q. Lepidus.
		<i>In magistr. mort. suffect.</i>
		P. Ventidius.
		<i>Vellej. II, 65.</i>
712	42	L. Munatius Plancus.
		M. Æmilius Lepidus II.
713	41	L. Antonius.
		P. Servilius Vatia Isauricus II.
		<i>Forte h. a. Octavianus primum cos. fuit.</i>
714	40	Cn. Domitius Calvinus II.
		<i>Abdic. suffect.</i>
		L. Cornelius Balbus.
		C. Asinius Pollio.
		<i>Abdic. suffect.</i>
		P. Canidius Crassus.
		<i>Dio Cass. Hist. XLVIII, p. 365.</i>
715	39	L. Marcus Censorinus.
		C. Calvisius Sabinus.
		<i>Zosim. I, 4.</i>
716	38	Appius Claudius Pulcher.
		C. Norbanus Flaccus.
717	37	M. Vipsanius Agrippa.
		L. Caninius Gallus.
		<i>Abdic. suffect.</i>
		T. Statilius Taurus.
718	36	L. Gellius Publicola.
		<i>Abdic. suffect.</i>
		L. Munatius Plancus II.
		M. Cocceius Nerva.
		<i>Abdic. suffect.</i>
		P. Sulpicius Quirinus.
719	35	L. Cornificius.
		Sextus Pompeius, Sex. F.
720	34	M. Antonius II.
		<i>Kal. Jan. abdic. suffect.</i>
		L. Sempronius Atratinus.
		L. Scribonius Libo.
		<i>ex Kal. Jul.</i> Paullus Æmilius Lepidus;
		C. Memmius.

A. U. C.	A. N. C.	
721	33	<i>ex Kal. Nov.</i> M. Herennius. C. Julius Cæsar Octavianus II. <i>Kal. Jan. abdic. in. e. l. f. e.</i> P. Autronius Pætus. <i>ex Kal. Mai.</i> L. Flavius. <i>ex Kal. Jul.</i> C. Fonteius Capito M. Acilius Aviola. <i>ex Kal. Sept.</i> L. Vinucius. <i>ex Kal. Oct.</i> L. Laronius. L. Volcatius Tullus.
722	32	Cn. Domitius Ahenobarbus. C. Sotius. <i>ex Kal. Jul.</i> L. Cornelius. <i>ex Kal. Nov.</i> M. Valerius.
723	31	C. Julius Cæsar Octavianus III. M. Valerius Messalla Corvinus. <i>ex Kal. Mai.</i> M. Titius. <i>ex Kal. Oct.</i> C. Pompejus.
724	30	C. Julius Cæsar Octavianus IV. M. Licinius Crassus. <i>ex Kal. Jul.</i> C. Antistius Vetus. <i>ex Id. Sept.</i> M. T. M. F. Cicero. <i>ex Kal. Nov.</i> L. Sænius.
725	29	C. Julius Cæsar Octavianus V. Sextus Apulejus. <i>ex Kal. Jul.</i> Potitus Valerius Messalla. <i>ex Kal. Nov.</i> C. Furnius. C. Cluvius.
726	28	C. Julius Cæsar Octavianus VI. M. Vipsanius Agrippa L. F. II.
727	27	C. Julius Cæsar Octavianus Augustus VII. <i>Ex hoc honore appellatus Augustus.</i> M. Vipsanius Agrippa III.
728	26	C. Jul. Cæsar Octavian. Aug. VIII. T. Statilius Taurus II.
729	25	C. Jul. Cæsar Octavian. Aug. IX. M. Junius Silanus.
730	24	C. Jul. Cæsar Octavian. Aug. X. C. Norbanus Flaccus.
731	23	C. Jul. Cæsar Octavian. Aug. XI. <i>Abdic. in. e. l. f. e.</i>

A. U. C.	A. N. C.	L. Sestius. A. Terentius Varro Murena. <i>In mag. mort. e. suff.</i> Cn. Calpurnius Piso. M. Claudius Marcellus Æternus II. L. Arruntius. M. Lollius. Q. Æmilius Lepidus. M. Apulejus. P. Silius Nerva. <i>Dio. Cass. Hist. LIV, p. 527.</i> Cn. Sentius Saturninus. Q. Lucretius Vespillo. M. Vinucius. <i>ex Kal. Jul.</i> Vipfanius Agrippa. P. Cornelius Lentulus Marcellinus. Cn. Cornelius Lentulus. <i>Dio Cass. LIV, p. 529.</i> C. Furnius. C. Junius Silanus. <i>Dio Cass. LIV, p. 533.</i> L. Domitius Ahenobarbus. P. Cornelius Scipio. <i>ex Kal. Jul.</i> L. Tattius Rufus. <i>Dio Cass. LIV, p. 533.</i> M. Livius Drusus Libo. L. Calpurnius Piso. <i>Dio Cass. LIV, p. 535.</i> M. Licinius Crassus. Cn. Cornelius Lentulus. <i>Dio Cass. LIV, p. 537.</i> Ti. Claudius Nero. P. Quinctilius Varus. <i>Dio Cass. LIV, p. 539.</i> M. Valerius Messalla Barbatus Æmilianus. <i>Hoc in mag. mort. in e. l. suff. e.</i> C. Valgius Rufus. <i>Abdic. in e. l. suff.</i> C. Caninius Rebilus. <i>In mag. mort. est.</i>
732	22	
733	21	
734	20	
735	19	
736	18	
737	17	
738	16	
739	15	
740	14	
741	13	
742	12	

A. U. C.	A. N. C.	P. Sulpicius Quirinus. <i>Dio Cass. LIV, p. 541.</i>
743	11	Q. Ælius Tubero. Paullus Fabius Maximus. <i>Dio Cass. LIV, p. 544.</i>
744	10	Julius Antonius. Q. Fabius Maximus Africanus. <i>Dio Cass. LV, p. 546.</i>
745	9	Nero Claudius Drusus. <i>In mag. mort. est.</i>
746	8	T. Quinctius Crispinus. C. Marcius Censorinus. C. Asinius Gallus.
747	7	Ti. Claudius Nero II. Cn. Calpurnius Piso II.
748	6	D. Lælius Balbus. C. Antistius Vetus. <i>Suffect. ex Kal. Jul.</i>
749	5	L. Manlius. Q. Nonius Asprenas Torquatus. Cæsar Octavianus Augustus XII. <i>Abdic. in e. l. suffect.</i>
		<hr/>
		L. Cornelius Sulla. <i>Plin. Hist. nat. VII, 13. Hisce Cass. Christum natum fuisse, scribit Noris. Cenotaph. Pisan. Diss. II, cap. 5, p. 131.</i>
750	4	C. Calvisius Sabinus. L. Patienus Rufus.
751	3	L. Cornelius Lentulus. M. Valerius Messalinus. <i>Hisce Cass. natum Christum ait M. Vel. ser. Opp. p. 62.</i>
752	2	Cæsar Octavianus Augustus XIII. <i>Abdic. in e. l. f.</i> <i>ex Kal. Sept. Q. Fabricius.</i> M. Plautius Silvanus. <i>Abdic. in e. l. f.</i> <i>ex Kal. Jul. C. Caninius Gallus.</i> <i>Hoc anno — A. — Cæcina suffectus consul fuit, cujus meminit Vellej. II,</i>

A. U. C.	A. N. C.	
753	1	<i>n2. vid. Patin. Famil. Rom. p. 53.</i> Cossus Cornelius Lentulus Ilauricus. L. Calpurnius Piso Augur.

A. U. C.	P. N. C.	
754	1	C. Julius Cæsar Vipsianianus. <i>Aug. fil. adopt.</i>
	1	L. Æmilius Paulus.
755	2	P. Vinucius Nepos.
	2	P. Atinius Varus.
756	3	L. Ælius Lamia.
	3	M. Servilius Geminus.
757	4	Sextus Ælius Catus.
	4	C. Sentius Saturninus.
758	5	Cn. Cornelius Cinna Magnus.
	5	L. Valerius Messalla Volulus.
759	6	M. Æmilius Lepidus.
	6	L. Arruntius Nepos.
	6	<i>Suffect. ex Kal. Jul.</i>
	6	C. Ælius Capito.
	6	C. Vibius Postumius.
760	7	A. Licinius Nerva Silianus.
	7	Q. Cæcilius Metellus Creticus Silanus.
	7	<i>Suffect. ex Kal. Jul.</i>
	7	P. Cornelius Lentulus Scipio.
	7	T. Quinctius Crispinus Valerianus.
761	8	M. Furius Camillus.
	8	Sextus Nonius Quinctilianus.
	8	<i>Suffect. ex Kal. Jul.</i>
	8	L. Apronius.
	8	A. Vibius Habitus.
762	9	C. Poppæus Sabinus.
	9	Q. Sulpicius Camerinus.
	9	<i>Suffect. ex Kal. Jul.</i>
	9	M. Papius Mutilus.
	9	Q. Poppæus Secundus.
763	10	P. Cornelius Dolabella.
	10	C. Junius Silanus.
	10	<i>In e. l. suff. ex Kal. Jul.</i>

A. U. C.	P. N. C.	Scrv. Corn. Lentulus Maluginensis. <i>Suffet.</i> Lucius Silanus. C. Vellejus Tutor. <i>Gruet. Inscript. p. 440, num. 7.</i> M. Silanus. C. Vellejus Tutor. M. Emilius Lepidus. <i>Abdic. in e. l. f.</i> <i>ex Kal. Jul.</i> L. Cassius Longinus. T. Statilius Taurus. Germanicus Cæsar, <i>Tib. fil.</i> C. Fontejus Capito. <i>In e. l. f. ex Kal. Jul.</i> C. Vifellius Varro. C. Silius Nepos. L. Munacius Planchus. Sextus Pompejus Nepos. Sextus Apulejus Nepos. <i>Hucusque Golzii ex numismatibus Fasti.</i> Drusus Cæsar, <i>Tib. Aug. fil.</i> C. Norbanus Flaccus. <i>Incipiunt Fasti in perpetuis columnis,</i> <i>ut vocant.</i> T. Statilius Silenna Taurus. L. Scribonius Libo. <i>In e. l. suff. ex Kal. Jul.</i> Jul. Pomponius Græcinus. <i>Dio Cass. LVII, 612.</i> C. Cæcilius Rufus. L. Pomponius Flaccus Græcinus. <i>Dio Cass. LVII, 613.</i> Cl. Tiberius Nero August. III. <i>Abdic. in e. l. f.</i> L. Sejus Tubero. Germanicus Cæsar II. <i>Suff.</i> Rubellius Blandus. M. Junius Silanus. L. Norbanus Balbus. <i>Dio Cass. LVII, 615.</i> M. Valerius Messalla. M. Aurelius Cotta.
764	11	
765	12	
766	13	
767	14	
768	15	
769	16	
770	17	
771	18	
772	19	
773	20	

A.U.C.	P.N.C.	Cl. Tiberius Nero Augustus IV.
774	21	<i>Abdic. in e. l. f.</i> <i>ex Kal. April. — — —</i> Drusus Cæsar, Tib. Aug. fil. II.
775	22	Decius Haterius Agrippa. C. Sulpicius Galba. <i>Suffect. ex Kal. Jul.</i> M. Coccejus Nerva. C. Vibius Rufinus. <i>Lydiat. p. 43. Patin. Fam. R. p. 78.</i>
776	23	C. Asinius Pollio. <i>Forte suff. e.</i> <i>L. Marcius.</i> C. Antistius Vetus.
777	24	Sextus Cornelius Cethegus. L. Vifellius Varro.
778	25	M. Asinius Agrippa. Cossus Cornelius Lentulus.
779	26	C. Calvisius Sabinus. Cn. Cornelius Lentulus Getulicus. <i>Suffect. ex Kal. Jul.</i> Q. Marcius Barea. T. Rustius Nummius Gallus.
780	27	M. Licinius Crassus. L. Calpurnius Piso.
781	28	Appius Junius Silanus. P. Silius Nerva.
782	29	C. Rubellius Geminus. C. Fufius Geminus. <i>Suffect. ex Kal. Jul.</i> Q. Pomponius Secundus. M. Sanquinus Maximus. <i>Gruter. inscript. p. 1087, num. 2. Sed pro hisce in Epistola consulari Nori- si leguntur</i>
783	30	A. Plautius. L. Nonius Asprenas. M. Vinicius Quartinus. C. Cassius Longinus. <i>Suffect.</i> C. Cassius Longinus. L. Nævius Surdinus.
784	31	Cl. Tiberius Nero Cæsar. Aug. V.

A. U. C.	P. N. C.	L. Ælius Sejanus. <i>Suffect.</i>
		<i>VII Id. Mai.</i> Faustus Cornelius Sulla. Sextidius Catullinus.
		<i>Kal. Jul.</i> L. Fulcinus Trio.
		<i>Kal. Oct.</i> P. Memmius Regulus.
		<i>Tacit. Ann. V, 11. Gruter. Inscr. p. 1087, num. 1. Noris. Epist. cons. p. 404.</i>
785	32	Cn. Domitius Ahenobarbus. A. Vitellius Nepos. <i>In mag. mort. in e. l. f. ex Kal. Jul.</i> M. Furius Camillus Scribonianus. <i>Tacit. Ann. VI, 1. Gruter. l. c. p. 1087, num. 1.</i>
786	33	Serg. Sulpicius Galba. <i>In e. l. suff.</i> <i>ex Kal. Jul.</i> L. Salvius Otho, L. Cornelius Sulla.
787	34	L. Vitellius. Paullus Fabius Persicus.
788	35	C. Cestius Gallus Camerinus, M. Servilius Geminus Nonianus. <i>Plin. Hist. nat. XXXVII, 6.</i>
789	36	Sex. Papinius Gallienus. Q. Plautius Nepos. <i>In e. l. suff.</i> <i>ex Kal. Jul.</i> P. Petronius, Cn. Acerronius Proculus.
790	37	C. Pontius Nigrinus. <i>Suffect. ex Kal. Jul.</i> Tiberius Claudius. Cajus Caligula. <i>Sueton. Caligul. c. 15. Dio Cass. LIX, 644. Pagns Diff. hypat. c. 11.</i>
791	38	M. Aquillius Julianus. P. Nonius Asprenas.
792	39	Cajus Cæsar Caligula Augustus Germanicus II. <i>Abdic. in e. l. f.</i> <i>prid. Kal. Febr.</i> Sabinus Maximus, L. Apronius Cæstianus.

A.U.C.	P.N.C.	
		<i>Abdic. in e. l. f.</i> <i>ex Kal. Jul. Cn. Domitius Corbulo.</i> <i>Ambobus suffect. ex Non. Sept.</i> Sex. Domitius Afer. Q. Curtius Rufus.
793	40	C. Cæsar Caligula Aug. Germanic. III. <i>Sine collega. Abdic. in e. l. f. prid. Id.</i> <i>Jan.</i> L. Gellius Publicola. M. Coccejus Nerva. <i>Ex Kal. Jul.</i> Sex. Junius Celer. Sex. Nonius Quinctilianus.
794	41	C. Cæsar Caligula Aug. Germanic. IV. <i>Abdic. in e. l. f.</i> <i>ad VII Id. Jan. Q. Pomponius Secundus II.</i> Cn. Sentius Saturninus. <i>Suffect. incertum in cujus locum</i> <i>ex Kal. Jul. — — Venusus.</i>
795	42	Tiberius Claudius Nero Augustus II. <i>Abdic. in e. l. f.</i> <i>prid. Kal. Mai. C. Vibius Crispus.</i> C. Cæcina Largus Germanicus.
796	43	Tiberius Claudius Nero Augustus III. <i>Abdic. in e. l. f.</i> <i>pr. Kal. Mart. P. Valerius Asiaticus.</i> L. Vitellius II. <i>Suffecti sunt forsan ex Kal. Jul.</i> Q. Curtius Rufus. Vipsanius Lænas. <i>Pigh. annal. T. III, p. 573</i>
797	44	C. Vibius Crispinus. T. Statilius Taurus II.
798	45	M. Vinicius Quartinus II. M. Statilius Corvinus. <i>Suffect. ex Kal. Jul.</i> M. Cluvius Rufus. Pompejus Silvanus.
799	46	C. Valerius Asiaticus II. M. Junius Silanus. <i>Suffect. ex Kal. Jul.</i>

A. U. C.	P. N. C.	P. Sullius Rufus. P. Ostorius Scapula.
800	47	<i>In magistr. mort. suffect.</i> Tiberius Claudius Nero Aug. Germ. IV. <i>Abdic. in e. l. f. ex Kal. Mart.</i> Ti. Plautius Silvanus Ælianus. L. Vitellius III. <i>Dio Cass. LX, 684.</i>
801	48	A. Vitellius. L. Vipsanius Publicola. <i>Suffect. ex Kal. Jul.</i> L. Vitellius. C. Calpurnius Piso.
802	49	C. Pompejus Longinus Gallus. Q. Veranius Nepes. <i>Suffect. ex Kal. Mai.</i> L. Memmius Pollio. Q. Allius Maximus.
803	50	C. Antistius Vetus. M. Suillius Rufus Servilianus.
804	51	Tiberius Claudius Cæsar Aug. Germ. V. Ser. Cornelius Scipio Orfitus. <i>Suffect. ex Kal. Jul.</i> C. Minucius Fundanus. C. Vetennius Severus. <i>ex Kal. Nov.</i> T. Flavius Vespasianus.
805	52	P. Cornelius Sulla Faustus. L. Salvius Otho Titianus. <i>Suffect. ex Kal. Jul.</i> Servilius Barea Soranus. M. Licinius Crassus Mucianus. <i>ex Kal. Nov.</i> L. Cornelius Sulla. T. Flavius Sabinus Vespasianus.
806	53	Dec. Junius Silanus. Q. Haterius Antoninus.
807	54	M. Afinius Marcellus. M. Acilius Aviola. <i>Videtur suffect. ex Kal. Nov.</i>

A.U.C.	P.N.C.	
		L. Annæus <i>five</i> Junius Gallio. <i>Lydiat. pag. 60.</i>
808	55	Nero Claudius Cæsar. <i>Abdic. in e. l. f.</i> <i>prid. Kal. Mart. — —</i> L. Antistius Vetus. <i>Forte suff.</i> Pompejus.
809	56	Q. Volusius Saturninus. P. Cornelius Scipio. <i>Suffect.</i> <i>ex Kal. Jul. — — — —</i>
810	57	Nero Claudius Cæsar II. L. Calpurnius Piso. <i>Suffect. ex Kal. Jul.</i> Ducennius Geminus. Pompejus Paullinus. <i>Tacit. ann. XV, 18. Lydiat. Ser. summ.</i> <i>mag. p. 62.</i>
811	58	Nero Claudius Cæsar III. <i>Abdic. in e. l. f.</i> <i>prid. Kal. Mai. C. Suetonius Paullinus.</i> M. Valerius Messalla.
812	59	C. Vipstanus Apronianus. C. Fontejus Capito.
813	60	Nero Claudius Cæsar IV. Cossus Cornelius Lentulus. <i>Suffect.</i> <i>ex Kal. Jul. — — — —</i>
814	61	C. Cæsonius Pætus. C. Petronius Turpilianus. <i>Forte suffect.</i> P. Calvisius Ruso. <i>Suffect.</i> <i>ex Kal. Jul. — — — —</i>
815	62	<i>Forfan</i> Vectius Bolanus. P. Marius Celsus. L. Afinius Gallus. <i>Suffect.</i> <i>ex — — Junius Marullus.</i> <i>ex Kal. Jul.</i>

A. U. C.	P. N. C.	
		L. Annæus Seneca. Trebellius Maximus.
816	63	L. Memmius Regulus. P. Virginius Rufus. <i>Senec. Quæst. nat. VI, 1.</i>
817	64	C. Lecanius Bassus. M. Licinius Crassus Frugi.
818	65	P. Silius Nerva. C. Julius Atticus Vestinus. <i>In magistr. occis. Suffect. ex Kal. Jul.</i> Plautius Lateranus. Anicius Cerealis. <i>Pagius Critic. Baron. p. 50. consules ordinarios ita ponit:</i> A. Licinius Nerva Silianus. M. Vestinus Atticus. <i>Verum consules ordinarii h. a. a Cuspiniano feruntur:</i> — — Cellinus. — — Apulejus.
819	66	C. Suetonius Paullinus. L. Pontius Telesinus.
820	67	L. Fonteius Capito. C. Julius Rufus. <i>Suffect. ex Kal. Jul.</i> Nero Claudius Cæsar Aug. V. <i>sine collega.</i>
821	68	Catius Silius Italicus. M. Galerius Trachalus Turpillianus. <i>Suffect.</i> Ciconius Varro. <i>Is Kal. Jul. designatus erat, sed antequam iniret, occisus est.</i> <i>ex Kal. Jul.</i> C. Bellicius Natalis. P. Cornelius Scipio Asiaticus. <i>Verum Lydiat. Ser. summ. magistr. p. 68 ponit: ex Kal. Jul.</i> M. Plautius Silvanus. M. Salvius Otho. <i>ex Kal. Sept.</i> C. Bellicius Natalis. P. Cornelius Scipio Asiaticus.

A. U. C. 822	P. N. C. 69	<p>Ser. Sulpicius Galba II. T. Vinius Rufinus. <i>Ambo in mag. occisi sunt. Suffect. ex a. d. XVI Kal. Febr.</i> Imp. M. Salvius Otho Cæsar Aug. L. Salvius Otho Titianus II. <i>ex Kal. Mart.</i> T. Virginius Rufus. Vopiscus Pompejus Silvanus. <i>ex Kal. Mai.</i> M. Cælius Sabinus. T. Flavius Sabinus. <i>ex Kal. Jul.</i> T. Arrius Antoninus. P. Marius Celsus II. <i>ex Kal. Sept.</i> C. Vabius Valens. A. Licinius Cæcina. <i>Perduell. damn. suffect. ex pr. Kal. Nov.</i> Roscius Regulus. <i>ex Kal. Nov.</i> Cn. Cæcilius Simplex. C. Quinctius Atticus.</p>
823	70	<p>Imp. T. Flavius Vespasianus II. Titus Vespasianus. <i>Suffect. ex Kal. Jul.</i> T. Flavius Domitianus. M. Licinius Crassus Mucianus II. <i>ex Kal. Sept.</i> P. Valerius Asiaticus. <i>ex Kal. Nov.</i> L. Annius Bassus. C. Cæcina Pætus.</p>
824	71	<p>Imp. T. Flavius Vespasianus III. M. Coccejus Nerva. <i>Suffect. ex Kal. Mart.</i> T. Flavius Domitianus. Cn. Pedius Castus.</p>
825	72	<p>Imp. T. Flavius Vespasianus IV. T. Flavius Vespasianus II. (<i>Imp. fil.</i>)</p>
826	73	<p>T. Flavius Domitianus II. M. Valerius Messalinus.</p>

A. U. C.	P. N. C.	
827	74	Imp. T. Flavius Vespasianus V. T. Flavius Vespasianus III. <i>Suffect. ex Kal. Jul.</i>
828	75	T. Flavius Domitianus III. T. Flavius Vespasianus Aug. VI. T. Flavius Vespasianus IV. <i>Suffect. ex Kal. Jul.</i>
829	76	T. Flavius Domitianus IV. M. Licinius Mucianus III. <i>Plin. Hist. nat. VII, 3.</i> T. Flavius Vespasianus Aug. VII. T. Flav. Vespasianus V. <i>Suffect. ex Kal. Jul.</i>
830	77	T. Flavius Domitianus V. T. Plautius Silvanus Ælianus II. Imp. T. Fl. Vespasianus VIII. T. Flav. Vespasianus VI. <i>Suffect. ex Kal. Jul.</i>
831	78	T. Flavius Domitianus VI. Cn. Julius Agricola. L. Cejonejus Commodus Verus.
832	79	C. Cornelius Priscus. Imp. T. Fl. Vespasianus IX.
833	80	T. Flav. Vespasianus VII. Imp. T. Fl. Vespasianus VIII. (<i>Vespas. fil.</i>)
834	81	T. Flav. Domitianus VII. M. Plaptius Silvanus. M. Annius Verus Pollio. <i>Phil. a Turre in Monum. vet. Ans. p. 96</i> <i>consules hos ponit :</i>
835	82	L. Flavius Silva Nonius Bassus. Aginus Pollio Verrucosus. <i>Suffect. ex Kal. Mai.</i> L. Vettius Paullus. T. Junius Montanus. <i>Suffect.</i> L. Ælius Plautius Lamia. Q. Pactumejus Fronto. Imp. T. Flav. Domitianus VIII. T. Flavius Sabinus. <i>Suffectus forte.</i>

A.U.C.	P.N.C.	P. Valerius Patruinus.
		<i>Gruter. Inscr. p. 1081, num. 2.</i>
836	83	Imp. T. Flav. Domitianus IX.
		T. Virginius Rufus II.
837	84	Imp. T. Flav. Domitianus X.
		Appius Junius Sabinus.
838	85	Imp. T. Flav. Domitianus XI.
		T. Aurelius Fulvus.
839	86	Imp. T. Flav. Domitianus XII.
		Ser. Cornelius Dolabella.
840	87	Imp. T. Flav. Domitianus XIII.
		A. Volusius Saturninus.
841	88	Imp. T. Flav. Domitianus XIV.
		L. Minucius Rufus.
842	89	T. Aurelius Fulvius II.
		A. Sempronius Atratinus.
843	90	Imp. T. Flav. Domitianus XV.
		M. Cocceius Nerva II.
844	91	M. Ulpianus Trajanus Crinitus.
		M. Acilius Glabrio.
845	92	Imp. T. Flav. Domitianus XVI.
		A. Volusius Saturninus II.
846	93	Sex. Pompeius Collega.
		Cornelius Priscus.
		<i>Suffect. ex Kal. Jul.</i>
		M. Lollius Paullinus.
		Valer. Asiaticus Saturninus.
		<i>ex Kal. ———</i>
		C. Antius.
		A. Julius Quadratus.
847	94	L. Nonius Asprenas Torquatus.
		M. Arricinius Clemens.
		<i>Suffect. ex Kal. Jul.</i>
		Sextilius Lateranus.
		C. Silius Italicus III.
848	95	Imp. T. Flav. Domitianus XVII.
		T. Flavius Clemens.
849	96	C. Fulvius Valens.
		C. Antistius Vetus.
		<i>Suffect. ex Kal. Nov.</i>
		T. Flavius Sabinus.
		T. Arrius Antonius.

A. U. C.	P. N. C.	
850	97	Imp. Coccejus Nerva III. T. Virgilius Rufus III. <i>Mort. in magistr. suffect.</i> Cornelius Tacitus, <i>Historicus.</i> <i>Suffect. ex Kal. Jul.</i> Domitius Apollinaris. Q. Fabius Veiento. <i>ex Kal. ———</i> M. Cornelius Fronto. Q. Fabius Postumus. <i>ex Kal. Nov.</i> C. Publicius Certus. <i>Vitio fact. in e. l. f.</i> S. Pompejus Collega II. Vettius Proculus.
851	98	Imp. Coccejus Nerva IV. Cæs. M. Ulpus Trajanus II. <i>Suffect. ex Kal. Jul.</i> C. Sotius Senecio. L. Licinius Sura. <i>ex Kal. Octobr.</i> Afranius Dexter. <i>In mag. occisus est. Vid. Plin. Ep.</i> <i>VIII, 14.</i>
852	99	C. Sotius Senecio II. A. Cornelius Palma.
853	100	Imp. M. Ulpus Trajanus III. M. Cornelius Fronto III. <i>Suffect. ex Kal. Mart.</i> Sex. Pomponius Collega III. <i>ex Kal. Sept.</i> C. Plinius Cæcilius Secundus. Sp. Cornelius Tertullus. <i>ex Kal. Nov.</i> Julius Ferox. Acutius Nerva. <i>Et post hos denique</i> L. Roscius Helianus. Ti. Claudius Sacerdos.
854	101	Imp. M. Ulpus Trajanus IV. Sex. Articulejus Pætus. <i>Suffect. ex Kal. Mart.</i>

A.U.C.	P.N.C.	
		Cornelius Scipio Orfitus. <i>ex Kal. Mai.</i>
		Bæbii Macer.
		M. Valerius Paullinus. <i>ex Kal. Jul.</i>
		C. Rubrius Gallus.
		Q. Cælius Hispo.
855	102	C. Sotius Senecio III. L. Licinius Sura II. <i>Suffect. ex Kal. Jul.</i>
		Man. Acilius Rufus.
		C. Cæcilius Classicus.
856	103	Imp. M. Ulpius Trajanus V.
		L. Appius Maximus II.
857	104	Suranus.
		P. Neratius Marcellus.
858	105	Ti. Julius Candidus II.
		A. Julius Quadratus II.
859	106	L. Cejonejus Commodus Verus.
		L. Tutius Cerealis.
860	107	C. Sotius Senecio IV. L. Licinius Sura III. <i>Suffect. ex Kal. Jul.</i>
		Suranus II.
		C. Servilius Urfus Servianus II.
861	108	Ap. Annii Trebonius Gallus. M. Atilius Metilius Bradua. <i>Suffect. ex Kal. Mart.</i>
		C. Julius Africanus.
		Clodius Crispinus.
862	109	A. Cornelius Palma II. C. Calvilius Tullus II. <i>Suffect.</i>
		P. Ailius Hadrianus.
		L. Publilius Celsus.
863	110	Clodius Crispinus.
		Solenus Orfitus.
864	111	C. Calpurnius Piso. Vettius Rusticus Bolanus. <i>Suffect. ex Kal. Mart.</i>
		C. Julius Urfus Servilius Servianus II.

A.U.C.	P.N.C.	
865	112	L. Fabius Justus. Imp. Nerva Trajanus VI. C. Julius Africanus.
866	113	L. Publius Celsus II. C. Clodius Crispinus.
867	114	Q. Ninnius Hasta. P. Manilius Vopiscus.
868	115	M. Valerius Messalla. C. Popilius Carus Peto Vergilianus.
869	116	Æmilius Ælianus. L. Antistius Vetus.
870	117	Quinctius Niger. T. Vipsianus Apronianus. <i>Suffect. ex Kal. Jul.</i> M. Erucius Clarus.
871	118	Ti. Julius Alexander. Imp. Cæsar Hadrianus II. Ti. Claud. Fuscus Salinator.
872	119	Imp. Cæsar Hadrianus III. Q. Junius Rusticus.
873	120	L. Catilius Severus. L. Aurelius Fulvus.
874	121	M. Annii Verus II. L. Augur.
875	122	Man. Acilius Aviola. C. Corellius Pansa.
876	123	Q. Arrius Pætinus. C. Ventidius Apronianus.
877	124	Man. Acilius Glabrio. C. Bellicius Torquatus.
878	125	P. Cornelius Scipio Asiaticus II. Q. Vettius Aquilinus.
879	126	Vespronius Candidus Verus II. Ambiguus Bibulus.
880	127	Gallicanus. D. Cælius Titianus.
881	128	L. Nonius Asprenas Torquatus. M. Annii Libo.
882	129	P. Juventius Celsus II. Q. Julius Balbus. <i>Suffect. ex Kal. Mart.</i> T. Aufidius Fronto.

A.U.C.	P.N.C.	Arrius Severianus. <i>ex Kal. Nov.</i>
		C. Neratius Marcellus.
		Cn. Lollius Gallus.
883	130	Q. Fabius Catullinus.
		M. Flavius Aper.
884	131	Ser. Octavius Lænas Pontianus.
		M. Antonius Rufinus.
885	132	Sentius Augurinus.
		Arrius Severianus II.
886	133	Hiberus.
		Junius Silanus Sifentia.
887	134	C. Julius Servilius Urfus Servianus III.
		C. Vibius Juventius Varus.
888	135	Pompejus Lupercus.
		L. Julius Atticus Licinianus.
889	136	L. Cejonejus Commodus Verus.
		Sex. Vetulenus Civica Pompejanus.
890	137	L. Ælius Verus Cæsar II.
		P. Cælius Balbinus Vibullius.
891	138	Sulpicius Camerinus.
		Quinctius Niger Magnus.
892	139	Imp. T. Ælius Hadrianus Antoninus Pius II.
		Cajus Bruttius Præfens.
893	140	Imp. T. Ælius Hadrianus Antoninus Pius III.
		M. Ælius Aurelius Cæsar.
894	141	M. Peducæus Syloga Priscinus.
		T. Hœnius Severus.
895	142	L. Cuspius Rufinus.
		L. Statius Quadratus.
896	143	C. Bellicius Torquatus.
		Ti. Claud. Atticus Herodes.
897	144	P. Lollianus Avitus.
		C. Gavius Maximus.
898	145	Imp. T. Ælius Hadr. Antoninus Pius IV.
		M. Ælius Aurelius Verus Cæsar II.
899	146	Sextus Erucius Clarus II.
		Cn. Claudius Severus.
900	147	M. Valerius Largus.

A. U. C.	P. N. C.	
901	148	M. Valerius Mefallinus. C. Bellicius Torquatus II. M. Salvius Julianus.
902	149	Ser. Cornelius Scipio Orfitus; Q. Nonius Priscus.
903	150	Romulus Gallicanus. Antistius Vetus.
904	151	Sex. Quintilius Gordianus. Sex. Quintilius Maximus.
905	152	Sex. Acilius Glabrio. C. Valerius Omollus Verianus. <i>Reines. Inscr. p. 371.</i>
906	153	C. Bruttius Præfens II. Antonius Rufinus.
907	154	L. Ælius Aurel. Commodus Verus Cæsar. <i>Abdic. suffect.</i> Aquillius Orfitus. Sextilius Lateranus.
908	155	C. Julius Severus. M. Rufinus Sabinianus. <i>Suffect. ex Kal. Nov.</i> Antius Pollio. Opimianus.
909	156	M. Plautius Silvanus. L. Sentius Augurinus.
910	157	Vetulenus Barbarus. Regulus.
911	158	Tertullus. Licinius Sacerdos.
912	159	Plantius Quintillus. M. Statius Priscus.
913	160	T. Clodius Vibius Varus. Ap. Annius Atilius Bradua.
914	161	M. Ælius Aurel. Antonin. Verus Cæsar III. L. Ælius Aurelius Commodus Verus Cæsar II.
915	162	Q. Junius Rusticus. C. Vettius Aquilinus. <i>Suffect. ex Kal. Jul.</i>
916	163.	Q. Flavius Tertullus. L. Papius Ælianus.

A. U. C.	P. N. C.	M. Aurelius. <i>Suffect.</i>
		Junius Pastor.
917	164	C. Julius Macrinus.
		L. Cornelius Celsus.
918	165	Servilius Pudens.
		L. Cornelius Scipio Orfitus.
919	166	Servilius Pudens II.
		T. Vitrasius Pollio.
920	167	Imp. Lucius Aurelius Verus III.
		T. Numidius Quadratus.
921	168	T. Junius Montanus.
		L. Vettius Paulus.
922	169	Q. Sosius Priscus.
		P. Cælius Apollinaris.
923	170	M. Aurelius Severus Cæthegus.
		L. Junius Clarus.
924	171	L. Septimius Severus II.
		Herennianus.
925	172	Claudius Maximus.
		Cornelius Scipio Orfitus.
926	173	Cn. Claudius Severus II.
		M. Aurelius Claudius Pompejanus.
927	174	Ap. Annius Trebonius Gallus.
		Fulvius Flaccus.
928	175	Calpurnius Piso.
		M. Salvius Julianus.
929	176	T. Vitrasius Pollio II.
		M. Flavius Aper II.
930	177	Imp. L. Ælius Aurelius Commodus.
		Plautius Quintillus.
931	178	Vettius Rufus.
		Cornelius Scipio Orfitus.
932	179	Imp. L. Ælius Aurelius Commodus II.
		Vespronius Candidus Verus.
		<i>Suffect. ex Hal. Jul.</i>
		P. Helvius Pertinax.
		M. Didius Severus Julianus.
933	180	L. Fulvius Bruttius Præfens II.
		Sex. Quintilius Condianus.
934	181	Imp. L. Ælius Aurelius Commodus III.
		Antistius Burrus II.

A. U. C.	P. N. C.	
935	182	Petronius Mamertinus. M. Vettius Trebellius Rufus. <i>Suffect. ex Kal. Jul.</i> Æmilius Juncus. Atilius Severus.
936	183	Imp. L. Ælius Aurelius Commodus IV. M. Aufidius Victorinus II.
937	184	M. Eggius Marullus. Numer. Papirius Ælianus.
938	185	Triarius Maternus. M. Atilius Metilius Bradua. <i>Suffect. ex Kal. Jul.</i> C. Pescennius Niger II. L. Septimius Severus. Apulejus Rufinus. <i>& viginti alii h. a.</i>
939	186	Imp. L. Ælius Aurelius Commodus V. Man. Acilius Glabrio II.
940	187	Tullius Crispinus. Papirius Ælianus.
941	188	C. Allius Fuscianus II. Duillius Silanus II.
942	189	Junius Silanus. Q. Servilius Silanus.
943	190	Imp. L. Ælius Aurelius Commodus VI. Petronius Septimianus.
944	191	Cassius Apronianus. M. Atilius Metilius Bradua.
945	192	Imp. L. Ælius Aurelius Commodus VII. P. Helvius Pertinax II.
946	193	Q. Sotius Falco. C. Julius Fructus Clarus. <i>Suffect. ex Kal. Mart.</i> Flavius Claudius Sulpicianus. Fabius Cilo Septiminus. <i>ex Kal. Mai.</i> Silius Messalla. <i>ex Kal. Jul.</i> Ælius. Probus.

*Lamprid. vit. Commod. c. 20. Eyzar.
Sax. summ. mag. p. 106 sq.*

A. U. C.	P. N. C.	
		Imp. Septimius Severus H.
947	194	D. Clodius Albinus Cæsar II.
948	195	Q. Flavius Tertullus.
		T. Flavius Clemens.
949	196	Cn. Domitius Dexter II.
		L. Valerius Messalla Thrasia Priscus.
950	197	Appius Claudius Lateranus.
		M. Mauritius Rufinus.
		<i>Gruter. Inscr. p. 300.</i>
951	198	Ti. Haterius Saturninus.
		C. Annius Trebonius Gallus.
952	199	P. Cornelius Anullinus II.
		M. Aufidius Fronto.
953	200	Ti. Claudius Severus III.
		C. Aufidius Victorinus.
954	201	L. Annius Fabianus.
		M. Nonius Mucianus.
955	202	Imp. L. Septimius Severus III.
		Imp. M. Aurelius Antoninus Caracalla.
		<i>Gruter. Inscript. p. 300. num. 1.</i>
956	203	P. Septimius Geta.
		L. Septimius Plautianus II.
957	204	L. Fabius Cilo Septiminius II.
		M. Annius Libo.
958	205	Imp. M. Aurelius Antoninus Caracalla.
		II.
		P. Septimius Geta Cæsar.
959	206	M. Nummius Annius Albinus.
		Fulvius Æmilianus.
960	207	M. Flavius Aper.
		Q. Allius Maximus.
961	208	Imp. M. Aur. Antoninus Caracalla III.
		P. Septimius Geta Cæsar II.
962	209	M. Aurelius Pompejanus.
		Lollianus Avitus.
963	210	Manius Acilius Faustinus.
		C. Cæsonius Macer Rufinianus.
964	211	Q. Epidius Rufus Lollianus Gentianus.
		Pomponius Bassus.
965	212	M. Pompejus Asper.
		P. Asper.
966	213	Imp. M. Aur. Antoninus Caracalla IV.

A. U. C.	P. N. C.	P. Cælius Balbinus II. <i>Suffect.</i> <i>ex Kal. Mart.</i> M. Antonius Gordianus; <i>ex Kal. Mai.</i> P. Helvius Pertinax. Silius Messalla. Q. Aquillius Sabinus. Æmilius Lætus II. Anicius Cerealis. Q. Aquillius Sabinus II. Sex. Cornelius Anullinus. C. Bruttius Præfens. T. Messius Extricatus II. <i>Gruter. Inscr. p. 300.</i> Imp. M. Opeilius Antoninus Diadume- nus II. <i>Nomine ejus e fastis eraso, ei successit</i> Imp. M. Aurelius Antoninus Helioga- balus. Adventus. Imp. M. Aurelius Antoninus Helioga- balus II. Licinius Sacerdos II. <i>Gruter. Inscr. p. 300.</i> Imp. M. Aurelius Antoninus Heliogaba- lus III. M. Aurel. Eutychianus Comazon II. Gratus Sabinianus. Claudius Seleucus. Imp. M. Aurel. Antoninus Heliogaba- lus IV. M. Aur. Severus Alexander Cæsar. L. Marius Maximus II. Papirius Ælianus. Claudius Julianus. Clodius Crispinus. L. Turpilius Dexter. M. Mæcius Rufus. Imp. M. Aur. Severus Alexander II. C. Quintilius Marcellus. D. Cælius Balbinus. M. Clodius Pupienus Maximus. Vettius Modestus.
967	214	
968	215	
969	216	
970	217	
971	218	
972	219	
973	220	
974	221	
975	222	
976	223	
977	224	
978	225	
979	226	
980	227	
981	228	

A. U. C.	P. N. C.	
982	229	Sergius Calpurnius Probus. Imp. M. Aur. Severus Alexander III. Cassius Dio II. <i>Suffect.</i> — M. Antonius Gordianus II.
983	230	Calpurnius Agricola. C. Catius Clementinus.
984	231	M. Aurelius Claudius Pompejanus. Felicianus.
985	232	Julius Lupus. Maximus.
986	233	Maximus. Ovinus Paternus.
987	234	Maximus II. P. Urinatus Urbanus.
988	235	L. Catilius Severus. L. Ragonius Urinatus Quintianus.
989	236	Imp. C. Julius Maximinus. C. Julius Africanus.
990	237	P. Titius Perpetuus. L. Ovinus Rusticus Cornelianus. <i>Suffect. ex Kal. Mai.</i> Junius Silanus. Cn. Messius Gallicanus. <i>In hujus locum f.</i> L. Septimius Valerianus. <i>ex — Jul.</i> Ti. Claudius Julianus. Celsus Ælianus.
991	238	M. Ulpius Crinitus. Proculus Pontianus.
992	239	Imp. M. Antonius Gordianus. Man. Acilius Aviola.
993	240	Vettius Sabinus II. Venustus.
994	241	Imp. M. Antonius Gordianus II. M. Aur. Claudius Pompejanus.
995	242	G. Aufidius Atticus. C. Asinius Prætextatus.
996	243	C. Julius Arrianus. Æmilius Papus.
997	244	Peregrinus.

A. U. C.	P. N. C.	
998	245	Fulvius Æmilianus. Imp. M. Julius Philippus. Ti. Fabius Titianus.
999	246	Bruttius Præfens. Nummius Albinus.
1000	247	Imp. M. Julius Philippus II. M. Julius Philippus (<i>fil.</i>) Cæsar.
1001	248	Imp. M. Julius Philippus III. Imp. M. Julius Philippus (<i>fil.</i>) II.
1002	249	Fulvius Æmilianus II. Vettius Aquilinus.
1003	250	Imp. M. Messius Decius II. Annius Maximus Gratus.
1004	251	Imp. M. Messius Decius III. Q. Herennius Etruscus Messius Decius.
1005	252	Imp. C. Vibius Trebonianus Gallus II. Imp. C. Vibius Volusianus.
1006	253	Imp. C. Vibius Volusianus II. M. Valerius Maximus.
1007	254	Imp. P. Licinius Valerianus II. Imp. P. Licinius Gallienus.
1008	255	Imp. P. Licinius Valerianus III. Imp. P. Licinius Gallienus II.
1009	256	M. Valerius Maximus. M'. Acilius Glabrio. <i>Suffect. ex Kal. Jul.</i> Antoninus. Gallus.
1010	257	Imp. P. Licinius Valerianus IV. Imp. P. Licinius Gallienus III. <i>Suffect. ex die XI Kal. Jun.</i> M. Ulpianus Crinitus II. L. Domitius Aurelianus. <i>Vopisc. Aurelian. c. 11.</i>
1011	258	M. Aurelius Memmius Tuscus. Pomponius Bassus.
1012	259	Fulvius Æmilianus. Pomponius Bassus II.
1013	260	L. Cornelius Secularis II. Julius Donatus.
1014	261	Imp. P. Licinius Gallienus IV. Petronius Volusianus.

A. U. C.	P. N. C.	
1015	262	Imp. P. Licinius Gallienus V.
1016	263	Ap. Pompejus Fauftinus. M. Nummius Albinus II.
1017	264	Maximus Dexter. Imp. P. Licinius Gallienus VI.
1018	265	Amulius Saturninus. P. Licin. (<i>Valer. fil.</i>) Valerianus Cæsar II.
1019	266	L. Cæsonius Lucillus Macer Rufinianus. Imp. P. Licinius Gallienus VII.
1020	267	Sabinillus. Qvinus Paternus.
1021	268	Arcefilaus. Ovinus Paternus II.
1022	269	Marinianus. Imp. M. Aurelius Claudius II.
1023	270	Ovinus Paternus. Flavius Antiochianus.
1024	271	Furius Orfitus. Imp. L. Domitius Aurelianus A. II.
1025	272	Pomponius Bassus. Quietus. Voldumianus.
		<i>Suffect. ex Kal. Jul.</i>
		Q. Falsonius Nicomachus.
		<i>Lydiat. p. 136.</i>
1026	273	M. Claudius Tacitus.
		M. Mœcius Furius Placidianus.
1027	274	Imp. L. Domitius Aurelianus III.
		C. Julius Capitolinus.
1028	275	Imp. L. Domitius Aurelianus IV.
		T. Nonius Marcellinus.
		<i>Suffect. circa Kal. Febr.</i>
		M. Aurelius Gordianus.
1029	276	Kal. Jul. Vettius Cornificus Gordianus.
		Imp. M. Claudius Tacitus II.
		Fulvius Æmilianus.
		<i>Suffect. ex Kal. Febr.</i>
		Ælius Scorpionus.
1030	277	Imp. M. Aurelius Probus.
		Anitius Paullinus.
1031	278	Imp. M. Aurelius Probus II.
		M. Furius Lupus.

A. U. C.	P. N. C.	
1032	279	Imp. M. Aurelius Probus III.
1033	280	Ovinus Paternus. Gratus. Junius Messalla.
1034	281	Imp. M. Aurelius Probus IV. C. Junius Tiberianus.
1035	282	Imp. M. Aurelius Probus V. Pomponius Victorinus.
1036	283	Imp. M. Aurelius Carus II. M. Aur. (<i>Car. fil.</i>) Carinus Cæsar. <i>Suffect. ex Kal. Jul.</i> M. Aur. (<i>Cari fil.</i>) Numerianus Cæsar. Matronianus.
1037	284	Imp. M. Aurelius Carinus II. M. Aurelius Numerianus. <i>Suffect. ex Kal. Mai. vel Oct.</i> Diocletianus. Annius Bassus. <i>ex Kal. Sept. vel Nov.</i> M. Aurelius Valerius Maximianus. M. Junius Maximus.
1038	285	Imp. C. Valerius Diocletianus II. Aristobulus.
1039	286	M. Junius Maximus II. Vettius Aquilinus.
1040	287	Imp. C. Aurelius Diocletianus III. Imp. M. Aur. Valer. Maximianus Herculus.
1041	288	Imp. M. Aur. Valer. Maximianus Herculus II. Pomponius Januarius.
1042	289	Annius Bassus II. L. Ragonius Quintianus.
1043	290	Imp. C. Valer. Diocletianus IV. Imp. M. Aur. Valer. Maximianus Herculus III.
1044	291	C. Junius Tiberianus. Cassius Dio.
1045	292	Afranius Hannibalianus. M. Aurelius Asclepiodotus.
1046	293	Imp. C. Valer. Diocletianus V.

A.U.C.	P.N.C.	Imp. M. Aur. Valer. Maximian. Herc. cul. IV.
1047	294	Fl. Valer. Constantius Chlorus Cæsar; Q. Galerius Maximianus Cæsar.
1048	295	Nummius Tuscus. Annius Cornelius Anullinus.
1049	296	Imp. C. Valer. Diocletianus VI. Fl. Constantius Chlorus Cæsar II.
1050	297	Imp. M. Aur. Valer. Maximian. Herc. culius V. Q. Galerius Maximianus Cæsar II.
1051	298	Anicius Faustus II. Severus Gallus.
1052	299	Imp. C. Valer. Diocletianus VII. Imp. M. Aur. Valer. Maxim. Hercul. VI.
1053	300	Fl. Valer. Constant. Chlorus Cæsar III. Q. Galerius Maximianus Cæsar III.
1054	301	Postumius Titianus II. Fl. Popillius Nepotianus.
1055	302	Fl. Valer. Constant. Chlorus Cæsar IV. Q. Galerius Maximianus Cæsar IV.
1056	303	Imp. C. Valer. Diocletianus VIII. Imp. M. Aur. Valer. Maximian. Herc. cul. VI.
1057	304	Imp. C. Valer. Diocletianus IX. Imp. M. Aurel. Valer. Maximian. Herc. cul. VIII.
1058	305	Imp. C. Galer. Valer. Maximian. V. Imp. Fl. Valer. Constantius Chlorus V.
1059	306	Imp. C. Galer. Valer. Maximian. VI. Imp. Fl. Valer. Constantius Chlorus VI. <i>Suffect. ex Kal. Mart.</i> Maximinus. Severus. <i>ex Kal. Jul.</i> P. Cornelius Anullinus. <i>In mag. occisus est.</i>
1060	307	Fl. Valerius Constantinus. M. Aurel. Valer. Maxim. Hercul. IX. <i>Suffect. ex Kal. Jul.</i> Maxentius. Maximinus.

A. U. C.	P. N. C.	
1061	308	C. Valerius Diocletianus X. Imp. C. Galerius Maximianus VII. <i>Suffect. VII Kal. Mai.</i> Maxentius II. Romulus.
1062	309	<i>post con-</i> C. Valer. Diocletiani X. <i>sulatum</i> C. Galerii Maximiani VII. <i>Suffect.</i> Imp. Maxentius III. Junius Maximus.
1063	310	<i>II. post con-</i> C. Galerii Maximiani VII. <i>sulatum</i> C. Valer. Diocletiani X. <i>Suffect. ex Kal. Sept.</i> Flavius Heraclius Rufinus. Flavius Eusebius. <i>ex Kal. Nov.</i> C. Cejonejus Rufinus Anullinus. <i>Lydiat. p. 156.</i>
1064	311	Imp. C. Galer. Valer. Maximianus VIII. <i>Sine collega. Suffect. ex XI Kal. Mai.</i> C. Valerius Licinianus Licinius. <i>ex Kal. Sept.</i> Statius Vettius Rufinus. C. Cejonejus Rufius Volusianus. <i>Lydiat. p. 157. Reinf. Inscr. p. 183.</i>
1065	312	Imp. Fl. Valerius Constantinus II. Imp. C. Valerius Licinius II.
1066	313	Imp. Fl. Valerius Constantinus III. Imp. C. Valerius Licinius III.
1067	314	C. Cejonejus Rufius Volusianus II. Annianus.
1068	315	Imp. Fl. Valer. Constantinus IV. Imp. C. Valerius Licinius IV.
1069	316	Fl. Rufius Cejonejus Sabinus. Q. Aradius Rufinus Proculus.
1070	317	Ovinus Gallicanus. Septimius Bassus. <i>Suffect. —</i> Adrianus Sabinus. Rufinus. <i>Lydiat. p. 160.</i>
1071	318	Imp. C. Valerius Licinius V.

A.U.C.	P.N.C.	Fl. Valerius Crispus Cæsar.
1072	319	Imp. Fl. Valer. Constantinus V. Licinius Junior Cæsar.
1073	320	Imp. Fl. Valer. Constantinus VI. Fl. Constantinus Junior Cæsar.
1074	321	Fl. Valerius Crispus Cæsar II. Fl. Valer. Constantin. Junior Cæsar II.
1075	322	Fl. Petronius Probianus. Anicius Julianus.
1076	323	Acilius Séverus. Junius Rufinus.
1077	324	Fl. Valerius Crispus Cæsar III. Fl. Constantinus Junior Cæsar III. <i>Hos omisit Calvisius.</i>
1078	325	Anicius Faustus Paullinus. Publius Cejonejus Julianus.
1079	326	Imp. Fl. Val. Constantinus VII. Fl. Junius Constantius Cæsar.
1080	327	Fl. Valerius Constantinus. Fl. Val. Maximus Basilius.
1081	328	Fl. Magnus Januarius. Fabius Justus.
1082	329	Imp. Fl. Val. Constantinus VIII. Fl. Val. Constantinus Filius Cæsar.
1083	330	Ovinus Gallicanus. L. Aurelius Symmachus. <i>Creditur suffectus</i>
1084	331	Fl. Constantius. Annius Bassus.
1085	332	Ablavius Ægyptius. Ovinus Pacatianus. Mæcilius Hilarianus.
1086	333	Fl. Val. Julius Dalmatius. M. Aurelius Zenophilus.
1087	334	L. Ravius Acontius Optatus. Anicius Paullinus Junior.
1088	335	Fl. Valerius Constantius. C. Cejonejus Rufus Albinus.
1089	336	Fl. Popilius Nepotianus. Facundus.
1090	337	Ti. Fabius Titianus. Felicianus.

A. U. C.	P. N. C.	
1091	338	Polemius. <i>Orient.</i>
1092	339	Urfus. <i>Occident.</i>
		Imp. Fl. Constantius II.
		Imp. Fl. Constans.
1093	340	Fl. Septimius Acyndinus. <i>Orient.</i>
		L. Aradius Valer. Proculus. <i>Occident.</i>
1094	341	Fl. Antonius Marcellinus. <i>Orient.</i>
		Cælius Probinus. <i>Occident.</i>
1095	342	Imp. Fl. Constantius III.
		Imp. Fl. Constans II.
1096	343	M. Mœcius Memmius Furius Placidus.
		Fl. Pisidius Romulus.
		<i>Uterque Occident.</i>
1097	344	Sallustius.
		Domitius Leontius.
1098	345	Postum. Amantius. <i>Orient.</i>
		Cejonejus Rufius Albinus. <i>Occid.</i>
1099	346	Imp. Fl. Constantius IV.
		Imp. Fl. Constans III.
1100	347	Fl. Rufinus. <i>Occident.</i>
		Fl. Eusebius. <i>Orient.</i>
1101	348	Fl. Philippus. <i>Orient.</i>
		Fl. Salia.
1102	349	Aco Fabius Catullinus Philonianus.
		Ulpius Limenius.
		<i>Ambo in Occident. creati.</i>
1103	350	Sergius
		Nigrinianus } <i>uterque occidentalis.</i>
1104	351	<i>post con-</i> Sergii &
		<i>sulatum</i> Nigriniani.
		<i>in imperio Magnentiano.</i>
		Imp. Magnentius.
		Fl. Gaifo.
		<i>Sed non in orbe Romano. Pag. Diff. hyp.</i>
		<i>h. a. & Crit. Baron. T. I., p. 473.</i>
1105	352	Imp. Fl. Constantius V.
		Constantius Gallus Cæsar.
1106	353	Imp. Fl. Constantius VI.
		Fl. Constantius Gallus Cæsar II.
1107	354	Imp. Fl. Constantius VII.
		Fl. Constantius Gallus Cæsar III.

A. U. C.	P. N. C.	Arbetio.
1108	355	Mavortius Lollianus. <i>Uterque Occid.</i>
1109	356	Imp. Fl. Constantius VIII. Fl. Claudius Julianus Cæsar.
1110	357	Imp. Fl. Constantius IX. Fl. Claudius Julianus Cæsar II.
1111	358	Ti. Fabius Datianus. Neratius Cerealis. <i>Uterque Occid.</i>
1112	359	Flavius Eusebius. Hypatius.
1113	360	Imp. Flavius Constantius X. Fl. Claudius Julianus Cæsar III.
1114	361	Fl. Taurus. <i>Occid.</i> Fl. Florentius. <i>Orient.</i>
1115	362	Fl. Mamertinus. Fl. Nevitta. <i>Uterque Occid.</i>
1116	363	Imp. Fl. Claudius Julianus IV. Secundus Sallustius Promotus. <i>Occid.</i>
1117	364	Imp. Fl. Jovianus. Fl. Joviani F. Varronianus N. P.
1118	365	Imp. Fl. Valentinianus. Imp. Fl. Valens.
1119	366	Fl. Gratianus (<i>Valentin. fil.</i>) N. P. Fl. Dagalaiphus. <i>Uterque Occid.</i>
1120	367	Fl. Lupicinus. <i>Orient.</i> Fl. Valens Jovinus. <i>Occid.</i> <i>Ammian. Marcellin. XXVIII, 1.</i>
1121	368	Imp. Fl. Valentinianus II. Imp. Fl. Valens II.
1122	369	Sex. Aurelius Victor. Jul. Felix Valentinianus N. P. <i>Uterque Orient.</i>
1123	370	Imp. Fl. Valentinianus III. <i>Occid.</i> Imp. Fl. Valens III. <i>Orient.</i>
1124	371	Imp. Fl. Gratianus II. Sex. Anicius Petronius Probus. <i>Uterque Occid. vid. Pag. Crit. Baron.</i> <i>T. I, p. 526.</i>
1125	372	Fl. Arintheus. Fl. Modestus. <i>Uterque Orient.</i>
1126	373	Imp. Fl. Valentinianus IV. Imp. Fl. Valens IV.

A. U. C.	P. N. C.	
		Imp. Fl. Gratianus III.
1127	374	Fl. Equitius V. C. <i>Uterque Occid.</i>
1128	375	<i>post con-</i> Imp. Fl. Gratiani III. <i>fulatum</i> Fl. Equitii V. C. <i>vid. Cod. Theod. L. VII. tit. 13. leg. 7.</i>
1129	376	Imp. Fl. Valens. <i>Orient.</i>
		Imp. Fl. Valentinianus Junior. <i>Occid.</i>
1130	377	Imp. Fl. Gratianus IV.
		Fl. Merobaudes V. C. <i>Uterque Occid.</i>
1131	378	Imp. Fl. Valens VI. <i>Orient.</i>
		Imp. Fl. Valentinianus Junior II. <i>Occid.</i>
1132	379	Decius Ausonius, <i>Poeta.</i>
		Q. Clodius Hermogenianus Olybrius. <i>Uterque Occid.</i>
1133	380	Imp. Fl. Theodosius. <i>Orient.</i>
		Imp. Fl. Gratianus V. <i>Occid.</i>
1134	381	Postumius Syagrius. <i>Occid.</i>
		Fl. Annianus Eucherius. <i>Orient.</i>
1135	382	Fl. Antonius. <i>Orient.</i>
		Afranius Syagrius. <i>Occid.</i>
1136	383	Fl. Saturninus. <i>Orient.</i>
		Fl. Merobaudes II. <i>Occid.</i>
1137	384	Fl. Clearchus. <i>Orient.</i>
		Fl. Richomerus. <i>Occid.</i>
1138	385	Imp. Fl. Arcadius. <i>Orient.</i>
		Fl. Bauto. <i>Occid.</i>
1139	386	Fl. Honorius (<i>Theodos. fil.</i>) N. P. <i>Orient.</i>
		Fl. Evodius. <i>Occid.</i>
1140	387	Imp. Fl. Valentinianus III. <i>Occid.</i>
		Fl. Eutropius Valerianus. <i>Orient.</i>
1141	388	Imp. Fl. Theodosius II.
		Fl. Cynegius. <i>Uterque Orient.</i>
1142	389	Fl. Timasius.
		Fl. Promotus.
1143	390	Imp. Fl. Valentinianus Junior IV. <i>Occid.</i>
		Fl. Neoterius. <i>Orient.</i>
1144	391	Ti. Fabius Titianus. <i>Orient.</i>
		L. Aurelius Avianus Symmachus. <i>Occid.</i>
1145	392	Imp. Fl. Arcadius II.
		Fl. Rufinus. <i>Uterque Orient.</i>
1146	393	Imp. Fl. Theodosius III.

A.U.C.	P.N.C.	Fl. Abundantius. <i>Uterque Orient.</i> <i>In Occidente Eugenius fuit, qui occur-</i> <i>rit ap. Reines. Inscr. p. 1021.</i>
1147	394	Imp. Fl. Arcadius III. Imp. Fl. Honorius II. <i>Uterque Orient.</i>
1148	395	Sex. Anicius Hermogenianus Olybrius. Sex. Anicius Probinus. <i>Ambo Occid.</i> <i>Hi fuerunt fratres germani.</i>
1149	396	Imp. Fl. Arcadius IV. <i>Orient.</i> Imp. Fl. Honorius III. <i>Occid.</i>
1150	397	Fl. Cæsarius. <i>Orient.</i> Pontius Atticus. <i>Occid.</i>
1151	398	Imp. Fl. Honorius IV. Fl. Eutychianus V. C. <i>Orient.</i>
1152	399	Fl. Manlius Theodorus V. C. <i>Occid.</i> Fl. Eutropius. <i>Orient.</i>
1153	400	Fl. Aurelianus. <i>Orient.</i> Fl. Stilicho. <i>Occid.</i>
1154	401	Fl. Travitta. <i>Orient.</i> Ragonius Vincentius Celsus. <i>Occid.</i>
1155	402	Imp. Fl. Arcadius V. Imp. Fl. Honorius V.
1156	403	Imp. Fl. Theodosius Junior. Fl. Rumoridus. <i>Occid.</i>
1157	404	Imp. Fl. Honorius VI. Fl. Aristænetus. <i>Orient.</i>
1158	405	Fl. Anthemius. <i>Orient.</i> Fl. Stilicho II. <i>Occid.</i>
1159	406	Imp. Fl. Arcadius VI. Sex. Anicius Petronius Probus V. C. <i>Occid.</i>
1160	407	Imp. Fl. Honorius VII. Imp. Theodosius Junior II.
1161	408	Fl. Philippus. <i>Occid.</i> Anicius Bassus. <i>Orient.</i>
1162	409	Imp. Fl. Honorius VIII. Imp. Fl. Theodosius Junior III.
1163	410	Fl. Varanes. <i>Solus in Orient. creat.</i> Fl. Tertullus.
1164	411	Imp. Theodosius Junior IV. <i>Orient.</i> <i>Sine collega.</i>
1165	412	Imp. Fl. Honorius IX.

A. U. C.	P. N. C.	
1166	413	Imp. Fl. Theodosius Junior V. Fl. Lucius. <i>Solus in Orient. creat.</i> Fl. Heraclianus, l. Herodianus. <i>Occid.</i> <i>Sed perduellionis damnatus, nomen ejus</i> <i>est erasum, ipseque occisus est.</i>
1167	414	Fl. Constant V. C. <i>Orient.</i> Fl. Constantius V. C. <i>Occid.</i>
1168	415	Imp. Fl. Honorius X.
1169	416	Imp. Fl. Theodosius Junior VI. Imp. Fl. Theodosius Junior VII. Junius Quartus Palladius V. C. <i>Orient.</i>
1170	417	Imp. Fl. Honorius XI. Fl. Constantius II. V. C. <i>Uterque Occid.</i>
1171	418	Imp. Fl. Honorius XII. Imp. Fl. Theodosius Junior VIII.
1172	419	Fl. Monaxius. <i>Orient.</i> Fl. Plinta. <i>Occid.</i>
1173	420	Imp. Fl. Theodosius Junior IX. <i>Orient.</i> Fl. Constantius III. <i>Occid.</i>
1174	421	Fl. Agricola. <i>Occid.</i> Fl. Eustathius. <i>Orient.</i>
1175	422	Imp. Fl. Honorius XIII. Imp. Fl. Theodosius Junior X.
1176	423	Fl. Asclepiodotus. <i>Orient.</i> Rufius Prætextatus Marinianus. <i>Occid.</i>
1177	424	Fl. Victor V. C. <i>Orient.</i> Fl. Castinus. <i>Occid.</i>
1178	425	Imp. Fl. Theodosius Junior XI. Fl. Placidius Valentinianus Cæsar.
1179	426	Imp. Fl. Theodosius Junior XII. Imp. Fl. Placidius Valentinianus II.
1180	427	Fl. Hjerius. Fl. Ardaburius. <i>Uterque Orient.</i>
1181	428	Fl. Taurus. <i>Orient.</i> Fl. Felix. <i>Occid.</i>
1182	429	Fl. Dionysius. Fl. Florentius. <i>Uterque Orient.</i>
1183	430	Imp. Fl. Theodosius Junior XIII. <i>Orient.</i> Fl. Placidius Valentinianus III. <i>Occid.</i>
1184	431	Fl. Antiochus. <i>Orient.</i> Anicius Bassus. <i>Occid.</i>
1185	432	Fl. Valerius. <i>Orient.</i>

A. U. C.	P. N. C.	Fl. Ætius. <i>Occid.</i>
1186	433	Imp. Fl. Theodosius Junior XIV. Fl. Anicius Petronius Maximus. <i>Occid.</i>
1187	434	Fl. Asper. <i>Orient.</i> Fl. Areobindus. <i>Occid.</i>
1188	435	Imp. Fl. Theodosius Junior XV. Imp. Fl. Placidius Valentinianus IV.
1189	436	Fl. Anthemius Isidorus. Fl. Senator. <i>Uterque Orient.</i>
1190	437	Fl. Sigivultus, Fl. Ætius II. <i>Uterque Occid.</i>
1191	438	Imp. Fl. Theodosius Junior XVI. Anicius Acilius Glabrio Faustus. <i>Occid.</i>
1192	439	Imp. Fl. Theodosius Junior XVII. Fl. Festus. <i>Occid.</i>
1193	440	Imp. Fl. Placidius Valentinianus V. Fl. Anatolius. <i>Orient.</i>
1194	441	Fl. Cyrus Panopelites. <i>Orient.</i> <i>Sine collega.</i>
1195	442	Fl. Eudoxius. Fl. Dioscorus. <i>Uterque Orient.</i>
1196	443	Fl. Anicius Petronius Maximus II. Fl. Paterius. <i>Uterque Occid.</i>
1197	444	Imp. Fl. Theodosius Junior XVIII. Cæcina Decius Albinus. <i>Occid.</i>
1198	445	Imp. Fl. Placidius Valentinianus VI. Fl. Nomus. <i>Orient.</i>
1199	446	Fl. Ætius III. Q. Aurelius Symmachus. <i>Uterque Occid.</i>
1200	447	Fallonius Probus Alypius. <i>Occid.</i> Fl. Ardaburius. <i>Orient.</i>
1201	448	Fl. Zenon. Rufius Prætextatus Postumianus.
1202	449	Fl. Protogenes. Turcius Secundus Asterius.
1203	450	Imp. Fl. Placidius Valentinianus VII. Gennadius Valer. Corvinus Avienus. <i>Uterque in Oriente.</i>
1204	451	Imp. Fl. Marcianus. Clodius Adelphius. <i>Occid.</i>
1205	452	Fl. Asporatius. Fl. Herculanus. <i>Occid.</i>

A. U. C.	P. N. C.	
		Fl. Vincomalus.
1206	453	Fl. Opilio. <i>Occid.</i>
1207	454	Fl. Studio. <i>Orient.</i>
		Fl. Ætius.
1208	455	Imp. Fl. Placidius Valentinianus VIII.
		Fl. Anthemius.
1209	456	Fl. Varari. <i>Orient.</i>
		Fl. Joannes. <i>Occid.</i>
1210	457	Fl. Constantinus. <i>Occid.</i>
		Fl. Rufus. <i>Orient.</i>
1211	458	Imp. Fl. Leo Thrax.
		Imp. Majorianus.
1212	459	Fl. Patritius.
		Fl. Ricimer. <i>Occid.</i>
1213	460	Apollonius.
		Magnus. <i>Occid.</i>
1214	461	Fl. Severinus. <i>Occid.</i>
		Fl. Dagalaiphus.
1215	462	Imp. Fl. Leo Thrax II.
		Imp. Fl. Vibius Severus.
1216	463	Fl. Vivianus.
		Cæcina Decius Basilius. <i>Occid.</i>
1217	464	Fl. Rusticus.
		Fl. Anicius Olybrius.
1218	465	Fl. Basiliscus.
		Fl. Herminericus. <i>Uterque Orient.</i>
1219	466	Imp. Fl. Leo Thrax III.
		Ti. Fabius Tatianus. <i>Uterque Orient.</i>
1220	467	Fl. Pufæus.
		Fl. Joannes.
1221	468	Imp. Fl. Anthemius II. <i>sine collega.</i>
1222	469	Fl. Zeno Isauricus.
		Fl. Martianus.
1223	470	Fl. Jordanes. <i>Orient.</i>
		Fl. Severus. <i>Occid.</i>
1224	471	Imp. Fl. Leo Thrax IV.
		Fl. Probianus.
1225	472	Fl. Festus. <i>Occid.</i>
		Fl. Marcianus. <i>Orient.</i>
1226	473	Imp. Fl. Leo Thrax V. <i>sine collega.</i>
1227	474	Imp. Fl. Leo Junior. <i>sine collega.</i>
1228	475	Imp. Fl. Zeno Isauricus II. <i>sine collega.</i>

A. U. C.	P. N. C.	Fl. Basiliscus II.
1229	476	Fl. Armatus. <i>Uterque Oriens.</i>
1230	477	<i>post con-</i> Fl. Basilisci II. <i>sulatum</i> Fl. Armati.
1231	478	Fl. Illus. <i>Oriens. Sine collega.</i>
1232	479	Imp. Fl. Zeno III. <i>sine collega.</i>
1233	480	Fl. Basilis Junior. <i>Occid. Sine collega.</i>
1234	481	Fl. Placidus. <i>sine collega.</i>
1235	482	Fl. Severinus.
		Fl. Trocondus.
1236	483	Anicius Faustus. <i>sine collega.</i>
1237	484	Theodoricus Amalus, rex Gothorum.
		Fl. Venantius Decius.
1238	485	Q. Aurelius Symmachus. <i>Occid. Sine collega.</i>
1239	486	Fl. Longinus.
		Cæcina Maurus Decius. <i>Occid.</i>
1240	487	Anicius Manlius Severinus Boetius. <i>Occid. Sine collega.</i>
1241	488	Claudius Dynamius.
		Fl. Sifidius. <i>Uterque Occid.</i> <i>Hos omisit Calvisius.</i>
1242	489	Anicius Probinus. <i>Occid.</i>
		Eusebius Chronio.
1243	490	Avienus Faustus Junior. <i>Occid.</i>
		Fl. Longinus II.
1244	491	Fl. Olybrius Junior. <i>Occid. Sine collega.</i>
1245	492	Imp. Fl. Anastasius.
		Fl. Rufinus.
1246	493	Eusebius Chronio II. <i>Oriens.</i>
		Decius Albinus. <i>Occid.</i>
1247	494	Turcius Secundus Asterius. <i>Occid.</i>
		Fl. Præfidius. <i>Oriens.</i>
1248	495	Fl. Æmilius.
		Fl. Viator. <i>Occid.</i>
1249	496	Fl. Paullus. <i>Oriens. Sine collega.</i>
1250	497	Imp. Fl. Anastasius II. <i>sine collega.</i>
1251	498	Joannes Scythæ. <i>Oriens.</i>
		Decius Paullinus. <i>Occid.</i>
1252	499	Fl. Asclepiades.
		Fl. Joannes Gibbus. <i>Occid.</i>
1253	500	Fl. Patricius.

A. U. C.	P. N. C.	
1254	501	Fl. Hypatius. <i>Uterque Orient.</i> Fl. Pompejus. <i>Orient.</i> Rufius Magnus Faustus Avienus Senior. <i>Occid.</i>
1255	502	Fl. Probus. <i>Orient.</i> Rufius Magnus Faustus Avienus Junior. <i>Occid.</i>
1256	503	Fl. Dexicratus. <i>Orient.</i> Fl. Volusianus. <i>Occid.</i> <i>Reinesf. Inscript. p. 1024.</i>
1257	504	Fl. Cætheus. <i>Orient. Sine collega.</i>
1258	505	Fl. Sabinianus. <i>Orient.</i> Fl. Manlius Theodorus. <i>Occid.</i>
1259	506	Fl. Arcobinda. <i>Orient.</i> Fl. Messalla. <i>Occid.</i>
1260	507	Imp. Fl. Anastasius III. Venantius Decius. <i>Occid.</i>
1261	508	Basilius Venantius Decius. Fl. Celer.
1262	509	Importunus Decius Junior. <i>sine collega.</i>
1263	510	Fl. Eutharicus. <i>Orient.</i> Anicius Manlius Severinus Boetius. <i>Occid.</i>
1264	511	Secundinus. <i>Orient.</i> Felix Gallus. <i>Occid.</i>
1265	512	Fl. Muschianus. Fl. Paullus.
1266	513	Fl. Clementinus. <i>Orient.</i> Anicius Probus.
1267	514	M. Aurelius Cassiodorus Senator. <i>sine collega.</i>
1268	515	Fl. Anthemius. <i>Orient.</i> Fl. Florentius. <i>Occid.</i>
1269	516	Fl. Petrus. <i>Occid. Sine collega.</i>
1270	517	Imp. Fl. Anastasius IV. Agapetus.
1271	518	Fl. Magnus. <i>Orient.</i> Fl. Florentinus. <i>Occid.</i>
1272	519	Imp. Fl. Anicius Justinus. Fl. Eutharicus Amalus. <i>Occid.</i>
1273	520	Fl. Vitalianus. <i>Orient.</i> Fl. Rusticus.

A. U. C.	P. N. C.	Fl. Anicius Justinianus. <i>Orient.</i>
1274	521	Fl. Valerius. <i>Occid.</i>
1275	522	Q. Aurelius Anicius Symmachus. Anicius Manlius Severinus Boetius. <i>Uterque Occid.</i>
1276	523	Fl. Anicius Maximus. <i>Occid.</i> <i>Sine collega.</i>
1277	524	Imp. Fl. Anicius Justinus II, Fl. Opilio.
1278	525	Fl. Philoxenus. <i>Orient.</i> Anicius Probus Junior. <i>Occid.</i>
1279	526	Anicius Olybrius Junior. <i>Occid. Sine collega.</i>
1280	527	Fl. Mavortius. <i>Occid. Sine collega.</i>
1281	528	Imp. Fl. Anicius Justinianus II. <i>sine collega.</i>
1282	529	Cæcina Decius Basilus Junior. <i>Occid. Sine collega.</i>
1283	530	Postumius Lampadius. Fl. Orestes. <i>Uterque Occid.</i>
1284	531	<i>I. post con-</i> Lampadii & <i>fulatum</i> Orestis.
1285	532	<i>II. post con-</i> Lampadii & <i>fulatum</i> Orestis.
1286	533	Imp. Fl. Anicius Justinianus III. <i>sine collega.</i>
1287	534	Imp. Fl. Anicius Justinianus IV. Decius Theodorus Paullinus. <i>Hic ultimus fuit consulum occidentalium.</i>
1288	535	Fl. Belesarius V. C. <i>Solus in Oriente.</i> <i>Novell. XV, XVII.</i>
1289	536	<i>I. post con-</i> Belesarii. <i>fulatum</i>
1290	537	<i>II. post con-</i> Belesarii. <i>fulatum</i> <i>Novell. XVIII.</i>
1291	538	Fl. Joannes. Fl. Volusianus. <i>Novell. LXIV- sqq. Reines. Inscr. p. 1024.</i>
1292	539	Fl. Apio Ægyptius. <i>sine collega.</i>
1293	540	Fl. Justinus Junior. <i>sine collega.</i>

A. U. C.	P. N. C.	Fl. Basilus Junior. Sine collegâ.
1294	541	<i>Novissimus privatorum fuit, qui consularium ordinarium gesserit, annoque dederit nomen. Pag. Diff. hyp. h. a.</i>
1295	542	<i>post consulatum Basilii.</i>
1296	543	<i>P. C. Basilii II. Novell. LIV.</i>
1297	544	<i>P. C. Basilii III. Novell. LVII.</i>
1298	545	<i>P. C. Basilii IV.</i>
1299	546	<i>P. C. Basilii V.</i>
1300	547	<i>P. C. Basilii VI.</i>
1301	548	<i>P. C. Basilii VII. Novell. XXXVIII.</i>
1302	549	<i>P. C. Basilii VIII.</i>
1303	550	<i>P. C. Basilii IX.</i>
1304	551	<i>P. C. Basilii X.</i>
1305	552	<i>P. C. Basilii XI.</i>
1306	553	<i>P. C. Basilii XII.</i>
1307	554	<i>P. C. Basilii XIII.</i>
1308	555	<i>P. C. Basilii XIV.</i>
1309	556	<i>P. C. Basilii XV.</i>
1310	557	<i>P. C. Basilii XVI.</i>
1311	558	<i>P. C. Basilii XVII.</i>
1312	559	<i>P. C. Basilii XVIII.</i>
1313	560	<i>P. C. Basilii XIX.</i>
1314	561	<i>P. C. Basilii XX.</i>
1315	562	<i>P. C. Basilii XXI.</i>
1316	563	<i>P. C. Basilii XXII.</i>
1317	564	<i>P. C. Basilii XXIII.</i>
1318	565	<i>P. C. Basilii XXIV.</i>
1319	566	<i>P. C. Basilii XXV.</i>

